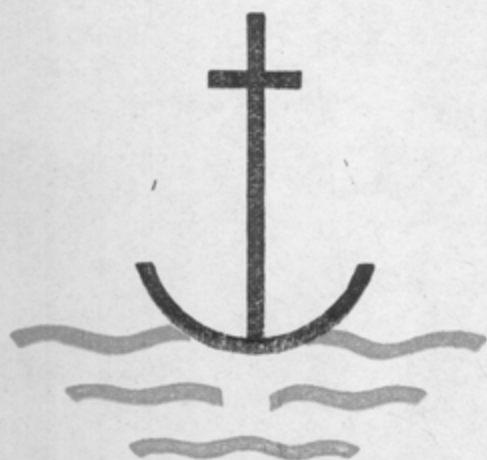

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

1-3

ANUL XIX

1969

C U P R I N S U L

* * * Biblia în românește — — — — —	Pag. 3
-------------------------------------	--------

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII	
NIKOS A. NISSIOTIS: Ortodoxia și mișcarea ecumenică — — — —	7

S T U D I I	
Pr. GHEORGHE BUSUIOC Sfântul Ioan Gură de Aur, apostol al dragostei — — — — —	32
Prof. MARIO RUFFINI: Tehnică și stil în Cazanle la Adormirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu de Antim Ivireanul — — — —	39
Pr. Prof. DUMITRU BELU: Motivul iubirii în uzul omiletic — — — —	48
MIRCEA TELEGUT: Cioplitori și sculpturi la bisericile de lemn din Banat — — — — —	54

Î N D R U M Ă R I O M I L E T I C E	
Prot. dr. SIMION RADU: Botezul Domnului — Praznicul arătării și al sfințirii — — — — —	60
Preot ION BUNEA: Recunoștința — — — — —	65
Preot EMANUEL COPACIANU: Gânduri pentru Postul Mare — — — —	68

P R O B L E M E L I T U R G I C E	
Arhid. prof. dr. IOAN ZAGREAN: Împărtășirea credincioșilor la sfânta liturghie — — — — —	72

D O C U M E N T A R E	
Prot. dr. GHEORGHE LITIU: Episcopul Ioan Ignatie Papp al Aradului. Un luptător pentru unitatea națională a poporului român (1903—1925) — — — — —	86
ALEXANDRU BADAUȚA: Cetatea unității românești. Complexul muzeistic de la Alba Iulia — — — — —	101

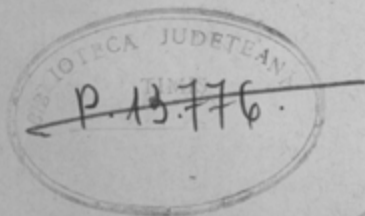
C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă	
În slujba Ortodoxiei ecumenice. Delegație a Bisericii etiopiene în România. Ediție nouă a Bibliei în rusește. Introducerea limbii naționale în cultul Bisericii ortodoxe sirbe. Împlinirea unui act simbolic de către Biserica greacă. Nouă canonizare în Biserica Ortodoxă. Reforma calendarului în Biserica bulgară. Progresul Ortodoxiei în Anglia. Înființarea unui centru panortodox. Ecouri ale Adunării Generale de la Uppsala. Deschiderea cursurilor Institutului Ecumenic. Din activitatea Conferinței Bisericilor Europene. Organizarea de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Biserica Catolică a unei conferințe comune pentru pace. Tendințe înnoitoare ale unor preoți catolici sprijinite de credincioși. Reprobarea structurilor învechite ale Bisericii Catolice. Preoți catolici cer modificarea statutului clerical. În lavoarea reglementării problemei divorțului în Biserica Catolică. Noi acțiuni pentru admiterea	

PV 1

MITROPOLIA BANATULUI

1-3

ANUL XIX 1969

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE:

Președinți: I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului
P. S. TEOCTIST, Episcopul Aradului

Membri: P. C. Pr. ION B. MUREȘIANU, consilier la
Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

P. C. Pr. PETRU SALAGEANU, consilier la
Episcopia Aradului

C. Diacon SORIN COSMA, profesor la Seminarul Teologic din Caransebeș

Redactor responsabil: P. Cuv. TIMOTEI SEVICIU, vicarul
Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

Redacția și Administrația: Arhiepiscopia Ortodoxă
Română, Timișoara I, blv. Victoriei nr. 7.

BIBLIA ÎN ROMÂNEȘTE

Din totdeauna Biserica Mântuitorului Hristos, conformindu-se mărturiei Apostolului neamurilor despre „credința care vine din auzire iar auzirea prin cuvîntul lui Dumnezeu” (Rom. 10, 17) a căutat să hrănească sufletele celor credincioși cu sfintele învățături prin mijlocirea cetaniei sau psalmodierii. Rînd pe rînd, viețile de sfinți, sfaturile duhovnicești, stihurile innografixe și alte multe alcătuiți ziditoare au întreținut nestinsă flacăra pietății creștine de-a lungul veacurilor.

Dar deasupra tuturor, citirea cea mai gustată de obștea creștină ca și de fiecare credincios în parte a fost mereu aceea a Scripturii Sfinte. Pentru că toate celelalte se cuprindeau sau izvorau din ea.

Biblia reprezintă într-adevăr pentru creștini „Cartea Cărților”, cuvîntul însuși al lui Dumnezeu, fiind cinstită ca atare de toți. Cu cît zel este primită, cu cîtă înflăcărare citită și cu cîtă supunere împlinită de cei ce mărturisesc ca odinioară ucenicii dumnezeiescului Învățător: „Doamne, Tu ai cuvintele vieții veșnice!” (Ioan 6, 68).

Într-adevăr, după o expresie consacrată a Sfîntului Ioan Gură de Aur, Biblia este mai presus de toate o carte de învățatură veșnică. În ea e conturată cîntreagă înțelepciune a vieții. De la ea în consecință nu trebuie să cerem expuneri științifice, ci dezegări la problemele sufletului credincios. Trebuie în acest sens remarcat și faptul că ea e rodul colaborării spiritului omenesc și a celui dumnezeiesc, purtînd așadar concomitent pecetea divinului și umanului.

Această comoară sfîntă se cere însă cu rîvnă valorificată. O cunoaștere extensivă a Bibliei mergînd chiar pînă la însușirea a nenumărate citate memorizate, nu este totul — fără aceea cunoaștere intensivă ce oglindește faptul că într-adevăr înțelepciunea ei a fost înscrisă în adîncul inimii. Cunoașterea ei se lesăvîrșește deci numai printr-o trăire adecvată. În felul acesta creștinul nu numai că va cunoaște voia lui Dumnezeu ci o va și împlini întocmai.

Sensul acestei conformări este statornicit de locul Sfintei Scripturi în viața creștină și dreapta ei tilcuire. Dacă o parte a creștinătății n-a popularizat odinioară Biblia decît în măsura

în care autoritatea ecleziastică socotea cuvenit, dacă o altă parte a trecut în latura opusă așînd principiul liberei interpretări de către creștincioși, fapt ce a deschis calea înțelegerii arbitrare, Ortodoxia a pus-o la îndemîna fiecăruia cu luarea aminte, ca citirea ei să se facă după dreptarul cuvenit al predaniei pentru a ocoli răstălmăcirea. Biblia a prezidat sinoadele așezate în sala de ședințe pe un tron înalt și pînă azi în Bisericele Ortodoxe ea este cinstită în chip deosebit de toți credincioșii.

Dacă Biblia a stat ca temelie mărilor soboare ecumenice, ea a păstrat în Biserica răsăritului tilcuirea acestora și a Sfinților Părinți. Numai cu această prețioasă însoțire a tilcurilor tradiționale a Evangheliilor cu învățătură, a Cazaniilor sau Chiriacodromioanelor, cade-se a se primi spre rodire slova în-suflată. Și iarăși numai așa este cu putință ca ferind eroarea, să fie dobîndită înțelegerea genuină a cuvîntului revelat. În această privință Mărturisirea Patriarhului Dositei al Ierusalimului în veacul al XVII-lea spune: „Știm că toată Scriptura este inspirată de Dumnezeu și folositoare. Ea este de o trebuință atît de mare încît fără ea, este cu neputință să fie cineva drept credincios, în vreun fel. Totuși să nu fie citită de toți, ci numai de cei care cu cercetarea cuvenită se apleacă în adîncimile Duhului și cunosc felul în care Sfînta Scriptură se cercetează, se învață și, în general, se citește. Iar pentru cei care nu sînt pregătiți și care înțeleg cele cuprinse în Scriptură la întîmplare sau numai după literă ori în vreun alt chip străin de evlavie, Biserica sobornicească vrea să cunoască răul din fapte, poruncește să nu fie îngăduită citirea”. La care un mare teolog adaugă: „Prin aceasta însă sinodul nu înțelege nicidecum să interzică poporului citirea Scripturii limitîndu-se numai la cunoscători... ci recomandă îndeosebi precauție și atenție”.

De fapt, cine e familiarizat cu studiul biblic știe că în Biblie se întîlnesc astfel de texte cu anevoie de înțeles. Or, dacă nu există pregătirea necesară înțelegerii ei drepte și depline, o lectură poate mai mult să dăuneze decît să folosească.

O justă înțelegere a textului biblic în Ortodoxie a fost facilitată și de o dreaptă tilcuire în limba fiecărei Biserici naționale.

Biserica Ortodoxă Română are o tradiție a ei în materie de tălmăcire. De la descoperirea tiparului încoace, tradiția aceasta începe cu Noul Testament de la Bălgrad al mitropolitului ardelean Sîmion Ștefan (1648), se desfășoară în Bibliile de la București (1688), Blaj (1795), Petersburg (1819), Buzău (1854—1856) și Sibiu (1856—1858). În deceniile următoare au apărut la București, Iași, Pesta și Londra cîteva ediții românești ale Bibliei scoase de Societatea Biblică pentru Britania

și Străindătate. Acestea însă lăsau de dorit în ceea ce privește exactitatea traducerii textelor originale, favorizând interpretările eterodoxe. De aceea în 1914 s-a publicat întâia traducere oficială a Bibliei editată de Sfântul Sinod. De atunci a mai fost reeditată și din nou tilcultă, în vremea arhipăstoririi patriarhilor Miron Cristea și Nicodim Munteanu. Între timp cererile de Biblie românești au fost satisfăcute parțial și prin publicarea unor remarcabile ediții ale Noului Testament. La toate s-ar mai putea adăuga diferite traduceri separate ale unor cărți din Vechiul sau Noul Așezământ și bineînțeles pentru nevoile cultului: Evanghelia, Apostolul și Psaltirea.

De dorit este a sublinia aici, cu privire la locul Bibliei în viața Bisericii noastre, faptul că traduceri românești au contribuit la consolidarea credinței ortodoxe, la afirmarea și apărarea unității graiului și poporului nostru.

Înainte cu mai bine de un veac în predoslovie Bibliei care-i poartă numele, mitropolitul Andrei Șaguna scria următoarele: „Limba Bibliei nu e făcută, ci luată chiar din gura poporului; și așa traducătorul nu este decît un răsunset nu numai al limbii, ci și al simțirii și peste tot a chipului, al cugetării poporului... Înfrățirea neamului nostru românesc, rămînerea în viață a limbii sale naționale, toate aceste binecuvîntări neasemănate avem a le mulțumi acestor tîlmăciri vechi ale Sfintei Scripturi, acestor monumente nepieritoare ale limbii, moralității și peste tot ale vieții noastre naționale și bisericești”.

Vrednic de luare în considerare este și faptul că în Biserica noastră există tendința și silința de a îmbunătăți neconținut limba Bibliei românești. Această preocupare a căpătat amploare și sprijin în zilele noastre, datorită Prea Fericitului Patriarh Justinian. La lucrarea de îmbunătățirea limbii Bibliei noastre, Prea Fericirea Sa a asociat și pe înalții ierarhi cunoscători în materie.

Trebuința de text românesc integral al Sfintei Scripturi fiind permanentă iar traduceri anterioare fiind epuizate, s-au făcut pregătirile cerute de tipărirea unei noi ediții a Bibliei. În ședința din 3 iunie 1967 a sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod, Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut o comunicare în acest sens. Aducînd la cunoștința înaltului for de conducere a Bisericii noastre că s-a ivit posibilitatea tipririi Bibliei într-o nouă ediție, Prea Fericirea Sa a făcut precizări concrete asupra proiectului acestei lucrări binecuvîntate.

Aceasta va însemna nu mai puțin și un spor de dragoste în comunitatea bisericească manifestată de-o parte prin grija părintească a Sfîntului Sinod, de alta prin recunoștința jiască a celor ce primesc acest dar aducător de har.

Intîmpinarea apariției unei noi Biblîi românești presupune pregătirea necesară atît legată de conștiința locului ei în viața credincioșilor cît și de puritatea suflutească pe care trebuie să se altoiască citirea ei spre a fi cu adevărat folositoare fiecăruia și tuturor în slujirea binelui obștesc, a propășirii țării și cauzei păcii în lume.

Ediția cea nouă purtînd pe întreaga-i prezentare pecetea purtării de grijă a Sfîntului Sîncl al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, îmbie a culege de pe filele-i bogate nectarul dumnezeieștilor adevăruri spre a zice cu admirație plină de evlavie împreună cu Psalmistul: „Desfătate îmi sînt învățăturile Tale Doamne și poruncile Tale sînt povățuitorii mei” (Psalm 118, 24).

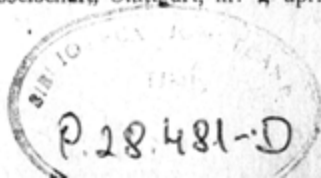
ORTODOXIA ȘI MIȘCAREA ECUMENICĂ*

de: NIKOS A. NISSIOTIS

I

Scurt timp înaintea celei de a patra Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, toți cei care colaborează la reunirea creștinilor în Biserica cea una, trebuie să chibzuiască din nou asupra punctului lor de vedere să-și reexamineze și să adincească modul de promovare al acestei mișcări, din punctul de vedere al propriei lor tradiții bisericești. Această sarcină rezultă din deosebit de importante evenimente petrecute de la cea de a treia Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ținută la New-Delhi în 1961, asupra căroră și doresc să mă opresc puțin. În primul rând trebuie amintită desigur conștiința solidarității Bisericilor cu lumea și cu problemele ei... În al doilea rând, numărul membrilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor a crescut; toate cele patru sprezece Biserici ortodoxe autocefale făcând parte din Consiliu. Al treilea eveniment este cel de al doilea Conciliu Vatican al Bisericii romano-catolice, care s-a ocupat în mod deosebit de două probleme fundamentale ecumenice: prezența activă a Bisericii în lumea contemporană și dorința adevărată de a contribui activ la unitatea creștinilor. Nu mai provoacă mirarea faptul că, în decursul celui de al doilea Conciliu Vatican, Biserica romano-catolică a recunoscut mișcarea ecumenică din afara Bisericii romane ca pe un eveniment voit de Dumnezeu și inspirat de Sfântul Duh. Și, în sfârșit, mai este de relevat marelă ecou pe care îl are mișcarea ecumenică în cele mai îndepărtate cercuri ale creștinătății, în special în rindurile laicilor, care prezează Bisericile spre o activitate mai concretă, pînă la definitivă înfăptuire a unei comunități pancreștine. Astăzi, mișcarea ecumenică nu mai este gîndită și discutată numai de

* Articolul a apărut sub titlul: „Die Orthodoxie in der ökumenischen Bewegung” în rev. „Evangelische Kommentare”, Monatsschrift zum Zeitgeschehen in Kirche und Gesellschaft, Stuttgart, nr. 4, apr. 1968, pp. 190-196.

cîțiva teologi cunoscuți ai unor Biserici, ci ea a devenit acum mișcarea întregii creștinătăți. Avem a mulțumi pentru aceasta mai ales impetuozității tinerei generații, care a manifestat o nerăbdare constructivă, insistind pentru transformări radicale în ecumenism.

Acești patru factori mă determină ca, la lămuririle date mai înainte de colegii mei ortodocși, să adaug cîteva reflexii noi asupra locului și aportului Bisericii răsăritene la mișcarea ecumenică actuală.

Avînd în vedere ultimele desfășurări, trebuie să se definească încă o dată precis ceea ce trebuie să se înțeleagă prin „mișcare ecumenică”. Această expresie este folosită astăzi în atîtea sensuri că poate deveni cauză de confuzie și neînțelegere. Cea mai importantă neînțelegere provine din formarea unei mișcări ecumenice prin discuții între două sau trei Biserici separate dar înrudite. Dar accentul nu trebuie pus mai întii pe discuții, ci pe ieșirea Bisericilor din izolarea lor, afară în comunitatea Bisericilor. Mișcarea ecumenică trebuie înțeleasă ca procesul dinamic de a da și de a primi, ca un schimb al harismelor lor, în vederea realizării misiunilor comune, în numele lui Hristos și cu puterea Sfîntului Duh, pentru a fi mijlocitoarea harului lui Dumnezeu în lume. Bisericile trebuie să fie mereu deschise acestui Har. El vîoiește să innoiască și să pătrundă în chip permanent formele și structurile existenței lor bisericești. O astfel de experiență comunitară între Biserici, crează adevăratele premize pentru a putea pune problema unității mult mai radical și mai cuprinzător decît s-ar putea face prin simple discuții de învățătură între Biserici. Căci partenerul la discuție va fi tot mai conștient că eforturile lui au sens numai în legătura strînsă a apropierii generale a Bisericilor în cadrele mișcării ecumenice.

Reprezentanții mișcării ecumenice recunosc tot mai lămurit că unitatea bisericiească nu va putea fi dobîndită, nici menținută, dacă nu o va preceda o mișcare innoitoare atît în Biserici cît și în obligațiile lor față de lume. Unitatea bisericiească nu poate fi numai rezultatul unor discuții asupra formulelor dogmatice, ci ea trebuie să cuprindă și acțiunea comună în lume. Problema hotărîtoare a mișcării ecumenice mi se pare a fi astăzi, aceea dacă toate Bisericile care sînt părtașe la experiența ecumenică sînt, într-adevăr, conștiente de importanța și necesitatea acestei mișcări. Este important ca noțiunea „mișcarea ecumenică” să fie corect înțeleasă, căci numai astfel va fi evitată eroarea de gîndire că ar exista un ecumenism romano-catolic, protestant sau ortodox. Și numai așa, bătaia de cap despre întrebarea dacă inima ecumenismului este Roma, Constan-

inopolul sau Geneva devine inutilă. Noi trebuie să ne întrebăm mai mult dacă sîntem pregătiți a recunoaște că toate Bisericele — probabil că în măsuri diferite și chipuri deosebite — trebuie să crească împreună, dacă un duh ecumenic nou și adevărat se va răspîndi. Împreună rugăciunea și colaborarea întreolaltă ne vor ajuta să ajungem acolo. Toate Bisericile trebuie să se încreadă în conducerea Sfîntului Duh dacă doresc ca împreună să devină o unică Biserică, care se înnoiește în toate trăsăturile ei ființiale, și care stabilește noile scopuri în evanghelizare și misiune.

În acest spirit trebuie înțeleasă enciclica patriarhatului de Constantinopol, din anul 1970, care indică categoric că, peste toate barierele confesionale, Bisericile trebuie să se întâlnească în „koinonia”, pentru a putea astfel înțelege problema lumii moderne. Experiența îndatoririlor comune dă posibilitate Bisericilor să discute cu succes despre deosebirile doctrinale și să-și poată asuma sarcina reunirii. Dacă vom înțelege mișcarea ecumenică așa cum ea a devenit realitate în Consiliul Mondial al Bisericilor, în spiritul enciclicei din 1920, atunci Consiliul nu va fi niciodată tentat să reprezinte, unilateral, un ecumenism „protestant” sau „pro-ortodox”. Și astăzi, cînd și Biserica romano-catolică începe să se atașeze mișcării ecumenice, ușile Consiliului Ecumenic trebuie să rămînă deschise atît pentru ea cît și pentru toate celelalte Biserici care doresc să devină membre. Cred că trebuie accentuat faptul că Consiliul Ecumenic nu are nici cea mai mică intenție ca în sfera actuală a Bisericilor membre, să ia în considerare granițele mișcării ecumenice și să pretindă a monopoliza mișcarea ecumenică. Consiliul se consideră numai un instrument al Bisericilor care doresc ca această formă de comuniune dinamică să constituie un prim pas pe drumul spre deplina comuniune bisericească. Această poziție fundamentală trebuie acceptată de toți, chiar dacă admiterea Bisericii romano-catolice, Evanghelice-conservatoare sau a baptiștilor sudici ar impune o schimbare a formei structurale externe a Consiliului Ecumenic. Aceste schimbări sînt cu atît mai necesare cu cît cercul membrilor se mărește, deoarece Consiliul Ecumenic va deveni prin aceasta mai semnificativ și mai important, iar înnoirea mai trebuincioasă. Trebuie accentuat mereu că, Consiliul Ecumenic — ca expresie provizorie a comunității Bisericilor care năzuiesc spre unitate, nu este nici o nouă Biserică nici o supra-Biserică cu instituții eclesiastice proprii. Dacă sîntem onești și nu ne luptăm cu fanatism din restrînsul nostru orizont confesional, pentru principiile ecumenice particulare izvorite din această confesiune, atunci sîntem obligați să recunoaștem că structura prezentă și aspectul

instituțional al Consiliului Ecumenic să fie modificate și reorganizate permanent, ca astfel comunitatea care se dezvoltă, ca și rostul ei în lume, să fie de folos.

Dacă acceptăm acestea, atunci trebuie să ne punem și întrebarea dacă forma prezentă a calității de membru în Consiliul Ecumenic — în care Bisericele nu sînt reprezentate după proveniența lor confesională și după mărturisirile lor de credință ci mai cu seamă după granițele geografice și naționale — corespunde cererilor la mișcarea ecumenică, într-un moment de expansiune. Desigur, acest fel de reprezentare evită o „confesionalizare” și accentuează, în primul rînd, autonomia Bisericilor în situația locală care există deja de mult, și abia apoi confesiunea. Dar, mai este încă într-adevăr, necesar ca cele 232* de Biserici membre, care evită cu grijă legarea de o familie confesională, să fie legate unele de altele numai printr-o federație?

Văzute din punctul de vedere al muncii și al metodelor de lucru ale Consiliului Ecumenic, ea observă în aceste fapte o problemă crescîndă pentru viitorul mișcării ecumenice. Pentru starea prezentă a lucrurilor, conferințele Consiliului Ecumenic au o putere de convingere limitată, mai ales în ceea ce privește problemele eclesiologice ale Bisericilor locale și probabil că în viitor va fi nevoie de un alt fel de autoritate. Schimbarea de la reprezentarea după Biserici autonome locale la reprezentarea după confesiuni este, probabil, unul dintre pași pe care Consiliul trebuie să-l facă dacă dorește să lărgască cercul membrilor săi, sau să cuprindă și Biserica romano-catolică. În actuala structură, Biserica romano-catolică nici nu se poate alia Consiliului Ecumenic din cauza numeroaselor sale Biserici locale, la tot cazul nu în același fel ca ortodocșii, anglicanii sau luteranii, a căror Biserici locale au autonomie deplină. Dacă Biserica romano-catolică ar deveni astăzi membră a Consiliului Ecumenic, ea ar putea face acestea numai ca o Biserică cu un singur vot — și totuși, această una Biserică este mai mare decît toate celelalte 232 de Biserici membre împreună. Ideea că Biserica romană ar putea găsi singură rezolvarea acestei probleme, prin aceea că autorizează conferințele episcopale regionale de a cere fiecare să devină membră, pare nerealistă. Deosebirea dintre o Biserică autonomă și o conferință episcopală regională a Bisericii romano-catolice, este foarte importantă. Problema persistă, și ea va deveni tot mai acută dacă cercul membrilor Consiliului Ecumenic se lărgeste și dacă

* Cifrele sînt redată după articolul menționat, publicat înaintea celei de a IV-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

aceste Biserici membre se adună în familii confesionale, iar Biserica romano-catolică participă tot mai mult la lucrarea mișcării ecumenice. Dezvoltarea în viitor necesită mai multă autoritate din partea unei comunități care a aderat la cauza ecumenică, mai ales dacă năzuințele acesteia pentru o apropiere vizibilă între Biserici trebuie să ducă nemijlocit la rezultate practice.

II

Să ne întoarcem acum spre contribuția specială pe care Biserica răsăriteană poate să o aducă mișcării ecumenice în cadrul comunității Bisericilor existentă acum în sînul Consiliului Ecumenic. Din ceea ce știm despre această comunitate, voi încerca mai întîi să arăt deschis și critic cîteva trăsături negative care trebuiesc schimbate dacă sîntem într-adevăr interesați ca activitatea Consiliului să se dezvolte mai departe, și după Uppsala, pe baze cu adevărat ecumenice.

Mai întîi este necesar să fie expus felul în care trebuie înțeleasă noțiunea „contribuție specială”, cum mai cu seamă această idee — termen fără conținut omogen — este folosită cu plăcere și des, în cercurile ecumenice. Uneori ea servește numai ca parafrază de polițete a realității, pentru că de fapt, această contribuție este foarte redusă. Sau este folosită de către aceia care văd în mișcarea ecumenică exclusiv o mișcare a popoarelor apusene, în care Biserica ortodoxă, deși este reprezentată, în fapt nu este însă inclusă cu adevărat. Aici am în vedere atitudinea unor reprezentanți neortodocși care cu înconștiență consideră Biserica ortodoxă ca partener neegal în dialogul ecumenic. Contribuția ortodoxă este socotită ca „deosebită” tocmai pentru că este „numai” ortodoxă, și nu are o influență propriu-zisă asupra ecumenismului. Aceasta se cheamă contribuție specială: este într-adevăr interesant de auzit, dar ca și cînd s-ar părea că vine dintr-o altă lume, și fără să fie acceptată în lucrarea curentă ecumenică.

O astfel de atitudine pune pe reprezentanții Bisericilor ortodoxe în situație dificilă, situîndu-i într-o poziție marginală, neavînd posibilitatea unui loc și a unei participări la mișcare în egalitate cu protestanții. Însă această situație nici nu se poate schimba ușor, deoarece ortodocșii sînt deja în dezavantaj din cauza greutăților tehnice și de limbă, a metodelor de lucru, a participărilor limitate la conferințe, a lipsei de mijloace financiare, etc. Noțiunea „ecumenic” va fi deci egală cu cele ce spun, proiectează și fac neortodocșii, contribuția specific ortodoxă fiind considerată ca separată; ea rămîne nebăgată în seamă și devine periculos a monologa și a deveni scop în sine. În acest caz, lucrarea ecumenică a Consiliului Ecumenic al Bisericilor poate fi considerată ca panprotestantă.

Astfel, noțiunea „ecumenic” poate fi restrinsă treptat și inobservabil pe principii pur protestante, așa că ortodocșii apar ca parteneri de discuție exteriori care, deși foarte prețuiți, nu pot fi admiși constitutiv la lucrarea ecumenică. Și totuși nu se poate afirma că, de fapt, ei nu sînt luați în serios, căci prezența lor este socotită de toți ca necesară. Dar mai primejdios este faptul că în momentele hotărîtoare sînt aleși numai vorbitori protestanți și că corporațiunile reprezentative sînt alcătuite numai pe baza Bisericilor protestante — cu un reprezentant adăugat! Cu aceasta întreaga mișcare este periclitată a face impresia exterioară ca și cînd ar dori să se dezvolte și mai departe unilateral.

Aceeași tendință a ecumenismului apusean se reîntîlnește, de altfel, și în documentele și lucrările celui de al doilea Conciliu Vatican. Vaticanul a tratat ecumenismul ca pe una din temele sale principale — desigur dintr-un punct de vedere curat romano-catolic — și este necesar ca să fie examinate pe scurt atît deliberările cît și măsurile concrete care au fost luate de Roma în vederea inițierii unui dialog și a unei apropieri între celelalte Biserici. Și aici avem de a face cu o concentrare asupra problemei creștinismului apusean, mai ales în problemele controversate ale unui dialog posibil cu Bisericile provenite din Reformă. Aceasta ne-ar putea duce la concluzia că Bisericile reformate, teologii și credincioșii lor sînt pentru Roma, mai cunoscute decît Bisericile ortodoxe. Dar, deși decretul despre ecumenism asigură Ortodoxiei un loc deosebit, totuși problemele care s-au pus la Roma, în ceea ce privește prezentul ortodox și viața bisericească, nu au fost discutate cu destulă seriozitate. De aceea, după aprecierea mea, se poate spune că mișcarea ecumenică actuală este determinată mai ales de problemele creștinismului apusean și că structura și problemele oglindesc mai mult un comportament spiritual vest-european, decît unul universal.

Această remarcă trebuie socotită numai ca o apreciere cumpătată a situației noastre; nu leg de ea nici o intenție polemică, nici nu doresc ca ea să fie o critică a vreunui reprezentant neortodox din mișcarea ecumenică. Critica rebuie făcută mai întîi la ortodocși, care au abandonat și s-au retras prea repede, iar acum au luat o atitudine pasivă față de viitorul unui ecumenism integrat. În același timp însă, trebuie să recunoaștem Bisericii răsăritene faptul pozitiv că, în prezent, deși fără posibilități tehnice, are destui colaboratori pentru o activitate ecumenică. Dacă Biserica Ortodoxă s-ar hotărî să colaboreze activ cu Consiliul Ecumenic, atunci multe din deficiențele semnalate mai înainte ar putea fi depășite. Atunci „contribuția specială” a Bisericilor ortodoxe ar însemna o par-

ticipare egală în drepturi și activă în comunitate și aceasta nu numai teoretic, ca o tradiție istorică adăugată care-și caută locul printre celelalte Biserici ale acestei comunități, ci și în practică, printr-un adevărat angajament în munca Consiliului.

Nădăjduiesc ca în anii de după cea de a patra Adunare Generală, această posibilitate să fie folosită pentru ca, în special, Bisericile răsăritene să aparțină puținelor mari Biserici fondatoare ale Consiliului Ecumenic. ... Ortodocșii, chiar dacă și numai în număr mic, au participat activ la aceasta, și nu renunță la faptul că înmănunchierea Bisericilor într-o comunitate este necesară. Chiar și din partea neortodocșilor se recunoaște că, după Enciclica Patriarhiei Ecumenice din anul 1920, Biserica răsăriteană a avut un rol hotărîtor la înființarea Consiliului Ecumenic și că a participat cu competență la formularea principiilor sale, cărora și-a dat consimțămîntul imediat după prima Adunare Generală de la Amsterdam. Aceeași însemnătate o are pentru Bisericile ortodoxe și lărgirea Consiliului, întimplată în anii următori Amsterdamului; astăzi, cu toate că numeric sînt în minoritate, ele sînt parte componentă a vieții Consiliului.

III

Dacă astăzi toate Bisericile ortodoxe sînt membre ale Consiliului Ecumenic, aceasta nu trebuie socotit ca semn al unei tentative de a se adapta structurii date, ci ca expresie a faptului că ele aparțin organic coloanei sale vertebrale. Pentru ele, Consiliul Ecumenic este, întocmai ca și pentru celelalte Biserici membre, modul de exprimare al lucrării lor ecumenice. În lumina celor spuse mai sus, despre mișcarea ecumenică, nu mai trebuie să existe nici o îndoială că și Biserica răsăriteană ia parte, împreună cu celelalte Biserici membre, la străduințele de înnoire.

Caracteristica principală a vieții Bisericii Ortodoxe o constituie atașamentul puternic față de linia nestricată a Bisericii apostolice, fără abateri în problema autorității bisericești și fără ruperea acestei continuități prin primat juridic, prin reformă sau contrareformă. Pentru aceea, Biserica răsăriteană a rămas flexibilă prin dogmele sale și nu are nici un fel de mărturisiri de credință care să o angajeze în mod absolut, care să-i impună o ținută oficială față de diferitele și grelele probleme eclesiologice care au fost în apus urmarea disputelor bisericești. Acest atașament față de vechile învățături ale Bisericii și această nestricată continuitate, pune tradiția ortodoxă în situația de a activa ecumenic după ființa sa.

Dacă teologia Bisericii Ortodoxe va fi înțeleasă corect și bogăția diversității ei va fi, într-adevăr, apreciată, atunci ea

poate aduce o contribuție prețioasă la soluționarea multor probleme dificile a autorității și învățaturii care au dus în apus la dezbinarea Bisericii. Pentru Ortodocși, teologia și serviciul divin nu sînt forme de exprimare și de viață ale unei anumite confesiuni, ci manifestări ale vieții Bisericii peste veacuri, pentru toate timpurile și toate locurile. Prin aceasta contribuția Bisericii răsăritene dobîndește, mai ales în problemele eclesiologice, o însemnătate hotărîtoare pentru următorul pas al mișcării ecumenice, ca o comunitate a Bisericilor care caută înnoire și se interesează de problemele reunirii și restabilirii deplinei comunități bisericești.

a) Prin prezența sa activă în mijlocul Bisericilor apusene, tradiția răsăriteană arată posibilitatea încrederii absolute în continuitatea nestrîcătă a vieții bisericești — ca primă realitate valabilă peste toate barierile și schisme istoriei bisericești.

b) Tradiția răsăriteană se manifestă printr-un respect absolut față de sfîntenia Bisericii care se temeluiește neîntrerupt pe opera de mîntuire a lui Hristos prin Duhul Sfînt și rămîne neprihănită de păcatele oamenilor. Credița în efectele transcendente ale operei de mîntuire a Duhului în Biserică, așa cum sînt înfățișate în cuvînt și taină, trebuie să rămînă criteriul suprem pentru aprecierea imperfecțiunii și păcatelor omenești. Această înseamnă că Biserica, ca instituție, cu toate că pare incompletă și imperfectă, nu poate fi despărțită de fenomenul „Biserică”. Din punct de vedere ortodox este nebiblic și fals ca distincția, bazată pe speculații filozofice, dintre Biserica nevăzută în Hristos și cea văzută instituțională (denominațională), să fie menținută așa cum oricare altă instituție omenească poate fi numită „păcătoasă”. Biserica este un fenomen teocentric care devine, progresiv, o realitate văzută în istorie. În același înțeles, lucrarea Bisericii istorice este în același timp și nevăzută. Pe lîngă aceasta, elementul văzut nu trebuie înțeles în sens platonician, adică nu ca un înveliș exterior care ascunde arhetipul. Despărțirea Bisericii văzute de cea nevăzută nu este numai problematică dar, din punct de vedere eclesologic și primejdoasă; nu poate fi nici identificată nici despărțită complet. Ierarhia nu poate fi concepută nici ca fiind identică cu Hristos prezent, nici nu poate fi înlocuită datorită unei vagi reprezentări cu parohiile și comunitățile. Ambele extreme stabilesc punerea accentului și nu mai văd teocentric sensul Bisericii, ci antropocentric și ajung, în felul acesta, la greutăți în problema autorității.

c. Ortodoxia poate aduce o contribuție importantă și în problema serviciului religios în Biserică, problemă care se pune, înainte de toate, ca dialog între Biserica romano-catolică și între Bisericile reformatoare. Ortodocșii se mențin pe poziția

că discuția despre botez trebuie pusă, deoarece botezul sfințește poporul lui Dumnezeu prin ungerea cu Mir a Sfântului Duh, ca membre depline a trupului lui Hristos. Prin aceasta noi devenim părtași la împărăteasca preoție — înțelesul mai larg al serviciului. În acest sens devine posibilă „slujirea personală” a tuturor celor ce sînt consacrați serviciului bisericesc.

Trebuie să accentuez că această „slujire personală” există și că ea aparține, nemijlocit și inseparabil, preoției întregului popor al lui Dumnezeu în Biserică. Dacă Ortodoxia s-ar lăsa antrenată în această dificilă discuție, atunci ea nu poate accepta nici teoria că autoritatea supremă trece în succesiune pe o singură linie de la Hristos prin Petru pînă la papa, nici să fie de acord că ea s-a transmis pe mai multe linii de succesiune de la Hristos prin cei unsprezece (ucenici) la episcopi. Există o slujire personală, apostolească, transmisă de cei doisprezece (Apostoli) comunităților Bisericilor locale de atunci. Nici unul din cei doisprezece nu a fost, el însuși, episcopul unei astfel de Biserici locale; mai mult, ei au consacrat pe alții ca materializare a slujirii apostolești în dieceză. De aceea nici un episcop nu poate acționa independent și izolat chiar în propria sa eparhie; prin capii Bisericilor autonome din răsărit și apus, care reprezintă regiuni geografice sau unități naționale, toți rămîn legați de Biserica cea una și universală. Aceasta pune capăt atît concepției extreme monarhice și jurisdicționale a serviciului, cît și negăsirii caracterului preotesc al slujirii personale. Contribuția Ortodoxiei constă deci în accentuarea așezămîntului harismatic și în concepția pastorală a unității personale și religioase a slujirii, în patriarhi și mitropoliți care, dacă este nevoie, sînt legați întreolaltă în legătura unui corp văzut, funcțional, (Sinodul ecumenic). Ortodoxia nu atribuie modul ei de a înțelege slujirea nici unei deosebiri ontologice, calitative, între preoți și poporul lui Dumnezeu; dimpotrivă, ea înțelege slujirea ca un diaconat *sine qua non* în Hristos.

d) Ortodocșii consideră Biserica ca supoziția absolută pentru credința fiecăruia și pentru toate tainele, adică ca pe un fenomen și un loc în care Tainele pot fi săvîrșite, iar cuvîntul lui Dumnezeu predicat. În Ortodoxie, cuvîntul lui Dumnezeu nu poate deveni niciodată un principiu superior care s-ar suprapune Bisericii și care — după interpretări individuale — judecă Biserica sau o înnoiește. Acest punct de vedere nu poate să ducă, cum se crede uneori, la afirmarea că Ortodoxia respectă mai mult Tradiția decît Biblia; ea rezultă mai mult din faptul că Cuvîntul și Taina devin posibile numai atunci cînd Biserica dobîndește formă văzută și existență istorică. Aici se poate vorbi despre o altă importantă contribuție pe care Ortodoxia

o poate aduce tradiționalei dispute apusene asupra așa-numitelor izvoare ale revelației — Biblia și Tradiția. În răsărit nu a existat niciodată asemenea despărțire de noțiuni; dar și în apus ea s-a ivit numai atunci când s-a pus problema despre autoritatea dogmei, despre Biserică în totalitatea ei, ca coloană de sprijin a adevărului la accentuarea formelor de exprimare monarhice a autorității acceptate de Biserica cea veche. Biblia și Tradiția sînt, peste veacuri, realitățile fenomenului viu „Biserica”. În viața Bisericii nu se poate întîmpla nimic decît numai dacă se întîmplă „precum este scris”. Dar acest „precum este scris” trebuie măsurat prin secolele de progres ale fenomenului „Biserică” și conștiința de sine a Bisericii. Această reprezentare, aparent abstractă, nu este decît urmarea naturală a evenimentului teocentric pe care toate Bisericile locale trebuie să o admită, dacă dorim să ieșim din individualismul nostru, cu toate orînduile lui monarhice sau polyarhice.

e) Această concepție are ca urmare faptul că, în viața bisericească, accentul principal este pus pe actul sfințitor al Sfîntului Duh prin Biserică, ca instrument în lume. Prin aceasta importanța universală, cosmică, a operei de mîntuire a lui Iisus Hristos nu va fi negată ci situată într-un nou focar — pe efectul perpetuu al Rusaliiilor — care exclude orice fel de teologie „naturală”, sau orice hristologie generalizatoare. Desigur, Hristos ca cuvîntul lui Dumnezeu și Sfîntul Duh ca creator, au acționat și acționează încă în întreaga creație, în afara fenomenului Biserică. Dar nu ne este permis a uita că, de la primele Rusalii, prin moartea pe cruce și învierea lui Iisus Hristos unitatea dintre Israel și păgîni, ca și stringerea întregii lumi într-o comunitate văzută a lui Dumnezeu, a devenit în realitate Biserică istorică. Astfel văzută, Biserica nu mai este scop în sine, ci mijlocitoarea harului lui Dumnezeu pentru întreaga lume și, prin aceasta, *pars pro toto*. De aceea se cere prudență cînd se face o deosebire viguroasă între Biserică și lume, între sfînt și profan, între etern și temporal, spiritual și lumesc. Biserica este lumea transfigurată iar creștinul, care prin Biserică devine membru al trupului lui Hristos este, în cel mai concret înțeles al cuvîntului, un cetățean al lumii — el trăiește în lume, dar sentimentul răspunderii sale pentru comunitate nu se orientează spre această lume ci spre comunitatea creștină care trăiește totuși în lume și nu poate fi despărțită de ea.

f) Orice separare radicală între împărăția lui Dumnezeu și Biserică trebuie, de asemenea, evitată ca și o identificare absolută. Împărăția lui Dumnezeu și realizarea ei definitivă sînt, de o parte, identice cu revenirea lui Iisus Hristos la sfîr-

șitul veacurilor dar, de altă parte, această împărăție a erupt deja în timp și este propovăduită ca o realitate prezentă și actualizată în viața Bisericii în unitatea indivizibilă dintre *cu-cînt, Taină și slujire (diakonia)*.

IV

Ce contribuție pozitivă ar mai putea aduce încă Biserica răsăriteană în colaborarea ecumenică, în special în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor?

Natural chiar ortodocșii au mult de învățat de la Bisericile surori, mai ales cu privire la redescoperirea Bibliei ca sîmbure al studiului teologic, la începerea misionarismului Bisericii în lume și la depășirea granițelor prejudecăților naționale sau geografice.

Biserica răsăriteană trebuie să urmărească cu atenție activitatea Consiliului Ecumenic și conferințele sale oficiale (Adunarea Generală, Comitetul central și executiv) și să poarte grijă ca hotărârile date să nu conțină cumva numai „punctul de vedere ortodox”, ci să fie pătrunse de duhul Bisericii răsăritene. Este momentul ca noi să renunțăm la replicile de origină și terminologie epuseană care reflectă numai problemele dialogului romano-catolic-protestant. Scopul nostru nu trebuie să fie numai completare ci contopire. De aceea să nu se ia nici o hotărîre fără ca, în prealabil, să se ceară asentimentul sau, cel puțin, părerea lumii ortodoxe, chiar dacă prin aceasta acțiunea rapidă a Consiliului ecumenic pare a fi prejudiciată. Conducerea Consiliului ecumenic trebuie să manifeste deplină încredere față de lucrarea și hotărârile ortodocșilor, chiar dacă în unele cazuri aceasta ar micșora rezultatele. Mai departe, organizarea serviciilor divine și a adunărilor trebuie astfel condusă ca nimic să nu oprească deplina participare a ortodocșilor. Chiar dacă aceasta, apreciată ca un țel al progresului pentru mișcarea ecumenică, ar atinge caracterul instituțional al Bisericii, Consiliul Ecumenic ar trebui totuși să-și impună, în această privință o oarecare rezervă față de concepția ortodoxă deosebită despre Biserică.

Aici doresc să abordez încă o problemă: așa-numita *comuniune deschisă*. Nu toți pot prețui just punctul de vedere ortodox și înțeleg pentru ce ortodocșii de o parte apără „comuniunea închisă”, iar de altă parte bucuroși sînt gata să participe la Cina Domnului a altor confesiuni și să rostească, împreună cu alți creștini, rugăciuni euharistice. Cred că tocmai discuția asupra problemei intercomuniunii în cercurile ecumenice oglindește încă spiritul polemic al trecutului și ascunde cu greu un oarecare resentiment față de eliminarea de la

împărtășanie a altor denomi-națiuni, sau a aceluia care se ridică contra grupelor care țin și mai departe la comuniunea închisă. Probabil că nu sîntem încă destul de maturi nici de vrednici pentru a participa cu toții la Cina Domnului. Sîntem prea mîndri pentru a motiva concepția noastră — liberală sau conservatoare — deoarece noi vedem în ea unica posibilitate de rezolvare a problemei. Nu am ajuns încă la a înțelege că poate este voia lui Dumnezeu ca să recunoaștem înaintea Sfîntului Prestol felul greșit în care noi am răstălmăcit acest eveniment central al Bisericii. Privită din punctul de vedere al durabilității, ea poate avea numai urmări pustiitoare, dacă noi nu vom discuta această problemă înainte de a verifica și a fixa propria noastră tradiție, în ce măsură ea este împreună răspunzătoare pentru situația deznădăjduită pe care Bisericile au provocat-o prin nesupunerea față de comuniunea Bisericii.

Atașamentul ortodox față de comuniunea închisă nu este așa de mult o judecată asupra altor confesiuni, cît o conștientă afirmare a păcatului lipsei de unitate în Biserică. Cred că noi nu putem lucra constructiv mai departe decît numai pe această bază și în duhul pocăinței. Dacă dorim să restabilim „intercomuniunea”, trebuie să o reinnoim cu o cină comunitară a Bisericii celei una. Aceasta nu înseamnă că ortodocșii propun, înainte de toate, un examen detaliat al tuturor definițiilor teologice și apoi necesitatea de a se ajunge la acordul tuturor creștinilor asupra unei noi declarații de credință; cred că în această comunitate în care toți sîntem egali în Hristos, noi trebuie, pur și simplu, să creștem fără a ne considera superiori unii altora și a lucra superficial, lucru care este cel mai adesea interpretarea individuală a unei tradiții anumite și se naște din relativizarea principiilor eclesiologice. Trebuie să învățăm din nou a ne acorda încredere reciprocă și cu multă răbdare și înțelegere clară, să deschidem drumul prin care într-o zi Biserica, reinnoită în duh și lucrare, va fi reunită. Scopul nostru trebuie să fie acela că, dacă noi sîntem împreună participanți la corpul lui Hristos, în același timp noi sîntem, atît ca credință, cît și ca instituție văzută și organică, o singură Biserică. O euharistie înseamnă o Biserică și anume, o instituție sub o autoritate pastorală.

V

Pentru aceea, după cea de a patra Adunare Generală și după cel de al doilea Conciliu Vatican — în dorința îndreptățită pentru restabilirea deplină a împărtășaniei în comunitate — trebuie să fim conștienți despre reala importanță a apro-

pierii ecumenice. Doresc să fac câteva propuneri asupra felului în care progresează Bisericele și asupra contribuției pe care o pot aduce ortodocșii. Unele din aceste propuneri pot apărea la prima vedere superficiale sau imposibile, dar dacă totuși le aduc, o fac cu convingerea că fiecare dintre cei care se angajează în mișcarea ecumenică pot avea pretenția de a i se acorda dreptul de a face propuneri. Nu ne este permis a ne declara și pe mai departe mulțumiți de a fi Biserici despărțite unele de altele și de a vorbi despre ecumenism fără ca în viitor să luăm măsuri energice împotriva acestei despărțiri.

a) Mișcarea trebuie să înceapă în Bisericile locale, deoarece lucrarea Consiliului Ecumenic este îndreptată asupra lor și nu asupra situației deosebite a întâlnirilor ecumenice. Trebuie să ne educăm comunitățile și chiar pe noi înșine, pe planul comunităților locale, ca o Biserică și, în același timp, ca parte a Bisericii universale. Aceasta să nu rămână numai teorie, ci să devină realitate în situația locală a diferitelor confesiuni, prin înființarea cât mai repede cu putință a unor sinoade locale, care să fie prezidate fie de către reprezentantul celei mai numeroase confesiuni, fie de o personalitate potrivită sau de preoți hirotoniți care acceptă acest serviciu pentru o anumită perioadă de timp. Prin acest prim pas, datorită serviciului personal, harismatic al acestei unice personalități conducătoare prezentă chiar în localitate și care reprezintă Biserica cea una, se va restabili sentimentul pentru acea una Biserică locală.

b) Din această cauză, „sinodul local” va fi în chip necesar mai mult decât o conferință regională scop al colaborării. Îmi lipsește încă terminologia teologică corespunzătoare, pentru a descrie această nouă înfățișare a Bisericii celei una pe plan regional; văd în aceasta un fel de realitate bisericească care are o influență directă, eclesiologică, supra diferitelor confesiuni reprezentate în sinod. Acest sinod nu trebuie să fie un for pentru un schimb de opinii interconfesionale asupra unor probleme teologice speciale, ci o adunare reprezentativă a tuturor confesiunilor și a harurilor date lor de Sfântul Duh. În practică, aceasta ar trebui să ducă la o lucrare liturgică comună și la un serviciu comun în lume. Atunci Tainele ar putea fi săvârșite într-o Biserică prin lucrarea reprezentanților răspunzători ai altor Biserici. Sub „reprezentanți” nu înțeleg ceva ca un „observator”, sau simpla prezență a creștinilor altor confesiuni, ci o conlucrare în sensul unei reale participări la serviciile liturgice ale altor confesiuni — și, de fapt, să se înceapă acolo unde lipsa de unire mai manifestă la Taine. Ca exemplu aș dori să lămuresc hirotonia, botezul și cuminecătura.

În cazul unei hirotonii, Biserica hirotonitoare poate invita toate marile confesiuni din localitate de a trimite reprezentanți care, în conformitate cu propria lor tradiție, își vor pune mâinile împreună cu frații care săvârșesc hirotonia.

La botez, trimișii celorlalte confesiuni pot rosti rugăciuni sau, mai obișnuit, pot accepta împlinirea lucrărilor prevăzute în rînduiala botezului Bisericii care botează. Aceasta este valabil și pentru cununii. La început ar fi bine dacă fiecare Biserică ar rămîne la practicile proprii, pentru a evita introducerea „liturghiilor ecumenice”, care sînt formate din elemente și tradiții deosebite. Ar fi bine dacă la serviciile liturgice tradiționale ale confesiunilor care fac invitația, reprezentanții altor confesiuni se limitează deocamdată numai la cooperare.

În același chip poate avea loc și repartizarea la Sf. Euharistie: prin reprezentanții diferitelor confesiuni și sub conducerea preotului celebrant al Bisericii care a invitat și care binecuvintează elementele pentru comunitatea sa. Cu alte cuvinte, trebuie să oferim posibilitatea ca reprezentanții altor confesiuni să ia parte la liturghiile noastre sau chiar să luăm parte la ale lor, ca astfel să participăm văzut și concret, la viața sacramentală a altora — desigur fără a putea încă primi Taina în altă Biserică. Acest deosebit de dificil și dureros mod de comuniune sacramentală ar trebui să fie o treaptă spre deplina comuniune euharistică. În general, comunitățile noastre au nevoie de unele pregătiri pentru a li se da posibilitatea să poată depăși reacțiile psihologice provenite din lungul timp de luptă reciprocă; fără sprijinul duhovnicesc al comunităților, reprezentanții mișcării ecumenice pot ajunge în pericol de a deveni un grup exclusiv, care se mișcă pe un plan internațional foarte specializat, dar care a pierdut orice contact cu Biserica sa locală.

Aș dori să mai fac o propunere în legătură cu Taina fundamentală a Bisericii — botezul, care poate prezenta o altă contribuție specific ortodoxă menită a face vizibilă unitatea. Trebuie să ne reîntoarcem — poate într-o formă nouă — la a vechia practică creștină a mirungerii (chrismatio), care pune în strînsă legătură botezul și confirmarea. Să ne închipuim efectele pozitive pe care le poate avea reînvierea acestui vechi obicei bisericesc de a unge pe cel botezat cu Sf. Mir. Pentru multe Biserici ortodoxe, Sf. Mir este pregătit în Joia Patimilor de către Biserica din Constantinopol și trimis apoi diferitelor Biserici locale. Prin aceasta botezul capătă o dublă însemnătate: botezul este adevărit prin pecetluirea celui botezat cu darul Sfîntului Duh (confirmatio), iar prin folosirea aceluiași Mir, se manifestă nestrînată „unitatea în Duh” dintre Bisericile locale, cu Biserica cea una. De aceea este important ca

Mirul să fie pregătit numai într-un singur loc. La serviciul divin respectiv trebuie să participe toate marile confesiuni, sub conducerea unui proistos, din care cauză forma liturgică a acestui serviciu divin, care dobîndește o mare importanță avînd în vedere restabilirea unității, trebuie în prealabil discutată cu grijă și redactată precis.

Trebuie să înțelegem că în Biserica cea una, avem nevoie urgentă de un astfel de semn văzut al pecetluirii prin Sfîntul Duh. Calea spre o sîntă cuminicătură în Biserica cea una, duce peste fapte văzute, foarte concrete, așa cum acestea s-au obișnuit în Biserica cea veche. Dacă nu voim să ajungem ca la discuțiile noastre despre unitate, să ne pierdem în teorii și abstracțiuni, dacă, într-adevăr, tindem spre unitatea organică și dacă voim ca declarația despre unitate, pe care toți am semnat-o la New-Delhi, să devină fapt, avem nevoie de o legătură văzută care să ne unească pe toți.

Lucrarea ecumenică intră într-o fază nouă, decisivă. Timpului de discuții și lucrări care ne-a descoperit originea comună în Biserica cea una și universală, trebuie să-i urmeze acum timpul de a hotări. Și aici Biserica răsăriteană poate aduce o contribuție importantă. Pentru că unitatea nu este o noțiune abstractă, ci ceva organic, cu formă vizibilă și care nu are nimic cu revenirea la rînduiri juridice ale unei anumite Biserici.

Traducere de: Prot. *Gheorghe Geția*

SFÎNTUL IOAN GURĂ DE AUR, APOSTOL AL DRAGOSTEI

de: Pr GHEORGHE BUSUIOC

I. ASPECTE ALE SITUAȚIEI RELIGIOASE GENERALE A ORAȘULUI ANTIOHIA

Parcurgind paginile operei Sfântului Ioan Gură de Aur se poate ajunge la convingerea că mobilul marelui număr de omilii și motivul venerației creștinilor față de el, n-a fost numai credința, ce cu adevărat mută munții din loc, nu numai cunoașterea desăvirșită a Sfintei Scripturi și nici numai talentul său extraordinar, prin care eternele adevăruri creștine, au găsit organul de exprimare, sub forma cea mai ideală, ci a fost mai ales dragostea sa nemărginită și nestăpinită, față de poporul căruia își închinase viața.

Chiar în postul mare din anul 386, când Hrisostom începe seria omiliilor asupra Genezei, legătura spirituală între predicator și auditor e încheiată.

Păstorul discută, laudă, mîngîie, întreabă ori povestește cu farmecul său deosebit, iar auditorul docil, îl urmează și-l aplaudă furtunos.

Credincioșii și-au găsit păstorul iar Hrisostom și-a găsit terenul unde să-și desfășoare facultățile sufletului său bogat. Să-i urmărim deci această latură a activității sale.

Biserica din Antiohia număra în timpul acesta, o sută de mii de credincioși¹.

Este adevărat că ei se numeau ortodocși, spre deosebire de eretici, destul de numeroși în acel timp, după cum se numeau creștini, spre deosebire de păgîni, de care însă o bună parte dintre ei nu se distingeau mult, în ceea ce privește credința sau moravurile.

Este iarăși adevărat că Hrisostom era un moralist, un sfînt, ce ar fi voit să-i ridice și pe dînșii la aceeași treaptă de

¹ Om. 85 Matei 8, 58. S-a folosit traducerea lui M. Jeannin, Saint Jean Crhysostome, Oeuvres complètes, Bar le Duc (1864—1867).

sfințenie și de cunoaștere a Scripturilor, cum se ridicase el însuși, dar nu-i mai puțin adevărat, că acești creștini ce nu părăsiseră de multă vreme păgînismul mai păstrau o parte din obiceiurile lor vechi. Intrați în Creștinism, nu aprofundaseră învățătura și nici nu se sileau la aceasta, în cele mai multe cazuri creștinarea făcîndu-se în grabă, sau în vederea avantajelor pe care noua religie le oferea. „Lumea devenită creștină, nu înceta de a fi lume”². Acei care primiseră botezul în preajma vreunei persecuții, ce e drept, n-avuseseră timpul să se instruiască. Alții însă, se nășteau creștini, avînd generații întregi de ascendenți, crescuți în aceeași religie. Aceștia cedau adesea uitării sau rutinei³. În una din omiliile sale, Sfântul Ioan Hrisostom, nu fără oarecare ironie, vorbește despre cei ce nu se îngrijau decît să-și procure manuscrise cu litere frumoase și aurite, dar le țineau bine încuiate în bibliotecile lor⁴.

Curios ne pare de asemenea faptul, că deși martor a nenumărate erezii, ivite din cauza greșitei interpretări a Sfintei Scripturi, el recomandă neîncetat, citirea Bibliei⁵. Citire ce de altfel nu avea alt scop, decît acela ca auditorii să cunoască mai dinainte textul asupra căruia trebuie să vorbească apoi autorul⁶.

Acesta le lămuri textul unde li se părea cam obscur, căci contrazicerea nu poate exista în nici un caz⁷.

Dar alături de nemăsurata putere a lui Dumnezeu, alături de duhurile sale slujitoare, creștinii ca și păgînii, ortodocșii ca și ereticii, credeau — poate mai ales sub influența doctrinei dualiste a maniheenilor și a marcioniților — că o altă lume, aceea a spiritelor rele, urmărește pe fiecare om în fiecare faptă, spre a-l determina la tot ce e imoral și vătămător. Hrisostom se văzu nevoit să combată ideile greșite și exagerate ce se formau pe această temă.

Se credea că sufletele copiilor omoriți de vrăjitori au devenit demoni⁸. Hrisostom a trebuit să lupte deopotrivă, atît contra minciunilor profesate de astfel de oameni, ce își făceau un mijloc de trai din curiozitatea unor persoane credule, cit și contra ignoranței poporului, ce credea că acești indivizi pot avea o astfel de putere asupra destinului omenesc. În afară însă de aceste superstiții, erau acele superstiții în legătură cu viața zilnică, ce înlănțuiau orice gest, orice mișcare a omului.

2 Claude Fleury: *Moeurs des Chrétiens*, Paris, 1822.

3 Om. 29, Fapt. Apost. 9, 143.

4 Om. 32, Ev. Ioan 8, 253.

5 Om. 37, Geneză 5, 251.

6 Om. 18, Matei 7, 150.

7 Om. 18, Matei 7, 150.

8 Om. 28, Matei 7, 234.

Hrisostom reproduce obișnuitele cuvinte ale păgînilor robiți unor astfel de credințe greșite. „Cineva mi-a tăiat calea în momentul cînd ieșeam din casă: trebuie să se îngrămădească asupra mea nenorociri peste nenorociri. Nemernicul de sclav dîndu-mi papucii, mi-a prezentat întîi pe cel din dreapta: injurii și întîmplări supărătoare. Eu insumi ieșind din casă și pășind întîi cu piciorul stîng: semn c-o să dau peste o mare pacoste”⁹.

Sărbătoarea zilei de 1 ianuarie, îi dă prilej Sfîntului Ioan Hrisostom de a se face cunoscut în ce lux, cu ce risipă și de cîte superstiții era însoțită. „Din zori și pînă în noapte bărbați și femei umpleau cupe și ulcioare”¹⁰. Se credea că petrecînd primele zile ale Calendelor în plină veselie, se va petrece în felul acesta tot anul¹¹.

Astfel săracii ca și bogații economiseau tot ce puteau, spre a sărbători în belșug aceste zile, ca apoi să continue viața lor comună, cei bogați cu îndestularea lor, cei săraci în mizeria lor.

Obiceiul era consacrat de generații întregi și trebuia păstrat cu fidelitate. Purtarea de amulete era de asemenea un obicei vechi și răspîndit. Hrisostom se ridică adesea contra acestor obiceiuri, de origine păgînă, sau mozaică.

Astfel, el ne spune că unii purtau la gît, alții chiar la picioare, medalii cu chipul lui Alexandru cel Mare¹². Hrisostom se întreabă: n-ar merita oare crucea, o asemenea cinste?¹³ O astfel de dorință n-a așteptat ca să fie realizată. Căci creștinii la rîndul lor, nu se arătau mai puțin zeloși față de obiectele sfînte ale religiei ce adoptaseră. În special femeile, purtau Evanghelia atîrnată de gît, iar obiceiul constituia o reminiscență din legea mozaică¹⁴. „Dumnezeu voind să le dea un mijloc exterior de a păstra amintirea darurilor sale, a făcut față de evrei, ceea ce fac astăzi unele persoane, care temîndu-se să nu uite ceva, își leagă o ată la un deget spre a-și crea cu ajutorul ei, un fel de memorie artificială”¹⁵.

Mai mult însă decît contra acestor obiceiuri, Hrisostom are de luptat cu cei ce credeau că pot afla tainele viitorului de la vreo ghicitoare. „Dar vrăjitoarea aceasta e creștină, îi răspundeau cei vizați; ea nu rostește decît numele lui Dumnezeu. „Iată tocmai de aceea eu o privesc cu groază, răspundea Hrisostom.

9 Om. 12 Efeseni 10, 503.

10 Om. asupra Calendelor 2, 450.

11 Ibid.

12 Cateheza 2; 3, 145.

13 Ibid.

14 Deuteronom 6, 7.

15 Om. 72, Matei 7, 562.

Deci ea nu pronunță numele divin, decît numai spre a-l batjocori”¹⁶.

Dar dacă la orice împrejurare și la orice vîrstă, existau obiceiuri și superstițiile lor specifice, apoi la nașterea unui copil, obiceiurile se înmulțeau. Și cu toate că autorul ne lasă impresia că va renunța a ni le face cunoscute, întrucît numărul lor nu poate fi socotit, zice el, totuși, ne dă prețioase indicații asupra multora din ele.

Problema învierii morților și viața de veci, contestate fie de păgîni, fie de mozaici, oferă autorului prilejul de a se exprima în termenii următori: Dacă atît unii cît și ceilalți admit și socot crearea lumii ca pe cel mai mare mister, cu atît mai mult trebuie să admită învierea morților care e un fapt ce nu depășește pe cel dintîi¹⁷. Iar dacă există înviere, există de asemenea recompensă sau pedeapsă¹⁸.

Deci aceste obiceiuri și credințe greșite sînt practicate de păgîni, de iudei sau chiar de creștini, ele trebuind părăsite de toți ca fiind deopotrivă de vătămătoare pentru toată lumea. Acolo unde au fost plantați germenii unei credințe noi, trebuie să înflorească moravuri și obiceiuri noi.

II. URMAREA CREDINȚEI ȘI PRACTICELE CREȘTINE

1. *Botezul*. Cea dintîi taină a Bisericii creștine este botezul. Cum pentru primii creștini, el alcătua semnul vizibil al unei adevărate convertiri, era săvîrșit cu o deosebită solemnitate, dîndu-i-se importanța cuvenită. Mai tîrziu însă, în timpul marilor persecuții, botezul se făcea cu oarecare grabă, fără pregătire suficientă, rămînînd ca noii botezați să se inițieze în misterele creștine, după trecerea persecuției. Este adevărat că unii din ei primeau botezul de sînge. Cei ce scăpau însă nu se mai întorceau decît foarte rar să-și completeze cunoștințele necesare. Unii așteptau botezul copiilor pînă cînd trecea tinerețea, alții pînă cînd trecea întreaga viață. Se botezau deci cînd își dădeau ultima suflare¹⁹.

Hrisostom se indignază de faptul acesta și zice: „Dacă legile interzic celui ce nu posedă deplină rațiune, să dispună de lucrurile pămîntești și de propria lor avere, credeți voi că veți fi capabili, slăbiți cum sînteți de boală, să primiți complete, instrucțiunile creștine, cînd e vorba de împărăția cerurilor și de bunurile cele nesfîrșite? Voi faceți ca cei ce se înscriu la oștire

16 Cateheza 2; 3, 145.

17 Om. 7, I Tesalon. 11, 217.

18 Om. 25, Geneză 5, 35.

19 Om. 1, Faptele Apostolilor 8, 566.

după ce războiul s-a terminat, sau ca atletul ce se pregătește de luptă când spectatorii părăsesc circuitul"²⁰.

Catehumenii la rîndul lor, aveau anumite motive pentru care amîneau mereu botezul. O dată taina primită știau că trebuie să se păzească de orice pată, de orice păcat. Iată de ce predicatorul îi îndeamnă să nu-i mai amîne, ca nu cumva să ajungă la sfîrșitul vieții, fără să se fi învrednicit a primi acest har divin.

„Vă îndoiți poate încă, asupra divinității lui Iisus Hristos? Ei bine! ieșiți atunci din lăcașul acesta, nu mai ascultați cuvîntul divin și ștergeți-vă numele de pe lista catehumenilor. Ori dacă credeți că Hristos e Dumnezeu și om, dacă sînteți luminați asupra religiei sale, pentru ce aceste întîrzieri, pentru ce aceste păsuieli, această neglijență? Mă tem să nu cad din nou în păcat, spuneți voi. Ei bine, nu vă temeți de o nenorocire cu mult mai mare: aceea de a părăsi viața încărcată de sarcina nedreptăților ce ați comis?...

„Cum se explică aceasta? Înainte de botez tu ești atît de pios și plin de zel, iar după botez să devii așa de slab și neglijent?"²¹

Ei ar trebui deci să se folosească de acest bun ce li s-a oferă în chip gratuit;²² ar trebui să se grăbească cu atît mai mult, cu cît tinerețea nu-i o asigurare contra morții.

Aceasta nu înseamnă că Hrisostom îi primea oricum. Din contra, el spunea: „acei ce n-ați fost inițiați în sfintele taine, treziți-vă"²³. Dacă acest dar ni se oferă cu atîta dragoste din partea lui Dumnezeu, la rîndul nostru trebuie să ne facem vrednici de el, să fim conștienți de actul ce săvîrșim.

Jertfa divină ne șterge păcatele; noi însă vom rămîne atît de nesimțitori, încît din partea noastră să nu arătăm nici un semn de dragoste, de recunoștință, de participare?²⁴

Un lucru îl intrigă adesea pe autor. Cînd se întîmplă vreo nenorocire, vreun eveniment cosmic, toată lumea se pocăia și toți catehumenii alergau să primească baia cerească. Cînd însă fenomenul dispărea, lumea uita, își relua activitatea, viața sa obișnuită și dezordonată. „V-aduceți aminte ce s-a întîmplat anul trecut? Cum a zguduit Dumnezeu orașul nostru? Ei bine, n-alerga atunci toată lumea să se boteze? Nu părăseau locurile de petrecere atîția desfrînați, atîția nemernici, atîția co-

²⁰ Ibid.

²¹ Om. 1, Fapt. Apost. 8, 566.

²² Om. 13, Evrei 11, 512.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

rupți, spre a se converti și a deveni oameni pioși? Ori după trei zile, ei se întoarseră iar la păcatele lor".

Cum însă astfel de fenomene nu se întâmplau în fiecare zi, deși se produceau adesea, mai ales în epoca aceasta, Hrisostom va fi obligat să lupte cu oamenii ce aveau cele mai bune intenții, dar pe care nu izbuteau să le realizeze decât cu mare anevoință.

În una din omiliile sale, comentind faptul că Sfântul Ioan Botezătorul n-a reușit să-și atragă ucenici, decât atunci când a început să anunțe pe Mielul lui Dumnezeu, Hrisostom încheie: „Voi veți fi observat poate că cineva nu atrage atîta lume, atunci când spune despre Dumnezeu lucruri mari și înalte, așa cum atrage atunci, când vorbește despre mila și îndurarea sa... Când au înțeles deci că Iisus ridică păcatul lumii, ei au alergat imediat".

„Dacă păcatele și crimele acestea pot fi spălate, ziceau ei, pentru ce să mai amînăm aceasta? Există aici cineva care fără vreun chin sau vreo durere, ne-ar putea libera. N-ar fi o adevărată nebulie, să amînăm pe altă dată primirea unei binefaceri așa de mari? Catehumenii care amînă mîntuirea și tărăgănează primirea botezului, pînă la ultima suflare, să asculte deci aceasta”²⁵.

Și dacă a fi botezat, înseamnă că păcatele noastre au fost iertate, iar noi sîntem îndreptățiți de Duhul Sfinților, pe calea cea adevărată, apoi de aici încolo depinde în mare parte de noi, de a continua această cale ori a ne îndepărta de ea. Spre a reuși complet, trebuie nu numai să rupem cu o viață de păcate, dar să ne silim a duce o viață vrednică de numele și darurile ce am primit. Și oratorul se referă iarăși la Sfântul Ioan Botezătorul, ce spune evreilor să facă roduri vrednice de pocăință. „Să nu credeți ce zice el, că vi deajuns să fiți botezați, ca după aceea să continuați a viețui în chip nepermis. Voi aveți nevoie încă de o mare virtute și de o profundă dragoste de înțelepciune”²⁶. Și Dumnezeu a voit că aceasta să ne stea în putință²⁷.

Așadar, autorul e preocupat de trei chestiuni: mai întîi să îngrijească ca toți să se facă vrednici de a primi darul Sfîntului Duh, obținut prin jertfa lui Iisus, sfătuiește apoi pe cei ce sînt vrednici să îndrăznească și să vină a se împărtăși din acest dar al luminii și în sfîrșit își face atenți auditorii, să aibe grijă, o grijă ce merge pînă la spaimă, de a nu păta haina curată a Sfîntului Botez.

²⁵ Om. 18, Ioan 8, 185.

²⁶ Om. 11, Matei 7, 87.

²⁷ Om. 10, Ioan 8, 148.

2. *Mărturisirea*. Nu rareori oratorul a trebuit să intervină ca să încurajeze sufletele disperate. Faptul că auditorii își recunosc păcatele, pe care el le zugrăvește în culori întunecate, îi procură satisfacție. Căci aceasta e o dovadă că își dau seama de gravitatea și uriciunea viciilor, cum și de binemeritata aplicare a pedepselor.

Predicatorul însă se întristează, când observă ce urmări dezastruoase pot avea asupra credincioșilor, astfel de idei. El prinde acest moment de criză, de deznădejde spre a-și îndemna credincioșii să depună această povară, prin intermediul Mărturisirii. Când o astfel de stare sufletească, precedează actul mărturisirii, atunci efectele ei sînt mintuitoare.

Cînd însă repetăm o formulă, ce n-a avut niciodată vreun sens pentru noi, ce nu este expresiunea și ecoul unei frămîntări sufletești, atunci săvîrșim un nou păcat, acela al ipocriziei, cum zice Hrisostom.

Spiritul său fin a prins și această nuanță a păcatului ce se poate strecura tocmai acolo, unde ne așteptăm mai puțin. „Cînd ne numim păcătoși, noi nu pronunțăm niciodată cuvîntul acesta, cu toată sinceritatea. Probă, e că atunci cînd alții ne dau acest nume, mina noastră se stîrnește numai decît și furia noastră nu mai cunoaște margini. Noi zicem atunci că cineva ne insultă. În fond nu sîntem decît ipocriți”²⁸.

Și spre a ilustra acest păcat, precum și virtutea contrară, Hrisostom ne prezintă portretele celor două persoane, despre care Mîntuitorul vorbește în parabola sa asupra rugăciunii. „Unul se lăuda cu dreptatea, cu postul, cu dijmele sale, celălalt făcu o umilă rugăciune și toate păcatele sale îi fură iertate. Căci Dumnezeu n-aurise numai cuvintele, ci văzuse și adîncul inimii. Așa încît mișcat de umilința și mișnirea vameșului, i se făcu milă de el și îl primi cu bunăvoință. Eu vă spun aceasta, nu spre a vă angaja să păcătuiți, ci ca să vă umiliți. Căci dacă un vameș, cea mai urîtă speță de păcătos, mărturisindu-și greșălele cu o inimă umilă și sinceră, recunoscîndu-și nemernicia sa, a obținut din partea lui Dumnezeu o astfel de grație, cite binecuvîntări nu vor primi acei care, cu toate virtuțile lor, rămîn totdeauna smeriți?

„Iată pentru ce vă îndemn, vă conjur, de a vă spovedi lui Dumnezeu cît se poate de des. Eu nu vă oblig a vă mărturisi oamenilor, și cereți-i remediile necesare.

„Arătați-vă Lui, nu ca unui dușman, ci ca unui doctor. Cu toată tăcerea voastră. El vă cunoaște eomplet”²⁹.

28 Cartea 2, Despre Pocăință, II, 87, 88.

29 Om. 5, Cartea Anomeeni II, 231.

Cum vedem, Hrisostom nu socotește potrivită mărturisirea publică³⁰. În schimb își sfătuiește credincioșii să se adreseze preoților, care au puterea să ierte păcatele, atât la renașterea prin botez, cât și după aceea³¹. Recunoscînd că se arată prea sever, față de ei, îi roagă să creadă, că nu-i decît dragoste și grije pentru mîntuirea lor, care îl silesc la aceasta.

Ei nu trebuie să dispereze pentru astfel de motiv. Hrisostom îi încurajează atunci, zicîndu-le: „Noi avem un stăpîn plin de dragoste, de blîndețe și de grijă, care cunoaște slăbiciunea naturii noastre și care, cînd învinși prin neglijență, noi am comis vreo greșeală, nu ne cere decît un singur lucru: de a nu dispera, ci de a părăsi păcatul și a alerga la Mărturisire”³². Pentru autor taina aceasta, ca și celelalte nu sînt numai un mijloc, prin care omul abătut de la datoriile sale, poate să-și reia calea lăsată, să reflecteze asupra legilor divine, nesocotite prin o astfel de călcare, să se gîndească la durerile produse aproape lui, ci mai ales ele au virtuțea de a restabili fericirea celui ce se făcuse vinovat, într-un fel sau altul.

Astfel Taina Pocăinței dă omului posibilitatea, nu numai de a stabili un echilibru în ființa-i zdruncinată prin săvîrșirea unui act nepermis, ci îi oferă liniștea și consolarea necesară³³.

„Ce poate fi mai puțin greu și mai puțin dureros, decît condițiile pe care El le cere din partea noastră: întristarea inimii, căința sufletului, mărturisirea greșalei, sîrguința continuă! Un păcătos vine, își mărturisește greșalele, își cere iertare, arată o hotărîre fermă de a nu mai păcătui în viitor și iată-l că devine drept”³⁴.

Toate acestea însă, presupun o condiție esențială: sinceritatea. „Cît pentru mine, zice Sfîntul Ioan Hrisostom, eu aș vrea lacrimi vărsate, nu ipocrizie, ci căință. Eu prefer lacrimi pe care cineva să le verse în secret, în unghiul cel mai retras al casei și în afară de privirile oamenilor. Lacrimi pe care cineva le varsă într-o liniște profundă, care ies din adîncul inimii, care nasc din durere, din tristețe și pe care cineva nu le prezintă decît lui Dumnezeu singur.

3. *Postul*. Puține din practicile religioase erau în primele veacuri creștine, așa de riguros respectate, cum era postul. Nu numai călugării îl practicau ci chiar laicii, în anumite perioade.

Să ascultăm însă pe Sfîntul Ioan Hrisostom, cu ce entuziasm salută venirea zilelor de post. „Plină de farmec e primă-

30 Om. 26, Matei 7, 222.

31 Cartea 2, Despre Preoție, I, 584.

32 Om. 7, Lazăr 2, 525.

33 Exhortația I, către Teodor, I, 552.

34 Ibid, p. 123.

vara pentru marinari: plină de farmec e pentru agricultori. Însă nici corăbierii și nici plugarii, n-o pot găsi așa de fermecătoare, cum o găsesc acei ce vor să fie înțelepți. Venirea timpului de post, e primăvara spirituală, în care sufletul ce meditează, se bucură de o adevărată liniște. Primăvara încintă pe agricultori, prin florile ce încoronează pământul, vestmint în mii de culori, cu care plantele ce cresc îl împodobesc din toate părțile. Primăvara înveselește pe marinarii ce plutesc fără teamă pe mare, cind valurile sînt calme, iar delfinii în jocurile lor, sar pe lângă marginea corăbiei. Pe noi primăvara postului ne farmecă, pentru că ea liniștește valurile. Nu valurile apei, ci talazurile patimilor... Apariția rîndunelei nu provoacă plecarea zilelor urite, așa cum sosirea postului alungă pasiunile vinovate departe de gîndurile noastre. Atunci încetează lupta cîrnii contra sufletului, revolta servantei contra stăpînei³⁵.

Indulgența sa față de cei slabi a părut adesea ca o greșală din partea sa³⁶. Iată cuvintele lui: „Slăbiciunea constituției tale fizice, te împiedică a prelungi postul pînă în seară? Ce om cuminte ar putea să-ți facă din aceasta o crimă? Sfîntul Ioan Hrisostom se explică zicînd: „Eu nu vorbesc astfel ca să micșorez valoarea postului; ferească Dumnezeu! Însă vreau să vă învăț a face aceste exerciții spirituale într-un chip cumpătat și prudent, iar nu să veniți aici numai în virtutea obiceiului... Eu vă vorbesc astfel, spre a vă angaja pe toți cei ce puteți posti, s-o faceți cu tot zelul și silința de care sînteți capabili”³⁷.

Arătîndu-se indulgent față de cei ce nu puteau să-l practice în toată asprimea lui, oratorul nu înțelege să-l înlăture, ori să-l disprețuiască. Nu! „Însă durerea mea e de a vedea că voi disprețuiți toate celelalte virtuți și credeți cum că e de ajuns să postiți, ca să fiți mîntuiți”³⁸.

Iată pentru ce Sfîntul Ioan Hrisostom pe care l-am văzut mai sus vorbind în termeni subtili despre post, e obligat acum să susțină aproape contrariul. „Eu vreau să vă vorbesc nu de un post oarecare, ci de un post perfect, ce consistă nu numai în a se priva de hrană, ci a se abține și de la păcat”³⁹. Postul deci nu poate să se pregătească mîntuirea, dacă nu întrunește anumite condițiuni.

35 Cuvîntul I, Geneză, 5, 441.

36 Una din acuzațiile ce i-au fost aduse la sinodul de la Stejar a fost și aceasta. A se vedea și răspunsul Sf. I. Hrisostom: scris. 125- Chiriack. IV, 490.

37 Om. 10, Geneză 5, 52.

38 Om. 46, Matei 7, 365.

39 Om. 3, Despre Statui 2, 559.

„Nu numai gura trebuie să postească, ci și ochiul, și urechile, și picioarele și mâinile; toate membrele noastre... N-ar fi o absurditate să te privezi de hrană, care de altfel ți-e permisă și de a sătura ochii cu un aliment interzis”⁴⁰.

Iar la aceste înfrînări, trebuie să adăugăm abundența milosteniilor și sîrguința rugăciunilor⁴¹. Cît despre aceasta din urmă, autorul spune că ea trebuie nu numai să însoțească postul, ci să ocupe primul rang, în acest ansamblu⁴².

Dar toate acestea ar fi oare deajuns, constituiesc ele oare o postire completă, curată, ideală? Încă nu. Ele nu sînt decît faptul material, vizibil, formal. Ne mai rămîne de văzut, dacă starea sufletească a celui ce se supune unor astfel de orinduieli bisericești este conformă actelor însăși.

Parabola Fariseului, pe care Sfîntul Ioan Hrisostom a comentat de atîtea ori, nu putea să-i scape acum. „Postesc de două ori pe săptămînă”, au fost cuvintele ce l-au condamnat mai sever decît toate nelegiuirile vameșului. Predicatorul știa aceasta cunoscînd slăbiciunea ființei omenești care întocmai ca o corabie încărcată nu se sfarmă de obicei în mijlocul mării, ci cînd s-a apropiat de țărm.

Știa apoi cîtă importanță pune Mîntuitorul pe intenția noastră⁴³ și nu putea să uite pedeapsa fariseului zelos, dar îngîmfat⁴⁴.

Așadar, Sfîntul Ioan Hrisostom, sever față de el, indulgent față de cei slabi, e de o rară asprime față de acei ce își ascund scăderile și slăbiciunile, în loc să le mărturisească și caută să se înșele pe dînșii, pe alții și pe Dumnezeu.

4. Rugăciunea.

a) *Rugăciunea individuală*. Precum am văzut mai sus, una din surorile postului, este rugăciunea. Ea constituie un nou mijloc de a ne întări puterile, este singura posibilitate, prin care noi, ființe mărginite, reușim a intra în contact cu Dumnezeu. „Rugăciunea este o armă puternică, un sprijin solid, un tezaur nesecat, un port fără furtună, un azil inviolabil”⁴⁵.

Adesea însă, credincioșii prea numeroși față de numărul bisericilor, prea îndepărtați de lăcașul de închinare, se plîngeau că nu pot lua parte la rugăciunile ce se făceau aici. Hrisostom, spre a nu vedea lipsiți pe acești credincioși, de o astfel de mîngiere,

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Om. 30, Geneză 5, 207.

⁴² Om. 57, Matei 7, 452.

⁴³ Om. 33, Ebrei.

⁴⁴ Om. 46, Matei 7, 365.

⁴⁵ Om. 30. Geneză 5, 207.

le zice: „Să ne păzim de a pretexta, că n-avem biserică în apropierea noastră căci harul Sfântului Duh a făcut din noi, atât timp cât rămânem înțelepți, templele lui Dumnezeu, așa încît, din toate părțile ni se oferă o mare ușurință. Cultul nostru, nu e ceea ce era mai înainte la evrei; o mulțime de ceremonii și de prescripții”⁴⁶. Și după ce enumeră toate aceste formalități, autorul adaugă: „Aici nimic asemănător... Ori unde v-ați afla, puteți să înălțați altarul, dacă aduceți la el un suflet dispus la rugăciune. Pentru aceasta nici locul nu-i un obstacol, nici timpul nu constituie o dificultate. Ci chiar cînd n-ați pleca genunchii, chiar cînd nu v-ați lovi pieptul, cînd n-ați ridica mîinile spre cer, e deajuns să arătați o inimă fierbinte; rugăciunea voastră e perfectă”⁴⁷.

„Aceasta nu înseamnă că eu vă sfătuiesc să nu veniți cu toată rîvna la biserică sau să vă rugați acasă, să vă plecați genunchii cînd puteți, sau să ridicați mîinile spre cer; însă dacă timpul, locul, mulțimea, vă împiedică, nu trebuie să renunțați pentru aceasta la rugăciunile voastre obișnuite”⁴⁸.

„Trebuie să iertăm mai întîi fraților și numai după aceea, să începem a ne ruga. Iar rugîndu-ne să nu cerem lui Dumnezeu, decît numai lucruri vrednice de el și folositoare mîntuirii noastre. Căci adesea se întîmplă, că în nesocotința sau patima noastră, să cerem lui Dumnezeu lucruri nedemne și vătămătoare”. „Dacă nu vi se împlinește rugăciunea este pentru că cereți ce nu trebuie”⁴⁹. „Altfel nu se poate să nu fim ascultați, zice autorul. Dragostea ce Dumnezeu are față de noi, întrece pe aceea a părinților față de copiii lor”.

Cît despre timp, am văzut că nu prezintă nici o importanță, în ceea ce privește posibilitatea de a intra în contact cu Dumnezeu. Din punct de vedere însă al intensității și concentrării noastre spirituale, cel mai potrivit timp pentru rugăciune este noaptea. Nu există vreme mai favorabilă decît ceea cînd firea întreagă doarme.

Ce predică serioasă ne-ar putea sta în cale? Priviți pe fierar, zice Hrisostom; el se ocupă cu greaua-i meserie, din zori și pînă-n noapte, acoperit de scînteii și învăluit de fum. Cînd el n-a încetat încă lucrul noi să nu ne învrednicim a înălța măcar o rugăciune?⁵⁰.

„Credeți-mă, focul n-ar putea să desprindă rugina de pe fier, cum rugăciunea o înlătură pe aceea a păcatelor. Să imităm

46 Om. 4, Ana 5, 514.

47 Ibid.

48 Ibid.

49 Om. 23, Matei 7, 194, 195.

50 Om. 26, Faptele Apost. 9, 130.

cel puțin pe păzitorii de noapte. Oamenii aceștia în virtutea unei legi omenești, umblă prin frig, strigând și parcurgând, străzile, adesea plouați și rebegiți pentru voi și pentru bunurile voastre. Ei sînt cu o așa mare băgare de seamă față de averea voastră, iar nu purtați nici o grijă de sufletul vostru⁵¹.

Plantele respiră, sufletul la fel. Acelea ce au fost veștjite de arșița zilei, se înviorează acum din nou. Lacrimile vărsate în timpul nopții, sting flacăra poftelor și a focului intern⁵². Foloșul însă, depinde de atenția cu care ne rugăm. Căci se poate ca cineva, deși se roagă noaptea, să nu fie decît o ființă adormită: și din contra, cineva să vegheze ziua, chiar cînd nu se roagă⁵³. Dacă corpul stă poate ingenunchiat în fața altarului, iar gîndul ne rătăcește cu totul departe, atunci zadarnic așteptăm îndeplinirea rugăciunii. „Cînd ne prezentăm în fața unui om, noi îi dăm atîta importanță, încît nu mai vedem pe nimeni din asistență, ci ne concentrăm toată atenția asupra celui cu care vorbim. Cu atît mai mult ar trebui să facem aceasta față de Dumnezeu și să ne gîndim neîncetat la rugăciunile ce pronunțăm⁵⁴. Cum se poate însă întreține atenția? Prin rugăciuni scurte și pline de încordare, răspunde Hrisostom⁵⁵.

Aceste repetate îndemnuri din partea autorului, obligară pe credincioși să se întrebe: de ce mai există preoți și episcopi, dacă nu să se roage pentru noi? Hrisostom însă răspunde: „Dumnezeu cedează mai de grabă rugăciunilor pe care le facem noi înșine, decît celor pe care le fac alții pentru noi⁵⁶.

Aceasta nu înseamnă că clerul nu-și are datoriile sale. Ceea ce voia însă Hrisostom, era ca credincioșii să nu neglijeze datoriile către sufletul lor, lăsînd toată grija pe seama slujitorilor bisericești, ca apoi să se arunce în vârtejul plăcerilor⁵⁷.

b) *Rugăciunea în comun și rugăciunea reciprocă*

Dacă predicatorul dă atîtea sfaturi asupra rugăciunilor ce fiecare trebuie să le facă acasă, el nu insistă mai puțin asupra celor ce se făceau la biserică, în comun.

În adevăr cineva nu putea găsi acasă atmosfera pe care o găsea la biserică. În schimb, se putea concentra mai ușor acasă, decît în una din marile biserici, unde predica Hrisostom. Aceasta

51 Ibid.

52 Ibid.

53 Om. 27, Evrei 9, 567.

54 Om. 30, Geneză 5, 207.

55 Om. 2, Ana 5, 497.

56 Om. „Răspîndirea Evangheliei” 4, 251.

57 Om. 5, Matei 7, 43.

pentru că în afară de numărul restrâns al bisericii, mai era încă un dezavantaj, acela că cea mai mare din cei ce asistau la serviciul divin, veneau nu atât ca să se roage, cât mai ales să asculte pe predicator.

Ori la predică asistau nu numai credincioșii, ci chiar ereticii, păgînii și evreii. Această mulțime diferită și înghesuită într-o singură biserică, nu mai oferea mediului cerut de rugăciune. Iată de ce adesea preotul, sau mai ales diaconul, îi făceau atenți la slujbe. De aici ne-a rămas formula consacrată: „Cu înțelepciune, să luăm aminte”⁵⁸. Vedem deci pe de o parte cum s-a urzit liturgia⁵⁹, iar pe de alta, ce sens aveau aceste cuvinte⁶⁰.

Lipsa de liniște, de disciplină îl îndurerează. Era de ajuns să se producă cea mai mică mișcare în biserică, pentru ca întreaga asistență să-și concentreze atenția asupra unui astfel de gest banal. Așa unii, în timp ce predicatorul se străduia să explice un text biblic, urmăreau cu atenție pe paraclierul ce se ocupa cu aprinderea luminărilor⁶¹.

Rugăciunea era deci imposibilă în biserică? Nu! Ci existau și persoane cu totul religioase, devotate, atente. Comentînd psalmul 41 („După cum cerbul dorește cu înfocare izvoarele apelor”), Sfîntul Ioan Hrisostom spune că Dumnezeu s-a îndurat de cei mai slabi, pentru care citirea Sfintelor Scripturi s-ar face cu multă greutate și a adăugat melodia, la cuvintele profetice, ca astfel antrenate de ritmul muzical, inimile să se înalțe către El⁶².

La rîndul său el îi îndeamnă să vină să cînte și să se roage împreună. „Căci cum v-am spus, noi sîntem slabi cînd ne rugăm singuri. De aceea printr-o legătură de dragoste, ne unim „ca să înduplecăm pe Dumnezeu și să se milostivească față de noi.

Nu fără motiv vorbesc eu astfel și nu numai în interesul meu. Ci pentru ca voi să vă grăbiți a veni totdeauna la adunările noastre și să nu ziceți: nu mă pot eu ruga tot atît de bine acasă? Fără îndoială, vă puteți ruga, însă rugăciunea voastră are mai multă putere cînd vă uniți gîndurile cu ceilalți membri, cînd corpul întreg al Bisericii ia parte la aceasta și într-o singură simțire, înalță rugăciunea-i către cer. Și cu toate

58 Om. 24, Faptele Apost. 9, 118.

59 Om. 18, II Corinteni 10, 115.

60 Aceasta în special la Constantinopol, unde populația flotantă și indiferentă nu-l mai ascultă cu aceeași supunere ca la Antiohia.

61 Cuvînt 4, Geneză 5, 455.

62 Comentariu Ps. 41, 6, 14.

că aceasta e mai ales datoria preotului, totuși la rîndul nostru, trebuie să ne grăbim a ne ruga unii pentru alții, așa cum făceau primii creștini pentru apostoli⁶³.

„Și de ce s-ar mira cineva că poporul se roagă în același timp cu preotul, cînd el se unește cu însuși Heruvimii și cu Puterile cerești, spre a înălța în comun, imne sfinte către Dumnezeu”⁶⁴.

Iar în scopul de a arăta cît de strîns este raportul între predicator și credincioși, ce legătură invizibilă dar puternică există între curajul și forța cu care creatorul se avîntă și între rugăciunile episcopilor, ca și ale credincioșilor, Sfîntul Ioan Hrisostom într-o formă cu totul practică zice că numai datorită acestora îndrăznește să dezvolte orice subiect⁶⁵.

Autorul reia apoi comparația cu atletul coborît în arenă și arată cît de mare e diferența între publicul ce asistă la o astfel de luptă și acela care asistă la o predică a sa. În timp ce pentru un astfel de atlet, publicul nu poate decît să admire, să strige, dar în nici un caz să se coboare ca să ajute pe unul, ori să împiedice pe altul, aici din contra, episcopul ca și credincioșii se apropie de orator, îl ajută prin dragostea lor și îl întăresc prin rugăciunile lor.

În sfîrșit, predicatorul revine mereu asupra condiției esențiale a rugăciunii; zelul și căldura cu care o facem. „Cînd ați cîntat doi-trei psalmi și ați recitat în chip neglijent cîteva rugăciuni obișnuite, credeți că ați făcut destul, pentru mîntuirea voastră?”⁶⁶. Desigur că nu, zice autorul. De aceea să luăm drept conducători pe apostoli, pe profeți, pe patriarhi. Aceasta însă, precum am văzut mai sus, nu înseamnă că trebuie să lăsăm toată grija mîntuirii noastre, numai în ajutorul lor”. „Fără îndoială, e un mare bine a fi ajutat de rugăciunile sfinților, însă cu condiția ca noi să nu stăm degeaba”⁶⁷.

Un alt păcat, tot așa de grav ca și cel dintîi, dar mult mai frecvent în viața credincioșilor, e rugăciunea cu gîndul de răzbunare. Sfîntul Ioan Gură de Aur zice: „În timp ce eu vorbeam, vedeam pe mulți dintre voi cum își loveau fața și își băteau pieptul, vărsînd lacrimi amare, sau își ridicau mîinile spre cer cerînd iertare pentru o astfel de rugăciune”⁶⁸. El se bucură însă gîndindu-se la roadele fericite ce pot lua naștere din astfel de lacrimi.

63 Om. 2, 11, Corint. 10, 12, 13.

64 Discurs 2, Geneză 5, 446.

65 Discurs 2, Geneză 5, 446.

66 Om. 11, Matei 7, 89.

67 Om. I, I, Tesal. 9, 182.

68 Om. A nu dispera 4, 275.

5. *Sfânta împărtășanie*. Deși nu ne mai oprim asupra altor taine sau practici religioase, totuși nu putem trece asupra Tainei Sfintei Euharistii, cu atât mai mult cu cât ea este taina cea mai însemnată a Bisericii noastre și asupra căreia Sfântul Ioan Gură de Aur insistă cu toată tăria. „Păziți-vă de a crede că ceea ce mincați e piine sau ceea ce beți e vin”⁶⁹.

Observați bine că Mîntuitorul însuși, este acela ce ne-a pregătit acest sacrificiu, după cum el singur și întreg, ni se dă în Sfînta Împărtășanie⁷⁰. Mîntuitorul deci își oferă sub această formă, corpul și sîngele Lui⁷¹.

Mintea autorului, nu-și poate imagina ceva mai înălțător decît aceasta. Pentru ca prietenul său Vasile, să-și închipule măreția acestui act, predicatorul nostru îi pune în față exemplul profetului Ilie.

„Vrei să explici sublimul sfintelor noastre mistere printr-o altă minune? Reprezintă-ți pe Ilie, înconjurat de o mulțime imensă, ce stă în picioare; mai de-o parte, victima ce stă întinsă pe pietre. Toți cei prezenți sînt în așteptare și în cea mai profundă liniște. Singur profetul se roagă cu vocea tare. Deodată, focul se coboară din cer asupra jertfei. Toate acestea sînt minunate și capabile a străbate sufletul de frică.

Dacă însă de la acest spectacol, treci la săvîrșirea misterele noastre, voi vedea lucruri ce depășesc orice admirație. Preotul ce stă în picioare, face să se coboare nu focul ci Sfîntul Duh.

Rugăciunea sa e îndelungată, ea nu se înalță, ca flacăra să vină de sus și să consume jertfele ce sînt pregătite, ci ca grația divină coborînd asupra ofrandei, să înflăcăreze sufletele și să le facă mai strălucitoare decît argintul curățit prin foc...

Niște creaturi ce locuiesc printre noi, ce au existența lor legată de pămînt, sînt chemate să administreze lucrările cerești, să exercite o putere pe care Dumnezeu n-a dat-o nici îngerilor, nici arhanghelilor! Căci nu acestora le-a zis: „Ceea ce veți lega pe pămînt, legate vor fi în ceruri, iar ceea ce veți dezlega pe pămînt, dezlegate vor fi și în ceruri” (Matei 18, 18)⁷².

Relevînd măreția acestui dar divin, autorul nu se poate opri de a nu arăta, ce înfricoșate datorii are preotul care administrează această taină. Datoria de a fi vrednic a se numi instrument al Sfîntului Duh...

Ce rază de soare nu trebuie să cedeze în strălucire, unei

69 Om. Penitență 3, 330.

70 Om. 1, Asupra trădării lui Iuda, 3, 197.

71 Om. 46, Ioan 8, 324.

72 Tratat despre Preoție 1, 3; 1, 583.

mini ce împarte corpul acesta, unei guri pline de acest foc spiritual, unei limbi ce e împurpurată de înfricoșatul sînge?

Acela pe care îngerii nu-l privesc decît cu frică și cutremur, sau mai degrabă pe care nu îndrăznesc să-l privească, din cauza splendoarei și a maiestății sale, ce îi orbește. Acela ne servește de hrană și se unește cu noi⁷³.

Predicatorul face apoi atenți pe preoți asupra felului cum se prezintă credincioșii, ca să primească acest foc curățitor și le ordonă a nu-i primi la altar, dacă nu sînt pregătiți⁷⁴.

În sfîrșit, autorul se adresează credincioșilor înșiși. Cu ocazia marilor sărbători, se îngrămădeau cu toții să se împărtășească, făcînd zgomot și ne mai ținînd seama de atitudinea ce trebuie să păstreze, într-un astfel de moment solemn.

„Nu ațițați vă rog minia cerului contra voastră. Să luăm această jertfă și cu mulțumire să ne apropiem în chip liniștit și modest, cum se cuvine să ne prezentăm suveranului, Rege al cerului”⁷⁵.

Căci prezentîndu-ne în chip nedemn, va trebui să suferim urmările acestei condamnabile nesocotințe.

Conștiința noastră va fi cea dintîi care să ne aplice o astfel de pedeapsă. Ea nu va fi însă singurul acuzator. Dumnezeu însuși, care e prezent și care cercetează gîndul fiecăruia⁷⁶, nu va putea rămîne indiferent la această jignire. Iar aceasta cu atît mai mult cu cît Dumnezeu Mintuitorul și-a dat viața, ca să ne vadă în curățenia morală în care ne vrea⁷⁷, curățenie de care trebuie să facem dovadă nu numai în momentul sfintei împărtășiri ci și după aceea.

Tu posteai înainte, ca să fi demn de a o primi, trebuie să postești după, ca să fi vrednic de a o fi primit⁷⁸. Aceasta nu înseamnă că autorul cere să postim cu adevărat, ceea ce n-ar fi rău, zice el, ci vrea să ne spună că nu-i deajuns ca după ce am trecut prin toate treptele de pregătire, de purificare, să ne lăsăm tîrîți în aceleași păcate, din care reușim a ne smulge un oarecare timp.

CONCLUZII

Intrat în mijlocul turmei pe care trebuia s-o păstorească, Sfântul Ioan Hrisostom, fără să creadă ca Socrate că totuși

73 Om. 82, Matei 8, 38.

74 Idem p. 39.

75 Om. Nașterea Domnului 3, 180.

76 Om. 6, Ozia 6, 434.

77 Om. asupra cimîțirelor 3, 212.

78 Om. 27, II Corinteni 9, 478.

omului îi e deajuns să cunoască binele, ca să-l și facă, socoate că luminarea omul contribuie într-o bună parte la binele și fericirea lui.

El e un părinte și așa fiind, știe că are datorii, pe care trebuie să le îndeplinească, spre a fi vrednic de numele pe care îl poartă cu plăcere și mindrie.

Cît pentru dînsul, el nu vrea, el nu dorește nimic decît îmbogățirea sufletească a credincioșilor săi. Aceasta constituie singura lui mulțumire și unica lui recompensă⁷⁹.

Pentru dînsul, fiecare faptură omenească e opera lui Dumnezeu și pentru salvarea ei trebuie să ne jertfim așa cum s-a jertfit Mintuitorul.

Căci astfel e puterea dragostei⁸⁰. Cu dragostea îi mingie, cu dragostea îi ceartă, cu dragostea îi învață, cu dragostea îi îndeamnă.

El e într-o continuă frămîntare, într-o veșnică consumare. Pentru el nu există o nuanță intermediară, între plăcere și durere; fiecare clipă e trăită cu aceeași intensitate fie în plăcere fie în durere.

„Ce speranță poate să-mi mai suridă, cînd voi nu faceți nici un progres pe căile virtuții? Și ce tristețe ar putea să mă covîrșească, atunci cînd vă conduceți în chip demn? Da, eu nu mai merg atunci; eu zbor cînd aud vorbindu-se de bine despre voi!”⁸¹.

79 Om. 37, Geneză 5, 252.

80 Om. 44, Faptele Apost. 9, 225.

81 Om. 3, Faptele Apostolilor 8, 582.

TEHNICĂ ȘI STIL ÎN CAZANIA LA ADORMIREA PREA SFINTEI NĂSCĂTOARE DE DUMNEZEU DE ANTIM IVIREANUL

de: Prof. MARIO RUFFINI

Cuvîntarea la a cărei examinare mă incîng, este reprodusă în cunoscuta ediție critică a predicilor lui Antim Ivireanul, din 1962, pp. 84—90, îngrijită de Ștrempelel¹.

Problema izvoarelor deocamdată nu interesează. Dezlegarea ei va veni atunci, cînd vor fi fost studiate toate predicile în structura lor tehnică și stilistică. Abia atunci se va putea preciza, dacă mitropolitul valah a fost original în predicile sale, sau a suferit influența vreunui înaintaș sau contemporan.

Publicul ascultător, în fața căruia a fost rostită cuvîntarea, pare să fi fost compus aproape exclusiv din boierii Curții. De fapt, în chemarea finală Antim pomenește (Toată cinstita această Boierime" (90, 26), cu un adjectiv demonstrativ, care-i dovedește prezența faptică și care lipsește în chemarea ajutorului divin pentru voievod și în aluzia la poporul, în care el se pune și pe sine: „să ne învrednicească pe toți de obște" (90, 28).

Se poate observa și aceea că, la începutul vorbirii, Antim spune despre cei ce-l ascultă: „această cinstită și sfîntă adunare" (85, 25—26). Era deci în cauză un public de o anumită cultură, de care trebuie că mitropolitul a ținut seamă — fie că predica și-a pregătit-o în prealabil — cum cred eu, fie că a improvizat-o, cum nu pare să fie cazul.

Cum a fost oare structurată predica aceasta?

Ea începe — așa cum a ajuns la noi — cu un exordiu (84, 26—85, 16), urmat de o prothemă, care ia deadreptul amploarea unei precuvîntări (85, 16—89, 10); apoi o scurtă dezvoltare a temei (89, 11—90, 1) și în sfîrșit invocarea finală, care se încheie cu o scurtă referire de improspătare a prothemei (90, 1—32).

¹ Antim Ivireanul — *Predici*, Ediție critică, studiu introductiv și glosar de G. Ștrempele, ed. Acad. R.P.R., 1962. În exemplele reproduse am simplificat grafia.

Theme și protheme sînt cuvinte, pe care eu le întrebunțez aci din comoditate. Ele țin de structura oratoriei religioase medievale din Occident și arată: cea dintîi, un text al Scripturii, de la care pornește pentru predică într-o determinată sărbătoare liturgică, sau însăși sărbătoarea, ca în cazul de față; a doua, protheme, este reprezentată de un text biblic, care poate să pară ca o diversiune față de temă, dar care se împletește totuși cu ea, chiar și numai episodice, însă mereu logic. În predica ce analizăm, este vestirea făcută Mariei de Arhanghelul Gavriil².

Exordiuul se împarte în două momente: în cel dintîi Antim își exprimă neputința de a predica în mod eficace, dar el este sigur că Hristos, care cu cinci pîini a săturat cincimii de oameni, prin mijlocirea lui va da ascultătorilor puțința de a se așeza la masa duhovnicească (84, 26—85, 5). În al doilea moment el dă pe față motivele pentru care îi vine greu să rostească o cuvîntare bună despre Maica Sfîntă a lui Dumnezeu și deapururi Fecioară Maria (85, 6—16).

În cuvîntarea aceasta, care să nu uităm — e rostită în ziua nașterii Fecioarei pentru viața de veci, adică la adormirea Ei, urmează pe loc enunțarea prothemei, în care Antim se referă la titlul: „plin de dar”, care Maicii Preciste „i s-au dat mai înainte de toți vecii de la Părintele cel fără de început și veșnicul Dumnezeu, prin mijlocul îngerului Gavriil” (85, 21—22), reprodus din Luca, 1, 28: „bucură-te ceea ce ești plină de dar, Domnul e cu tine” (85, 25).

Prothema se desfășoară în zece motivări înălțuite între ele.

Prima este inexistența unui epitet la fel de mare, cîstît și lăudat, în care este subînțeles sfîrșitul versului citat din Luca: „binecuvîntată ești tu între femei” (85, 25—27).

Într-a doua, cu primele referiri biblice, Antim citează cîteva figuri însemnate din Testamentul Vechi, cărora Dumnezeu le-a arătat o bunăvoință specială: Avel, Enoh, Avram, Iosif, Moise, David, cărora Dumnezeu le-a dat „dar și milă, însă acoperit” (85, 27—86, 15).

Dar, spune Antim la a treia, Dumnezeu îi dăte Fecioarei Maria „cuvîntul bucuriei ceii adevărate, care iese mai presus decît toată mintea, în slavă și în cinste mai veselitoare” (86, 15—19).

În dezvoltarea logică a ideii sale, mitropolitul dovedește chiar cu numele Mariei, pe cea de a patra motivare a

² Pentru toate acestea a se vedea cap. *Michel Menot et le technique du sermon médiéval*, în Etienne Gilson, *Les idées et les lettres*, Paris, 1932, pp. 93—154.

predilecției divine, deoarece numele Fecioarei, după cel al lui Iisus, stă deasupra tuturor celorlalte nume de oameni (86, 19—25).

Gîndul continuă într-a cincea, cu o paralelă între măreția numelui lui Iisus și al Mariei, a cărui putere se vădește în cer și pe pămînt și în iad (86, 25—31).

În motivarea următoare — a șasea —, Antim pare să introducă o idee proprie: „după a mea proastă socoteală”. Studiul și tălmăcirea semnificației numelui de Maria, cu o succesiune de distincțiuni despre subîmpărțirea silabelor și a literelor din numele Maicii Sfinte, urmate de explicații scurte. Astfel: *Mariam*, în trisilabilitatea sa, arată Sfînta Treime. În faptul că fiecare silabă este scrisă cu două litere, el vede cele două firi ale lui Hristos. În cele șase litere total ale grafiei, el vede cele șase momente cruciale din viața lui Iisus: Bunăvestirea care arată Intruparea, apoi nașterea, botezul, moartea, învierea și înălțarea (86, 32—87, 13).

Chiar și alambicată și barocă, această explicație corespunde viziunii grandioase, pe care Antim o avea despre misiunea... pe care Maria o acceptase în sfatul veșnic al Treimii, răspunzînd îngerului: „fie mie după cuvîntul tău!” (Luca 1,38).

Iar, în dovedirea acestui lucru, în motivarea a șaptea, iată înțelesul ascuns al cuvîntelor *Bunevestiri*, lucrînd și ele în marele cadru al mîntuirii, în numele Treimii Preasfinte: în cuvîntul „bucură-te” este preconizat Fiul, din a cărui lucrare mîntuitoare va primi omenirea întregă; „plină de dar”, înseamnă lucrarea Duhului Sfînt; „Domnul e cu tine”, este Tatăl, Stăpîn al tuturor celor văzute și nevăzute (87, 14—21).

În a opta motivare Antim expune puterea pe care o are Dumnezeu de a face toate lucrurile și înșiră cîteva, dar spune, că în pofida atotputerniciei Sale, El nu poate crea o femeie care s-o întrecă pe Maica lui Dumnezeu făcut om și ca dovadă se folosește de un vers al lui David, în care regele o profetește pe Maica Precista, ca fiind aleasă de Dumnezeu spre a fi odihna Lui peste veacuri (87, 21—88, 12).

A noua și penultima motivare este cea mai extinsă și cea mai dezvoltată: reia din versetul davidic ideea alegerii dumnezeiești și o fărîmîtează dezvoltîndu-o într-o serie de nouă amplificări. Maria a fost aleasă de Dumnezeu pentru că este ca soarele, ca luna, ca zorile, pentru că este izvorul harurilor, care a înmugurit în mărăcinișul pămîntului, păstrează curătenia, este nor fără urme de păcat, este fecioară mai înainte și în timpul și după naștere, este grădină zăvorîtă, din care a ieșit Hristos (88, 13—89, 2).

Cine nu vede aci o analogie sintactică cu motivarea a șasea? Primele trei segmentări: „aleasă iaste... ca soarele, pentru că...”, „aleasă iaste și frumoasă ca luna, pentru că...”,

aleasă iaste ca revărsatul zorilor pentru că..." în triplicitatea lor amintesc Treimea, pe care Antim o văzuse deja și în trisilabicitatea numelui Mariam. Următoarele șase segmentări amintesc cifric cele șase semne grafice ale numelui Fecioarei, expresie a momentelor principale ale vieții lui Hristos.

Prothema se încheie cu pomenirea celor ce în Legea Veche avură darul să prefigureze pe Maica Sfântă: Moise, care o văzu ca pe un tufiș aprins; Aron ca un toiag înflorit și încărcat cu fructe; Iacob ca scara paradisului; Ezechil ca o ușă zăvořită; Ghedeon ca lină; Avacum ca un codru verde; Daniil ca un munte; Solomon ca un pat și în felul acesta Fecioara Maria a cărei figură strălucește învălurat în Testamentul Nou, este împreunată de Antim, ca încheiere a prothemei, cu Testamentul Vechi, prin mijlocirea celor ce au prefigurat-o.

Legătura dintre prothemă și themă este acum evidentă: în ziua adormirii sale în Domnul, Maria este pomenită cu toate harurile prinite, cu toate atributele de cinste, cu toate motivele alegerii sale. Mamă a lui Dumnezeu, cu care s-a prezentat în rai.

Aici începe thema adevărată și propriu zisă, deja scurtă deoarece ea nu este decît încheierea prothemei lungi.

Astăzi este pomenită trecerea de la pămînt la cer a Fecioarei, a Celei alese de Domnul, a Celei prorocite, a Maicii lui Dumnezeu, trecere enunțată cu trei construcții sintactice paralele: „lasă... și se duce"... „lasă... și primește...", „lasă... și cîștigă...". Cum să nu se vadă încă o dată în această construcție ternară, simbolul învălurat al Treimii? De altfel, întreaga themă are un mers ternar. Urmează, de fapt, în trei propoziții ideile de predarea sufletului în mîinile Fiului, deschiderea cerului, care se lărgește ca să-l primească, mirarea puterilor cerești, cînd o vîd, și, care sfîrșește cu o triplă întrebare: „Cine iaste?...". „Cine iaste...?" „Cine iaste...?" (89, 15—22).

Iar răspunsul vine tocmai de la cetele cerești, ca să fie primită Împărăteasa cerului și a pămîntului, care vine să șadă de-a dreapta lui Dumnezeu, îmbrăcată în aur, după cum o prevesti David, ca să fie fericirea dreptilor și speranța păcătoșilor (89, 23—29).

Thema se încheie cu o chemare la lauda Maicii lui Dumnezeu.

Astfel am ajuns la invocarea finală. Și ea precedată de o introducere, în care Antim, zicînd că și cei de față vor să cinstească pe Maica Sfîntă (89, 30—90, 1), în calitatea sa de păstor al ascultătorilor, spune ceea ce ascultătorii nu îndrăznesc a spune și se roagă (90, 1—9). Invocarea directă, după o serie de atribute dăruite Fecioarei, o imploră să nu părăsească pe

cei păcătoși, să-i păzească de cel rău, de păcat și de suferințe (90, 9—20). Urmează implorarea pentru voievod, pentru boieri și pentru popor, în care Antim — cum s-a spus deja — se așează cu smerenie „și să ne învrednicească pre toți de obște”.

La sfârșit revin, ca un strigăt de nădejde a tuturor, cuvintele lui Gavriil, obiectul prothemei: „Bucură-te, ceea ce ești plină de dar, Domnul e cu Tine” (90, 31—32).

Trecind acum la studiul stilului, e bine să anticipăm, că Antim Ivireanul apare ca un mare artist, care se pricepe să manevreze după bunul său plac toate mijloacele stilistice, pe care i le-a pus la îndemână retorica, cu toate că, la începutul predicii, el declară, cu multă modestie, că prin milocirea lui, ascultătorilor le va vorbi Hristos: „prin mijlocul vorbelor mele neritoricite” (88, 4—5).

Firește, asupra stilului predicilor lui Antim nu se va putea da o judecată definitivă decât atunci, când vor fi analizate toate din punctul de vedere al stilului. Însă și numai acest citat ajunge, ca să se întrevadă de pe acum, care va fi rezultatul final.

Să vedem unele din procedeele sale stilistice, atrăgând luarea aminte, că unele din exemplele reproduse pot fi repetate, întrucât într-insele pot fi relevate elemente ale unora din aceste procedee.

Cultismele stilistice sînt rare și adesea se învecinează cu hiperbola. Iată două mostre cu prepoziția atributelor: „Să zic întru cinstea și lauda Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Mariei” (85, 7—8); „mai virtos întunecată de socoteala dumnezeieștilor și prealuminatelor Ei daruri” (85, 12—13); în „ce i s-au dat mai înainte de toți vecii de la Părintele cel fără de început și veșnicul Dumnezeu” (85, 20—22). avem un exemplu de locuțiune adjectivală care urmează după substantivul principal, urmat de un adjectiv care precedează substantivul, la care se referă, o îngrijită opoziție de concepții este în: „fiindu-le tată sufletesc, rînduit de fiul tău” (80.7).

În schimb are o mare dezvoltare amplificarea în aproape toate formele sale.

Exemplu de amplificare, cu folosirea aceluiași idei, dar cuvinte diferite este: „sînt cuvintele multe și de multe feliuri de vorbe a să grăi” (85, 90—10). Un lung exemplu mai complex, este explicația deja amintită a cuvîntului din urmă al versetului lui David: „această iaste odihna mea în vecii vecilor și într-însa voi lăcui, pentru că o am ales” (88, 11—12), care este și complicată de forma inițială a fiecărei prepoziții și de exemple de amplificare cu comparație: „Aleasă iaste, cu ade-vărat, ca soarele, pentru că iaste încununată cu toate razele darurilor dumnezeiești și strălucește mai virtos între celelalte

lumini ale ceriului. Aleasă iaste, și frumoasă ca luna, pentru că cu lumina sfințeniei stinge celelalte stele și pentru marea și minunata strălucire de toate sireagurile stelelor cele de taină să cinstește ca o împărăteasă. Aleasă iaste ca răvărsatul zorilor, pentru că ea au gonit noaptea și toată întunecimea păcatului și au adus în lume ziua cea purtătoare de viață" (88, 13—21); este urmat de o a doua serie de exemple de amplificare cu asemănare: „Aleasă iaste, că iaste izvor carele cu curgerile cereștilor bunătați adapă sfinta biserică și tot sufletul creștinesc. Aleasă iaste, că iaste chiparos carele cu nălțimea covârșește ceriurile și pentru mirosul cel din fire s-au arătat departe de toată stricăciunea. Aleasă iaste, că iaste crin, că măcar de au și născut între mărăcinii nenorocirii cei de obște, iar nu ș-au pierdut niciodată podoaba albiciunii. Aleasă iaste, că iasta nor, carele n-au ispitit nici o greime a păcatului" (88, 21—28).

Alte exemple de amplificare justificată cu explicarea ideilor exprimate, le găsim în tălmăcirea semnificației numelui de Maria: „sînt 6 slove cu toate într-acest nume, cu carele înțelegem cele 6 taine mari și preste fire, adevă blagoveștenia, nașterea, botezul, moartea pre cruce, învierea și înălțarea la ceriu. Cu blagoveștenia s-au descoperit taina cea mai nainte de toți vecii ascunsă; cu nașterea s-au împăcat ceriul cu pămîntul, adică Dumnezeu cu omul; cu botezul ne-am îmbrăcat cu haina nestricăciunii; cu moartea ni s-au dat viață; cu învierea ni s-au dat bucuria și cu înălțarea la ceriu șăderia de-a dreapta lui Dumnezeu Tatăl" (87, 5—13); iar apoi „Așijderea și în cuvintele cele de bucurie ce i-au zis îngerul „Bucură-te cea ce ești plină de dar, Domnul e cu tine", iar înțelegem numele preasfintei troițe. Că în cuvîntul ce zice: bucură-te, să înțelege Fiul, că el iaste toată bucuria lumii; în cuvîntul ce zice: „plină de dar", să înțelege Duhul Sfînt, prin care se dau toate darurile, și în cuvîntul cel ce zice: Domnul e cu tine, să înțelege Tatăl, cu El iaste domnul a toate, văzutele și a nevăzutele" (87, 14-21).

Despre tipul de amplificare ca paralelism de idei, găsim exemplul acesta: „Și precum întru numele lui Iisus să pleacă tot genunchiul celor cerești și celor pămîntești, și celor de supt bezne, așa iaste și ia, mai cinstită în cer decît heruvimii și mai slăvită fără de asemănare decît serafimii, și pre pămînt mai închinată și mai fericită ca o împărăteasă a lumii, de toți credincioșii pămîntului și supt bezne mai strajnică și mai înfricoșată asupra dracilor decît toți sfinții" (86, 25—31). Un exemplu de amplificare cu paralelism de formă îl găsim în: „Lasă întristăciunea și să duce la bucurie, lasă cele de jos și primește cele de sus, lasă cele stricăcioase și cîștigă cele nemuritoare și veșnice" (89, 11—13).

Amplificarea prin asemănare se găsește în: „iaste o grădină încuiată dintru care au eșit floarea cea neveștejită și o fintină pecelluită, dintre care au curs izvorul vieții, Hristos” (88, 32—89, 2); și este un frumos exemplu de paralelism sintactic.

Mai există și exemple de amplificare printr-o întrebare retorică: „Că de vreme ce cei învățați și pedepsiți întru bunătăți stau de să miră de mărirea ei, dară eu, cel neînvățat și departe de toate bunătățile, ce voi face?” (88, 14—18); „Ce, o maică fecioară, acest norod ce stă înaintea mării tale, văzînd înălțimea curățeniei tale și cunoscîndu-ș ei nevrednicia și smerenia lor, nu îndrăznesc, fără de mijlocitoriu ca să-ți aducă cazute închinăciuni și mulțumită, pentru multe faceri de bine și să se roage ca să te milostivești asupra lor?” (90, 1—6).

Găsim un ultim model de amplificare prin citate biblice: „Iară sfinței fecioare s-au dat ouvîntul bucuriei cei adevărate, care iaste mai presus decît toată mintea, în slavă și în cinste mai veselitoare, covîrșind pe toți cu darul și cu mila”. „Bucură-te ceea ce ești plină de dar, domnul e cu tine” (86, 16—19); „Că pre dînsa o au ales Dumnezeu, mai nainte decît toată zidirea, pentru ca să-i fie lăcaș vecinic, după cum greiește David: „Această iaste odihna mea în vecii vecilor și într-însa voi lăcuî, pentru că o am ales” (88, 9—12); „vine să lăcuiască de-a dreapta împăratului Dumnezeu, cu îmbrăcăminte cu aur îmbrăcată, împistrită după cum zice David, căci aceasta iaste cea ce-au împăcat ceriul cu pămîntul și pre Dumnezeu pre (cu) omul” (89, 25—28).

Marea bogăție spirituală a lui Antim, precum și stăpînirea ideilor și a limbii spre a le da expresie, este revelată prin procedeul stilistic al enumerării, pentru care el arată o predilecție însemnată. Să se ia aminte, că în pofida ușurinței sale aparente, enumerarea este unul din procedeele mai puțin ușoare, pentru că celui ce-l folosește îi cere un studiu neconținut al ideilor și al înlănțuirii lor logice.

Reproducem cîteva exemple.

Unul, simplu, este oferit de: „Pre aceasta, dară și noi, cu toți trebuie cu dragoste, cu cucerie, cu inima curată și cu cîntări de laudă să o cîntăm și să o lăudăm” (89, 30—32).

Un exemplu de enumerare cu paralelisme de formă: „intr-alt chip s-au zis și la alții, precum să vede în multe locuri ale sfinței Scripturi, că întîi la al patrilea cap al Facerii zice pentru Avel: „Că caută Dumnezeu asupra lui și asupra darurilor lui”, pentru Enoch: „Și fu, zice, bine plăcut lui Dumnezeu și nu să afle pentru că l-au mutat pre dînsul”; pentru Avraam: „că crezu, zice, pre Dumnezeu și i să socoti lui întru dreptate și-l

făcu părinte a multe neamuri"; pentru Iosif: „era domnul cu dînsul și vărsă asupră-i mila și-i dete lui har”; pentru Moisi, că i-au zis: „și cuvîntul acesta carele ai zis tu și-l voiu face pentru că ai aflat har înaintea mea și te știu decît pre toți”; pentru David, că i-ai zis: „aflat-ai om după pofta inimii mele, pre fiul lui Iese, care le va împlini toate cererile mele” (85, 29—86, 12).

Un alt exemplu de enumerare găsim în șirul lucrurilor, pe care le poate face Dumnezeu: „Dumnezeu însă... poate cu adevărat... să facă stele mai luminoase decît acestea ce strălucesc pre ceriu și lună mai iscusită decît aceasta ce ne povățuiește noaptea și soare mai strălucitoriu și mai luminat decît acesta, carele stinge cu lumina lui toate celelalte lumini și mai mari și mai largi în rotocomile și pasări mai cu dulce glasuri și flori mai cu dulce mirosuri și copaci mai mulți și mai roditori și vînturi mai sănătoase și văzduhuri mai de folos și hiară mai multe la număr și mai de multe feliuri și mai multe lumi decît aceasta ce lăcuim poate să zidească în mărime și în meșterșug mai minunate” (87, 21—88, 2).

Un exemplu asemănător, dar complicat, de o enumerare inițială, de hiperbolă și de paralelism de formă, este următorul: „Pre aceasta au văzut-o Moisi în muntele Synaei ca un rug aprins și nu ardea. Prea aceasta au văzut-o Aaron, ca un toiag înflorit și plin de roade. Pre aceasta au văzut-o Iacov, ca o scară întărită, din pămînt pînă în ceriu și îngerii lui Dumnezeu să suie și să pogoria pre dînsa. Pre aceasta o au văzut-o Iezechiil ca o ușă încuiată, prin care nimenea n-au trecut. Pre aceasta o au văzut-o Ghedeon, ca o lină, Avaacum ca o dumbravă umbroasă, Daniil ca un munte și Solomon ca un pat” (89, 3—10).

Reproducem un exemplu în formă de invocare: „Stăpînă de Dumnezeu născătoare, împărăteasa ceriului și a pămîntului, cîntea și slava creștinilor, cea ce ești mai naltă decît ceriuri și mai curată decît soarele, fecioara prealăudată, nădejdia celor păcătoși și liniștea celor bătui de valurile păcatelor caută asupra norodului tău”. (90, 9—13) El continuă cu o enumerare propozițională: „caută asupra norodului tău, vezi moșterirea ta, nu ne lăsa pe noi, păcătoși, ci ne păziește și ne mintuiaște de vecleşugurile diavolului, că ne-au împresurat scîrbele, nevoile, răotejile și necazurile. Dă-ne mîna de ajutoriu, fecioară, că perim. Te îndura de noi, că pre tine te avem ajutoare și la tine nădăjduim, ca cu rugăciunile tale cele preaputernice și nebiruite, să îmblînjești pre fiul tău asupra noastră, ca să-ș întoarcă mila sa cea bogată spre noi” (90, 13—20).

În sfîrșit mai putem cita, ca formă de prescurtare și analcolutul inițial al predicii: „Pohta și dragostea ce văz la acea-

stă cinstită și sfântă adunare, mă îndeamnă și neștiind a vorbi, măcar că vorba mea nu iaste vrednică niciodată ca să îndulciască cu vreun mijloc auzirile ascultătorilor, iar însăși domnul Hristos, carele au săturat cu 5 piini 5000 de suflete și au îndreptat sărăcia și neputința ucenicilor lui cu bogăția darului său, acelaș și înaintea dragostei voastre prin mijlocul vorbelor mele cele neritoricite va întinde masa duhovnicească" 84, 26—85, 5).

Un alt exemplu este: „Pentru aceia, eu, nevrednicul și mult păcătosul robul' tău, fiindu-le tată sufletesc, rinduit de fiul tău, prin mijlocul meu să roagă cu toții" (90, 6—8).

Mai amintim o enumerare prin folosirea de coradical: „cu îmbrăcăminte cu aur îmbrăcată" (89, 26) și o metaforă, dar nu singura: „să îndulciască cu vreun mijloc auzirile ascultătorilor" (84, 28—85, 1).

✱

Studiul acesta scurt vrea să fie o chemare către tinerii cărturari români, ca să cerceteze, în nu prea lungă serie de predici ale lui Antim Ivireanul, toate mijloacele de exprimare, folosite de el. Marea lui figură spirituală, locul pe care îl ocupă el în literatura română, sfârșitul lui nenorocit, merită osteneala aceasta spre mai mare mărirea lui. Cine știe? Studiul va putea înlesni căutarea unor eventuale izvoare, de cumva ele vor fi existat.

Traducere de: *Prot. dr. Iuliu Rațiu*

MOTIVUL IUBIRII ÎN UZUL OMILETIC

de: Pr. prof. DUMITRU BELU

Prin întrupare, Logosul imprimă o anumită mișcare firii credincioșilor, naturii umane în general, creaturii întregi.

Fără îndoială și înainte de întrupare Logosul a îndreptat chemări, impulsuni spre credincioși, spre oameni, dar prin asumarea firii umane, El crează acele condiții menite să asigure o mai mare eficiență înfrîuririlor Sale. Prin întrupare Dumnezeu vine în apropiere maximă de om, care are acum posibilitatea de a-î percepe prezența, chemarea, lucrarea nu numai intern, dar și extern, sensorial, fapt care conferă percepției un mai sporit grad de certitudine.

Unul din principalele mijloace de care Fiul lui Dumnezeu cel întrupat se servește pentru a-și exercita înfrîurirea Sa binefăcătoare asupra credincioșilor este cuvîntul, propovăduirea.

Dacă actul întrupării marchează o înfrîurire bazată în primul rînd pe receptivitatea pasivă a firii umane, propovăduirea ne duce cu gîndul la acea stare a ascultătorilor caracterizată prin dispoziția de a accepta în mod voit, activ, liber înfrîurirea, chemarea Domnului, transmisă prin cuvînt, prin predică.

Pentru a vorbi despre o asimilare de către păstoriți a învățăturilor transmise prin predică, e necesar ca ei s-o accepte cu toate puterile lor sufletești, intelectuale, afective și voliționale. Aceasta pentru că, între componentele mesajului evanghelic, identificăm, pe lîngă elementul haric și elemente cognitive-emoționale și dinamice, adică elemente destinate tuturor puterilor sufletești ale ascultătorilor. De aici rezultă că enoriașul care și-ar îndrepta spre predică numai una sau alta din puterile sale sufletești n-ar primi decît fragmentar învățătura ce i se împărtășește din amvon.

Evident, faptul ar constitui o pagubă atît pentru mesajul lui Hristos, cît și pentru ascultători.

Pentru învățătura Mintuitorului ar fi o pagubă în sensul că multe dintre potențele ei ar rămîne nevalorificate; iar pentru ascultători, paguba ar consta în faptul că rezerve importante ale energiilor sufletești ar rămîne neangajate în tensiunea spre desăvîrșire, magnifică finalitate rînduită nouă de Hristos Domnul.

Desigur, aducerea puterilor sufletești în contact cu învățăturile transmise prin predică nu e lucru ușor. Nu e ușor să te

aduni din împrăștiere, să-ți concentrezi gândirea, fie și numai duminical, asupra învățăturilor propovăduite. De asemenea, nu e ușor să ridici vibrația inimii la diapazonul cerut de înălțimea Evangheliei. Dar lucrul cel mai greu pentru un credincios este de a-și deprinde voința să acționeze prompt și cu fermitate la nivelul și în limitele indicate de comandamentele dumnezeiești.

De fapt experiența arată că sînt mult mai numeroși credincioșii care asimilează mintal și afectiv învățăturile propovăduite, decît cei ce le asimilează și volițional, practic. Sînt mult mai numeroși credincioșii capabili să teoretizeze asupra învățăturii scripturistice decît cei hotărîți și deprinși a o înartacula în viața lor cotidiană. Se știe însă, că eliberarea de sub tirania păcatului n-o pot dobîndi decît credincioșii care la cunoașterea și simțirea învățăturilor Domnului, adaugă practicarea lor consecventă.

Iată de ce preotul conștient de răspunderea ce-i revine pentru mîntuirea păstoriților săi acordă o atenție maximă și mijloacelor menite a le îndruma voința în sensul ca aceasta să acționeze cu perseverență în direcția indicată de învățăturile Mîntuitorului. Între aceste mijloace un loc important îl ocupă motivele. Prin motive înțelegem elementele motorii menite să asigure condițiile psihologice ale luării unei deciziuni și ale executării ei.

Se știe că între componentele actului voluntar intră: ideea sau reprezentarea unei acțiuni, a unui scop; deliberarea interioară în vederea realizării lui; deciziunea și în sfîrșit, execuția deciziunii luate.

Momentele acestea se presupun nu în ordine lineară, ci în ordine inversă, adică: execuția presupune o decizie premergătoare; deciziunea presupune deliberarea; deliberarea implică fixarea anterioară a unei acțiuni, a unui scop.

Motivele intervin în momentul al doilea, al deliberării. Faptul că ne-am fixat asupra unui scop nu duce în mod necesar la o inițiativă promptă în vederea îndeplinirii lui. Lucrul se explică prin aceea că conștiința noastră poate fi solicitată de mai multe categorii de motive deodată, care toate vin cu pretențiile, cu promisiunile, cu forța lor de convingere.

Evident, conștiința nu le poate accepta mecanic, și nici nu le poate respinge în loc. Ea le aduce față în față, le cercetează cu atenție, le cumpănește, căutînd cu grijă să-și dea seama care dintre ele pledează mai cu multă greutate pentru obiectivul fixat.

Acesta constituie momentul deliberării în actul voluntar.

După ce am cunoscut și motivele care pledează și justifică îndeplinirea scopului fixat, trebuie să facem un pas mai departe, bine știind că obiectivul ce ne-am propus să realizăm are o

scadență a lui. Pasul acesta constă în hotărîrea, în deciziunea de a acționa. Motivele asupra cărora am deliberat, mă obligă să iau o deciziune, iar deciziunea mă determină să trec la executarea acțiunilor menite să ducă la concretizarea scopului fixat inițial.

Încît, deși nu declanșează în mod direct intrarea în acțiune a voinței, motivele sînt totuși necesare pentru luarea deciziei și pentru executarea ei.

Spuneam mai sus că dintre toate funcțiunile sufletești ale credinciosului cea care se adaptează mai greu la cerințele mesajului evanghelic este voința. Faptul se explică prin aceea că deciziunea de înarticulară a unei învățături în circuitul vieții practice nu se află numai sub puterea de înrîurire a motivelor superioare. Nu arareori deciziunea poate fi deviată într-o altă direcție decît cea indicată de învățătura propovăduită. Și anume, care-și au izvorul fie în latura inferioară a vieții interne (dorințe nepermise, înclinări urite, interese egoiste, etc.), fie în sfera vieții externe (o tentație, atracție exercitată de un bun străin, o plăcere nelegitimată de cerințele eticii, etc.). Este posibil ca în momentele deliberării în vederea luării unei decizii sau chiar după ce a fost luată, să-și impună puterea lor motive inferioare și, evident, în asemenea caz voința va acționa într-o direcție nepotrivită sau chiar opusă celei indicate de învățătura transmisă prin predică.

Pentru a împuțina șansele ivirii unor asemenea situații e necesar ca preotul să formeze la credincioși deprinderea de a-și inhiba înclinațiunile, dorințele, ambițiile egoiste și în același timp, de a se lăsa pătrunși și determinați în deciziunile și acțiunile lor de motive superioare.

O asemenea pregătire a credincioșilor preotul o poate face în primul rînd prin predică, în desfășurarea căreia poate prezenta ascultătorilor acele motive menite să le dispună și îndrumeze voința în direcția învățăturilor dumnezeiești.

Principalul motiv capabil să înduplece voința credincioșilor de a acționa la nivelul învățăturii Mintuitorului este iubirea. Și cum în cadrul creștinismului cunoaștem o iubire față de Dumnezeu, față de semenii și față de sine, urmează că putem vorbi despre motivele care își au temeiul în iubirea de Dumnezeu, motive bazate pe iubirea față de semenii și motive întemeiate pe iubirea față de sine.

Revelația ne arată ceea ce nimeni n-a gîndit vreodată și anume ne arată că „Dumnezeu este iubire” (1 Ioan 4, 8).

Dumnezeu este iubire în sine, în relațiile Sale intertreimice.

Tatăl iubește pe Fiul și pe Duhul Sfînt, Fiul iubește pe Tatăl și pe Duhul Sfînt, Duhul Sfînt iubește pe Tatăl și pe Fiul.

Dar Dumnezeu e iubire nu numai în sine, ci și pentru noi, și în activitatea Sa externă.

Urmind liber îndemnul iubirii, Dumnezeu a adus din ne-ființă la existență, universul, lumea, pe fiecare din noi. Ține de natura dragostei ca ea să se împărtășească și altora. Iubirea este mobilul care l-a determinat pe Dumnezeu să ne creeze ca ființe capabile să intrăm în comuniune cu El și să participăm la fericirea Lui.

Aceeași iubire stă și la baza activității pronietoare a lui Dumnezeu.

Aducînd lumea la existență, Dumnezeu n-a abandonat-o vreunul destin orb, ci a continuat s-o aibă în permanenta Lui purtare de grijă, sprijindu-o și colaborînd cu ea. Firește, sprijinînd-o și colaborînd cu ea în cadrul și cu respectarea legilor acesteia. Căderea în păcat n-a desființat iubirea lui Dumnezeu față de cel căzut, Și după cădere, Dumnezeu a fost alături de creatura Sa pregătindu-o prin felurite mijloace, în vederea mîntuirii.

Dar punctul de culminație a iubirii dumnezeiești față de credincioși, față de oameni, a fost atins prin întruparea Fiului lui Dumnezeu care a împlinit în locul nostru tot ceea ce, din pricina păcatului, noi nu eram în stare să-mplănim.

Asumîndu-ne și adunîndu-ne în sine, Hristos ne-a ridicat din nou la treapta de ființe vrednice de comuniune cu Dumnezeu.

Aceiași dumnezeiască iubire a prezidat și la întemeierea Bisericii, la rînduirea cultului, a administrării Sf. Taine, a propovăduirii Evangheliei etc.

Așadar, Dumnezeu e iubire în sine, dar și pentru creaturi, pentru credincioși. Cuprinși constant în fluxul iubirii dumnezeiești aceștia își vor da seama că, în calitate de beneficiari ai unei asemenea iubiri, vor trebui să reacționeze într-un chip oarecare, să ia o atitudine.

Situația aceasta crează pentru preot necesitatea ca în predicile sale să arate ascultătorilor că răspunsul cel mai bun pe care ei îl pot da iubirii dumnezeiești este acela al iubirii persoanelor față de Dumnezeu. Preotul va arăta de asemenea că principala cale de manifestare a iubirii față de Dumnezeu, față de Iisus Hristos, este aceea a transpunerii în viață a învățăturilor Lui, transmise obișnuit prin predică.

Iată cum iubirea față de Dumnezeu poate fi valorificată ca motiv menit să determine voința credincioșilor de a pune în practică cuprinsul mesajului evanghelic.

Enoriașul nu poate satisface nici pe departe calitățile sale de credincios al lui Hristos dacă nu-și arată dragostea față de El, față de Dumnezeu, în contact, însă, credinciosul nu-și poate arăta iubirea față de Dumnezeu decît acceptînd și convertînd în fapte vii învățăturile pe care preotul le transmite din amvon.

Dar iubirea creștină nu e numai față de Dumnezeu, ci și

față de semenii, față de oameni. Ceea ce înseamnă că și iubirea față de semenii poate fi folosită ca motiv al persuasiunii omiletice. Necesitatea folosirii iubirii față de semenii ca motiv kerigmatic nu e prea greu de arătat. Se știe că, de regulă, practicarea iubirii creștine față de oameni nu se desfășoară fără obstacole.

Asemenea iubire nu se bazează pe înclinare, sau numai pe înclinare. Firește, ca om credinciosul se poate simți atras spre unul sau altul dintre semenii și, urmînd înclinării, poate intra în comuniune cu el și-i poate arăta dragostea ea. Dar e dată și posibilitatea că păstoriții să urmeze și altor înclinări decît celor pozitive. În relațiile cu semenii ei se pot lăsa ghidați și de înclinări și sentimente negative ca de pildă: indiferentism, ură, desconsiderare, minie, răzbunare, interesele egoiste, etc.

În fața unor asemenea piedici iubirea stagnează sau se retrage undeva în virtualitate. Acolo unde stăpînește disprețul, ura, egoismul, se poate spune că iubirea față de semenii nu-și mai găsește loc, nu mai are spațiul vital necesar dezvoltării și afirmării.

Credinciosul cunoaște din experiență aceste lucrări. Dar în același timp el mai știe că are la îndemînă mijloacele capabile să-l pună în condiția de a birui orice piedică și de a-și dezvolta și manifesta cu toată vigoarea dragostea față de semenii, față de oameni. Pentru el, calea aceasta nu este alta decît aceea a asimilării și practicării învățăturilor Mintuitorului, transmise prin propovăduire.

Iubirea față de semenii marchează, se știe, ieșirea din izolare, apropierea de semenii, intrarea în comuniune cu ei și slujirea lor dezinteresată, dusă la nevoie, pînă la sacrificiu. O asemenea atitudine, însă, presupune eliberarea de orgoliu și servitutea egoismului.

Fără eliberarea de egoism, iubirea credinciosului față de semenii va fi slăbită și viciată de interesele personale și de aceea nu va dura decît atîta timp cît subiectul ei contează pe șansa de a conține vreun folos personal.

Arătînd credincioșilor săi că iubirea față de semenii e constitutivă misiunii lor în lume, preotul le va demonstra că drumul spre împlinirea acestei misiuni trece prin primirea și practicarea consecventă a învățăturii dumnezeiești propovăduită din amvon. Numai acceptarea și traducerea în viață a învățăturilor evanghelice, îi pune pe credincioși în condiția de a-și birui egoismul și de a-și împlini în mod consecvent și pînă la capăt misiunea lor de slujitori din iubire dezinteresată, ai oamenilor.

Dar și iubirea față de sine poate fi utilizată ca motiv, merit să determine voința ascultătorilor de a primi și traduce în faptă învățăturile dumnezeiești.

Iubirea creștină față de sine n-are nimic comun cu individualismul egocentric. Ea înseamnă acordarea unui interes de gradul cel mai înalt chipului lui Dumnezeu din noi, predispozițiilor pozitive cuprinse în zestrea individualității proprii, nu numai pentru a fi bine cunoscute, dar și pentru a fi dezvoltate în vederea realizării unei vieți umane superioare.

Desigur, iubirea față de sine cuprinde în sfera sa de preocupări și cealaltă latură a firii proprii, latura eridității negative, dar nu pentru a o lua simplu la cunoștință, ci pentru a o canaliza în direcția pozitivă.

Cunoașterea cât mai deplină a individualității proprii ca chip al lui Dumnezeu și formarea ei multilaterală în vederea unei activități pozitive în cadrul comunității, acesta e conținutul iubirii creștine față de sine.

Pentru credincios, însă, nici cunoașterea de sine profundă, nici promovarea predispozițiilor pozitive la un nivel corespunzător și nici valorificarea lor în cadrul comunității nu se pot înfăptui deplin și durabil fără acceptarea și practicarea învățăturilor Mântuitorului.

E necesar, așadar, ca preotul să acorde o mai mare atenție valorificării iubirii creștine ca motiv al persuasiunii omiletice.

Lege de bază a creștinismului, iubirea e element constitutiv al vieții fiecărui credincios. Fiecare enoriaș conștient de calitatea sa de credincios al Bisericii e chemat să-și manifeste în chip dezinteresat dragostea sa față de Dumnezeu, față de sine și față de semenii.

O iubire creștină, însă, dezinteresată, necariată de interese egoiste, nu există decît la credincioșii care primesc și practică consecvent învățăturile prin predici.

E datorită preotului ca în propăvăduirea sa, să-și convingă credincioșii în sensul că, pentru ei, drumul spre dragoste față de Dumnezeu, față de sine și față de oameni, trece prin acceptarea și practicarea consecventă a învățăturilor ce li se transmit prin predică,

CIOPLITURI ȘI SCULPTURI LA BISERICILE DE LEMN DIN BANAT

de: MIRCEA TELEGUT

Cioplirea și sculptarea lemnului constituie una din expresiile cele mai caracteristice și tradiționale ale viziunii artistice a țaranului român.

Numărul mare de obiecte de lemn sculptate rămase prin case țărănești, dar mai ales în bisericile vechi, păstrează anonimul meșterilor creatori ai acestor opere.

Dacă numele ctitorilor apare în majoritatea bisericilor din Moldova și Țara Românească, în bisericile bănățene în schimb, pisanile secolului XVIII și XIX specifică doar: „... în timpul Împăratului... s-a ridicat acest sfânt lăcaș cu cheltuiala a tot satu”.

Foarte rar se indică numele preoților, al chinezilor sau al enoriașilor care au contribuit la ridicarea sfintului lăcaș. Zurgarii semnează câteodată lucrurile lor (mai ales în secolul XIX) dar sculptorii niciodată.

Aceste fapte îngreunează mult studiile cercetătorilor din domeniul istoriei artei, dar vădese o dată în plus că: „Nici una din provinciile românești nu are o cultură etnografică, anonimă populară atât de diferențiată ca Banatul”¹ iar slovele de pe pisanii... „cu cheltuiala a tot satu...” cuprind un elogiul cum nu se poate mai frumos, la adresa geniului fără de nume al poporului din regiunea aceasta.

O bună parte dintre aceste opere ale sculpturii populare în lemn se află sub veșmintul religios care a învăluit majoritatea lucrărilor de artă din secolul XVIII și XIX păstrându-le nevătămate în micile biserici de lemn.

CIOPLITURILE ÎN LEMN

Ca și casele țărănești, bisericile de lemn înfățișează, în cadrul unității lor stilistice naționale și unele trăsături particulare, caracteristice zonei în care se află. Pentru teritoriul Banatului, sint trei astfel de zone: la nord de Mureș (Lipova),

¹ Lucian Blaga, *Barocul etnografiei românești*, „Banatul”, 1926, nr. 1 p. 3.

pe valea Begheiului (Făget și Lugoj) și partea dinspre cîmpie (Lugoj, Timișoara, Oravița).

Formele tradiționale și tehnice ale construcției, a căror origină se pierde în negura vremii, au început să evolueze o dată cu trecerea de la programul construcției de locuințe și anexele lor spre problemele puse de arhitectura bisericească.

Trecerea de la construcțiile domestice spre cele religioase, în care trebuie realizat monumentalul prin același material tradițional — lemnul — a dovedit că meșterii populari au cultivat o deosebită artă, realizînd o surprinzătoare varietate de forme, proporții și decorații, dînd dovadă de gust pentru forme mereu înnoite, iscusință și spirit de inventivitate.

Cioplitul birnelor, în cadrul arhitecturii bisericilor de lemn, urmărește în primul rînd scopul constructiv al îmbinărilor și în al doilea rînd pe cel ornamental sau estetic.

Îmbinările de colț în sistemul „coadă de rîndunică” sînt cele mai frecvente la bisericile de lemn din valea Begheiului, dintre acestea mai bine și frumos executate se găsesc la bisericile din Crivina de Sus, Bătești și Topla (Făget) fig. 2.

Sistemul de îmbinare „în căței” e mai simplu și realizează un efect estetic mai scăzut, fiind întîlnit mai ales la bisericile dinspre cîmpie (Căpăt, Lugoj).

Acest sistem se pretează lipirii ulterioare a pereților exteriori, iar „căței” (stîlpi verticali între care se introduc scinduri groase) pot apare în acest caz în relief suprimînd uniformitatea unei suprafețe netede prea mari.

Cioplitura cu un efect estetic deosebit e realizată prin prelungirea grinzilor principale și secundare la distanță de 0,70 pînă la 1,00 m în afara pereților, sub streșină formînd o consolă dublă sub forma aripilor de fluturi. Aceste îmbinări, numite și „cheotoare” se repetă ca un adevărat ornament la colțurile poligonului care formează absida. E o realizare constructivă în primul rînd, pentru executarea exagonului de obicei folosit ca formă pentru altar.

Consolele sînt așezate descrescînd, cu capetele tăiate în „bărdă” rotunjit sau în formă de cap de cal. Numărul grinzilor la o astfel de îmbinare e de 4 sau 8.

Cea mai frumoasă realizare cu îmbinări cioplite în forma aripilor de fluturi o întîlnim la biserica din Curtea (Făget) fig. 1.

Tot în cadrul elementelor constructive sînt de amintit stîlpii pridvoarelor sau ai cerdacurilor. Pridvorul nu e caracteristic bisericilor bănățene de lemn, motiv pentru care el apare cu totul izolat. Două biserici de lemn din zona de cîmpie au pridvor, Cebza (Timișoara) și Iersig (Lugoj). Dintre acestea de valoare artistică sînt stîlpii ciopliți ai bisericii din Iersig, a că-

ror lucrătură vedește gustul, talentul și priceperea meșterului care a reușit să cioplească din trunchiuri de gorun cei patru stilpi ai pridvorului bisericii din Iersig (actualmente numai 3) fig. 4.

Biserica din Iersig datează din secolul XVIII și e caracteristică bisericilor de lemn din zona Reșiței unde au existat mai multe asemenea biserici².

Ciopliturile descrise aparțin secolului XVIII — afară de cea din Crivina de Sus care datează din secolul XVII după cum rezultă din cercetările întreprinse de I. Miloia³.

SCULPTURI EXTERIOARE

Oricare au fost materialele de construcție folosite și modul de execuție aplicat în scopul realizării feluritelor clădiri pe care le-au conceput, sint rare cazurile în care meșterii populari s-au multumit numai cu simpla satisfacere a nevoilor materiale impuse de un anumit fel de construcție.

Principiul, formulat de teoreticienii arhitecturii, potrivit căruia o adevărată operă arhitecturală trebuie să aibă un dublu scop: să răspundă perfect nevoilor pentru care a fost făcută și să însuflească plăcere și satisfacție ochilor și spiritului, a fost observat și de meșterii populari⁴.

Scopul urmărit de meșterii populari a fost și în cazul bisericilor de lemn din Banat același, adică: realizarea utilului și îmbinarea lui cu frumosul.

Obținerea frumosului prin respectarea condițiilor care duc la realizarea lui, nu sint, la meșterul popular, o chestiune de cunoaștere prealabilă și de aplicare strictă a unor principii de compoziție, ci mai mult rezultatul intuirii unor anume legi matematice și fiziologice⁵.

Ca decor sculptat e de amintit în primul rînd briul sub forma de frînghie împletită care înconjoară biserica.

Valoarea artistică a briului e cu atît mai mare, avînd în vedere că el nu e aplicat pe perețele de lemn, ci e cioplit cu reliefuri adinci în birnele groase de stejar. O frumoasă realizare o constituie briul bisericii din Topla (Făget) fig. 2.

Sculptura exterioară apare și la ancadramentul ușilor. Față de alte regiuni ale țării la bisericile din valea Begheiului ușa dinspre apus, sau intrarea femeilor, e cea decorată. Ușile vechi ale acestor biserici au dimensiuni mici, sub înălțimea

² I. Miloia, *Biserica de lemn din Iersig*, „Analele Banatului”, 1932, IV, nr. 2—4, p. 118.

³ I. Miloia, *Bisericile de lemn din Banat*, „Vestul”, 1933, nr. 719.

⁴ Gr. Ionescu, *Arhitectura populară românească*, Buc. 1957, p. 139.

⁵ Idem, p. 140.

Fig. 1. Îmbinare în „aripi de fluture” de la biserica din Curtea

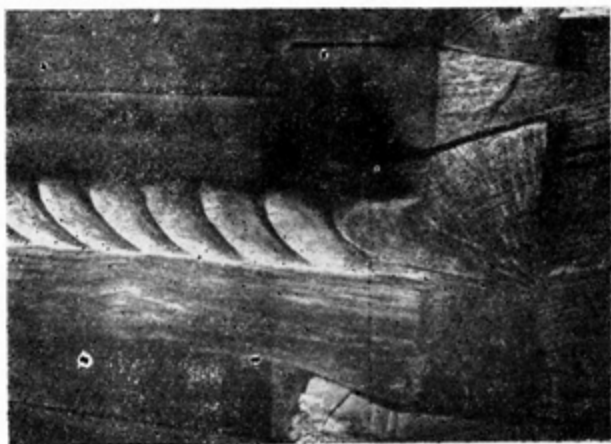

Fig. 2. Detalii de sculptură și îmbinare în „coadă de rindunică” de la biserica din Topla

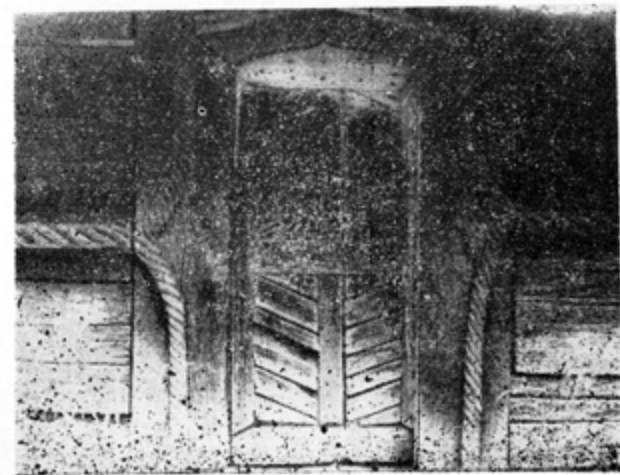

Fig. 3. Intrarea dinspre apus a bisericii din Topla

Fig. 4. Stîlp la cerdacul bisericii din Iersig

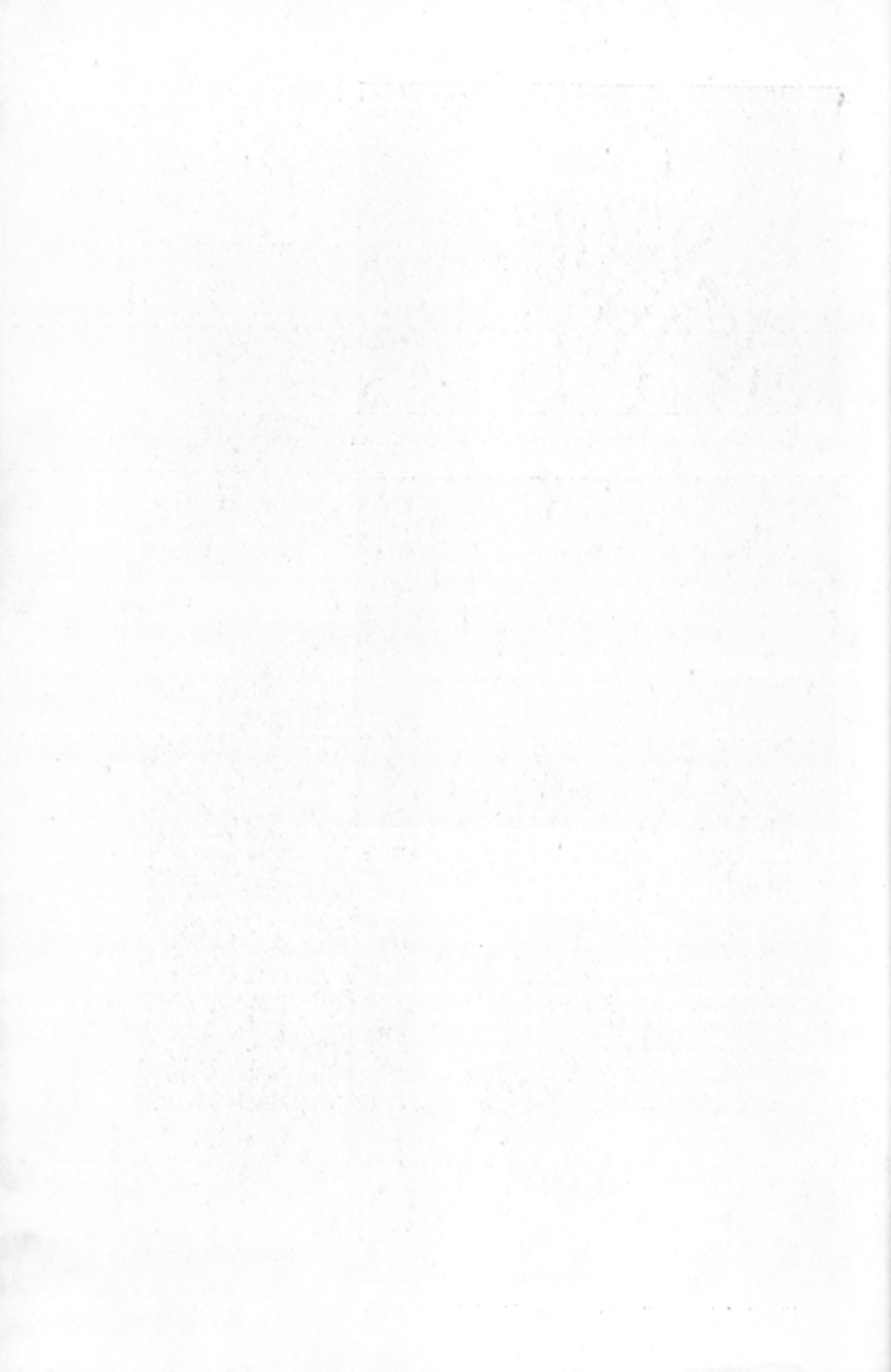

Fig. 5.

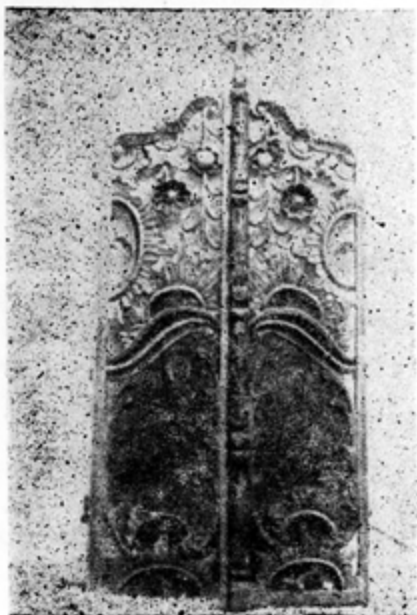

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 8.

Uși împărătești de la bisericile din Bătești (fig. 5), Curtea (fig. 6),
Mărgina (fig. 7) și Pevergina (fig. 8).

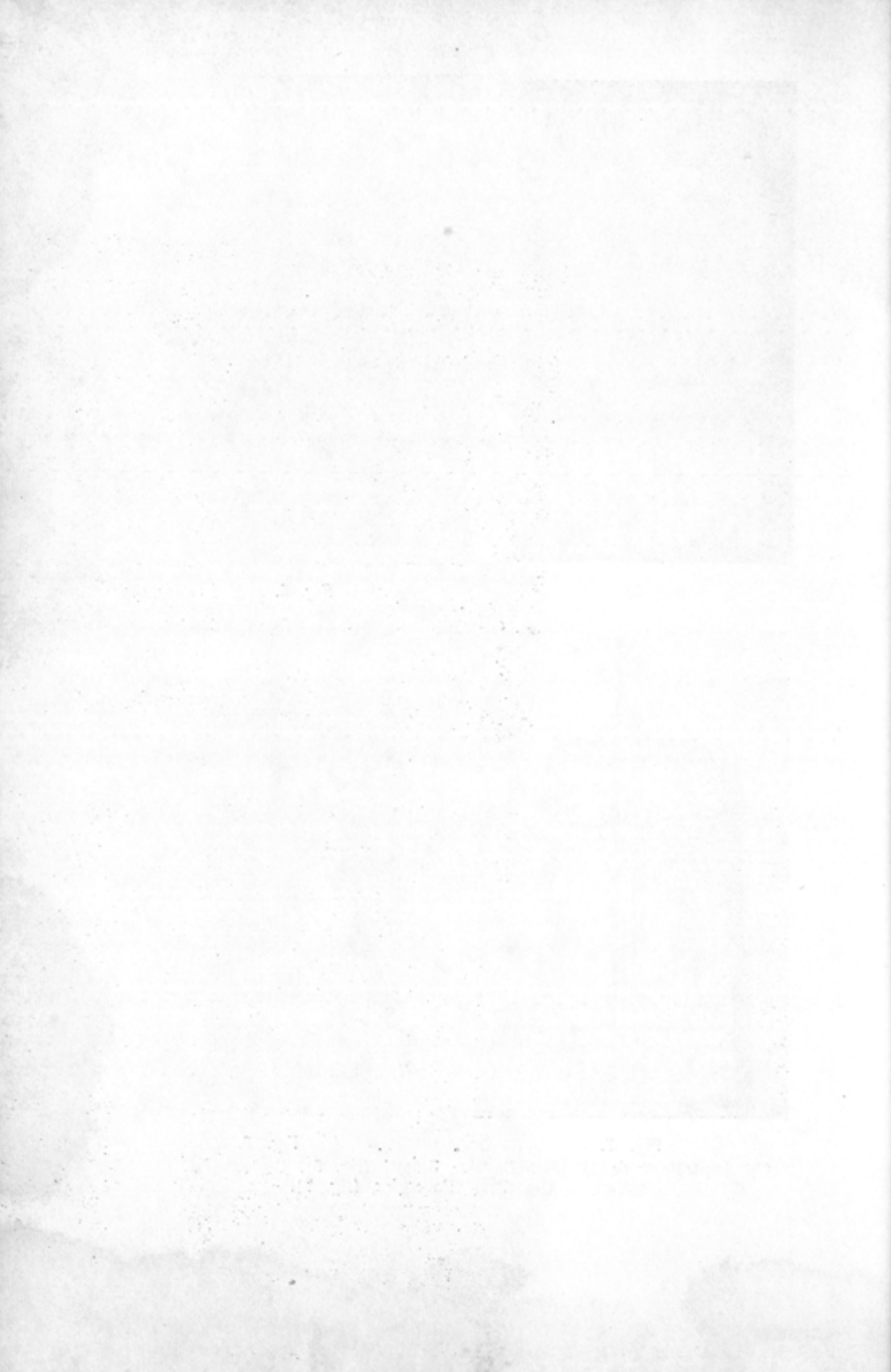

Fig. 9. Chivot de la biserica din Margina

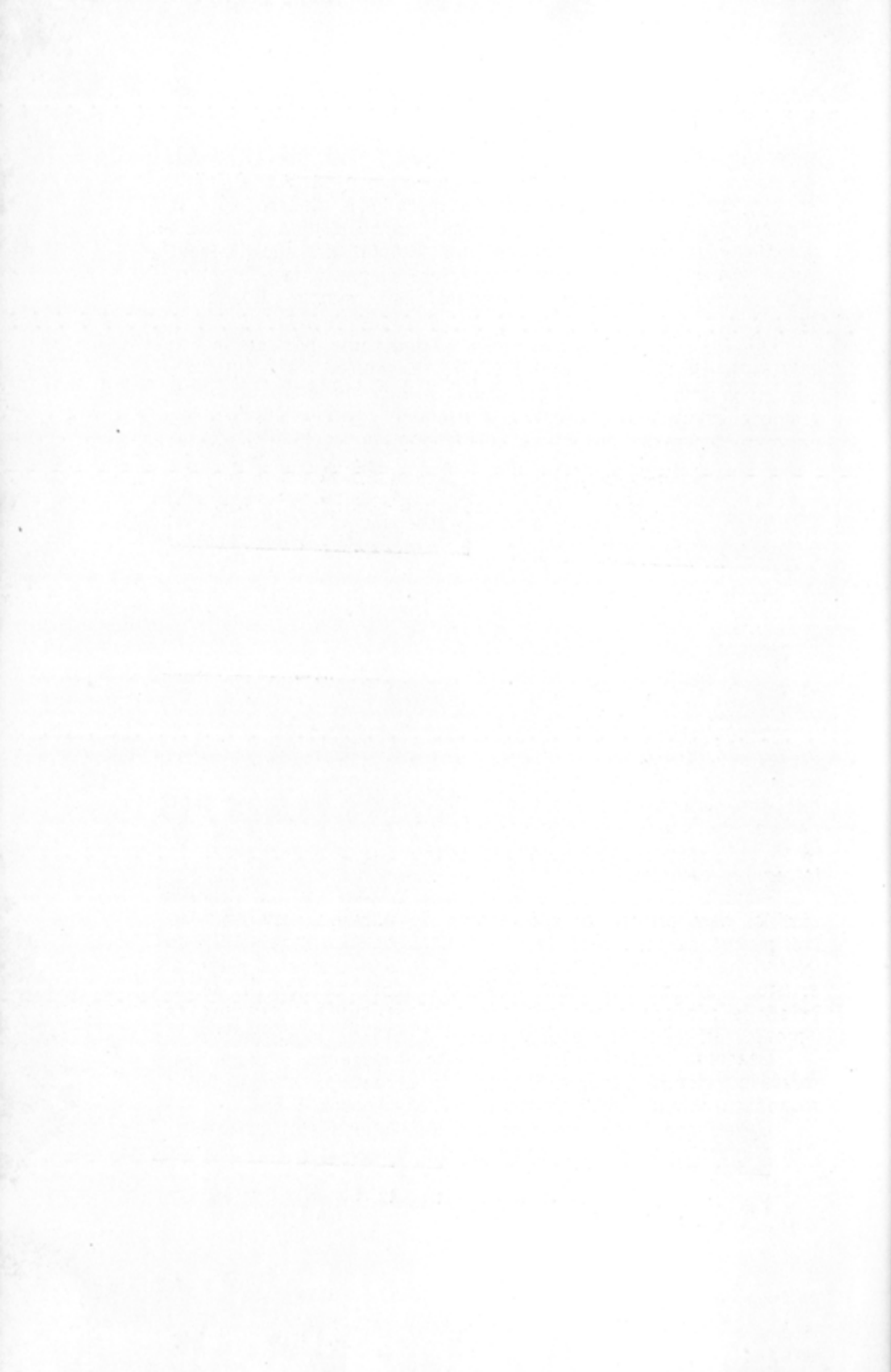
Fig. 10. Inscriptia de pe chivotul bisericii din Margina

Fig. 11. Sfeșnic de la biserica din Surducul Mare

Fig. 12. Sfeșnic de la biserica din Curtea

unui stat de om ($0,90 \times 1,45$ m la Bătești) fiind prevăzute inițial cu zaruri de lemn dintre care unele se mai păstrează și azi.

Un ancadrament interseant îl oferă ușa dinspre apus a bisericii din Topla. Briul cu „fringhie” care înconjoară biserica se oprește la tocul ușii în care s-a sculptat un ancadrament tot în „fringhie” care printr-o mlădiere elegantă face legătura cu briul dînd o încadrare frumoasă ușii simple, lipsită de decor.

Una din ușile cele mai vechi și mai bine păstrate e cea a bisericii din Bătești (secolul XVII). E confecționată din scînduri cu grosime de 10—12 cm prinse în cuie de lemn. Un ancadrament semicircular cu un modest ornament în linie frîntă sau triunghiuri decorează pragul de sus al acestei ușii boltite.

SCULPTURI INTERIOARE

Iconostasele bisericilor de lemn din Banat sînt pereți simpli de scîndură fără sculptură. Rar apar creștături modeste în jurul ușilor împărătești. Ele reflectă tipul tradițional întîlnit și în alte regiuni ale țării încă din secolul XVII, fiind compuse din două pînă la patru registre despărțite între ele prin motive ornamentale pictate sau prin simple cadre drepte, circulare sau ovale. Lipsa sculpturii la iconostas și înlocuirea ei prin pictură se explică prin starea social economică a populației românești abia eliberată de sub jugul otoman și încăpulă sub cel habsburgic.

Chiar și ușile împărătești în marea lor majoritate sînt simple panouri de scînduri tăiate la partea superioară după o linie rotunjită care amintește barocul. Ornamentarea lor s-a făcut tot prin pictură în care covorul de culori estompate de timp pătrund prin praful și fumul de luminare, dînd întregului ansamblu un aspect impresionant de liniștitor pentru ochi și suflet întregului complex.

Pictura iconostasului și a ușilor împărătești cu figurile sfinților care privesc cu acel accent de mirare, caracteristic vechii picturi, cu ochi mari, în atitudini cîteodată stîngace, dar cu gesturi cu atît mai vorbitoare — de la locul unde i-a plămuit artistul — ai impresia, cînd biserica e plină, că figurile de pe pereți se contopesc cu ascultătorii vii ai slujbei, atît sînt de aproape, atît sînt de coborîți pereții și atît de joasă bolta⁶.

Deasupra iconostasului se găsește întodeauna o cruce traforată cu pictura răstîgnirii avînd în dreapta și stînga cîte o icoană cu chipul Maicii Domnului și Sf. Apostol Ioan.

Ușile împărătești ale bisericii din Bătești sînt caracteristice majorității bisericilor de lemn din Banat (fig. 5). Ele re-

⁶ I. Miloia, *Biserica de lemn din Povergina*, „Luceafărul” 1935, nr. 3, p. 127.

prezintă scena „Bunevestiri”, iar în partea inferioară pe David și Solomon.

Mai rar apar uși împărătești care să aibă și ornamente florale, viță sau struguri. La biserica din Topla ușile sînt rotunjite la ambele extremități, care apoi au fost bogat ornamente în arabescuri cu motive vegetale, lăsînd mijlocul panoului pentru scena „Bunevestiri”.

Pe această ușă se găsește o inscripție formînd cadrul superior al scenei pictate în care apare anul 1746.

Uși împărătești sculptate se găsesc în trei biserici de lemn din valea Begheiului: Curtea, Margina și Povergina.

Motivele decorative folosite aparțin artei balcanice. Repertoriul lor ornamental e alcătuit aproape exclusiv din motive vegetale (viță de vie cu struguri, flori cu 4—6 petale sau duble și ale căror frunze alungite iau adesea forma unor panglici cu capete răsucite).⁷

Un element decorativ apare înspre mijlocul ușilor împărătești încadrînd medalionul de formă alungită de pe fiecare canat folosit ca suprafață suport pentru icoanele de pe uși reprezentînd conform canoanelor, în general scena „Bunevestiri” la biserica din Povergina și sf. apostoli Petru și Pavel la bisericile din Curtea și Margina (fig. 6, 7, 8).

Sculptura e lucrată într-un relief pronunțat, pe alocuri aproape desprins de fond. Pe ușile împărătești nu apare sculptura „a jour” des utilizată la despărțirea panourilor de la iconostasele mai noi, la frize sau la încadrarea icoanelor împărătești.

Ornamentele specific baroce sînt puține, totuși întreaga sculptură e concepută în spiritul acestui stil, care de altfel începînd cu jumătatea secolului XVII caracterizează întreaga creație artistică românească⁸.

Lucrarea ușilor de altar la cele trei biserici se impune prin finețea lucrului, prin migala aranjării ansamblului ornamental, dar mai ales prin alegerea fericită a tipului iconografic la spațiul de care dispune și la tehnica ce o folosește.

OBIECTE DE CULT SCULPTATE

Obiectele de cult din bisericile de lemn sînt parte produse ale țaranului, parte ale meseriașilor de la oraș.

Din prima categorie fac parte crucile de mină executate din lemn de cireș, prun sau nuc cu frumoase creștături. În biserica din Iersig se găsește o astfel de cruce veche, bogat încrustată dar fără postament.

⁷ F. Dumitrescu și colab., *Elemente din veacul al XVIII la biserica din Leordeni*, SCIA, 1964, nr. 2, p. 296.

⁸ Idem, p. 302.

Cruci sculptate în stil baroc și pictate au fost găsite în mai multe biserici de lemn sau piatră din valea Begheiului (Romărești, Curtea, Sintești, etc.).

Ele prezintă scena răstignirii pictată pe cruce, iar pe postamentul sculptat cu motive vegetale scena punerii în mormânt. Pe una din aceste cruci s-a găsit inscripția: „Lazăr Gherdanovici zugrav Lugoj 1820”, dovedind că acest talentat reprezentant al școlii lugojene de pictură a executat probabil în atelierul său din Lugoj mai multe asemenea cruci cu care apoi a înzestrat diferite biserici din regiune.

La fel crucii, cu semnătura lui Gherdanovici, care probabil a fost și sculptor, apar în mai multe biserici din valea Begheiului, chivoturi identice sau foarte asemănătoare.

Chivotul bisericii din Margina (Făget) poartă inscripția „In anul (de la Hristos) 1788 Ioan Zugrav”, (fig. 10). El e frumos sculptat în stil baroc având ornamentele aurite (fig. 9).

Aceste chivoturi, ca și crucile sau celelalte obiecte de cult ne indică prin semnătura zugravilor că pictorii au fost și sculptorii acestor obiecte.

Un fapt important îl constituie asemănarea sau identitatea unor obiecte aflate în biserici diferite. Identitatea formelor, a motivelor ornamentale și a tehnicii sculpturii, ne probează cel puțin contemporaneitatea acestor lucrări, dacă nu chiar proveniența lor din aceeași mină.

Ca obiecte sculptate mai trebuie amintite și sfeșnicile din fața iconostasului.

Unul dintre cele mai frumoase sfeșnice sculptate, în care se remarcă o influență cultă în ornamentație, fel de execuție și distribuția decorurilor cu frunze, struguri, flori dedublate și ghirlande, se găsește în biserica din Curtea (Făget). Lucrarea e desigur opera unui meșter lugojan (fig. 12).

Un alt sfeșnic în care domină motivele populare privind sculptura părții superioare și câteva traforări cu ornamente în cruce și stea, se găsește în biserica din Surducul Mare (Oravița). Fig. 11.

Din sumara trecere în revistă a sculpturii bisericilor băănățene de lemn, se pare că ea e în bună parte opera zugravilor din școlile băănățene de pictură și a o serie de cioplitori și sculptori țărani.

Aceste lucrări de artă bisericească constituie exemple de depășire a canonului bizantin, pe de o parte prin introducerea unor elemente autohtone, fie ele de origine cultă, fie de origine populară și pe de alta printr-o interpretare personală a anumitor teme tradiționale sau prin adăugarea altora, pe de-a-ntregul noi legate de viața bisericilor din acele timpuri și locuri.

BOTEZUL DOMNULUI — PRAZNICUL ARĂTĂRII ȘI AL SFÎNȚIRII*

Apropriindu-se timpul să înceapă chemarea mesianică, de învățător al lumii, Hristos Domnul vine, la vârsta de 30 de ani, și se botează de la proorocul Ioan la riul Iordan. Ziua aceasta s-a serbat la începutul vieții creștine, deodată cu Nașterea Domnului. Ea se numește Botezul Domnului și Epifanie/=arătare/ pentru că Domnul s-a arătat lumii și este prima Teofanie în Testamentul Nou, adică prima descoperire a celor trei persoane ale Sfintei Treimi: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Dumnezeu-Tatăl mărturisește: „Acesta este Fiul meu cei iubit”, iar Duhul Sfânt se coboară peste Domnul „în chip de porumbel” (Mt. 3, 15—17).

Pentru care motiv Botezul Domnului se numește arătare, Epifanie și nu sfânta Naștere? Răspunsul îl dă Sf. Ioan Gură de Aur care zice: „Pentru că El nu s-a făcut cunoscut tuturor la naștere, ci, la Botez, căci pînă la această zi nu era cunoscut multimei” (Omilia despre Botezul Domnului). De aceeași părere este Fer. Ieronim care adăugă: „Botezul este venerabil deoarece acum s-au deschis cerurile pentru Hristos... nu la Nașterea Sa după trup... căci atunci era ascuns, ... iar acum zice: Acesta este Fiul meu cel iubit întru care bine am voit” (Cartea I despre Ezechiel c. 1.). Deci, pînă la Botez, Domnul era neștiut de lume, deși trăia în mijlocul ei (In. 1, 26). Nici chiar Sf. Ioan nu-L cunoștea. Venind la Iordan să boteze cu botezul pocăinței, el are poruncă să arate pe Acela peste care se va pogori Sf. Duh la Botez (In. 1, 33) este „Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatul lumii” (In. 1, 36). Prin aceasta Sf. Ioan îl recomandă pe Domnul tuturor oamenilor, că toți să creadă în Cel ce vine după el” (F. Ap. 19, 4) și să urmeze Evanghelia Sa care este „Calea, Adevărul și Viața” veșnică (In. 19, 4), izvorită din Dumnezeu, Unul în ființă și întreit în persoane.

Din ce cauză se botează Mîntuitorul Hristos? Ca să răspundem la această întrebare trebuie să știm că pînă la arăta-

* Predică la Bobotează.

rea Domnului erau două feluri de botezuri: unul iudaic care curătea trupul de murdărie dacă se atingea de morți, de mor-minte, leproși etc. și altul la Sf. Ioan (Hrisostom, Cuvântări la praznice împărătești, trad. Fecioru București, 1938). Primul botez nu producea nici o schimbare lăuntrică în om, căci îi lăsa sufletul același de păcătos și vinovat înaintea lui Dumnezeu. El pregătea numai pe cei credincioși cărora le atrăgea atenția ca să fie cu grijă pentru curățenia sufletului care are valoare absolută. Al doilea botez, al Sf. Ioan, era botezul pocăinței, care era superior celui iudaic, dar inferior botezului creștin, și servea ca punte de legătură între cele două. Marele prooroc botezând chema la curățenie sufletească, iar în scopul acesta cerea tuturor să se pocăiască și să-și înnoiască viața, să devină virtuoși, drepți, cinstiți, corecți, să facă roade vrednice de îndreptare, căci securea stă la rădăcina pomului sterp care se taie și se runcă în foc (Mt. 3, 10; Lc. 3, 9). Botezul lui Ioan nu avea putere să curețe păcatele, să le ierte, să le șteargă și să sfințească viața pentru că nu avea harul Sf. Duh pe care îl dă numai botezul creștin, în numele Sfintei Treimi. De aceea Sf. Ioan mărturisește în auzul mulțimii: „Eu vă botez cu apă, iar după mine vine cel ce vă va boteza cu Duh Sfânt și cu foc” (Mt. 3, 11; In. 1, 33). Focul Duhului Sfânt s-a coborât peste Apostoli la Rusalii cînd s-au botezat trei mii de suflete — la predica Sf. Petru — luînd darul iertării păcatelor (F. Ap. 2, 38, 41). Acesta este botezul creștin, al iertării și al curăției, de păcate, al sfințirii și al îndumnezeirii vieții. Prin efectele sale supranaturale acesta depășește botezul Sf. Ioan. Dovadă despre aceasta este faptul că Sf. Apostol Pavel întîlnind în Efes doisprezece ucenici ai Sf. Ioan, i-a întrebant: „Luat-ați Duh Sfînt după ce ați crezut? Iar ei au zis către el: Nici nu am auzit că este Duh Sfînt. Și a zis către ei: Dar în ce v-ați botezat? Iar ei au zis: În botezul lui Ioan. Iar Pavel a zis: „Ioan v-a botezat cu botezul pocăinței, zicînd poporului să creadă în cel ce vine după el adică în Hristos Iisus”. Și auzînd s-au botezat în numele Domnului Iisus. Și punîndu-și Pavel mîinile peste ei, a venit Duhul Sfînt peste ei și grăiau în limbi și proorociau (F. Ap. 19, 1—3). Deci, dacă botezul lui Ioan ar fi fost egal de important pentru mîntuire, Sf. Pavel nu i-ar fi botezat din nou și nu și-ar fi pus mîinile peste ei.

Întrebarea este cu ce fel de botez s-a botezat Domnul Hristos? Răspunsul este că nu s-a botezat cu nici unul din cele două botezuri, nici chiar cu cel creștin, al iertării păcatelor, al sfințeniei și al îndumnezeirii vieții noastre, pentru că în El n-a fost nici umbră de păcat (I Petru 2,22; In. 8, 46). Domnul s-a botezat formal cu botezul lui Ioan, nu pentru că ar fi avut nevoie de credință și de harul înnoirii în Sf. Duh (Gal. 5, 22—23). El este bărbatul desăvîrșit (Ef. 4, 13) și nouă ne este pildă

în toate (In. 13, 15). Drept aceea ca să nu creadă cineva că El a venit la Iordan ca să se boteze pentru că ar avea nevoie de căință și iertare ca ceilalți oameni, Sf. Ioan se oprește și zice: „Eu am trebuință să mă botez de tine și tu vii la mine?” (Mt. 3, 14). Prin aceasta arată că cel ce vine smerit și se aseamănă nouă este mai mult decât om, este Dumnezeu adevărat, născut din Tatăl mai înainte de veci (In. 1, 1). Iar dacă totuși Stăpînul se botează de mina robului; o face din două motive: deoparte ca marele profet să-l reveleze oamenilor și istoriei la începutul activității Sale mesianice iar lumea să creadă și să-l urmeze Lui în cuvînt și faptă (In. 1, 29—31) pentru că El este Mesia cel așteptat, Izbăvitorul lumii; de altă parte, prin atingerea Sa cu firea apelor o sfințește și prin aceasta sfințește pe oameni deschizînd ușa botezului izbăvitor al Noului Testament, botezul luminii și al harului, care îndumnezeiește pe cei credincioși.

Luminat de Sf. Duh, Sf. Ioan vede în Domnul pe Dumnezeu și Omul cel fără de păcat, pe Mielul care se aduce pentru mîntuirea noastră, de aceea recunoscîndu-și păcătoșenia și nevrednicia sa, refuză să-L boteze. Dar Domnul îi zice: „Lasă acumă că așa se cuvine să împlinim toată *dreptatea*”. Iar Ioan a ascultat și l-a botezat (Mt. 3, 14—15). Hristostom comentînd acest fapt zice: „Dreptatea se numește împlinirea tuturor poruncilor. Această dreptate trebuie s-o îplinească toți oamenii, dar nici unul n-a împlinit-o perfect... și venînd Hristos îplinește această dreptate” (Cuvîntări la praznice împărătești, trad. D. Ferioru, București, 1938, p. 53). Dreptatea constă în a ne supune voiei lui Dumnezeu, a asculta și a face poruncile Lui în toate împrejurările, după pilda vieții Mîntuitorului Hristos care a împlinit toată Legea lui Moisi în duhul ei, s-a circumcis, a adus jertfă, a păzit simbelele, s-a supus botezului lui Ioan rînduit de Dumnezeu etc. Vorbînd despre acest botez și despre dreptate, Domnul zice cu alt prilej: „Vameșii și poporul au dat dreptate lui Dumnezeu, botezînduse cu botezul lui Ioan, dar fariseii și cărturarii au disprețuit voia lui Dumnezeu, nebotezîndu-se” (Lc. 7, 29—30).

Marele predicator al Bisericii voind să ilustreze plastic dreptatea pe care a împlinit-o Mîntuitorul Hristos împlinînd voia Părintelui ceresc, revelată în prooroci, zice: „Inchipuie-ți că poruncile sînt două sute de dinari. Această datorie trebuie să o plătească neamul nostru și nu a plătit-o. Moartea ne stăpînea pe noi care eram vinovați de aceste crime. Venind Hristos și găsindu-ne stăpîniți de ea, a plătit datoria și ne-a mîntuit pe noi care nu avem ce să plătim. Prin aceasta n-a spus: „Se cuvine să facem aceasta și aceasta, ci: „Să plinim dreptatea” (Mt. 3, 14—15). Deci „Mie, Stăpînului se cuvine să dau pen-

tru cei ce n-au, ca unul care am" (Ibid., p. 54). Intr-această faptă de ispășire și de izbăvire pentru noi stă cauza Botezului Domnului, care împlinește și desăvârșește Legea și profeții, și prin aceasta, jertfindu-se, ne-a împăcat cu Dumnezeu și ne-a readus în comunitatea de viață fericită cu El, făcându-ne fiii Săi prin har. *Semnul văzut al acestei împăcări este trimiterea Sfântului Duh*, care se pogoară în chip de porumbel peste creștetul Mintuitorului, iar la Rusalii se coboară în chip de limbi de foc peste creștetul celor doisprezece Apostoli și de atunci se coboară permanent peste toți slujitorii Bisericii, în taina Sf. Preoții. Odinioară porumbelul, slobozit din corabia lui Noe după potop, s-a întors aducând o ramură de măsline în cioc (Fac. 8, 11), semn că apele au scăzut, natura a înfrunzit și Dumnezeu cel atotputernic va relua legătura de pace cu oamenii înnoiți, eliberați de păcate și de patimi. Lucrarea avea caracter simbolic și un conținut mesianic. Ea preînchipuia clipa viitorului Botez al Domnului, care în atingere cu firea apelor o va sfinți și, de acum începînd, toți cei ce se vor boteza în numele Lui, prin apă și prin Duh, se vor renaște de sus, vor deveni cetățeni ai împărăției cerurilor. Botezul rînduit de Domnul, botezul creștin, făcut în numele Sfintei Treimi, este ușa de intrare în Biserică, în comunitatea de dragoste a lui Dumnezeu, în împărăția harului care arde și curăță toate păcatele și toate fărădelegile spirituale și morale. Adevărul acesta îl arată Mintuitorul Hristos în convorbirea sa cu învățatul fariseu Nicodim, cînd zice: „Amin, amin zic ție, de nu se va naște cineva din apă și din Duh nu va putea intra în împărăția lui Dumnezeu. (Căci) ce este născut din carne, carne este, și ce este născut din Duh, duh este" (In. 3, 5—6 și Ef. 5, 26—27).

Duhul lui Dumnezeu care s-a coborît peste Domnul la Botez este trimis în lume de El după Înălțarea la cer (In. 14, 26) și rămîne cu noi în veci (In. 14, 2(6)), ca să lucreze viața cea nouă (In. 6, 63). El este Duhul adevărului care aduce la lumină și împlinește voia Fiului ce vine de la Tatăl și care este viața veșnică (In. 12, 50). Duhul Sfînt anunta mila Domnului Dumnezeu față de lume și ne cheamă să ne curățim simțiriile, ca să devenim drepti și nevinovați, curați și sfinți ca și pruncii. în gînd, în vorbă și-n fapte, plini de dragoste, ca să intrăm în împărăția slavei, a păcii și a fericirii (Mt. 18, 3).

Botezul Domnului este praznicul luminii duhovnicești; al dreptății divine care s-a arătat în dragoste pentru mîntuirea tuturor și al sfințeniei vieții în numele și prin lucrarea Sfintei Treimi. El este praznicul înfierii și al bucuriilor celor mai presus de minte și de cuvînt, praznicul împăcării cu Dumnezeu și al trăirii în armonie cu El. De aceea în vechime era obiceiul ca cei ce se pregăteau să intre în Biserica creștină să pri-

mească taina Sf. Botez în această zi sau la Paști, ori la Rusali, deoarece prin ea se lumineau la cunoașterea adevărilor mintuitoare ale religiei creștine. Din această cauză sărbătoarea se mai numea ziua luminării, iar odată cu săvârșirea Tainei, pentru cei nou botezați se aprindeau lumini simbolizând lumina lui Hristos care luminează pe tot omul ce vine în lume și crede în El (In. 8, 12). Iar în calendarul bisericesc duminica înainte de Botezul Domnului se numește duminica înaintea luminării, iar cea de după el se zice duminica după luminare. Apoi, în amintirea acestui eveniment — în vechime ca și azi — în ajunul Bobotezei ca și în ziua praznicului se făcea sfeștanie mare, căreia creștinii îi atribuie putere cerească. De aceea se grăbesc să ducă aghiasma acasă în vase curate, să o guste zilnic, ca să se sfințească. Despre această datină creștinească frumoasă Sf. Ioan Hrisostom zice: „Mulți (creștini) obișnuiesc ca la miezul nopții al acestei sărbători, după ce au scos apă, să o ia acasă și să o țină un an întreg, pentru că în ziua aceasta s-a sfințit apa. Aici se întâmplă o minune, deoarece apa care se scoate azi nu se strică, ci se ține un an întreg și deseori doi sau trei ani după olaltă, fiind ca și cea proaspătă” (Ibid. p. 46).

Tot din vechime este obiceiul ca în ajunul acestui praznic preotul să umble cu sfânta cruce în mână pe la casele credincioșilor, cântind troparul: „În Iordan botezându-te Tu, Doamne...”. Apoi îi stropește pe ei și toată gospodăria cu apă sfințită și duce pretutindeni binecuvântarea lui Dumnezeu și sfințirea care a început la Iordan, care s-a arătat la Botez, sufletele și cugetele oamenilor s-au luminat într-un gând și o credință, inimile s-au curățit de păcate și s-au unit cu Duhul dragostei lui Dumnezeu, care este izvorul vieții, al fericirii și al nemuririi noastre.

În dogoarea de lumină a praznicului Bobotezei, cea mai înaltă cinstire, cea mai bună închinare și adorare pe care o putem aduce azi Sf. Treimi este să lepădăm de la noi lucrurile întunericului și să umblăm în haina luminii, după cuvîntul Sf. Ap. Pavel: „Să umblăm cuviincios, ca ziua, nu în ospețe și în beții, nu în desfrînări și în fapte de rușine, nu în ceartă și în pismă, ci îmbrăcîndu-ne în Domnul Iisus Hristos” (Rom. 13, 13—14).

Inchinîndu-ne azi Domnului, care s-a smerit și a primit a fi botezat de oameni, să ne prosternem înaintea slavei Lui, pentru că s-a arătat nouă harul cel mîntuitor al lui Dumnezeu. Se cade să umblăm cu cei drepți, învățîndu-ne ca, lepădînd toată fărădelegea, viclenia și nedreptatea, tot păcatul și poftele lumești, să viețuim în vechiul de acum în cumințenie, întru cunoaștere și dragoste (Tit. 2, 11—13), în pace și în

frăție, iubindu-ne și ajutându-ne unii pe alții, iar Dumnezeu milei va fi cu noi în toate zilele vieții. El ne va face părtași arătării slavei Sale celei de a doua veniri a Fiului Său, a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Să ne rugăm, și să zicem: „Strălucește întru inimile noastre soarele cel adevărat al dreptății Tale, luminează mintea noastră și simțirile noastre toate le păzește, ca umblînd în zi, cu bună cuviință pe calea poruncilor Tale, să ajungem la viața veșnică, căci la Tine este izvorul vieții și să ne învrednicim a fi întru desfătarea luminei Tale, celei neapropiate” (Rug. 12 la Utrenie).

Prot dr. Simion Raau

RECUNOȘTINȚA

Duminica XXIX-a după Rusalii

Iisus făcea ultima Sa călătorie la Ierusalim. În drumul Său, a străbătut Samaria și Galileia și a ajuns „într-un sat”. Sfînta Evanghelie nu ne spune numele satului. Potrivit unei tradiții vechi, localitatea în care a ajuns Mîntuitorul, ar fi Ginea, Dschenin-ul de azi. Ceea ce este sigur, este faptul că aici se găseau mulți nenorociți, cu deosebire leproși. Aceștia în marea lor suferință, se înfrățiseră, uitînd de înverșunata dușmănie ce separa pe iudei de samarineni.

Cei zece leproși, din care nouă erau iudei și unul samaritan, înfățișați de textul Sf. Evanghelii, trăiau izolați de cei sănătoși, din cauza bolii lor mîlpitoare. Aflînd de trecerea lui Iisus prin sat, „au stat departe și au ridicat glas, zicînd: Învățătorule, miluește-ne!”

Rugăciunea leproșilor era izvorită din inimile lor sfîșiate de durere și din credința că Învățătorul îi va tămădui de această cumplită boală. Tot ce li se istorisise despre Iisus din Nazaret, îi convinsese, că El îi poate ajuta, de aceea i s-au adresat smeriți și încrezători în Pronia Sa. Într-adevăr, Iisus „văzîndu-i le-azis: Mergeți și vă arătați preoților”, adică luați declarații de la preoți, că sînteți vindecați, potrivit legislației în vigoare, ca să vă puteți întoarce între cei sănătoși. „Și cînd mergeau, s-au curățit”. Unul dintre ei, s-a întors și i-a mulțumit lui Iisus, Binefăcătorului său. Mîhnit, Iisus a zis: „Oare nu zice s-au curățit? Dar cei nouă unde sînt? Nu s-a aflat să se întorcă să dea slavă lui Dumnezeu decît acesta de alt neam? Și i-a zis: Scoală-te și du-te, credința ta te-a mîntuit”.

Din cuprinsul Sf. Evanghelii, desprindem portretul luminos al samarineanului, concludent în drumul recunoștinței față de binefăcători, precum și exemplul negativ al confrăților săi de suferință, acum izbăviți de boala ce-l mistuia. Purtarea celor

nouă este ilustrarea tipică a lipsei de recunoștință față de cei ce ne-au făcut un bine.

Sf. Scriptură, pe lângă povața repetată a deprinderii și practicării recunoștinței, ne îmbie numeroase cazuri de lipsă de recunoștință. Astfel: vierii necredincioși (Mt. 21, 33—39); Baeșa, pe care Domnul l-a înălțat pe tron (III Imp. 16, 2); paharnicul lui Faraon, care, după ieșirea din temniță, a uitat de Iosif (Fac. 40, 23). Legenda spune că slăbănogul vindecat de Mântuitorul la lacul Betesda, pe nume Jar, a fost tocmai sluga care l-a pălmuit înaintea arhiereului la judecată (Io. 18, 22). De aceea, i-ar fi spus Iisus când l-a vindecat: „De acum să nu mai greșești” (Io. 5, 14). Presimțea palma pe care acesta avea să i-o dea.

Scriitorul I. L. Turgheniev, într-una din scrierile sale, are o legendă minunată, în care se spune că Dumnezeu a dat într-o zi un prinz mare, la care au luat parte toate virtuțile din lume. Era o mare bucurie să vezi cum se cunoșteau și discuteau între ele: adevărul, dreptatea, mila, înțelepciunea, cumpătarea ș. a. r. Două dintre ele, însă, stăteau într-un ungher al casei, ca și cum ar fi fost străine una de alta, nu se mai văzuseră din ziua creației lor. Observînd Dumnezeu că nu participă la bucuria generală, prilejuită de acest ospăț, le-a întrebat cum se numesc și care este pricina că sînt așa de străine una de alta. Ele au răspuns: „Eu sînt Binefacerea”, iar cealaltă: „Eu sînt Recunoștința”. „Noi niciodată nu ne-am întîlnit pe cărările vieții, sîntem cu totul necunoscute una față de cealaltă”.

Legenda cuprinde un mare simbure de adevăr. Constatările și concluziile autorului ei sînt în nota amărăciunii psalmistului, care spune: „Pentru bine îmi plătesc cu rău și pentru iubire cu ură” (Ps. 108, 4). Realitatea aceasta este: uităm, cu ușurință, binele ce ni s-a făcut.

Recunoștința este o floare aleasă din buchetul de virtuți ce trebuie să împodobească sufletul nostru. Ea face parte din categoria sentimentelor nobile, cu osebire a iubirii, cu care răspundem la binele ce ni s-a făcut.

Pentru noi, creștinii, recunoștința se cere s-o arătăm, în primul rînd, față de Dumnezeu „Părintele luminilor, de la care vine toată darea cea bună și orice dar desăvîrșit” (Iacob 1, 17). El este izvorul nesecat al darurilor cari aduc fericire vieții noastre. Între acestea, locul întii îl deține sănătatea, de aceea i se cuvine recunoștință deplină. „Fiți mulțumitori întru toate, căci aceasta este voia lui Dumnezeu (I. Tes. 5, 18). „Lăuda-vom neîncetat numele Tău și-l vom cînta întru mărturisire, căci auzită a fost rugăciunea noastră; ne-ai mîntuit pe noi din pieire și pururea ne ajuți pe noi. Pentru aceea, ne vom mărturisi și Te vom lăuda și bine vom cuvînta numele Tău” (Is. Sirah, 51, 14—16).

Recunoștința este îndatorire morală și față de semenii noștri, oricine ar fi ei, părinți, învățători sau chivernisitori ai trelor obștești. Cu deosebire, copiilor li se cere să aibă stimă, respect și recunoștință față de părinții lor. Profund grăitoare, în această privință, este scrisoarea de felicitare a lui Mihail Kogălniceanu, trimisă tatălui său în preajma Crăciunului anul lui 1833. „În toată curgerea vieții mele și la cel mai de pe urmă minut, voi căuta, ca să mă fac vrednic de purtările de grijă a dumitale pentru mine, cu buna mea purtare, și de-a pururi, seara și dimineața, voi binecuvînta numele dumitale, și voi ruga pe milostivul Dumnezeu ca să-ți întoarcă prețul a atîtor faceri de bine... Cu prilejul înnoirii anului, mă grăbesc ca să-ți poftesc cele mai mari norociri, o viață îndelungată, fericită, cu sănătate necurmată și cu tot felul de bunătați... Deși aceste poftiri sînt mici și nu sînt bine arătate și că graiul și condeiul meu nu sînt destul de destoinice pentru a-ți arăta asemenea simțiri, însă inima simțește mai mult decît îmi e cu putință a rosti”.

Mitropolitul Andrei Șaguna, fiind în fața catafalcului mamei sale, i-a sărutat fruntea rece și mina încremenită, făcînd în suflet următorul legămint curat: „Mamă, o mamă, lingă țarina ta înălța-voi strajă de marmoră, iar pentru sufletul tău cel ales, înălța-voi prinos neprihănit în viața mea... Tu mi-ai dat-o Eu ție ți-o închin... Și prin tine Aceluia, pe care fără încetare L-ai iubit și L-ai slujit”.

Pomenire cu recunoștință se cuvine tuturor savanților, luptătorilor pentru dreptate, libertate și progres, precum și tuturor înaintașilor care au sporit patrimoniul spiritual, moral și material al omenirii. Aceștia s-au învrednicit de nemurire etică, ca atare de recunoștință din partea posterității, potrivit cuvîntelor Sf. Ap. Pavel: Aduceți-Vă aminte de mai-marii voștri...” (Evrei, 13, 7).

Motivele ingratitudinii sînt multe. Întîi, binefacerea rareori se face dezinteresat. Cel care săvîrșește binele urmărește slujirea propriului său eu, adică așteaptă neapărat o recompensă, ceea ce trezește repulsie în sufletul beneficiarului, în locul sentimentului de recunoștință. În doilea rînd, lipsa de recunoștință își găsește loc în inima celor trulași. Pentru moment, trușul se bucură dacă cineva l-a salvat dintr-o nenorocire, dar trușia lui rămîne jignită. Față de cel ce l-a scos din primejdie, trușul simte mereu rușinea stării căzute; aceasta îi siredelește neconținut cugetui și-i aduce într-una aminte că singure puierile sale n-au fost îndestulătoare spre a-l scoate la luman, ci a fost necesară intervenția unui ajutor străin. Astfel, el se simte arai puțin decît cel ce l-a ajutat, este rînit în orgoliul său și — ca atare — privirea lui nu se poate îndrepta cu recunoștință spre cel ce i-a întins mîna și i-a fost de folos.

Se spune adeseori că recunoștința este o floare, iar poetul o caracterizează astfel:

„Recunoștința este o floare scumpă,
Ce tainică în inimi înflorește;
Dar unii o sădesc doar ca s-o rupă.
Se miră apoi că biata, veștejește”.

(Șt. O. Iosif)

Recunoștința odrăsește și crește în sufletele alese, în inimile iubitoare, care nu se semeșesc, ci vibrează la suferința celor în jur. Sufletul străbătut și stăpinit de smerenie, știe că nu este numai creditor, ci și debitor comunității și membrilor ei; acesta, spre deosebire de cel îngîmfat, știe că înfăptuirile sale, chiar cele de mai mică importanță, nu sînt ródul exclusiv al vredniciei sale, ci și al altora, de care este legat într-un fel sau altul. Pentru aceasta sînt normative cuvintele Sf. Ap. Pavel: „Ce ai, pe care să nu-l fi primit? Iar dacă l-ai primit, de ce te lauzi, ca și cum nu l-ai primit?” (I. Cor. 4, 7).

Să ne străduim și să curățim ogorul sufletului de prihana strivitoare a păcatului, mai ales a trufiei, pentru ca, pe locul de unde i-am smuls rădăcinile, să incolțească și să rodească virtutea, cu deosebire recunoștința, care e semnul prin excelență al nobleței noastre morale și în care ne putem asemăna samarineanului din Sf. Evanghelie. Să dăluim în inimă cuvintele Sf. Ioan Gură de Aur că „nimic nu este mai bineplăcut lui Dumnezeu decît un suflet recunoscător care aduce prinos de mulțumită!

Preotul Ioan Bunea

GÎNDURI PENTRU POSTUL MARE

Un teolog al vremii noastre spune că omul credincios este o continuă aspirație a pămîntului către cer, a lutului din care sîntem zămisiți spre paradisul lui Dumnezeu. Cu alte cuvinte, destinul lui ontologic este acest continuu efort de desprindere de ceea ce este tină și păcat, luptînd pentru reîntoarcerea spre raiul pe care l-a pierdut și după care tinjește nostalgic cu nepotolită rîvnă. Restaurarea întru Dumnezeu sau împlinirea procesului de mîntuire a fost ajutată de însuși Dumnezeu care ne-a pus la îndemîină aceea minunată învățătură — Evanghelia lui Iisus —. Acest lucru a însemnat restabilirea credinciosului pe linia destinului său, ridicîndu-l pe cele mai amețitoare culmi de spiritualizare.

*

De cită vreme și după aproape un an de zile, o cîntare bisericească se aude din nou la vremea slujbei și parcă și în

inimile noastre: „Ușile pocăinței deschide mie, dătătorule de viață”... De două mii de ani Biserica ne chiamă la ea, dar acum chemarea aceasta parcă răsună cu tainică înfiorare și liniștită bucurie peste cei care așteaptă ca ușile pocăinței să se deschidă și printr-insele să pășească inimile minate de dorul izbăvirii.

Mai ieri, Biserica ne amintea pioasa datorie de a păși pe drumul pocăinții întorcându-ne la rugăciunea smerită a vameșului disprețuit de semeni și farisei, ea fiind hrana cea de toate zilele a sufletului omenesc. Multe greșeli se pot furișa în sufletul credinciosului, chiar când pretinde că se roagă. Fariseul se lauda cu virtuțile lui și ridea că nu se aseamănă vameșului. Iisus a arătat fiecăruia modul de a se ruga, lăsând rugăciunea Tatăl nostru. Rugăciunea nu e opera omului, ci lucrarea lui Dumnezeu, nu e descoperirea omului, ci darul lui Dumnezeu. Ea e ecoul spiritului care pornește din glasul lui Dumnezeu, adie lin peste inimi cu undele sale veșnic proaspete și se întoarce de unde a pornit. Sf. Ioan Damaschin cerea credinciosului să fie singur în vremea rugii sale, singurătatea fiind mama rugăciunii. Și mai ales să fie smerit, smerenia fiind haina cea mai de preț a sufletului de care are nevoie, mai ales în clipa rugăciunii. Să nu ne rugăm ca fariseul — glăsuește Biserica — ci să ne smerim înaintea lui Dumnezeu ca vameșul, căci inima înfrintă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi”.

Da, acesta e adevărul: adevărata rugăciune nu poate fi decît smerită.

Sfintul Macarie se întoarce odată obosit dela munca zilei, în chilia sa. Deodată îi apărură Satana și-i zise:

— Tot ceea ce faci tu, fac și eu: tu postești, eu nu mănînc nimic. Tu veghezi noaptea, eu nu dorm. Tu te-ai lepădat de bogăție, iar eu trăiesc în cea mai neagră mizerie. Numai că tu ai ceva, ceea ce-mi lipsește mie și din această pricină sufăr mult, sufăr cumplit.

— Și ce este aceasta de care te plîngi tu?

— Smerenia cu care tu ști să te rogi. Nu uita că eu sunt fiul mîndriei, zise diavolul și dispărură rușinat.

Iar între cei doi care se duseseră la templu să se roage, — între trufașul fariseu și smeritul vameș, Evanghelistul spune că s-a pogorît mai îndreptat la casa sa, nu cel care se laudase cu virtuțile lui, ci acela care, smerindu-se, grăia umilit: „Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosului”. Să reamintim încă o dată că Iisus care a cerut smerenie în rugăciune, a lăsat spre rugă și rostire acel „Tatăl nostru” care — divin prin origine, dar omenesc prin conținut — este de o desăvîrșită frumusețe. E vrednic de știut că pe locul în care tradiția spune că Iisus a rostit această rugăciune, este zidită o biserică de toată minunea pe ai cărei pereți o prințesă creștină a orînduit plăci de

marmură cu Tatăl nostru, repetat din arcadă în arcadă în 32 de limbi, reprezentând astfel universul întreg plecat la picioarele lui Dumnezeu, universul care prin toate graiurile pământului rostește ruga de adorare a Celui Preaînalt.

Am fi putut stărui asupra mândriei și neajunsurilor ei, sau să ne oprim asupra înălțărilor smereniei și frumuseților ei, dar credem că în procesul de mîntuire smerita rugăciune rostită în vreme de cumpătare și de postire, e un lucru de mare preț. Dacă sfinții au prețuit postul și dacă Biserica îl cinstește în cîntări de înaltă puritate, este pentru că postul înlesnește în mod vădit mîntuirea.

El coboară direct dela Dumnezeu. Și iată cum, Dumnezeu a dat strămoșului nostru totul: raiul întreg era la picioarele lui. Ii ceruse numai să nu guste dintr-un anume pom. Cîtă vreme a împlinit porunca, cu alte cuvinte cîtă vreme a postit, Adam a avut raiul în mină. Cum a încetat postirea, Adam a pierdut raiul. Acest fapt își are explicația și tilcul său propriu.

Și în afară de aceasta, cine ar putea uita că însuși Iisus Hristos a postit vreme de patruzeci de zile departe de lume, în pustiu și abia după aceea a ieșit în lume, întărit și pregătit spre a aduce această învățătură de care credinciosul nu se mai poate lipsi.

Există un post al mîncării, dar există și unul al faptelor. Nu e de ajuns și numai atît a înlocui fructul oprit de Biserică cu cel îngăduit, ci trebuie a oprit limba de la clevetire și pismă, inima de la ură și zavistie, ochii de la cele care smintesc sufletul și simțurile de la cele care vatămă trupul. Sătiul nemăsurat, viața necumpătată, sînt prilej de poticnire și sminteală.

Odată ucenicii incercînd să scoată duhul rău dintr-un copil care pătimea și neputînd, se plîng Mintuitorului care le răspunde blînd: — „Acest neam de duri se scoate numai prin post și rugăciune.”² Așa dar, postul și rugăciunea sînt cele două aripi cu ajutorul cărora credinciosul se poate înălța pînă la Dumnezeu.

Acestea sînt gîndurile pe care trebuie să le aibe adevăratul creștin și cu care trebuie să între în sîințita cîmpie a Păresimilor de șapte săptămîni, lăsînd larg deschise ușile pocăinței ale Dătătorului de viață și ferindu-ne de păcatul care ne otrăvește sufletul, ne întunecă mintea și ne primejduiește mîntuirea. Greșim unul împotriva altuia, greșim împotriva noastră înșine, greșim împotriva lui Dumnezeu, neîmplinindu-l voia și călcîndu-i poruncile. Un păcătos aduce după sine un alt păcat. Acesta e adevărul: păcatele sînt legate între ele, asemenea virtuților. O virtute se leagă de alta, și toate laolaltă alcătuiesc un lanț de aur,

În vremea aceasta cîntările bisericii vor suna îmbietoare, mîngietoare, deşteptînd în noi conştiinţa păcatului, dar şi hotărîrea fiului risipitor de a se întoarce în casa Tatălui, unde argaţii se ospătau mai omeneste decît acela care se mulţumea cu acrele roşcove ale turmei de porci..

Pocăinţa duce la bucuria iertării. Cu ce s-a încheiat pocăinţa fiului risipitor din evanghelia cunoscută de noi toţi? După întoarcerea lui dorită de bătrînul său tată, pocăinţa i-a adus bucuria deplinei iertări în părinteasca îmbrăţişare. Vişelul cel mai gras a fost tăiat în cinstea lui, haina cea mai scumpă i-a fost dată spre îmbrăcare şi inelul cel mai de preţ i-a fost pus în mînă. Şi cum s-a terminat pocăinţa tilharului de pe Golgota răstignit în acelaşi timp cu Iisus? „Pomeneste-mă, Doamne, cînd vei veni întru împărăţia Ta”, s-a rugat el convins. „Adevăr, zic ție — i-a spus Marele Osîndit — astăzi vei fi cu mine în rai”.

Biserica ne aminteşte de toate acestea acum la început de post, pentru vremea Păresimilor. Drumul lor va fi lung, pentru unii va părea şi greu. Să ne pregătim a-l presăra cu florile creştineştilor virtuţi spre propria noastră răsplătire. Să nu uităm că avem datoria de a-l întîmpina pe Iisus Hristos în Duminica Floriilor cu ramurile de finic ale credinţei noastre, cu stălpările verzi ale creştineştilor noastre fapte. Să nu uităm că trebuie să ne învrednicim a-l primi în sufletele noastre prin împărtăşirea cu prea curatul Lui trup şi cu prea scump singele Său şi că împărtăşania aceasta ce cuvine să fie spre sănătate, spre veselie şi spre mîntuire.

Deaceea, pregătindu-ne pentru luminosul praznic care umple de dumnezeiască mărire a Învierii pămîntul de la un capăt la celălalt, să rostim cu pasiunea pe care nasc în suflet doar marile taine ale creştinismului:

„Ca vameşul întristîndu-ne, cu umilinţă strigăm:

„Ca tilharul, te rugăm, pomeneste-ne Doamne

întru împărăţia Ta şi ne învredniceşte pe noi

nevrednicii, să lăudăm învierea Ta cea de a treia

zi, în vecii vecilor”...

Preot Emanuel Copăcianu

ÎMPĂRTĂȘIREA CREDINCIOȘILOR LA SFÎNTA LITURGHIE

de: Arhidiacon prof. dr. IOAN ZAGREAN

O problemă liturgică practică de cea mai mare însemnătate o constituie împărtășirea credincioșilor la Sf. Liturghie. Însemnătatea acesteia rezultă atât din importanța și valoarea tainei Sfintei Euharistii pentru viața fiecărui creștin, cât și din frecvența acțiunii împărtășirii credincioșilor în cadrul Sfintei Liturghii. afirmă Nicolae Cabasila, scopul ultim al Sf. Liturghii fiind sfințirea credincioșilor, această sfințire se efectuează sau se realizează prin împărtășirea acestora cu însuși trupul și sângele Mântuitorului Iisus Hristos cel ce s-a jertfit o dată pentru totdeauna pentru întregul neam omenesc pe crucea de pe Golgota, dar care pururea se jertfește — până la sfârșitul veacurilor — pe masa sfintelor altare la fiecare Sfântă Liturghie. Așadar aducerea jertfei liturgice sau sfințirea darurilor este numai scopul intermediar, scopul immanent al Sfintei Liturghii, în timp ce scopul ultim sau scopul final al acesteia este sfințirea credincioșilor cu trupul și sângele Domnului, jertfit în mod nesingeros pe sfintele altare.

Faptul că ultimul scop al Liturghii este sfințirea credincioșilor rezultă și din practica generală a Bisericii în antichitatea creștină, când toți credincioșii care luau parte la această dumnezeiască slujbă, se împărtășeau cu trupul și sângele Domnului, iar acei care lipseau de la Sf. Liturghie din motive binecuvântate, trupul și sângele Domnului li se aducea acasă de către diaconi (cf. Iustin Martirul, Apol. I și II). Și cu toate că mai târziu — începând cu veacul al IV-lea — numărul credincioșilor care se împărtășeau la Sf. Liturghie a scăzut din ce în ce tot mai mult, totuși la liturghiile din timpul posturilor și mai ales la cele din postul Patruzecimii, numărul credincioșilor care se împărtășeau era foarte mare.

Precum se poate constata și în zilele noastre, orice preot liturghisitor are de împărtășit mai ales la liturghiile din duminici și sărbători, pe credincioși, numărul acestora sporind în deosebi în timpul postului Patruzecimii. Din acest motiv, pres-

criptiile și îndrumările din Liturghiere privitoare la actele manuale săvârșite de preot, ca și la formulele rostite de acesta, oricât de sumare ar fi în edițiile mai vechi, au în vedere nu numai împărtășirea liturghisitorilor, ci deopotrivă și împărtășirea credincioșilor.

E cunoscut faptul că după rostirea rugăciunii „Tatăl nostru...”, urmează partea finală a Sf. Liturghii, care culminează cu actul împărtășirii (Vezi Pr. Prof. P. Vintilescu, Capitolul împărtășirii în cadrul Sfintei Liturghii, în Biserica Ort. Rom. Nr. 3—4 1963, pag. 265 și urm.). Prin exclamația: „Să luăm aminte, sfintele sfinților”, preotul atrage atenția credincioșilor să fie cu luare aminte la toate cele ce urmează după aceasta, îndeosebi la lucrările manuale la care vor fi supuse sfintele, adică darurile sfinților: trupul și sîngele Domnului, care sînt hrana cea duhovnicească a sfinților, deci a creștinilor pregătiți într-un chip deosebit pentru primirea lor. Această exclamație a preotului indică începutul pregătirii sfințelor pentru împărtășire, fiecare acțiune de pregătire avînd o semnificație simbolică. Deoarece noi urmărim aici această problemă îndeosebi sub aspectul ei practic, nu vom insista asupra semnificației simbolice a diferitelor acțiuni, decît numai în măsura în care aceasta va fi necesară, pentru a explica prezența acestora în ritualul împărtășirii.

În această privință remarcăm faptul că atît edițiile mai vechi ale Liturghierului român, cit și cele mai noi, ca și manualele de liturgică, cuprînd lămuriri suficiente și aproape identice cu privire la înălțarea sfîntului agnel, la frîngerea lui, la așezarea celor patru părți ale lui pe sfîntul disc, la împreunarea celor două chipuri (unirea sau amestecarea trupului cu sîngele, prin introducerea în sfîntul potir a părții IS), și la turnarea căldurii în sfîntul portir. E de reținut în ceea ce privește căldura — tocmai pentru laconismul lămuririlor din Liturghier — că aceasta nu se toarnă spre a încălzi efectiv conținutul sfîntului potir, ci numai ca simbol al căldurii celei dătătoare de viață a trupului și sîngelui Domnului, care — precum spune Sf. Simeon Tesalonicenul — „chiar după despărțirea de trup prin moartea de pe cruce, au rămas dătătoare și făcătoare de viață, deoarece dumnezeirea și toate lucrările Duhului nu s-au despărțit de Trupul Său după moarte” (citât din Pr. prof. P. Vintilescu, o. c. p. 274). Din acest motiv nu poate fi vorba de a i se stabili căldurii o proporție hotărîtă în raport cu cantitatea Sfîntului Sînge din portir (de ex. $1/8$ sau $1/10$), ci se toarnă numai puțină căldură, atîta cit să nu schimbe firea sîngelui, deci gustul de vin al acestuia. Așadar îndrumările contrare date în unele manuale de Liturgică (precum în Manual de practică liturgică de Icon. Dimitrie Lungulescu, București

1926, p. 70) după care căldura din vasul pentru încălzit trebuie pusă toată în potir, pentru ca vinul să dobândească căldura singelui, sint cu totul greșite și nu trebuie urmate.

Nu insistăm asupra ritualului împărtășirii liturghisitorilor, deoarece, pe lângă faptul că aici îndrumările din aproape toate edițiile Liturghierului sint suficiente și clare, noi urmărim aici îndeosebi împărtășirea credincioșilor laici. Menționăm doar cele cuprinse în Constituțiile Apostolice (VIII, 13) cu privire la ordinea împărtășirii: „Să se împărtășească mai întâi episcopul, apoi preoții și diaconii și ipodiaconii și anaghoștii și psaltii și asceții, iar dintre femei diaconițele și fecioarele și văduvele, apoi copiii și la urmă poporul întreg după rânduială și cu evlavie, fără zgomot”. Cit privește împărtășirea clericilor, după mărturia Sfântului Simeon Tesalonicianul, fiecare treaptă din cler se împărtășește în locul unde a fost sfințită: episcopii, preoții și diaconii în altar, iar ipodiaconii și citeții în naos, în fața sfintelor uși (cf. Simeon al Tesalonicului, Tractat asupra tuturor dogmelor... trad. Toma Teodorescu, București 1865 cap. 90). În cazul că sint de împărtășit dintre treptele clerului superior: episcopi, preoți sau diaconi care n-au liturghisit, fiecare se împărtășește la treapta sa, după cei ce au liturghisit, luîndu-și, episcopul și preotul epitrahilul, iar diaconul orarul. Indiferent dacă au liturghisit sau nu, clerul superior se împărtășește sub ambele forme separat, mai întâi cu sfîntul trup din HS, iar apoi cu sfîntul sînge din potir, după îndrumările prescrise în Liturghier.

E de remarcat că în general Liturghiile dau lămuriri privitoare la împărtășirea liturghisitorilor la Liturghiile oficiate de un singur preot cu diacon, de mai mulți preoți cu diacon, de mai mulți preoți cu diacon sau cu diaconi, de un singur preot și de mai mulți preoți fără diacon. Ele însă nu vorbesc decît despre împărtășirea liturghisitorilor — așadar numai a celor ce au liturghisit — și nu despre împărtășirea clericilor care n-au liturghisit, de asemenea nu amintesc de împărtășirea la liturghiile servite în sobor cu arhiereu. Indiferent de lăcismul acestor îndrumări în unele ediții, diaconii nu primesc sfîntul trup decît în urma preoților și anume înaintea ultimului preot, care își ia apoi de pe sf. disc ultima practică din HS. Practica ce există în unele părți ca diaconilor să li se dea de către proistos sfîntul trup înaintea preoților, e în contradicție cu îndrumările din Liturghier și deci e cu totul greșită. La liturghiile servite în sobor cu arhiereu, acesta împarte sfîntul trup, dîndu-l în mina dreaptă a fiecărui preot și diacon.

E cazul să amintim că, împotriva îndrumărilor din Liturghier cu privire la împărtășirea liturghisitorilor la slujbele oficiate în sobor, care precizează că fiecare preot își ia singur

părticea din HS de pe sfântul disc, unui protopop servind ca proistoși, dau ei celorlalți preoți părțile din HS, întocmai ca arhiereul, călcînd în mod flagrant îndrumările din Liturghier și asumîndu-și astfel prerogative arhieresti. Aceasta e o practică greșită, introdusă în mod abuziv, prin analogie cu practica de la liturgia arhierască, dintr-o lipsă de smerenie a proistosului.

Indată după împărtășirea liturghisitorilor urmează împărtășirea credincioșilor; asupra acesteia vom insista îndeosebi, deoarece Liturghierele — mai ales edițiile mai vechi — cuprind îndrumări insuficiente cu privire la aceasta.

Terminată fiind împărtășirea liturghisitorilor, pe sf. disc — de-a dreapta și de-a stînga — au rămas părțile NI și KA din sfântul trup, precum și toate miridele pentru sfinți și pentru vii și morți. Aproape în toate edițiile Liturghierului se precizează că din părțile NI și KA nu se împărtășește nimeni, deoarece ele s-au prefăcut în trupul Domnului. Precum spune Sf. Simeon Tesalonicianul, „miridele nu se schimbă, nici în trupul Domnului, nici în trupurile sfinților, ci numai sînt daruri, prinoase și jertfe din piine, după urmarea stăpinului, pe numele acestora aduse Lui și cu lucrarea de sfințire a tainelor, cu unirea și cu împreunarea sfințite și celor pentru care se aduc dau sfințenie” (cf. Simeon al Tesalonicului, Tractat asupra tuturor dogmelor... cap. 93, p. 100).

E neîndoielnic că, intrucît întreg agnețul s-a prefăcut — în momentul sfințirii — în trupul Domnului, fiecare din cele patru părți ale lui: IS, HS, NI, KA, pot servi atît pentru împărtășirea liturghisitorilor, cît și a credincioșilor laici. În practică aceasta se petrece cu agnețul pregătit în mod special pentru împărtășirea bolnavilor de peste an, agneț care e folosit în întregime — fără a se ținea socoteală de distincția celor patru părți — pentru împărtășirea oricărui bolnav, preot sau mirean (vezi I. Zăgrean, Pregătirea agnetului pentru împărtășirea bolnavilor, în Mitropolia Banatului, nr. 4—6, 1963). Totuși, ținînd seama de sensul și semnificația serviciului Sfintei Liturghii, prin ea aducîndu-se jertfa cea nesîngeroasă a Mîntuitorului Iisus Hristos pentru sfințirea membrilor Bisericii Lui, folosirea celor patru părți ale agnețului pentru scopuri diferite, afe la temelie un simbolism ușor de înțeles. „Potrivit cuvîntului Sf. Ap. Pavel din prima epistolă către Corinteni XI, 26, Liturgia comemorează, reprezintă, reproduce în esență și actualizează mistic crucea sau jertfa Domnului. De această idee se dovedește pătrunsă și preocupată întreaga acțiune liturgică. Astfel, materiile de jertfă sînt oferite în sf. vase purtate în mîinile încrucișate, la ecfonisul „Ale Tăle...”, „Ție Îți aducem...”, iar apoi aceste materii de jertfă sînt sfințite și binecuvîntate în semnul crucii. Sf. Agneț este înălțat și frînt ceva mai tîrziu în același fel, păr-

tile lui sînt dispuse pe sf. disc desemnînd de asemenea crucea, iar pîrticica IIS și cîldura sînt puse în sf. potir cu același semn. Totul urmărește deci, a fixa mîntea la crucea sau jertfa Domnului, din care ne vom împărtași, pentru a ne face astfel pîrtăși morții și învierii Lui" (citată din Pr. prof. P. Vintilescu, o. c. p. 285).

Pîrticica IS nu se folosește pentru împărtașire, ci este pusă în sf. potir, pentru ca, prin această acțiune de împreunare, să se simbolizeze unitatea de nedespărțit a trupului și singelui euharistic. Se pune în potir această parte a sfîntului agnel, pentru că pe ea fiind înscris numele pe care Mîntuitorul l-a primit ca om (Mt. 1, 21; Lc. 1, 31; 2, 21), ea reprezintă firea sa umană, fire întregită în sf. potir prin cele două părți ale naturii omenești cu care a fost răstignit: trupul și singele. Cît privește pîrticica HS care înseamnă Unsul Domnului, Mesia, din ea se împărtașesc liturghisitorii, deoarece preotul liturghisitor la aducerea jertfei reprezintă pe însuși Mîntuitorul Iisus Hristos. Astfel, dreptul de a se împărtași din pîrticica HS, liturghisitorii îl au ca o prerogativă pe care le-o conferă calitatea lor de a închipui și de a reprezenta pe însuși Mîntuitorul Hristos la aducerea jertfei liturgice.

Dar brațul vertical al crucii, format pe sf. disc din IS și HS, e întretăiat de brațul orizontal, format din celelalte două părți ale sf. agnel NI și KA, pe care Mîntuitorul și-a întins mîinile, în semn de chemare la mîntuire a tuturor neamurilor, printr-un braț chemînd pe poporul Israel, prin celălalt pe neamurile păgîne, precum spune Sf. Ațanasie cel Mare (Cuvînt despre întruparea Logosului). Datorită acestei semnificații simbolice, numai pîrticelele NI și KA sînt destinate pentru împărtașirea credincioșilor.

E cunoscut faptul că veacuri de-a rîndul, credincioșii se împărtașeau asemenea clericilor liturghisitori sub ambele forme separat, primînd de la preot mai întîi trupul Domnului, iar apoi sf. singe din potir. Abia din secolul al IX-lea, în scopul de a se evita profanarea sf. trup, ca și întrebuintarea lui în scopuri superstițioase, s-a introdus în uz general lingurița la împărtașire, ca urmare a amestecării părților NI și KA, tăiate mărunt sau sfărîmate, cu singe în potir. De acum împărtașirea credincioșilor s-a făcut cu lingurița, numai sub ambele forme deodată.

Datorită acestui fapt, indicațiile cuprinse mult mai tîrziu în Liturghiere, au avut în vedere aceasta, înscriindu-se prescripții corespunzătoare, la început cu totul sumare, pentru ca liturghisitorii să se poată orienta din punct de vedere practic. Atari prescripții se cuprind și în Liturghierul românesc, în ultimele ediții (1956 și 1967) fiind mult mai bogate decît în edițiile din prima jumătate a veacului XX.

Pregătirea sfintelor pentru împărtășirea credincioșilor începe cu turnarea — din partea diaconului sau a preotului — a conținutului sf. disc în potir. Cele mai multe ediții ale Liturghierului cuprind îndrumări sumare; vom cita câteva din ele.

Liturghierul ediția 1921: „După aceea, luînd diaconul sf. disc, îl ridică deasupra sfintului potir și-l șterge cu multă luare aminte și cu evlavie cu sfîntul burete, zicînd cuvintele acestea:” Spală, Doamne, păcatele...” (p. 120).

Liturghierul ediția 1937: „Diaconul, după împărtășirea preoților, trage totul în potir cu buretele, mai întîi NI și KA, și apoi mirida Sf. Fecioară și celelalte, zicînd: Spală, Doamne păcatele...” (p. 172).

Liturghierul ediția 1950: „Și după împărtășirea tuturor, diaconul, sau în lipsa lui preotul, luînd sfîntul disc, îl ridică deasupra sfintului potir și-l deșartă cu grije în sfîntul potir și îl șterge cu sfîntul burete, cu multă luare aminte și cucernicie, zicînd cuvintele acestea: Spală, Doamne păcatele...” (p. 149). De remarcat este că nu se indică ordinea în care se face deșertarea conținutului sf. disc.

Liturghierul ediția 1956: „Iar după ce preoții și diaconii s-au împărtășit toți și de nu sînt mulți credincioși de cuminecat, atunci diaconul sau de nu este diacon, preotul, ținînd buretele sub degetul cel mijlociu de la mîna dreaptă, între inelar și arătător, ia cu stînga sfîntul disc și ridicîndu-l deasupra sfintului potir, deșartă în el cu buretele, cu multă luare aminte și cucernicie, mai întîi părțile NI și KA de pe sfîntul disc, zicînd cele ale învierii: Învierea lui Hristos văzînd... și celelalte; trage după aceea cu buretele, de pe sfîntul disc în sfîntul potir și pe celelalte părțile, zicînd: Spală, Doamne, păcatele... Iar la vremea împărtășirii credincioșilor, de sînt de cuminecat numai cîțiva, preotul care îi împărtășește sfărîmă și ia cu lingurița din cele două sfinte părți NI și KA și din scumpul Sînge, după trebuință”. (p. 165).

Manualele de liturgică cuprind de asemenea lămuriri în această privință. Astfel, Tezaurul liturgic de dr. Badea Cireșeanu, T. III București 1912 cuprinde următoarele: „După împărtășirea liturghisitorilor, diaconul șterge și varsă în potir totul, zicînd: Spală, Doamne, păcatele...” (p. 214). În Liturgica Bisericii Ortodoxe de V. Mitrofanovici, 1929, se precizează următoarele: „După împărtășirea servitorilor altarului, luînd diaconul sf. disc, îl ridică deasupra sf. potir și *nefiînd credincioși de împărtășit* (sublinierea ne aparține), pune toate părțile de pe sf. disc în sf. potir, zicînd rugăciunea: Spală, Doamne, păcatele...” (p. 593). Manualul de practică liturgică de Ic. D. Lungulescu, București 1926, face următoarea precizare: „După cuminecarea liturghisitorilor, *dacă sînt de cumine-*

cat pînă la 4 sau 5 credincioși (sublinierea ne aparține) se pot pune toate pîrticelele de pe disc în potir, iar la împărtășire, preotul rupe cu lingurița din NI și KA..." (p. 73).

Precum se poate vedea din îndrumările pe care le-am produs, unele prevăd turnarea sau deșertarea întregului conținut al sf. disc în sf. potir deodată (în unele ediții ale Liturghierului — 1937, 1956 și 1957 — precizîndu-se ordinea: NI, KA, mirida Sf. Fecioare Maria, apoi celelalte miride), fără să se precizeze că aceasta se face numai în cazul că nu sînt credincioși de împărtășit, altele precizează că turnarea întregului conținut al discului se face numai cînd sînt puțini credincioși de împărtășit (4—5), iar altele precizează că aceasta se face numai dacă preotul n-are credincioși de împărtășit.

Să vedem acum ce îndrumări cuprind Liturghierele și manualele de liturgică pentru cazul cînd preotul are mulți credincioși de împărtășit. În edițiile mai vechi (Sibiu 1902, București 1910, 1921, 1937, 1950) nu se cuprind astfel de îndrumări, probabil datorită considerației că preoții cunosc aceasta din practica îndătinată. În schimb edițiile din 1956 și 1967 cuprind lămuriri bogate și identice; reproducem îndrumările din ediția 1956: „Cînd sînt mai mulți credincioși de împărtășit, cele două sfinte părți NI și KA din Sfîntul Trup se sfărmă în pîrticele mici cît să fie deajuns pentru toți cei ce vor să se cuminece, și așa se pun în sfîntul potir cu rînduiala arătată. Pîrticea prea sfintei Născătoare de Dumnezeu și celelalte care mai sînt pe sfîntul disc, pînă se vor cumineca toți credincioșii, atunci cînd se zice: Cu frica lui Dumnezeu... să vă apropiați, ea nu cumva amestecîndu-se cu pîrțile din Sf. Trup, să se întîmple a împărtăși din nebăgare de seamă dintr-însele pe cineva" (p. 165). Ediția din 1967 repetă cuvînt de cuvînt aceleași îndrumări.

Îndrumări asemănătoare cuprind și manualele de liturgică. În Tezaurul liturgic de dr. Badea Cireșeanu (t. III, București 1912) se cuprind următoarele: „Dacă sînt credincioși de împărtășit, se pun sfărîmate în sf. potir pîrțile NI și KA care se sfarmă în atîtea părți, încît să ajungă pentru toți credincioșii; iar celelalte pîrticele scoase la proscomidie pentru sfinții lui Dumnezeu, pentru vii și pentru morți, se pun în potir după finirea împărtășirii credincioșilor, ca nu cumva punîndu-se mai înainte, să se împărtășească poporul din ele" (p. 214). În Manualul de practică liturgică de Ic. D. Lungulescu, București 1926 se precizează foarte sumar: „Dacă sînt mai mulți credincioși de împărtășit, preotul sfarmă pîrțile NI și KA, le pune în potir și apoi rostește: Cu frica lui Dumnezeu... iar miridele le pune în potir după: Mintuiește, Doamne, poporul Tău..." (p. 73). Liturgica de V. Mitrofanovici, ed. 1929 precizează: „Iar de vor fi de împărtășit mulți creștini, atunci se pun sfări-

mate în potir numai două părți din sf. miel NI și KA, iar celelalte părticele se pun în potir după împărtășirea credincioșilor, ca nu cumva puindu-se mai înainte, din trecere cu vederea să se împărtășească poporul și dintrînsele" p. 593). În studiul amintit aici, Păr. Prof. P. Vintilescu spune următoarele: „Rînduiala trecerii conținutului sf. disc în potir... se aplică numai în cazul cînd sînt puțini credincioși de împărtășit (4—5). Dacă sînt însă mai mulți, părțile NI și KA se sfărîmă mai întîi cu copia pe sf. disc în părticele mici, așa fel ca să ajungă pentru toți cei ce vor să se apropie de sf. Taine, punîndu-se apoi cu lingurița în sf. potir... Miridele sfinților, inclusiv a Sf. Fecioare, precum și cele pentru vii și repausați sînt lăsate însă pe sf. disc pînă după împărtășirea credincioșilor, pentru ca nu cumva, amestecîndu-se în sf. potir cu părticelele din Sf. Agneț, să se întîmple să fie împărtășit dintr-acelea cineva" (p. 289).

În afară de aceasta, toate edițiile Liturghierului cuprind rugăciunile care se rostesc în timpul turnării sau a deșertării conținutului sf. disc în sf. potir. Aceste rugăciuni sînt: Învierea lui Hristos văzînd..., Luminează-te, luminează-te, noule Ierusalime..., O! Paștile mari... și Spală, Doamne, păcatele... scl. Primele trei rugăciuni sînt luate din canonul Paștilor, ele fiind foarte potrivite cu semnificația simbolică a momentului, deoarece Sf. Liturghie la aducerea jertfei euharistice comemorează nu numai patimile și moartea Domnului, ci în acest moment și slăvita Lui înviere, iar cuprinsul acestor rugăciuni exprimă bucuria adusă creștinilor de biruința Mîntuitorului asupra morții, prin înviere.

În privința ordinii în care sînt înscrise aceste rugăciuni, edițiile Liturghierului român — începînd cu cele din a doua jumătate a veacului al XIX-lea și pînă la cea din 1950 inclusiv — au trecut în frunte rugăciunea: „Spală, Doamne, păcatele...”, după care urmează: Învierea lui Hristos..., Luminează-te... și O! Paștile mari... Ordinea acestora — indiferent de motivele care i-au făcut pe editorii Liturghierului să o adopte — este greșită, deoarece nu e în concordanță logică nici cu semnificația actului punerii în sf. potir a celor două părți ale Sf. Agneț, NI și KA, de asemenea nici cu semnificația turnării miridelor, în afară de faptul că ea e contrară ordinii în care aceste rugăciuni sînt înscrise în Liturghierele grecești și slavone, de asemenea și în vechile Liturghiere românești. Din fericire, Liturghierul român, edițiile 1956 și 1967, restabilește ordinea exactă a acestor rugăciuni și anume: Învierea lui Hristos..., Luminează-te..., O! Paștile mari..., cu specificația că acestea se rostesc la punerea în potir a părților NI și KA, conținutul acestor rugăciuni fiind în deplină concordanță cu acest moment, iar „Spală, Doamne, păcatele...” încheie șirul acestor rugăciuni,

rostindu-se la turnarea miridelor, din cuprinsul ei reieșind atât rostul miridelor pe sf. disc, cit și semnificația turnării acestora în sf. potir. Ultima ediție a Liturghierului (1967) cuprinde totuși o inovație față de cea anterioară, deoarece precizează că rugăciunea „Luminează-te, luminează-te...” se rostește în timpul punerii în sf. potir a miridei pentru Sf. Fecioară.

După turnarea conținutului sf. disc în sf. potir — în condițiile arătate în îndrumările din Liturghier — și după acoperirea sf. potir, urmează împărtășirea credincioșilor, acțiune care începe cu rostirea de către diacon, sau în lipsa lui de către preot, din ușile împărătești, cu sf. potir în mână, cu fața spre popor, a formulei de invitare: „Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați”, la care strana răspunde: Bine e cuvântat... ș. c. l. Urmează apoi rostirea de către preot a rugăciunilor dinainte de împărtășanie: Cred, Doamne... Al Cinei Tale... și Nu spre judecată..., pe care credincioșii le spun în șoaptă sau în gând, după care urmează împărtășirea în ordinea cunoscută: „ipodiaconii, ceteții și psalții asceții, diaconișele, fecioarele și văduvele, apoi copiii și la urmă poporul întreg, după rânduială și cu evlavie, fără zgomot”. După terminarea împărtășirii și după rostirea rugăciunii de mulțumire, preotul binecuvintează poporul cu mîna dreaptă, avînd sf. potir în mîna stîngă, rostind formula: Mintuiește, Dumnezeule, poporul Tău..., după care se întoarce în altar și așează sf. potir pe sf. masă, turnînd miridele și rostind rugăciunea: „Spală, Doamne, păcatele...”. Menționăm însă că indiferent de îndrumările din Liturghier, în practică binecuvîntarea de după împărtășire, în numeroase părți, preoții o dau nu cu mîna dreaptă, ci cu sf. potir, cu care, înălțîndu-l în fața poporului, fac semnul sfintei cruci.

Și acum, după ce am văzut ce îndrumări cuprind diferitele ediții ale Liturghierului român, de asemenea manualele de liturgică în legătură cu acțiunea împărtășirii credincioșilor, e firesc să ne punem o legitimă întrebare: Față de varietatea îndrumărilor și prescripțiilor, care e practica cea mai corectă, sau pe care dintre practicile recomandate trebuie să o socotim drept cea mai corectă? Spre a putea da răspuns la această întrebare, e necesar să zăbovim puțin și să facem mai întîi unele considerații în legătură cu aceasta.

Referindu-ne la diferitele îndrumări pe care le-am menționat, vom lăsa la o parte pe cele care prescriu turnarea întregului conținut al sf. disc în potir deodată — așadar a părților NI și KA din Sf. Agneț și a miridelor —, deoarece aceste îndrumări arată practica generală și comună de la liturghiile la care nu sînt credincioși de împărtășit. Căci e firesc că, după împărtășirea liturghisitorilor, nefiind nici un credincios de împărtășit, întregul conținut al sf. disc să se toarne în sf. potir,

în ordinea menționată în unele ediții ale Liturghierului: mai întâi NI și KA, apoi mirida Sf. Fecioare, iar apoi miridele sfinților, viilor și morților, rostindu-se rugăciunile din timpul turnării în ordinea lor firească. Nu ne vom ocupa de asemenea nici de îndrumările care arată cum trebuie să procedeze preotul în cazul în care are credincioși de împărtășit, deoarece și aici e clar că înainte de împărtășirea acestora, în sf. potir se vor pune numai părticelele în care s-au împărțit NI și KA, rostindu-se rugăciunile corespunzătoare din canonul Paștilor: Învierea lui Hristos și celelalte, iar după împărtășirea credincioșilor și după binecuvîntarea poporului, se vor turna în sf. potir miridele, rostindu-se rugăciunea: Spală, Doamne, păcatele...

Altfel e cazul cu îndrumările din acele ediții ale Liturghierului, ca și din acele manuale de liturgică, prin care desertarea sau turnarea întregului conținut al sf. disc în sf. potir, chiar cînd sînt credincioși de împărtășit, este condiționată numai de numărul acestora (4—5), avîndu-se astfel în vedere numai posibilitatea ca preotul să poată distinge vizual părțile Sf. Agnei NI și KA de miride, spre a nu împărtăși pe credincioși cu acestea din urmă. De aici s-ar putea trage concluzia că singurul motiv care îl oprește pe preot de a deserta întregul conținut al sf. disc în sf. potir deodată și de a împărtăși pe credincioși alegînd cu lingurița părticelele din NI și KA dintre miride este numai pericolul ca nu cumva să-i împărtășească pe aceștia cu miride în loc de Trupul Domnului.

Se pare însă că această concluzie nu este justificată. La această afirmație ne îndreptățește în primul rînd faptul că unele ediții ale Liturghierului român, ca și unele manuale de liturgică, prevăd în mod expres și clar că turnarea întregului conținut al sf. disc în sf. potir se face numai dacă nu sînt credincioși de împărtășit — fără să se facă mențiunea dacă e vorba de puțini sau mulți —, în timp ce, dacă sînt credincioși de împărtășit, atunci se pun în sf. potir numai părticelele provenite din NI și KA, cu care se împărtășesc credincioșii, și numai după împărtășirea acestora se toarnă miridele în sf. potir.

În al doilea rînd, îndrumări asemănătoare cuprind și Liturghierele altor Biserici Ortodoxe. Iată bunăoară ce spune Liturghierul grecesc (ed. Atena 1930, nota a, p. 56): „Avînd preotul să împărtășească credincioși, se cade ca atunci să toarne toate părticelele numai din Trupul Domnului, pe care le taie în părți mici, spre a le da ca dumnezeiască împărtășire. Numai după aceea (adică după împărtășire) toarnă și celelalte părticele (miride) în sfîntul potir”. Liturghierul slavon tipărit la Sofia, editia Sf. Sinod 1957, la p. 104—105 cuprinde următoarele îndrumări: „Dacă sînt credincioși de împărtășit, preotul imparte cu copia — pe un disc de anafora mai mic — cele

lalte două părți ale agnețului NI și KA în atâtea părți mici, cât să ajungă pentru toți credincioșii pe care îi are de împărtășit, iar cu copia și cu buretele pune cu atenție acele sfinte părțicele în sf. potir, pe care-l acoperă cu pocrovățul. Celelalte părțicele rămân pe sf. disc neacoperite. Pe acestea preotul le pune în potir numai după ce a împărtășit pe credincioși... Dacă nu sînt credincioși de împărtășit, preotul ia cu mîna stîngă discul, iar cu dreapta ia cu atenție și evlavie părțicelele cele mai mari și le pune în sf. potir, iar pe cele mici, folosindu-se de burete, le adună și le toarnă în sf. potir".

Din cele de mai sus se poate trage concluzia că întregul conținut al sf. disc se toarnă în potir numai în cazul că nu este nici un credincios de împărtășit. Cu aceasta am dat răspunsul la întrebarea pusă mai înainte: Aceasta este practica cea mai corectă. La acest răspuns ne îndreptășesc atît considerații de ordin practic, cît și de ordin dogmatic și simbolic; iată care sînt acestea:

1. Privită sub aspectul său practic, aceasta este singura practică ce exclude în mod complet greșala de a împărtăși pe credincioși cu miride (sau chiar cu partea IS din Sf. Agneț), în loc de a-i împărtăși cu NI KA, deoarece în timpul împărtășirii credincioșilor, în sf. potir nu se află decît partea IS și părțicelele din NI KA, iar acestea fiind mai mici (NI și KA fiind tăiate în părțicele, indiferent de numărul credincioșilor de împărtășit), nu se pot confunda cu IS. Nu tot astfel e cazul cînd în sf. potir se toarnă întreg conținutul discului, deoarece atunci există posibilitatea de a se confunda părțile NI și KA cu IS (de vreme ce toate au aceeași mărime), iar credincioșii să fie împărtășiți cu părți tăiate cu lingurița din IS, de asemenea există pericolul de a împărtăși pe credincioși cu miride, în loc de Trupul Domnului. Această primejdie îi amenință îndeosebi pe preoții bătrîni, a căror vedere e mai slabă, neputînd distinge părțile NI și KA de IS sau de miride. Din acest motiv, pentru a exclude orice putință de confuzie între părțile Sfîntului Trup aflate în sf. potir, este de recomandat că și în cazul că nu sînt decît puțini credincioși de împărtășit (de la 1 la 5), părțile NI și KA să fie tăiate fiecare în două sau trei, pe sf. disc, înainte de a se pune în sf. potir, și numai după aceasta să fie puse în acesta, fără însă a se turna și miridele deodată cu ele. În felul acesta este exclusă orice confundare a acestora cu partea IS, deoarece aceasta e de două sau de trei ori mai mare decît aceste părți.

2. Dacă luăm în considerare faptul că rugăciunea: Spală, Doamne, păcatele... își are locul la sfîrșitul celorlalte trei rugăciuni din canonul Paștilor (așa cum e ordinea acestora în Liturghierul român, ed. 1956 și 1967), ea rostindu-se de către

preot în momentul turnării miridelor în sf. potir, aceasta ne îndreptățește să tragem și anumite concluzii sub aspect dogmatic și simbolic în legătură cu acțiunea și momentul turnării miridelor în sf. potir. Dacă aproape toate acțiunile din ritualul împărtășirii au dobândit semnificații simbolice, unele dintre acestea fiind legate de un temei dogmatic, acest fapt nu trebuie pierdut din vedere cu atât mai mult cînd e vorba de împărtășirea credincioșilor. Prin punerea părților NI și KA în sf. potir, se simbolizează învierea Domnului, a cărei expresie sînt cele trei rugăciuni din canonul Paștilor, iar prin împărtășirea credincioșilor cu Trupul și Sângele Domnului din sf. potir, s-a realizat sau s-a îndeplinit scopul ultim al Sf. Liturghii: sfințirea credincioșilor, după cuvîntul Mîntuitorului: „Cel ce mănîncă trupul meu și bea sângele meu, are viață veșnică...” (Ioan 6, 54).

Dar sf. liturghie e o slujbă dumnezeiască la care se aduce jertfa cea nesîngeroasă a legii celei noi (cf. Malaĥia 1, 11) spre pomenirea Mîntuitorului și spre iertarea păcatelor membrilor Bisericii Lui. De roadele acestei jertfe beneficiază nu numai cei ce s-au împărtășit, ci și aceia care au adus și pentru care s-a adus această jertfă, ca și alți membri ai Bisericii, deoarece roadele acestei jertfe sînt numeroase și nesfîrșite. Ca o expresie vizibilă a acestui adevăr dogmatic, credincioșii pomeniți la sf. liturghie sînt reprezentanți pe sf. disc de miridele care s-au scos pentru ei la proskomidie. Simbolismul miridelor — atît al celor pentru vii și morți, cit și al celor pentru sfinți — continuă însă și după împărtășirea credincioșilor, prin actul turnării acestora în sf. potir, moment în care se rostește rugăciunea: „Spală, Doamne, păcatele celor ce s-au pomenit aici, cu cinstit sângele Tău, pentru rugăciunile sfinților Tăi”. Această rugăciune în Liturghiile grecești are următoarea formulare: „Spală, Doamne, păcatele celor ce s-au pomenit aici cu cinstit sângele Tău, pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu și ale tuturor sfinților Tăi”. Urmînd linia acestui simbolism, credincioșii care au fost pomeniți la aducerea sf. jertfe — care sînt reprezentați prin miride — vor beneficia de roadele jertfei liturgice, fiind spălați sau curățați de păcate prin sângele Domnului, ca urmare a mijlocirii sfinților, reprezentați și ei prin miride. Fără îndoială că acest simbolism stă în legătură cu textul din Apocalipsă: „Aceștia sînt cei ce... și-au spălat veșmintele în sângele Mielului...” (Apoc. 7, 14). Aceasta este deci semnificația simbolică a turnării miridelor în sf. potir.

Ținînd seama de cele arătate mai sus, a împărtăși pe credincioși — oricît de puțini ar fi aceștia — cu sf. trup și sânge după se s-au turnat miridele în sf. potir, înseamnă a nu ține seama de semnificația simbolică a actelor din ritualul împărtășirii, precum nici de succesiunea firească și logică a acestora.

Turnarea miridelor în sf. potir își are locul său firesc numai după împărtășirea credincioșilor și nu înainte de aceasta, iar actul turnării acestora în sf. potir marchează un alt moment, deosebit de cel al împărtășirii, fapt ce aduce cu sine neîngăduința de a le confunda sau amesteca, succesiunea lor în cadrul sf. liturghii fiind ireversibilă. De altfel aceasta rezultă în mod neîndoielnic și din faptul că după turnarea miridelor în sf. potir și după transportarea și depunerea sf. potir și a sf. disc pe proscomidiar, nu mai este îngăduită nici o împărtășire, deoarece acțiunea împărtășirii s-a încheiat o dată cu împărtășirea credincioșilor. Aceasta o arată de altcui și ectenia ce se rostește după depunerea sfintelor la proscomidiar: „Drepti primind dumnezeieștile, sfintele...”, al cărei înțeles este: după ce am primit dumnezeieștile, sfintele, preacuratele... ș. c. l., acum să mulțumim cum se cuvine Domnului. Ca urmare a acestora, ceea ce se face la sfârșitul sf. liturghii cu conținutul sf. potir (sfintele) — de către diacon sau de către preot — nu e nici o nouă împărtășire a acestora, nici o continuare a împărtășirii mai dinainte, ci e numai potrivirea sau consumarea sfintelor, act asemănător consumării lingă altar a unora din jertfe de către preoții Vechiului Testament.

Cît privește practica împărtășirii credincioșilor — dacă aceștia sînt în număr mic — din părțile NI și KA ale Sf. Agneț, puse întregi în sf. potir deodată și împreună cu miridele, practică consfințită în unele ediții ale Liturghierului, ca și de unele manuale de liturgică, trebuie să fie considerată mai puțin corectă, iar apariția ei se poate explica prin următoarele:

1. Datorită confuziei create de ordinea greșită a rugăciunilor din timpul turnării, înscrise în Liturghierele noastre timp de aproape un veac, rugăciuni care încep cu: Spală, Doamne, păcatele... și continuă cu Invierea lui Hristos... ș. c. l.

2. Datorită faptului că după împărtășirea credincioșilor și după binecuvîntarea: Mintuiește, Dumnezeule, poporul Tău... preotul are prea puțin timp la dispoziție pentru a turna miridele în sf. potir, a acoperi și a tămîia sf. potir și a rosti stihul: Înălță-Te peste ceruri, Dumnezeule, și peste tot pămîntul slava Ta, de asemenea a curăți sf. antimis de părticelele ce au căzut pe el, deoarece imnul ce se cîntă de strană în acest timp: Văzut-am lumina cea adevărată... e scurt.

Din acest motiv considerăm că înscrierea în Liturghierul român a rugăciunilor amintite în ordinea lor exactă (edițiile 1956 și 1967), prima dintre ele fiind „Invierea lui Hristos...” iar ultima „Spală, Doamne, păcatele...” constituie o importantă și prețioasă îmbunătățire a acestuia, fiind în măsură să ne atragă atenția asupra adevăratei semnificații simbolice a unora din actele liturgice din ritualul împărtășirii.

EPISCOPUL IOAN IGNATIE PAP AL ARADULUI (1903—1925)

de: Prof. dr. GHEORGHE LIȚU

Păstoria episcopului Ioan I. Pap cade într-o epocă de frământări politice și sociale, de adânci zguduiri și prefaceri care au dus la izbucnirea primului război mondial, la destrămarea marelui conglomerat de națiuni care era imperiul austro-ungar, și la eliberarea națiunilor asuprite.

Pentru masele populare „dualismul” (proclamat în 1868) a însemnat o agravare sistematică a asupririi sociale, exercitată de moșierime și marea burghezie¹.

În această perioadă se duce o agitație susținută împotriva școlilor confesionale ale popoarelor oprite. Începînd cu legiunile școlare ale ministrului Trefort (1879) și continuînd cu cele ale lui Berzeviczy (1904), măsurile opresive își vor ajunge culmea în vremea celebrului ministru Apponyi, (1907) și în deosebi în anii războiului mondial prin așa numita „zonă culturală”.

Ocrotitoarea școalei confesionale era Biserica ortodoxă, instituție în cadrul căreia poporul român își trăia viața sa, în acea vreme, sub toate aspectele, dar în deosebi viața culturală și economică. Adunările eparhiale, sau „sinoadele” eparhiale, cum li se spunea pe atunci, erau unele din puținele prilejuri de întîlnire și consfătuire pentru elementele cele mai distinse din sinul poporului român. Dezbătînd, alături de problemele strict bisericești, și pe cele economice (fonduri și fundații), pe cele culturale (școalele confesionale cu întreținerea și programul lor de studii), sinoadele eparhiale erau adevărate parlamente ale unui popor lipsit de libertate națională. Congresul național-bisericesc, întrunind delegații românilor din Transilvania și Ungaria, era reprezentanța cea mai înaltă.

ALEGEREA EPISCOPULUI IOAN I. PAP

În această atmosferă de lupte naționale și sociale care a premers izbucnirii primului război mondial, a fost ales, în ziua

¹ *Destrămarea monarhiei austro-ungare (1900—1918)*, sub redacția Acad. C. Daicoviciu și prof. Miron Constantinescu, București 1964, p. 123 sq.

de 30 ianuarie 1903, episcopul Ioan Ignatie Pap, al cincilea episcop din perioada Statutului șagunian, inaugurată în 1870, urmînd după Procopie Ivacicovici, după Miron Romanul, după marele Ioan Mețianu și după scurta păstorie (abia de doi ani) a lui Iosif Goldiș. Unul dintre ierarhii cei mai originali și cu păstorie din cele mai rodnice din cîți a avut vreodată episcopia Aradului.

Alegerea a fost prezidată de mandatarul mitropolitan Eusebiu Roșca². Voturile au fost date protosincelui Ioan I. Pap, pe lîngă alte șase voturi, în total 36 voturi. Aderenții lui Hamsea s-au menținut pe lîngă candidatul lor care a întrunit 20 de voturi. Astfel președintele declară ales pe Ioan I. Pap în uralele însușite ale asistenței. Luînd cuvîntul alesul episcop, năine de toate dă laudă lui Dumnezeu pentru că a determinat voința alegătorilor să-și întoarcă privirea asupra sa. Mulțumește sinodului pentru încrederea „prin care s-a recunoscut serviciul de ani îndelungați prestați Bisericii și prin care i s-a dat cea mai mare răsplată la care poate aspira un funcționar bisericesc”. Telul său va fi să restabilească pacea și buna înțelegere în Biserică, să o conducă în spiritul Evangheliei lui Hristos, în spiritul păcii și dragostei creștine³.

Organul eparhial „Biserica și Școala”, într-un articol de fond sărbătorec, prezentînd datele biografice ale noului ales, scrie:

„Alesu-și-a episcop sie-și dieceza Aradului, prin reprezentanța sa legală, în persoana merituosului bărbat al Bisericii noastre, prea cuvioșia sa Dömnul Ioan I. Pap, protosincel și președinte al Consistoriului nostru eparhial. Venit-a în numele Dömnului pentru alinarea durerilor mult încercatei noastre Biserici, pentru mîngăierea și bucuria credincioșilor. Providența... ne-a adus pe omul muncii, omul faptelor și omul harnic de a aduce naia Bisericii noastre cu miini destoinice peste valurile furtunoase, spre limanul misiunii sale”⁴.

Cuvinte elogioase la adresa noului episcop cuprinde și Calendarul eparhial pe 1904, unde citim: „între valurile luptelor sociale și politice care inundară și viața bisericească în cele două decenii din urmă (aluzie la taberile în care erau împărțiți electorii din sinodul eparhial), sta priveghind și lucrînd la masa verde de la Consistoriul ortodox romîn din Arad un bărbat cu distinse calități, mai presus de toate însă cu minte lumi-

² „Biserica și Școala”, an. XXVII, Nr. 3 din 29. I. (I. II.) 1903, citat mai departe: Bis. Șc.

³ Protocolul ședințelor sinodului extraordinar al Eparhiei Aradului din 30 I. st. v. 1903. Nr. 16.

⁴ Bis. Șc., an. XXVII, Nr. 5 din 2/15 febr. 1903.

nată și inimă bună. Cei osteniți de luptele vieții la dînsul își aflau repaus; iar cei dornici de lucru la dînsul își aflau încurajare. Și îndelunga lui răbdare era mai mare decît greutățile între care muncea. La altar era preot „după rînduiala lui Melhisedec”, umplînd bisericile prin glasul lui puternic, de lauda și mărirea lui Dumnezeu și inspirînd evlavie în credincioși prin referentul consistorial și acum Preasfințitul nostru episcop Ioan I. Pap⁵.

INAINTE DE EPISCOPAT

Cine era acest om de care se legau atîtea nădejdî în anii de răscruce 1902—1903, din viața Episcopiei Aradului?

El provenea din partea nordică a eparhiei arădene de atunci, din Bihorul, rezervor nesecat de populație românească, care a dat centrului eparhial din Arad vlădici, profesori și preoți de bun nume între care să amintim doar pe cei mai vechi: Gherasim Raț, Miron Romanul, profesorii și preoții dr. Teodor Botiș, dr. Gh. Ciuhandu, Alex. Gavra și mulți alții.

S-a născut în 20 decembrie (1 ian.) 1818 în comuna Pociovești de lingă Beiuș din evlavioșii părinți Ilie și Raveca Pap, primind în botez numele sfîntului zilei, Ignatie. Tatăl său era un bun cîntăreț al stranei. Pe unul dintre fii l-a făcut preot. Gîndurile lui Ignatie se îndreptau spre cariera juridică la fel de căutată pe vremea aceea ca și cea preotească. Stăruințele părinților însă îi îndreaptă pașii spre slujba bisericească. Astfel, după ce în Beiuș absolvă gimnaziul în 1868, cu anul școlar 1868/69 urmează cursurile Institutului teologic din Arad. Este anul reactivării Mitropoliei ortodoxe române a Ardealului sub marele Șăguna și începutul vieții constituționale a Bisericii noastre din Transilvania și Ungaria. Se simțea nevoia cit mai multor minți luminate și inimi devotate în serviciul Bisericii. Remarcat de Miron Romanul, pe atunci vicar episcopesc al Consistoriului din Oradea, fu prezintat episcopului Procopie Ivăciovici care, după obiceiul vremii, îl aduce în Căcancelaria eparhială, mai întîi ca practicant, apoi ca dactilograf. În 1875 e numit arhivar; din 1876 pînă în 1891 funcționează ca referent în senatul (=secția) bisericesc al Consistoriului eparhial.

În 14/26 iulie 1879 e hirotonit diacon, iar în 1890 preot. În 1899 intră în cinul monahal primind numele de Ioan și urcînd treptele acestui cin pînă la cea de protosințel, în care-l găsește moartea timpurie a episcopului Iosif Goldiș, în 23. III. (5. IV.) 1902 Protosințelul Ioan I. Pap primește acum conducerea centrului eparhial din Arad în calitate de președinte, achi-

⁵ *Calendarul pe anul de la Hristos 1904*, (an. XXV), Arad Tip. Diecezană, pp. 93 urm.

tindu-se cu tact și pricepere de sarcinile ce-i reveneau în împrejurările deosebit de grele pentru Biserica și neamul românesc din vremea aceea.

Ceea ce a determinat alegătorii să se grupeze în jurul lui Ioan I. Pap, după eșecul alegerii din 1902, a fost, pe lângă firea sa blândă și împăciuitoare, faptul că nu s-a amestecat în politică, iar în viața bisericească a știut să se ridice deasupra partidelor în care erau împărțiți alegătorii și fruntașii bisericești.

Confirmarea împărătească i-a sosit în 27 martie 1903⁶.

Sinodul eparhial ordinar din 1903 îl găsește încă tot arhimandrit. În cuvîntarea rostită cu acest prilej, după ce arată că s-au încheiat 11 perioade ale vieții sinodale și începe el 12-lea, binecuvîntă acest început declarînd: „Period nou — viață nouă!”

Noul period începea sub auspiciile unei arhipăstorii care — precum s-a dovedit — avea să dea o nouă strălucire Bisericii strămoșești. Arătînd că „cei de astăzi ne-am trezit în aurora periodului de reînviere a dreptului de întrunire liberă: n-am simțit și n-am văzut viscoalele trecutului”, compară acest sinod cu cel din 23 iulie 1850, cînd libertatea de întrunire era restrînsă după cum se vede din însuși protocolul sinodului. Își exprimă recunoștința către „toți acei factori care au inițiat și promovat realizarea justelor dorințe și pretensiuni ale Bisericii”⁷.

Hirotonirea în episcop a lui Ioan I. Pap s-a făcut în Sibiu, în ziua de 23 aprilie st. v. 1903 prin punerea miinilor celor doi ierarhi din mitropolie, Ioan Mețianu și Nicolae Popea.

În cuvîntarea rostită cu prilejul sfințirii și respective la primirea toiagului arhieresc, episcopul Ioan I. Pap numește votul alegătorilor „arvuna logodnei duhovnicești, simbol al inelului pe care mireasa îl oferă logodnicului ei”. Acestei arvune i-a răspuns prin primirea alegerii. Logodna între arhieru și mireasa, Biserica, s-a făcut desăvîrșită numai prin „cenzurarea canonică din partea sinodului episcopesc și prin înalta sancțiune împărătească urmate de primirea darului arhieriei prin care a devenit mirele încununat al eparhiei arădane”. Dînd glas bucuriei prin cuvintele proorocului Isaia (61. 10), „să se bucure sufletul meu întru Domnul”, arată că vede în sine, precum a văzut în toți antecesorii săi, împlinirea cuvintelor sfințului apostol Pavel: „tot arhierul care dintre oameni se ia, pentru oameni să pune...” (Evrei 5, 1); se consideră deci luat dintre oameni și pus pentru trebuințele poporului. Cuvîntarea țesută din texte biblice bine alese reflectă conștiința înaltă a arhieriei de care era pătruns acest om⁸.

⁶ Bis. Șc., an. XXVII, Nr. 13 din 30. III. (12. IV) 1903.

⁷ *Idem*, Nr. 15 din 13 (26). IV. 1903.

⁸ Bis. Șc. an. XXVII, nr. 17 din 27. IV. (10. V.) 1903.

Două acte de înaltă semnificație a săvârșit noul episcop din prilejul alegerii sale. În însăși ziua în care primea darul hirotoniei întru episcop în catedrala din Sibiu, la Arad se sfințea cu mare slujbă un clopot în greutate de 2254 kilograme, dăruit pe seama bisericii catedrale de dînsul, care, după așezarea în turnul dinspre nord, pînă atunci gol, a fost tras pentru prima oară la intrarea sa solemnă în Arad, a doua zi după hirotonire. Ne putem închipui cît de mare a fost răsunetul acestui dar arhieresc în sufletele credincioșilor!

Al doilea act a fost darul de cinci mii coroane pe care noul arhieru îl făcea pentru renovarea catedralei din Arad și care constituia începutul adunării unui fond destinat acestui scop⁹.

Cu astfel de semne de bun augur începea arhipăstoria lui Ioan I. Pap și ele nu au fost desmințite în cele două decenii și mai bine cît a stat la cîrma eparhiei.

Pe noul ales îl așteptau însă probleme deosebit de grele. Sub aspect gospodăresc, atît edificiile centrului eparhial cît și fondurile și fundațiile eparhiale erau deficitare. Inceputurile făcute sub Ioan Mețianu erau încă plăpînde; obștea românească nu era pregătită și nici în situația materială corespunzătoare pentru a aduce jertfe pentru biserică și pentru instituțiile sale pe măsura trebuințelor. Școala românească ocrotită de Biserică, cît era de slabă, eră luată la ochi de multă vreme de către stăpînirea politică. Învățătorii, slab plătiți, funcționînd în edificii necorespunzătoare, se uitau cu jînd la colegii lor din școlile statificate. Singurele școli medii, Institutul teologic-pedagogic și Școala civilă de fete, pe care episcopul Ioan, cu cunoscutul său humor, a numit-o „orfana din munți”, erau menite să asigure nevoile de cadre școlare și bisericești pentru poporul român din Banat, Crișana și pînă în Maramureș. Catedrala ridicată într-o formă modestă de Procopie Ivacicovici, ajunge într-o stare deplorabilă în urma crăpăturilor serioase ce se deschideau în zidul dinspre miazăzi.

Aceste și încă multe alte probleme, își așteptau omul care să le dea o grabnică rezolvare.

CIITOR DE AȘEZAMINTE ȘI INSTITUȚII BISERICEȘTI

În 1903, în pastorală de Crăciun, episcopul Ioan instituie purtarea unui disc în toate bisericile pentru restaurarea Catedralei din Arad. În același timp deschide o colecție, în fruntea căreia se așează însuși episcopul cu suma de 5000 coroane, ceea ce reprezenta salariul lui pe circa o jumătate de an. Glasul arhierului n-a răsunit în pustie — notează organul eparhial¹⁰ — dieceza,

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Bis. Șc., an. XXXI, nr. 1 din 1/14 ian. 1907.

veșnic darnică pentru scopuri bisericești, în scurtă vreme a semnat suma de 50899 coroane... Restaurarea s-a început în primăvara anului 1906 și astăprimăvară (1907) ridicate cele mai frumoase turnuri din Arad, și am putea zice cele mai frumoase turnuri din țară. Într-un turn P. S. S episcopul diecezan a așezat din avutul său un clopot în preț de 8000 coroane... cu toate că restaurarea nu e terminată (mai rămăsese de făcut zugrăvirea) lucrarea de construcție fiind făcută, episcopul a făcut bucuria credincioșilor de a face sfințirea pe sf. sărbători de Crăciun (1906) a catedralei, ca poporul să nu mai rămână resfirat... colecta însă continuă căci multe sînt încă de făcut ca, și interiorul bisericii să corespundă splendorii unei catedrale dintr-o dieceză cum este dieceza Aradului¹¹.

Desăvîrșirea lucrărilor de renovare a catedralei a întîrziat vreme de 15 ani din cauza războiului și a împrejurărilor critice pentru români care i-au premers. Abia după încheierea lui și după unirea Ardealului cu Patria-Mamă, cu sprijinul guvernului român s-au procurat clopote noi, în locul celor rechiziționate în timpul războiului și s-a putut face zugrăvirea interioară. În cuvîntarea de la deschiderea Sinodului eparhial din 1922, episcopul Ioan arăta că „armata austro-ungară a despuiat peste tot turnurile bisericilor noastre... din turnurile catedralei au luat patru clopote în greutate de 4411 kg., lăsîndu-le numai unul în greutate de 300 kg. Acum, clopotele refăcute, cu numele vechilor donatori înscrise (între aceștia era unul dăruit de episcopul de pie memorie Sinesie Jivanovici), ca un act de omagiu, au fost sfințite și așezate la locurile lor...”¹².

Sfințirea catedralei s-a făcut în ziua de 12/25 decembrie 1921 cu prilejul unei mărețe serbări la care au participat toți ierarhii din mitropolia Ardealului, acum în număr de cinci, în frunte cu mitropolitul Nicolae Bălan¹³. Cu acest prilej episcopul Ioan I. Pap ar fi exclamat, ca dreptul Simion: „Acum slobozește, Stăpîne, pe robul Tău în pace”. Își văzuse visul împlinit. Catedrala pentru care jertfise și luptase de la începutul arhipăstoriei sale, era acum pe deplin restaurată și împodobită¹⁴.

O altă ctitorie a episcopului Ioan I. Pap este biserica din satul său natal Pocioveliste (jud. Bihor), zidită în întregime din avutul său și sfințită cu mare solemnitate în 30 sept. (13 oct.) 1907. Incepută încă în anul 1869, tatăl său, diaconul Ilie, contribuind cu 100 floreni, biserica avea să fie terminată abia după ajungerea fiului diacului în scaunul vlădicesc al Aradului.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Bis. Șc. an. XLVI, nr. 16 din 17/30. IV. 1922.

¹³ *Idem*, an. XLV, nr. 50—51 din 19 dec. vechiu, 1921.

¹⁴ *Idem. Ibid.*

Ultimul dar făcut de episcopul Ioan I. Pap, a fost destinat tot acestei biserici atât de dargă inimii lui, încît a ales-o drept lăcaş de veşnică odihnă trupului său, şi anume un clopot nou în locul celui rechiziţionat în timpul războiului¹⁵.

De numele episcopului Ioan I. Pap este legată edificarea pomposului edificiu de lingă reşedinţă, în care s-a aşezat în 1913, Şcoala de fete. „Orfana din munţi” şi-a găsit în sfîrşit un adăpost vrednic de menirea ei, datorită în primul rînd dăniei de 100.000 coroane făcute de marele binefăcător al instituţiilor româneşti din monarhia austro-ungară, Vasile Stroescu, precum şi contribuţiei Băncii Victoria, a Reuniunii femeilor române şi a Consistoriului din Arad. Inaugurarea noului edificiu s-a făcut în cadrul unor mari solemnităţi în anul 1913¹⁶.

O sinteză a activităţii sale, mai ales gospodăreşti, o face însuşi episcopul Ioan cu prilejul deschiderii sinodului eparhial din 1923, cînd, împlinind două decenii de arhierie, declară: „am bucuria de a constata că, conform promisiunii date la alegerea mea, mi-am ţinut cuvîntul şi am restabilit după putinţă, pacea şi buna înţelegere între fiii diecezei, conducînd toate în spiritul evangheliei Domnului. Am pus pond în special pe religiositatea şi moralitatea, cultura şi bunăstarea enoriaşilor mei... În anul 1906 am cumpărat pentru dieceză intravilanul cu casa din vecinătatea Consistoriului care la timp poate să-şi edifice un local acomodat. În anul 1911 am întregit intravilanul reşedinţei cumpărînd de la un vecin o parcelă de intravilan de 74 st. p. iar în 1912 am pus temelia şi în 1913 am sfinţit şi predat destinaţiei sale, şcoala diecezană de fete prefăcută acum în internat, care serveşte spre liniştea şi bucuria mamelor care-şi trimit fetele la şcoala normală şi la liceu... Din economiile din cursul timpului am făcut pentru şcoala de fete un fond care la finea anului 1922 face 37432 lei, iar alt fond pentru orfelinatul din Beiuş, care la finea anului 1922 reprezenta un capital de 157695 lei şi care fond în timpul cel mai apropiat îl voi augmenta cu circa 100.000 lei. (Internatul-orfelinat din Beiuş era o veche preocupare a episcopului Ioan). „Am renovat seminarul şi internatele cu ajutor sperativ de la stat care afacere este în curs. Am renovat catedrala şi i-am dat pictura religioasă şi am refăcut clopotele duse de armata ungară, toate acestea cu ajutorul de la stat, astfel că dieceza ca proprietară şi parohia centrală ca uzufructuară n-a avut nici o cheltuială. Au rămas să se renoveze edificiile Consistoriului şi reşedinţa.

În cursul acestor douăzeci de ani din urmă sub adminis-

15 Bis. Şc. an. XLIX, Nr. 2 din 11 ian. 1925.

16 Pentru istoria şcolii de fete din Arad a se vedea monografia scrisă de Dr. Gh. Ciuhandu, Manuscris în Biblioteca Episcopiei Aradului.

trarea și îngrijirea Consistoriului nostru diecezan s-au depus fonduri și fundații noi în sumă de 2 milioane lei. Prin chivernisirea noastră am cîștigat un fond de 1.805.000 lei pentru zidirea la vreme potrivită a localităților consistoriale. Din afacerea domeniului de la S. Petru ne-a rămas cîștig — după împărțirea cu Oradea — 48578 lei, iar din împrumutul te la Boden Credit am realizat un cîștig de 133.000 lei, după escontarea orădenilor, care toate trei pozițiile arată pentru dieceză un cîștig de 336.000 lei¹⁷.

La aceste frumoase realizări mai trebuie să adăugăm Fondul preotesc, Tipografia și librăria „Diecezana” și restaurarea mănăstirii Hodoș-Bodrog. Fondul preotesc, al cărui întemeietor și îngrijitor de la început a fost, a ajuns în 1923 cel mai mare fond preotesc din întreaga mitropolie a Ardealului acordînd ajutoare văduvelor și orfanilor de preoți. Tipografia și librăria întemeiate de antecesorul său Ioan Meșianu, au ajuns sub păstoria sa să dispună de averi frumoase. A făcut rîndul și în gospodăria mănăstirii Hodoș-Bodrog care în trecut lupta cu datorii și neajunsuri. Din excedentele progresive ale mănăstirii a pus, în 1921, bază la două fonduri de burse de cîte cincizeci mii lei, unul pentru Institutul teologic, altul pentru elevii școlii normale.

Episcopul Ioan I. Pap și-a înscris astfel numele pentru veșnicie în cartea neamului și a Bisericii sale ca un ctitor de așezăminte și instituții Bisericești menite a întări și înălța neamul românesc. Crescut în școala șaguniană, școală de organizare solidă, gospodărească, năzuind la o politică culturală în slujba existenței naționale, episcopul Ioan a fost întruparea sănătoasă a unei tradiții salvatoare. Fapta rezistenței naționale în fața uneltirilor străine, se clădea metodic, piatră peste piatră, în cadrele arhitecturale ale organizației bisericești. La această faptă a lucrat o jumătate de secol cu acea simplitate robustă, sigură de sine, pe care o aducea dinul din lumea țărănească, jertfind nu numai puterile sufletești ei, lucru mai rar, chiar toată agronisita vieții sale.

IN SLUJBA ȘCOLII ȘI A CULTURII POPORULUI ROMÂN

Școala confesională română a fost una din preocupările cele mai de seamă ale episcopului Ioan I. Pap.

În 1904 ministrul Berzeviczy proiecta reforma legii instrucției publice în sensul introducerii limbii oficiale în școlile confesionale române. Publicarea proiectului a fost însoțită de o consultare a factorilor reprezentativi ai naționalităților, în primul rînd episcopatul. Ținuta episcopatului ortodox român, afir-

17 Bis. Șc. an. XLVII, nr. 23 din 4/17. VI. 1923.

mată cu acest prilej, a fost la înălțimea așteptărilor poporului. Aînt mitropolitul Ioan Mețianu cit și episcopul Ioan I. Pap au cerut retragerea proiectului motivînd cu argumente din pedagogie și arătînd că el lovește în autonomia Bisericii române garantată prin legi de Stat.

A urmat apoi *Memorandumul* episcopatului ortodox român din Transilvania și Ungaria, publicat de toate ziarele românești¹⁸ și care cuprindea o temeinică justificare a punctului de vedere al românilor în cauza proiectului Berzeviczy. Un val de proteste a urmat acestui memorandum emanate de la toate organizațiile culturale românești și de la cercurile electorale.

Interesante sînt răspunsurile date de episcopul Ioan I. Pap la întrebările unui ziarist din Arad, cu privire la proiectul Berzeviczy și la purtarea preoților și învățătorilor români. „So-cotesc că proiectul lovește în autonomia noastră bisericească” — răspunde hotărît episcopul la prima întrebare. La afirmația ziaristului că învățătorii români fac „politizare națională”, episcopul răspunde: „nu știu ce înțelegi Dta prin politizare națională. Eu cu politica nu mă ocup, după cum știi; am spus-o și cu prilejul instalării... Dacă însă vreun învățător e ales în vreo corporație, ori că la alegeri votează într-o parte sau alta, ori că sprijină pe candidatul naționalist, eu așa cred, asta se ține de drepturile lui politice în care eu nu-l pot opri”¹⁹.

Problema școlii confesionale românești revine constant după aceea în dezbaterile tuturor sinoadelor eparhiale, în presă și în întruniri. La sinodul eparhial din 1905 episcopul Ioan declară că proiectul de reformă școlară a zguduit liniștea sufletească a credincioșilor²⁰. Aceeași neliniște, aceleași frământări se manifestă și la sinodul din 1906²¹.

Anul 1907, anul răscoalelor țărănești din Principate, a adus și pentru românii din Transilvania și Ungaria, urgia legilor școlare cunoscute sub numele contelui Apponyi. Sinodul eparhial din 1907 dezbate pe larg aceste legi²². Esența lor consta în impunerea unor condiții pentru funcționarea școlilor confesionale, greu de suportat din partea confesiunii, a căror nerespectare ducea la închiderea lor sau la statificare. După cinci ani de la votarea legii Apponyi, din 2975 școli elementare confesionale, 320 deci circa 9% din școlile românești și-au

18 Bis. Șc., an. XXVIII, Nr. 44 din 1904; „Tribuna” Arad, an. VIII, nr. 96 din 16/29. V. și urm. 1904.

19 Bis. Șc., an. XXVIII, nr. 19 din 9/22. V. 1904.

20 Bis. Șc., an. XXIX, nr. 17 din 24. IV. (7. V.) 1905.

21 *Idem*, an. XXX, nr. 16 din 16/29. IV. 1906.

22 *Idem*, an. XXXI, nr. 18 din 29. IV. (12. V.) 1907.

închis porțile²³. În același an în Transilvania nu existau decît 165 școli elementare de Stat cu limba de predare română. Se vede deci că era vorba de un plan bine pus la punct pentru înăbușirea culturii naționale la popoarele oprite din monarhie, plan cuprins în celebra „carte neagră” a lui Huszár Antal scrisă exclusiv pentru uzul intern al ministerului de culte și instrucțiune²⁴.

„Cînd am citit-o — scrie un contemporan — m-au cuprins fiori... În această carte am aflat izvorul de unde au emanat toate legile și ordonanțele ministeriale care dădeau concentric asaltul contra instituțiilor noastre bisericești, culturale și economice, peste tot contra întregii noastre ființe naționale”²⁵. Aceste dispoziții, culminînd cu celebra „zonă culturală” din 1917, nu erau măsuri excepționale dictate de starea de război, cum voia să le prezinte Appony, atunci și mai tirziu, ci fragmente ale unui plan de desființare a națiunilor oprite.

Poporul român și-a apărut totuși destul de bine școala sa confesională. La sinodul eparhial din 1908, dezbătînd chestiunea salariilor învățătoresți, în conformitate cu legea XXVII din 1907, episcopul Ioan făcea constatarea că „un număr însemnat din comunele noastre, înțelegînd glasul timpului și cunoscînd rolul culturii în lupta de existență... că școala confesională (= română) este mijlocul prin care se promovează cultura și prin care se poate ajunge la bunăstarea socială, au și grăbit a întregi salariile învățătorilor la minimul prescris de lege. Dar sînt și comune fără posibilități de întregire”. Cere să se pronunțe sinodul asupra primirii ori neprimirii ajutorului de Stat în condițiile oferite²⁶.

Lupta pentru susținerea școlii confesionale continuă și în anii următori. La sinodul din 1910 episcopul Ioan făcea constatarea că mulți „opinează pentru închiderea lor neputîndu-le susține”, dar adaugă „cultura e singura putere care ridică un popor; cel ce renunță la școală este asemenea celui ce renunță la viață”²⁷.

Paralel cu școala confesională, episcopul Ioan a sprijinit și asociațiile culturale precum și orice formă de manifestare culturală a poporului român. Într-o circulară din 4/17 dec. 1908 el își îndeamnă clerul și poporul la sprijinirea „Asociației pentru literatura și cultura poporului român”, „Societatea pentru crearea unui fond de teatru român” și „Asociația arădană

23 „Din istoria Transilvaniei”, vol. II, ed. II. Buc., 1963, p. 469.

24 Destrămarea monarhiei, *op. cit.*, p. 126.

25 R. Ciorogariu: *Zile trăite*, Oradea, 1926, p. 92.

26 Bis. Șc., an. XXXII, nr. 16 din 20. IV (3. V.) 1908.

27 *Idem*, an. XXXIV, nr. 17 din 25. IV. (8. V.) 1910.

pentru cultura poporului român". „Preoțimea și învățătorimea noastră este în primul rînd chemată să sprijinească aceste societăți făcîndu-se membri și îndemnînd la aceasta și pe credincioșii lor. Preoțimea și învățătorimea sînt chemate să folosească toate ocaziunile pentru luminarea poporului ținîndu-i, mai ales în timp de iarnă, în duminici și sărbători, *prelegeri publice* de tot soiul ... a aranja *cursuri de scris citit* pentru analfabeți ... interesul poporului reclamînd *stîrpirea analfabetismului*. În timpurile grele ce le străbătem, lumina învățaturii este mijlocul cel mai puternic care poate întări poporul în concurența luptei pentru existență”²⁸.

Toate pastoralele acestui vrednic arhiereu sînt pline de îndemnuri pentru urmarea școalelor și a meseriilor, ferirea de lux și de împrumuturi „pe cămătă”, prin care oamenii devin „iobagi creditorilor cămătarnci”²⁹.

În 1911, la Blaj au avut loc mărețe serbări pentru prăznuirea semicentenarului „Astrei”, prilej de întîlnire a tot ce avea mai ales poporului român din Transilvania și Ungaria. Primit cu onoruri în gara din Blaj, împreună cu colegul său de la Caransebeș, Miron Cristea, episcopul Ioan răspunde la și a făcut atîta rău, în trecut, neamului nostru!

sîntem conștienți de chemarea și datorința noastră... *Un pocuvințarea de întîmpinare*, spunînd între altele: „noi arhieriei *por trăiește și se afirmă prin limba și literatura sa*; deci trebuie să ne dăm seama că cultivarea limbii și a literaturii naționale este de cea mai mare importanță... și pentru neamul nostru românesc, neam cu aspirații juste de consolidare și cu dreptul natural de existență, de dezvoltare și individualității sale... noi arhieriei am luat îndemn de a participa la aceste sărbători rari, *sărbători de unitate culturală*”.

„Cînd este vorba de interesele superioare ale neamului nostru”, deși noi românii sîntem divizați în două biserici, totuși *sîntem una în ce privește cultivarea și conservarea limbii și a literaturii noastre naționale* și ne prezintăm în totdeauna

Ca doi brazi într-o tulpină,

Ca doi ochi într-o lumină”³⁰.

Splendidă comparație și splendidă dovadă de ridicare deasupra confesionalismului îngust care a întunecat atîtea minți și a făcut atîta rău, în trecut, neamului nostru!

²⁸ *Idem*, an. XXXII, nr. 50 din 14 (27) dec., 1908.

²⁹ Pastorală de Crăciun, 1908, Bis. Șc. nr. 51/1908.

³⁰ *Serbările de la Blaj*, O pagină din istoria noastră culturală, Blaj, 1911, p. 175.

IN VILTOAREA RAZBOIULUI MONDIAL

În al doilea deceniu al veacului nostru nori negri se ridica la orizontul vieții popoarelor europene. Războiul balcanic a fost doar preludiul marelui cataclism ce a urmat în vara anului 1914.

În astfel de împrejurări critice se încheia anul 1917 și începea anul 1918 care avea să aducă fericita împlinire a „visului neîmplinit” al moșilor și strămoșilor noștri: unitatea politică a românilor. Editorialul de anul nou, 1918, al revistei „Biserica și Școala” de la Arad, făcând *Bilanțul* anului încheiat, constată „fatalitățile care ne-au urmărit în 1917: introducerea în preparandiile noastre a sistemului de comisari permanenți... statificarea mai multor sute de școli înființate și susținute de Biserica noastră cu scopul de a se crea granița culturală; articolul de lege XX din 1848 (prin care se acorda sprijin de Stat școlilor confesionale) numai față de noi nu se aplică... cel de la agricultură dă ordinații care aduc mult cu legea de expropriere adusă de guvernul prusac față de polonezii din Posen, etc.”³¹

La numeroasele proteste ale Consistoriului din Arad față de măsurile luate de guvern, chiar în 9 august st. n. 1918, răspundea ministrul Apponyi, că va aplica măsurile luate, care constituie un drept discreționar al guvernului³².

Între cele din urmă măsuri luate de guvern tinzând a lovi în autonomia Bisericii ortodoxe române a fost instituirea unui comisar ministerial, la Arad pentru a exercita „suprema inspecțiune” cuvenită regelui.³³

Atitudinea episcopului Ioan I. Pap în această împrejurare dificilă, va rămâne pururea un titlu de glorie pentru el. „Privilegiile celorlalte eparhii și ale românilor erau îndreptate spre Aradul redeșteptării și rezistenței noastre românești. Era vorba de „parlamentul românesc” în care era reprezentată Biserica din Crișana și Banatul timișan”. Protopopul Procopie Givulescu din Radna e trimis la Sibiu spre a comunica mitropolitului Mangra poziția arădenilor și a caransebeșenilor, în sensul așezării sinodului. Mangra nu era pentru așezarea sinoadelor iar solului de la Arad i-ar fi declarat „Eu pe comisar nu-l recunosc de persoană oficială și nu-i îngădui nici o ingerință în afacerile sinodului”. — Dar dacă se va amesteca, — spuse protopopul. — „Atunci voi dizolva eu sinodul” — ar fi răspuns Mangra³³.

Cunoaștem din mai multe izvoare cum s-au petrecut lucru-

³¹ Bis. Șc., an. XLII, nr. 1/1918.

³² A. E. A., dos. 11—7—1918, nr. 3183/1918.

³³ A. E. A., dos. 11—7—1918. actul nr. 1759/1918.

rile la Sibiu, unde comisarul a participat și s-a amestecat chiar insolent în dezbaterile sinodului, amenințind pe sinodali³⁴.

La Arad, notează un contemporan, „în duminica Tomii, după sf. Liturghie episcopul a deschis dezbaterile sinodului... Comisarul guvernial era de față. Sala și galeriile erau arhipline de public. Surescitarea era la culme, sufletele clocoteau. După cuvîntarea episcopului și după o vorbire scurtă dar vibrantă a deputatului Vasile Goldiș, episcopul — pur și simplu, a luat pe comisar de braț, acesta neștiind nici o iotă românește, și între aplauzele frenetice ale publicului, l-a scos afară, spunîndu-i cu un rîs sarcastic, că sinodul și-a încheiat dezbaterile pentru anul curent”³⁵. A fost una dintre marile ocazii în care s-a manifestat simțul lui realist, de o fină diplomatie, care rezolvă lucrurile cele mai grave cu o simplitate uluitoare.

SPRE ALBA-IULIA

Desfășurarea evenimentelor pe fronturile de război în primăvara și vara anului 1918 conducea în chip firesc spre destrămarea monarhiei. Curentul de opinie mondială în favoarea dreptului de autodeterminare al popoarelor oprite prinde putere și în sinul poporului român din Transilvania. Guvernul de la Budapesta intră în tratative cu Consiliul național român.

În 12 octombrie 1918 are loc la Oradea ședința Comitetului executiv al Partidului național, la care sînt invitați și vlădicii. Aici se ia hotărîrea proclamării independenței naționale, ce se va citi în parlament.

În acest timp se întîmplă moartea mitropolitului Vasile Mangra și episcopul Ioan al Aradului ca cel mai vîrstnic, ia conducerea mitropoliei ca locțiitor de mitropolit. Astfel episcopului Ioan I. Pap i-a fost dat să păstorească mitropolia Ardealului la răsîpîntie de veacuri cînd se pregăteau noile tipare de viață pentru poporul român și pentru Biserica sa dreptmăritoare. El a știut să se achite în mod demn și de această sarcină.

În calitate de locțiitor de mitropolit, el convoacă *sinodul episcopesc* pe ziua de 9 (22) noiembrie 1918 în care inițiază actul de mare importanță intitulat: „*Adeziunea episcopilor români la Consiliul național român*”³⁶. În acest act se spune: „Războiul mondial a scos la iveală principiul social atît de creștinesc, că fiecare popor are pe viitor dreptul (de) a dispune liber asupra sorții sale... Dreptul acesta se va putea

34 R. Ciorogariu, *op. cit.*, p. 112.

35 Bis. Șc., an. LXIX, nr. 8/1945 și R. Ciorogariu, *op. cit.*, p. 106—112.

36 Bis. Șc., an. XLII, nr. 47 din 11/23 nov. 1918.

realiza numai dacă națiunea română va fi guvernată de fiii ei. Drept aceea declarăm că recunoaștem marele Consiliu Național Român de reprezentantul și conducătorul politic al națiunii române din Transilvania și Ungaria, simțindu-ne îndreptățiți și îndatorați ca fii credincioși ai națiunii noastre a conlucra din toate puterile la întruparea aspirațiilor noastre naționale". Cu acest prilej se spune că ar fi lansat episcopul Ioan cunoscută lozincă: „Unde merge poporul mergem și noi vlădicii”.

Din același sinod, episcopul locțiitor de mitropolit Ioan I. Pap dă circulara Nr. 147 pres./1918, prin care rânduiește noua formulă de pomenire la serviciile divine a conducerii de Stat, *Marele Sfat al Națiunii Române*; în același timp se rânduiește rostirea unei rugăciuni de îngenuchere la sf. Liturghie. Este cunoscuta rugăciune (de care ne-am ocupat cu alt prilej) ținută din texte biblice aranjate de dr. Gh. Ciuhandu, pe care episcopul Miron Cristea a rostit-o în catedrala din Alba-Iulia în memorabila zi de 1 decembrie 1918.

În 2/15 noiembrie 1918 Consiliul Central Național Român, cu sediul în Arad, invită pe toți arhierii români, pe locțiitorii lor și alte persoane bisericești „la marea Adunare Națională Română care se va convoca în cel mai scurt timp”, cu provocare la „meritele nepieritoare ale Bisericilor noastre naționale cistigate în decursul veacurilor în serviciul salvării ființei noastre etnice și totodată ca recunoaștere a legăturii sfinte dintre poporul credincios și slujitorii cei credincioși ai Bisericii sale³⁷.

În 13/26 noiembrie 1918 Consistoriul plenar din Arad debata chestiunea alegerii unui delegat la Adunarea națională de la Alba-Iulia. După ce V. Goldiș declară că nu primește alegerea avînd „alt mandat”, se delegează asesorul referent al senatului școlar, dr. Gh. Ciuhandu. După peripeziile călătoriei delegaților la Alba Iulia, a urmat ședința solemnă a Adunării. Între cuvîntători a fost și locțiitorul mitropolit, episcopul Aradului Ioan I. Pap. După ce dă expresie bucuriei de a participa la „marea prăznuire a zilei”, constată că episcopatul Bisericii noastre (de remarcat că vorbește la singular, reprezentînd o singură Biserică românească) a fost în toate aceste timpuri conștîu de înalta sa poziție de păstor și conducător al turmei sale cuvîntătoare... cît și de chemarea de a sprijini cu cuvîntul și cu fapta mișcările inițiate de fruntașii mireni pentru asigurarea dreptului firesc de existență și de afirmare pe toate terenurile... dovadă învederată a fost declarațiunea noastră solemnă și unitară în sensul căreia pe marele Stat național al nostru, constituit din elita păstorîților noștri, l-am recunoscut

37 R. Giorogariu, *op. cit.*, p. 168.

și declarat de reprezentantul și conducătorul politic al națiunii noastre române din Ungaria, Transilvania și Banat și dovadă mai grăitoare este faptul că la buciulul de chemare a acestui mare Sfat, ne-am prezentat la această măreață adunare națională în număr complet, întocmai cum în număr complet am participat la Blaj înainte cu șapte ani la praznicul semicentenarului Astrei. Ne-am prezentat aici ca să dăm probe invederate că decite ori se tractează despre soarta neamului românesc clerul și poporul credincios, ca fiii adevărați, sînt una în cugete și în simțiri, sînt una în dorințele și aspirațiunile naționale. Astăzi prăznuim ziua în care ne-a răsărit și nouă soarele dreptății, care este *chezășia unei vieți viitoare ca națiune românească liberă și unică înareptătită a dispune de soarta sa prezentă și viitoare*... să amuțască deci graiul celor ce nu încetează cu răzvrătirea pe tema că Marele Sfat al Națiunii române nu ar fi reprezentantul dorințelor neamului întreg³⁸.

SFIRȘIT CREȘTINESC . . .

După înfăptuirea unității politice prin proclamația de la Alba-Iulia, au urmat anii grei ai reconstrucției cu toate neajunsurile inerente unui proces de închegare a vieții noi în patria întreagă.

Episcopul Ioan a avut cinstea de a primi în Arad pe generalul francez Berthelot, în fața căruia a rostit o frumoasă și simțită cuvîntare arătînd sentimentele poporului nostru față de poporul francez, de care ne leagă comunitatea originii latine. A avut apoi bucuria de a vedea catedrala din Arad renovată și împodobită după dorința inimii sale.

Între ultimele preocupări ale vieții sale a fost și aceea de a întemeia o fundație pentru creșterea clerului. Iată cum caracterizează acest gînd unul dintre colaboratorii săi cei mai apropiați, secretarul eparhial Vasile Goldiș: „Se răspîndi zvonul că vlădica valah vrea să facă o fundație de un milion de lei pentru creșterea preoților în seminarul din Arad. Nu sînt bani mulți un milion de lei pentru feudalii capitalismului bancar, dar sînt nespuse de mulți pentru cel ce avea să-i adune hrănindu-se cu chiseliță și stînd cu reverențele cîrpice pe tronul arhieresc. Pentru pruncul diacului din Pociovești erau bani foarte mulți, dar voința lui de fier i-a adunat. Spunea că el trebuie să trăiască pînă își va aduna milionul. Vlădiciei ceilalți zîmbeau. Se făceau glume. Dar Dumnezeu vedea sufletul curat al lui Ignatie. Cu boala de moarte în piept l-a ținut în viață încă lungi doi ani de zile. Acum două săptămîni a întregit fundația sa pentru

38 Bis. Șc., an. XLII, nr. 49 din 2 (15) dec. 1918.

educarea viitorilor preoți la un milion. Apoi s-a culcat în pat și ieri seară a murit³⁹. Dumnezeu i-a dăruit sfârșitul creștinesc de care au parte slugile sale cele credincioase.

Așa și-a încheiat viața pămîntească acest mare vlădică - al Aradului. Pentru odihna veșnică a trupului său îmbătrînit în fapte bune, a rînduit locul de sub altarul bisericii din satul său Pociovești edificată din temelii de el. Aici s-a adăus la părinții săi în ziua de 27 ianuarie 1925 (a murit în 21 ian.) plîns de toată suflarea românească din aceste părți de țară.

A petrecut jumătate de veac între oameni cu moravuri subțiri și el totuși a rămas nemăestrit, original și natural... Și-a iubit biserica ca un lucru care făcea parte organică din ființa sa proprie, iar iubirea lui de neam era atît de firească încît peste cele mai mari greutăți ce i s-au pus în cale, trecea fără nici un un fel de iscodiri, cu o naivitate aproape uluitoare.

„Nu și-a dorit nimic din fastul orașului nici după moarte. Putea să se îngroape în criptă monumentală, pe cruce să-și scrie numele cu litere de aur... și totuși a preferat să meargă acasă, să-și doarmă somnul de veci în liniștea satului unde clopotul bisericii sale se va tîngui după dînsul, murmurul pîraielor va povesti urmașilor despre fiul diacului care a ajuns să poarte coroana de arhiereu”⁴⁰.

³⁹ Bis. Șc., an. XLIX, Nr. 4/1925.

⁴⁰ „*Legea Românească*”, Oradea, an. III, nr. 3/1925.

CETATEA UNITĂȚII ROMÂNEȘTI

Complexul muzeistic de la Alba-Iulia

de: ALEXANDRU BADAUȚĂ

Dintre toate metaforele — care au bătut cu nestematele lor manifestările consacrate lui „1 Decembrie 1968” — asemănarea acestor manifestări cu un panteon al unității naționale, apare drept cea mai întemeiată: de cinci ori milenară mai înainte de a ajunge romană, înfățișând (în piatră, fier și bronz) mărturii ale unor autentice civilizații, Alba Iulia — ridicată în vecinătatea străvechiului Apoulon — dăinue peste vreme, ca un monumental osuar arheologic al trecutului transilvan.

În puține locuri, pasul omenesc calcă — mai direct ca aci — peste grandioasa stratificare a unui astfel de trecut, s-ar putea spune: pe însăși substanța lui eternă. Fapt care a făcut — din recent inauguratele instituții muzeistice de la Alba Iulia — în mod necesar: expresia complexă și organizată, a tuturor acestor felurite tezaure scufundate în timp, — și numai parțial relevate pînă acum!

Căci, în văile și dealurile care împrejmuesc Alba Iulia, ca într-un meșesugit sistem de fortificații naturale, mai dăinuiesc încă infinități de vestigii (din acea lungă trenă de marmură și ceramică) care marchează bătătorind drum de la Apulum roman la Bălgradul românesc: Alba Iulia zilelor noastre. Centru de cultură, el afirmă întâia dată — împreună cu o seamă de alte numeroase valori cărturărești — și conștiința unității românești, coordonată de totdeauna a existenței și năzuințelor noastre naționale. Precum întreaga poezie populară: secole de-a rindul rămasă orală și abia tirziu culeasă scris, împătimita dorință a unirii — această „Mioriță” cu variante în toate ținuturile locuite de români — aci a făcut primii săi pași: de la stadiul anonim, către trecerea ei în faptă.

Tot aci, ideia de unitate — în forma sa teritorială — ajunge la dimensiunile istorice gravate pe sigiliul celui care a fost „cea mai strălucită fulgerare a istoriei noastre”: „Din mila lui Dumnezeu, Io Mihai, voievod a toată Țara Românească, al Ardealului și al Țării Moldovei...” Pentru ca, astăzi, uriașul lui bronz ecvestru — reîntors acum pentru totdeauna în inimile cetății de odinioară — să dea o nouă veșnicire vremelnicului 1599,

Acest unic restitutio în integrum, formulat statal în „unirea cea mică” (1918), a fost amplu reconfirmat cincizeci de ani mai târziu prin osirdia tuturor trăitorilor din lăuntrul granițelor noastre, împlinind aceea ce Hașdeu — vorbind de cele două uniri — anticipase astfel pe cea de a treia: „o unitate națională fără exemplu în analele lumii”...

Avînd temeiurile în izvoarele etno-genezice daco-romane și în permanența sporirii lor în întreaga arje carpato-dunăreană — România de azi, — obîrșit noastră (cîndva retrasă în statui”, cum spunea poetul) a rodit continuu în brazdele veacurilor: lanuri care — după ce-au foșnit în atîtea răscoale și lupte pentru libertate — se adună astăzi în marele seceriș de aur al ultimei jumătăți de veac.

Crescută din atari realități, istoria poporului român se mărturisește — prin complexul muzeistic de la Alba Iulia — în toată frămîntata ei curgere uneori înspumată în bulboanele ceasurilor de cumpănă, dar niciodată întreruptă din cauza lor — altfel decît vremelnic; adevăr de atîtea ori verificat istoricește! Atît prin datele care nu odată vin și de dincolo de era noastră, cit și prin toate dovezile (existente material) care înfloresc, cu singe și lumină, cele aproape două milenii de viață, scurse de atunci. Ele dau certitudine absolută actului de naștere și trăire al poporului român, purces din peșterile dăce și meopele Romei. Căci, fără puțință de tăgadă, unirea noastră nu se justifică prin simple hrisoave de arhivă și nici nu e rezultanta vre-unui proces de alchimie diplomatică. Chiar dacă ea s-a produs după primul război mondial, nu acest război a creat-o integral. Cu mult înainte de 1918, ea era o dezlănțuire inevitabilă: erupția în devenire a unor imprescriptibile drepturi etnice, istorice și politice; deznodămînt pe care îl vestiseră — cu sute de ani înainte — vilvătăile răscoalelor și involburările luptelor de eliberare. Carpații însăși încetaseră de mult să mai fie graniță de piatră.

Lanțul lor (rupt prin trecători) se preschimbase de fapt într-o cetate, comună trăitorilor de pe ambele lor versanțe. Voievozii munteni și moldoveni de o parte; păstorii, cărturarii și neguțătorii ardeleni de alta, își întretăiau de secole daniile, cîtitorille și drumurile, la adăpostul pădurilor pentru care nu putea fi niciodată strață destulă. Iar multe din tipăriturile (pe sub slova chirilică a cărora curgea grai românesc) de la Bălgrad, Rimnic, Tirgoviște, Blaj, Neamț sau București, luminau întreaga suflare, măcinînd ultimile steuri carpatine.

În acest fel, din cele mai adînci începuturi ale sale, istoria poporului român devenise o permanentă mișcare. O stare de continuă trăire eroică. De căutare și mergere, sub luminoasa stea a celei mai treze și totale conștiințe românești: ideea

de unitate! De unde, firesc, „Alba Iulia 1968” nu putea înfățișa — în esența sa — nimic alt decît desfășurarea tuturor etapelor acestui irezistibil „mers” spre unitate, în îndoitul sens al arhitecturii sale istorice: deopotrivă la verticala creșterii sale organice în timp, cit și la suprafața precipitării evenimentelor din ultimul veac.

Intregind metafora, se poate spune că, de fapt, istoria poporului român (în geometria spațiului de formare) cunoaște mai mult decît puncte cardinale: direcții de mers. Și că, aceste direcții, vin din adîncul procesului său genezie — primul mileniu — către aria naturală a frontierelor lui, de unde ele au revenit, în perimetrul transilvan, sporite de sprijinul multiplu al Țărilor Românești.

Iar, dacă e adevărat că — faptic — declanșarea împlinirii acestui de neînlăturat destin al unității, s-a produs odată cu dezmembrarea hulpavului imperiu habsburgic (cea mai vastă închisoare geografică și politică de națiuni asuprite), nu e mai puțin real că la această dezmembrare — mai mult chiar decît subrezenia în sine a edificiului pseudo-statal respectiv — a contribuit determinant, ceea ce Domnul N. Ceaușescu Președintele Consiliului de Stat definea: „*puternica influență în realizarea năzuințelor poporului român, ca și a altor popoare, pe care a avut-o victoria marelui revoluții socialiste din octombrie. Ea a deschis o eră nouă în dezvoltarea omenirii, proclamînd dreptul la auto-determinare al fiecărei națiuni — la dezvoltarea liberă a fiecărui popor*”.

În acest climat nou, de imprimăvărare politico-socială, mugurii unității românești nu puteau decît să se spargă mai grabnic, înflorind sufletește toate grădinile obștilor dintr-o parte și alta a Carpaților: rememorînd peste o jumătate de veac procesul în cauză, „Serbările de la 1 Decembrie 1968” au reactivat Bălgradul cărturăriei transilvane, de dinainte și după secolul XV, preschimbînd Alba Iulia într-un oraș-muzeu al unității românești: semețele ziduri ale cetății feudale au căzut de la sine ori s-au subțiat într-atît încît au căpătat transparența pură a imuabilului adevăr istoric.

Pe sub porțile ferecate, în care au bătut pumnii și ghioagele ghintuite ale miniei răsculaților, a răsunat tropotul năvalnic al călăreților lui Mihai Viteazul și au sîngerat Horia și Cloșca, — ca acum cincizeci de ani: zeci de mii de cetățeni, de toate naționalitățile, au rețrăit marea cea de odinioară, cîstind totdeauna un stat care devine — cu fiecare zi — tot mai puternic și mai bogat. Complexul muzeistic înăugurat cu acest prilej, se dovedește a fi — în egală măsură — o retrospectivă vie a acestui trecut și o grăitoare antologie a înfăptuirilor noi.

Printre ele și acest cuprinzător „Muzeu al Unirii”, care grupează (pe o suprafață de aproape 10.000 m²) patru mari diviziuni, fiecare de sine-stătătoare, alcătuind însă, laolaltă, imaginea viguroasă și sugestivă a tuturor temeiurilor istorice românești, ca și a originalelor posibilități creatoare și comori de artă transilvane; prima este „Secțiunea Unității Naționale” — cea dintâi mare sinteză documentară de acest fel, realizată la noi și chiar în această parte a continentului; alături de care se așează secțiunea de „Arheologie și Istorie Medievală”, urmată de acele ale „Artelor Plastice” și de „Etnografie și Artă Populară”.

În ordinea vechimii, „Arheologia” cu „Lapidariul” său aduc, din străfundurile pământurilor transilvane — în totalitatea lor adevărate muzeie subterane, — pe lângă vestigiile daco-romane: obiecte paleolitice (Ohaba, Turda, Ponor) neolitice și halstatiene (Lumina-Nouă, Dîmba), precum și materialele mai recent culese din săpăturile făcute la cetățile care formau altădată cununa de fortificații dacice a acestei Capitale.

Nu mai puțin impresionante, sub raport monumental și epigrafic, sînt obiectele romane ale acestei secțiuni — toate dînd ființă cuvintelor cu care Bălcescu aurise cîinva aceste locuri: *„Ardealul e cea mai frumoasă parte a Daciei Ferice, draga țară a Cezarilor; rămășițele templelor și băilor dau — și astăzi — puternică dovadă de cultura cea mare, la care ajunsesse Dacia sub romani”*.

Preluînd firul trainic al valorilor arheologice, secția de *Istorie Feudală* îl împletește într-o horbotă de exponate, dintre care se detașează — statuar — epoca lui Mihai Viteazul, acele ale răscoalelor transilvănene și a marilor lupte politico-sociale din Ardeal: hrisoave nepieritoare ale realităților istorice locale și de peste munți, ca și a nestinsei dragoste de libertate a poporului român.

Același popor de la care — atunci cînd își preschimbă lancea pe ac și războaiele militare pe acele de țesut — „Secția de Etnografie și Artă Populară” îi culege, în aproape 30 de săli, cele mai neobișnuite și originale piese de artă, documente autentice ale civilizației țărănești transilvănene, în care — nu arar — motive de adîncimi daco-romane se strevăd printre înfloriturile (în lemn, borangie sau lînă) ale țesăturilor și ciopliturilor din ultimile veacuri.

Toate acestea, ca și „Secția de Arte Plastice”, sînt manifestări de artă, care se reîntînesc, parțial și într-o formă reprezentativă, într-o altă mare secțiune. Fără să le repete, ea le compune și completează într-un ansamblu riguros organizat științific și istoric: secțiunea „Unității Naționale”, amplă

sinteză documentară a luptelor românilor de pretutindeni, pentru integrarea lor într-o unitate națională, de trăire și teritoriu.

Parcursul celor nouă săli care alcătuiesc această secțiune (de fapt: singură un vast și cuprinzător muzeu) constituie cea mai edificatoare metodă peripatetică — sub toate raporturile tulburătoare — de cunoaștere a izvoarelor poporului român, a auto-culegerii sale într-o viață organizată, a primelor formațiuni pre-statale, a tuturor manifestărilor din lăuntrul și din afara acestor state, cum și împlinirea năzuințelor care au animat românismul de pretutindeni; totul încheindu-se cu apoteoza marilor realizări de azi.

Plastic puse în relief, materialele „Secțiunii Unității Naționale” (piese originale, xeroxuri, reproduceri de artă, sinteze grafice, stampe, mulaje din presa timpurilor, facsimile de documente, machete, cărți etc.) zugrăvesc cea mai variată și cuprinzătoare frescă documentară a existenței și unității poporului român și naționalităților conlocuitoare: de la obârșie până la 1918 și — de aci — până în 1968; perioada în care Unirea își sporește cuprinsul și dimensiunile, până la monumentalitatea sa contemporană.

*

Rod glorios al unui trecut de suferințe și eroism, „1 Decembrie 1918” apare — la Alba Iulia, precum în realitate — drept prima etapă, în formularea amplă a procesului de unificare a poporului nostru, într-o armonioasă conlucrare cu celelalte naționalități; desăvârșirea acestui proces — ținând deopotrivă de miracol ca și de eficiența populară — a turnat în fapte aievea, milenarul vis al unității românești. Prin ea s-a zidit pentru totdeauna voia de neclintit a neamului nostru; adesea despicat de vitregii dar niciodată înfrânt — în nădejdiile și drepturile sale.

Confirmând istoriei legile sale fundamentale, ea și funcția ei justițiară, ansamblul de așezăminte muzeistice inaugurat la 1 Dec. 1968, pune definitiv și concludent în lumină — cum nu se putea mai complet și plastic — modul înțelept și perseverent cum poporul nostru și-a modelat istoricește conturul său natural, deschizându-și totdeauna — larg și organizat — căi către revoluționarele prefaceri social-politice, economice și culturale, care se împlinesc sub ochi noștri.

IN SLUJBA ORTODOXIEI ECUMENICE

Ca urmare a unor contacte ce au avut loc în ultimii ani între reprezentanți ai Bisericilor vechi orientale din Egipt, India și Etiopia și Patriarhia noastră, s-a căzut de acord ca o delegație a Bisericii Ortodoxe Române să viziteze țările amintite. Pe acest temei Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian însoțit de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului și Nicolae al Banatului, Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanu, vicar patriarhal și P. Cuv. Arhimandrit Bartolomeu Anania, a plecat în ziua de 3 ianuarie cu avionul la Cairo. În ziua următoare delegația ortodoxă română s-a prezentat la sediul Patriarhiei copte unde a fost întâmpinată de Sanctitatea Sa Kirillos VI „papă al Alexandriei și Patriarh al scaunului Sfîntului Marcu”. Primirea s-a făcut în biserica catedrală după care a avut loc recepția la reședința patriarhală. Cei doi conducători bisericești au discutat despre relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica coptă, Prea Fericitul Patriarh Justinian invitînd pe Sanctitatea Sa Kyrillos VI să viziteze țara noastră, ceea ce s-a acceptat cu mulțumire.

În continuare delegația ortodoxă română a vizitat noua catedrală coptă din Cairo, inaugurată în vara anului trecut, cîteva biserici din capitala R. A. U., printre care vechea biserică Sf. Sargius zidită pe locul unde Sfînta Familie a trăit în timpul fugii în Egipt, Muzeul copt cum și piramidele lui Keops, Kefren și Mikerinos și sfînxul din apropierea orașului, etc.

În aceeași zi după masă delegația ortodoxă română a continuat drumul spre India. După o scurtă oprire la Bombay, duminică 5 ianuarie a ajuns la Cochin, statul Kerala. În prezența a mulți clerici și credincioși s-a participat la sf. liturghie (qurbana) oficiată în parohia Ernakulam de către Prea Sfințitul Episcop Yuhanon Mar Severios. De aici s-a plecat cu mașinile spre Kottayam, sediul Patriarhiei Bisericii siriene din India. Pe parcurs s-au făcut scurte opriri în parohiile Tripunithura, S. Parur, Chembu, Vikom și Nattassery, oaspeții fiind întâmpinați peste tot cu deosebită căldură.

Primirea la Kottayam a constituit o entuziastă manifestare a dragostei credincioșilor ortodocși indieni față de Prea Fericitul Patriarh Justinian și Biserica Ortodoxă Română. Cu aceasta a început vizita propriu zisă în India care a durat pînă în 15 ianuarie. *

În acest timp Prea Fericitul Patriarh Justinian a inaugurat noua clădire a Seminarului teologic din Kottayam, diferite așezăminte bisericesti. Delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat centre eparhiale și parohii, mănăstiri, școli teologice, colegii și instituții ale Bisericii, a asistat la servicii religioase și diferite recepții. Dintre localitățile cercetate amintim Niranam, Chingavanam, Cheriypally, Pathanathitta, Bethany Ashram, Ranni, Pathanapuram, Kottarakava, Kolencherry, Alwaye, Kothamangalam. A fost vizitat Seminarul catolic Sf. Thomas din Kottayam. În 8 ianuarie Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au fost primiți la municipalitatea orașului Kottayam.

În aceeași zi, la Seminarul teologic din Kottayam s-au purtat discuții între delegația Bisericii Ortodoxe Române și membri ai Sfântului Sinod al Bisericii ortodoxe siriene în frunte cu Sanctitatea Sa Mar Baselios Ougen I „Catolicos al Vestului și Mitropolit de Malankara”. Au fost de față profesorii Seminarului în frunte cu „principalul” Paul Verghese. Cu acest prilej s-a manifestat de ambele părți sincera dorință de a continua și adânci relațiile frățesti între Biserica Ortodoxă Română și Biserica siriană indiană cum și identitatea de credință în probleme esențiale teologice, în ciuda folosirii unui limbaj deosebit privind dogma hristologică.

După încheierea vizitei în Kerala au fost făcute scurte popasuri la comunitățile ortodoxe siriene din Madras, New Delhi și Bombay. În capiatla Indiei, New Delhi, delegația ortodoxă română în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost primită de Excelența Sa dr. Zakir Husain președintele Statului și de ministrul învățămîntului.

Miercuri 15 ianuarie, delegația Bisericii noastre a sosit la Addis Abeba fiind primită la aeroport de ierarhi, clerici și credincioși, precum și de persoane oficiale. Vizita în Etiopia a durat pînă în 23 ianuarie. În acest timp au fost vizitate biserici. Colegiul teologic, Seminariul de la Debre Tsgie Mariam, așezămintele bisericesti, culturale și sociale din Addis Abeba și împrejurimi, mănăstirile de la Debre Libanos și Getesemane în Sebeta, localitatea Bahar. Dar și cascadele Nilului Albastru, celebrele biserici din Lalibela, bisericile și monumentele istorice din Axum, biserici și așezăminte bisericesti din Asmara, orașul principal al Eritreii. La 19 ianuarie, zi de prăznuire a Epifaniei, una din cele mai mari sărbători ale creștinilor etiopieni, s-a participat la impunătoarele servicii religioase; tot astfel în ziua de 20 ianuarie cu prilejul evocării sărbătorești a nunții din Cana Galileii, cînd se prăznuiește în fiecare an și momentul eliberării țării de sub jugul cîmpitorilor fasciști (1941).

În ziua de 16 ianuarie la sediul Patriarhiei, după întîlni-

rea cu Sanctitatea Sa Basilius, Patriarhul Etiopiei, au avut loc discuții între delegația Bisericii Ortodoxe Române și membri ai Sfintului Sinod al Bisericii ortodoxe etiopiene. Au rostit cuvântări Prea Fericitul Patriarh Justinian și Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Theophilos, locțiitor de patriarh. În urma celor expuse s-a căzut de acord să se stăruie în continuare pentru adîncirea legăturilor dintre cele două Biserici pe care le apropie aceeași credință expusă în simbolul niceo-constantinopolitan. S-a observat cu acest prilej că deosebirile ce au intervenit în urma sinodului al IV-lea ecumenic de la Calcedon se referă doar la limbaj și nu la esența învățăturii teologice.

Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii au fost primiți în zilele de 16 și 21 ianuarie de Maiestatea Sa Imperială Haile Selassie I și au participat la recepția dată în ziua de 20 ianuarie la marele palat imperial. Întîistătorului Bisericii Ortodoxe Române și celorlalți membri ai delegației li s-au conferit înalte distincții de Stat.

Peste tot reprezentanților ortodocși români li s-a făcut o primire entuziastă, expresie a simpatiei de care se bucură Biserica și țara noastră, evocîndu-se mereu sprijinul dat de România poporului etiopian în momentele grele prin care a trecut după agresiunea fasciștilor italieni în 1935.

După o călătorie care a durat mai bine de trei săptămîni delegația Bisericii Ortodoxe Române condusă de Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a reîntors la București în ziua de 25 ianuarie. În drum spre țară au fost făcute opriri la Cairo, Atena și Sofia. Pe aeroporturile din Atena și Sofia Prea Fericitul Justinian a fost salutat de Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim al Atenei și întregii Elade precum și de Sanctitatea Sa Patriarhul Kiril al Bulgariei.

Vizita făcută în Egipt, India și Etiopia constituie o contribuție de seamă la apropierea dintre Bisericile Ortodoxe și Bisericile vechi orientale iar pentru Biserica Ortodoxă Română o nouă și puternică afirmare a dorinței sale de bună înțelegere și pace între creștini și, în general, între oameni și popoare.

DELEGAȚIE A BISERICII ETIOPIENE ÎN ROMANIA

Pe făgașul relațiilor tot mai dezvoltate dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile vechi Orientale, s-a înscris și vizita în România între 6—15 noiembrie 1968, a delegației Bisericii etiopiene. Aceasta a fost condusă de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Theophilos, din ea făcînd parte Prea Sfințitul Episcop Avram și P. C. Arhimandrit Iohannes.

Înălții oaspeți au sosit la aeroportul Băneasa în ziua de 6 noiembrie, fiind întîmpinați de Înalt Prea Sfințitul Mitro-

polit Nicolae al Banatului, de Prea Sfințitul Episcop Antim Tirgovișteanul, vicar patriarhal, de P. C. Pr. Constantin Pirvu, consilier patriarhal, de clerici și credincioși din capitală.

La palatul Sfintei Patriarhii au fost primiți de Prea Fericitul Patriarh Justinian care a adresat oaspeților un cuvânt de bun venit, insistând asupra bunelor relații dintre Bisericele și popoarele noastre. Răspunzînd, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Theophilos a prezentat o scrisoare din partea Maiestății Sale Imperiale Haile Selasie I împreună cu un dar din partea sa.

A doua zi s-au vizitat așezăminte bisericești din Capitală. În 8 noiembrie la praznicul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, oaspeții au asistat la slujba sfintei liturghii de la biserica Parcul Domeniilor, după care a început vizitarea lăcașurilor de pe valea Prahovei, continuînd cu cele din Brașov și apoi din Sibiu, unde au fost așteptați la reședința Mitropoliei Ardealului de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Mladin. S-a vizitat aici Institutul Teologic universitar, biserica catedrală iar în ziua de 10 noiembrie oaspeții au participat la sfințirea bisericii din parohia Deal, județul Alba.

În zilele următoare vizita s-a desfășurat în cuprinsul Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, între obiective figurînd mănăstirea Cozia, Curtea de Argeș, Hidrocentrala de pe Argeș, Tirgoviște și altele.

Programul de vizite s-a încheiat la București cu scurte popasuri făcute la Institutul și Seminarul teologic, Muzeul satului, mănăstirile Cerrica și Tigănești, Episcopia armeană.

Delegația a părăsit țara în ziua zilei de 15 noiembrie, după ce a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru larga ospitalitate de care s-a împărtășit.

EDIȚIE NOUA A BIBLIEI ÎN RUSEȘTE

În cursul anului 1968, prin grija Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, s-a terminat tipărirea unei noi ediții a Bibliei. Lucrarea executată ireproșabil într-un singur volum, reprezintă textul biblic complet al vechilor ediții, consacînd astfel și valoroasa traducere oficială a Bisericii Pravoslavnice.

INTRODUCEREA LIMBII NAȚIONALE ÎN CULTUL BISERICII ORTODOXE SIRBE

Este în de obște știut că limba liturgică a Bisericii Ortodoxe Sirbe este vechea slavă sau slavona. Nu de mult însă, Sfîntul Sinod al acestei Biserici a dat încuviințarea ca începînd cu 1 ianuarie 1969, Sfînta Evanghelie să poată fi citită în biserici, duminicile și sărbătorile, în limba sirbă.

Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman a înstituit o comisie în vederea stabilirii noii traduceri oficiale a Sfintei Evanghelii în limba poporului.

IMPLINIREA UNUI ACT SIMBOLIC DE CATRE BISERICA GREACA

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Grecești a însărcinat pe Înalt Prea Sfântul Mitropolit Antonie de Xanthi, a se înfățișa Sanctității Sale Patriarhului Athenagoras spre a cere Sfântul Mir pentru nevoile Bisericii sale.

Acest gest simbolic manifestă de fapt dependența spirituală a Bisericii grecești față de Patriarhia ecumenică a Constantinopolului. După întoarcerea delegatului și raportarea asupra tratării acestei probleme cu membrii Sinodului patriarhal, Prea Fericitul Ieronim, Arhiepiscopul Atenei a subliniat necesitatea ca Biserica Ortodoxă Greacă să nutrească cel mai profund respect față de Patriarhia ecumenică.

NOUA CANONIZARE ÎN BISERICA ORTODOXA

Sfântul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului a proclamat ca sfânt al Bisericii Ortodoxe pe Arsenie din Paros, trăitor în veacul trecut în comunitatea Longovard.

E în aceasta o nouă dovadă a duhului ce lucrează în Biserică.

REFORMA CALENDARULUI ÎN BISERICA BULGARA

Se știe că în sinul Ortodoxiei, între Bisericile autocefale o diferență privitoare la exercitarea vieții cultice este cea a stilului calendaristic. Aceasta pentru că în timp ce unele Biserici, îndeosebi cele de tradiție slavă, au menținut vechiul stil, adică al calendarului iulian, altele (cea română și greacă) au trecut la cel nou. Rezolvarea problemei calendaristice a rămas la latitudinea fiecărei Biserici. Desigur însă că tentațiile calendarului îndreptat nu lipsesc, acesta având atât girul calculului astronomic exact, cât și pe cel al utilizării în toate sectoarele vieții cotidiene.

Luînd în considerare toate acestea, în ajunul praznicului Nașterii Domnului, 1968, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a hotărât adoptarea calendarului după care și Biserica noastră se călăuzește deja de câteva decenii.

PROGRESUL ORTODOXIEI ÎN ANGLIA

Între 17 și 20 octombrie 1968 a avut loc la Birmingham cea de-a treia Conferință bisericească pe tema „Slujirea preotului și laicului în Biserica ortodoxă”.

Cu acest prilej Înalt Prea Sfântul Arhiepiscop Athenagora

al Bisericii ortodoxe grecești din Marea Britanie și Scandinavia a declarat că față de anul 1964, eparhia s-a mărit cu 41 parohii. Conferința a aprobat participarea acestei Biserici la mișcarea ecumenică, exprimând totodată recunoștința pentru faptul că Biserica anglicană a pus la dispoziție lăcașuri pentru celebrarea cultului ortodox.

S-a redactat de asemenea și un mesaj cerînd tuturor ortodocșilor a se ruga pentru pacea lumii și unitatea creștină.

INFIIȚAREA UNUI CENTRU PANORTODOX

Nu de mult a luat ființă la Atena la mănăstirea Pentelis, un centru panortodox, al cărui scop este acela de a organiza sesiuni și congrese, a oferi posibilitatea contactelor cu Biserica ortodoxă greacă și problemele ei. Inițiativa întemeierii acestui centru revine Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Ieronim.

Noul centru va oferi de asemenea și ospitalitatea cuvenită tuturor celor ce vor vrea să viziteze și să cunoască mai bine Biserica greacă.

ECOURI ALE ADUNĂRII GENERALE DE LA UPPSALA

Cu prilejul unui simpozion post-Uppsala desfășurat la New York, mai mulți conferențieri între care Samuel Cavert fost secretar executiv al Conferinței americane pentru Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Eugene Smith, secretar executiv al Biroului din New York al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dna Wedel, consilier la Uppsala și secretar general asociat pentru unitatea Consiliului Național al Bisericilor din S. U. A., preotul Law unul din observatorii catolici la Uppsala, au vorbit despre modul în care s-au desfășurat lucrările ultimei Adunări Generale, despre probleme puse ca și despre necesitatea schimbării structurii unui astfel de for ecleziastic.

S-a remarcat între altele că spre deosebire de Adunările Generale anterioare, cea de la Uppsala s-a preocupat mai ales de problemele sociale.

În noiembrie 1968, s-a ținut la Centrul interecleziastic din New York, o reuniune tratînd despre tema celei de-a IV-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Între cei ce au luat cuvîntul a fost profesorul ceh Jan Lochman, membru consilier la Uppsala și secretar general asociat pentru unitate al Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, profesorul John C. Bennett, președintele Uniunii seminariilor teologice și Dna Renuka Soma, secretar din partea Bisericii din India de Sud. Ei au subliniat faptul că Adunarea Generală a însemnat un moment de autentică transcendență ecumenică și de asemenea rolul ce revine diferitelor conferințe și comisii create de Consiliul Ecumenic.

Reuniunea s-a încheiat cu un serviciu religios.

La Roma, apoi, în aceeași lună, a avut loc pentru prima dată o conferință a Comisiei Credință și Constituție, a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Douzeci de teologi din partea Consiliului Ecumenic și Bisericii catolice, au discutat cu acest prilej problemele ridicate de raportul secției I a Adunării Generale de la Uppsala asupra „Duhului Sfânt și catoliciității Bisericii”.

Au fost abordate două mari probleme și anume: semnificația diverselor ecleziologii a Noului Testament pentru unitatea Bisericii și posibilitatea pentru mișcarea ecumenică de a convoca eventual un adevărat sinod ecumenic.

Ședințele au fost prezidate de directorul Secretariatului comisiei Credință și Constituție, pastorul Lukas Vischer.

DESCHIDEREA CURSURILOR INSTITUTULUI ECUMENIC

În octombrie 1968, a avut loc la Institutul ecumenic de la Bossey (Elveția) inaugurarea celui de al 17-lea curs de iarnă. La acesta participă 54 studenți provenind din 24 țări de pe toate continentele inclusiv din țara noastră, reprezentind 14 confesiuni. În cadrul lor se dezbate tema: „Evanghelizarea”.

DIN ACTIVITATEA CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

Sesiunea de toamnă a prezidiului Conferinței Bisericilor Europene, întrunind reprezentanți ortodocși și protestanți a avut loc la Ravello în Italia între 17 și 19 octombrie 1968.

Pe lângă discuțiile purtate pe marginea problemelor internaționale, cei șapte membri au hotărât fixarea proximei conferințe ea de obicei la Nyborg în Danemarca, între 26 aprilie și 3 mai 1971. Tema conferinței este „Slujirea lui Dumnezeu și slujirea omului”.

ORGANIZAREA DE CATRE CONSILIUL ECUMENIC AL BISERICILOR ȘI BISERICA CATOLICĂ A UNEI CONFERINȚE COMUNE PENTRU PACE

La 15 noiembrie în cadrul întâlnirii de la Paris a responsabililor Comisiei mixte ecumeniste și catolice pentru Societate, Dezvoltare și Pace, s-a hotărât organizarea unei conferințe comune pentru pace în luna iunie 1969, prin grija Consiliului Ecumenic al Bisericilor și a Bisericii Romano-Catolice.

Începînd cu 5 ianuarie un comitet de opt membri — 4 din partea Consiliului Ecumenic și 4 catolici — s-a și întrunit în vederea precizării subiectelor și redactării proiectelor de documente.

Intrucît Institutul Ecumenic de la Bossey a avut prevăzută o conferință asemănătoare, s-a decis ca reuniunea să se țină aci. Lucrările pregătitoare se desfășoară sub îndrumarea Comisiei Bisericilor pentru afacerile internaționale a Consiliului Ecumenic și totodată a Comisiei pontificale Dreptate și Pace.

TENDINȚELE INNOITOARE ALE UNOR PREOȚI CATOLICI,
SPRIJINITE DE CREDINCIOȘI

Opinia publică italiană a urmărit cu un viu interes cazul petrecut în lunile din urmă ale anului 1968, la Florența, mai precis în cartierul Isolotto, unde o mulțime de circa zece mii persoane a ținut un miting de adeziune la linia pastorală urmată de parohul locului Don Enzo Manzzi. Aceasta de fapt împreună cu ceilalți doi preoți ai bisericii respective și care au împărțit aceeași experiență pastorală, anume Sergio Gomiti și Paulo Caciolli au fost destituiți de Arhiepiscopul Florenței cardinalul Ermenegildo Florit.

Vina abatelui Manzzi, care păstora de 14 ani în această parohie, constă în preocuparea lui de a pune de acord învățătura creștină cu realitățile lumii contemporane și cu nevoile concrete ale oamenilor. Conciliul „Vatican II” și tendințele de „aggiornamento” de modernizare care s-au afirmat în acest cadru, au stimulat eforturile abatelui din Isolotto de a redacta împreună cu câțiva colaboratori un catehism. Catehismul lui Don Manzzi, care prezintă pe Mintuitorul ca pe un apărător ai săracilor împotriva celor bogați și sătui, a scandalizat însă o parte din ierarhia bisericească într-un moment în care Vaticanul pare să dea preponderență tradițiilor de disciplină și supunere asupra dorințelor de înnoire și comunicare mai directă cu oamenii.

Don Manzzi s-a retras la o familie în timp ce credincioșii trimiteau scrisori de protest cardinalului, cerându-i chiar să demisioneze. Totodată au încuiat lăcașul de rugăciune păstrînd la ei în mod simbolic, cheia bisericii.

REPROBAREA STRUCTURILOR INVECHITE ALE BISERICII CATOLICE

După o corespondență purtată cu arhipăstorul său din Florența, cardinalul Florit și care a fost păstrată cu strictețe de Curia papală Don Ettore Scozzafava, preot în San Donato in Collina și profesor la Seminarul Maggiore a ieșit din cler. Această decizie este rezultatul unei reflecții critice asupra instituției bisericești în lumina studiilor făcute precum și a experienței sale personale și pastorale.

Mărturisirile sale în legătură cu aceasta converg în a arăta că sistemul constituției ecleziastice este mult îndepărtat de ideea primă și adevărată despre sacerdoțiu.

PREOȚI CATOLICI CER MODIFICAREA STATUTULUI CLERICAL

O scrisoare colectivă semnată la început de circa 200 preoți catolici la care pe parcurs s-au adăugat alții, a fost adresată în noiembrie 1968 episcopatului francez în care se arată că statutul actual al clerului duce la impas fiind de dorit instaurarea unui nou stil de viață sacerdotală.

Două probleme sînt puse mai mult în lumină sub acest aspect și anume: situația profesională a preoților și celibatul. Cu privire la cea dintîi se consideră potrivit ca preoții să nu rămînă „funcționari ai cultului” plătiți de parohie ci să se susțină printr-o altă muncă; iar cu privire la cea de-a doua să fie acceptată eventualitatea preoților căsătorii.

Constatînd de asemenea că nu sînt realizate condițiile unui dialog în Biserică, între cler și ierarhia superioară, discuțiile fiind marginale, semnatarii scrisorii doresc a pune bazele unei adunări permanente în care preoți și episcopi, chiar laici, să se poată angaja împreună la soluționarea diferitor probleme.

Față de conținutul scrisorii Monseniorul Etchegaray, conducătorul secretariatului general al episcopatului francez a dat explicații și a difuzat un comunicat conchizînd între altele că statutul preoților nu poate fi niciodată considerat în el însuși, ci trebuie totdeauna a se referi la misiunea întregii Biserici. Această problemă pastorală nu trebuie să devină doctrinară afectînd concepția despre preoție. De altfel, consideră el, „e vorba de o problemă trecătoare, existențială, de adaptare la o lume nouă”.

IN FAVOAREA REGLEMENTARII PROBLEMEI DIVORȚULUI IN BISERICA CATOLICA

Este cunoscut faptul că în Biserica catolică nu se admite divorțul. O carte nu de mult apărută în Franța de Céline Rolin, cu titlul „Femeia în fața divorțului”, militează pentru luarea în considerare și de către Biserică a faptului dat al separației dintre soți. Aceasta cu atît mai mult cu cît cei în divorț chiar dacă sînt membri ai Bisericii catolice, potrivit prevederilor canonice pentru starea lor sînt lipsiți de asistența religioasă completă pe care de altfel ar dori-o. Or, neacordarea divorțului bisericesc de către autoritatea competentă, afectează viața celor în cauză ca și a familiilor lor. Cartea analizează diferite aspecte ale problemei. Între altele se menționează și aceea că procesele pentru obținerea declarației de anulare a căsătoriei, chiar dacă se fac sînt de durată și costisitoare. Un exemplu citat este acela al unui sicilian care într-o astfel de cauză a așteptat douăzeci de ani pentru pronunțarea sentinței.

De aceea pentru prima dată în istoria Bisericii catolice, femeile considerate un fel de paria s-au decis a acționa. Aceasta pentru că numai în Franța statistica prezintă un număr de 495.000 femei divorțate.

Pentru evitarea unor situații nedorite se propune ca procesul de anulare a unei căsătorii să nu se mai dezbată de către Sacra Romana Rota ci de către episcopi. „Se va ajunge — prevede un preot francez — la o rezistență foarte dîră din partea Curiei papale, dar această evoluție își va face drum”.

De altfel procedura propusă este asemănătoare celei pe care o urmează Biserica Ortodoxă care a lăsat totdeauna episcopului eparhial, latitudinea rezolvării problemelor matrimoniale ale păstoriților săi.

NOI ACȚIUNI PENTRU ADMITEREA PREOTILOR CASĂTORIȚI ÎN BISERICA

În Olanda, în cursul lunii noiembrie 130 preoți și capelani în cadrul unei reuniuni cu episcopii s-au exprimat în favoarea hirotoniei persoanelor căsătorite. Într-o moțiune adresată episcopilor, acceptată numai cu trei abțineri, preoții și-au exprimat convingerea că Biserica olandeză va fi fără îndoială avantajată dacă de lângă celibatul preoților acceptat din convingere personală se vor admite la sacerdoțiu și cei căsătoriți.

Episcopii au mai aprobat și o a doua propunere a delegaților, aceea de a acorda preoților care din cauza căsătoriei au fost obligați să-și părăsească slujba, posibilitatea de-a se dedica totuși unei activități pastorale. În numele episcopilor olandezi, cardinalul Alfrink a declarat că este gata să susțină aceste cereri atât față de episcopatul altor țări cit și la Roma. Se menționează că și conciliul pastoral olandez va sprijini aceste cereri. Cercetarea fenomenului de părăsire a tagmei de către unii preoți, pentru a se căsători, este și în atenția episcopatului din S. U. A. Potrivit declarației episcopului auxiliar din Minneapolis, monseniorul Shannon, episcopatul a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a descoperi cauzele și a le remedia. Astfel s-a arătat că aproximativ o sută de preoți anual cer să fie trecuți la starea laicilor. Asociația națională pentru reînnoirea pastorală, care luptă pentru abolirea celibatului preoțesc, afirmă însă că numărul clericilor care părăsesc sacerdoțiul este de circa șapte sute anual.

CLERUL SPANIOL ȘI TENDINȚELE NAȚIONALE

În cursul lunii noiembrie 1968, reluând acțiunile întreprinse deja în lunile iunie și august, 63 preoți din dioceza Bilbao, au ocupat clădirea marelui seminar Erio de Bilbao. Faptul reprezintă punctul culminant al unui lung conflict, în același timp religios și politic, preoții susținând deschis mișcările naționale basce. Apărarea limbii și tradițiilor basce este un factor însemnat în acest conflict.

Deși episcopul locului Monseniorul Pablo Gurpide a calificat manifestarea ca „o foarte gravă nesupunere”, amenințând chiar cu suspendarea vinovaților, a căutat soluționarea situației printr-o comisie, care însă nu a dat nici un rezultat. Mai mult încă, preoții au dat publicității memoriul adresat papei și nuntului apostolic din Madrid, expunând doleanțele lor între care

o adevărată separație a Bisericii de stat și în același timp numirea unui nou episcop cu asentimentul preoților și credincioșilor.

ELEMENTELE NOI IN „AFACEREA SCHILLEBEECKX”

La luările de poziție în favoarea profesorului Schillebeeckx de la Universitatea din Nijmegen (Olanda) „suspect de erezie”, (menționate în numărul anterior al revistei) s-au adus mereu altele noi. Intre acestea se remarcă acțiunea membrilor ordinului său. Astfel, în cursul lunii octombrie, superiorul general al dominicanilor și importanta conferință a acestui ordin monahal care se ținea la River-Forest (S. U. A.) au primit o petiție din partea a două sute nouăzeci de membri ai ordinului din Germania Federală, Olanda, Flandra și Anglia. Intre altele aceasta spunea și următoarele: „Regretăm că din nou, unul dintre cei mai cunoscuți teologi ai ordinului riscă să devină victima unor acuzatori secreți. Regretăm de asemenea că practici care nu se mențin decît datorită secretului absolut ridică obstacole dezbatărilor teologice în sinul Bisericii...”.

În urma tuturor protestelor, la Roma s-a socotit necesar a se pune capăt emoției suscitată în largi sectoare ale opiniei publice catolice, așa încît monseniorul Fausto Vallaine, purtătorul de cuvînt al Vaticanului, a declarat că „nu este în curs un proces împotriva părintelui Eduard Schillebeeck, nici nu va fi și nu se vede nici un motiv pentru care ar trebui să fie...”.

Totuși prietenii teologului olandez au temerea că acesta va fi supus unui „proces” ce s-ar caracteriza printr-o metodă „inchizitorială”.

Fapt este însă că, în săptămînile care au urmat, zvonurile în legătura cu „afacerea Schillebeeckx” s-au potolit treptat. Observatori fără legături cu ierarhia catolică apreciau că, în preocuparea de a frîna tendințele liberalizante apărute după Conciliu, cercurile conservatoare ale Bisericii catolice au găsit în dominicanul din Olanda o personalitate destul de marcantă pentru a „da un exemplu”, dar cu o notorietate destul de circumscrisă pentru ca „exemplul să nu stîrnească vîlvă: dar că s-au bazat astfel pe un calcul greșit”.

DEMERSURI PENTRU CANONIZAREA PAPEI IOAN AL XXIII-LEA

Este cunoscut faptul că de cîtva timp în cercurile bisericesti catolice au început pregătiri pentru așa numitul proces de canonizare a defunctului papă Ioan XXIII. Instrucția preliminară în acest sens este în curs de efectuare, de exemplu la Paris cel în cauză și-a desfășurat parte din activitatea sa ca nunțiu apostolic. Un prelat avînd încredințare specială de la Roma a luat în acest scop contact cu toți aceia care au cunoscut pe nunțul de odinioară, putînd da mărturie despre viața și virtuțile sale.

Astfel în afara clerului avînd în frunte pe bătrînul cardinal Feltin, dintre „martorii” francezi fac parte și personalități marcante ca Antoine Pinay și Georges Bidault. Un loc central va reveni însă fostului președinte Charles de Gaulle care a apreciat deosebit pe cardinalul Angelo Roncalli sprijinindu-l în conclavele elector pentru a deveni papa Ioan XXIII-lea prin intermediul ambasadorului Franței la Vatican.

POZIȚII BISERICEȘTI ÎN CAZUL CASĂTORIILOR MIXTE

Este îndeajuns de cunoscut cazul recăsătoririi lui Aristotel Onassis și Jacquelinei Kennedy pentru a putea prezenta aspectele sale bisericești așa cum s-au evidențiat în ultima vreme.

Dacă pentru Biserica Ortodoxă acesta s-a împlinit potrivit normelor canonice, pentru Biserica Catolică n-a încetat să constituie o problemă.

Multe păreri emise s-au polarizat în jurul a două puncte de vedere. Primul, cel oficial, se concretizează în cuvintele monseniorului Fausto Vallaine, șeful oficiului de presă al Vaticanului: „Orice catolic, a declarat acesta, știe că, atunci cînd se căsătorește cu o persoană divorțată, nesocotește legea Bisericii. E în afară de orice îndoială că prin căsătoria ei, dna Kennedy s-a pus în afara Bisericii”. Cea de a doua e reprezentată de cardinalul Cushing care consideră că dna Kennedy „are nevoie de înțelegere” și ca atare preconizează „să fie tratată cu caritate”.

Lăsînd însă la o parte alte considerații exprimate, ne-am referi doar la următoarea precizare a teologului catolic Gino Concetti: „Căsătorindu-se cu o persoană divorțată, un catolic se pune în situația de păcătos public și în mod automat este privat de taina spovedaniei și împărtășaniei ca și de înmormîntarea religioasă, dacă nu s-a pocăit sincer înaintea morții”.

După ce a arătat că dreptul canonic nu prevede excomunicarea în asemenea caz, chiar dacă Biserica catolică nu admite divorțul, se adaugă: „Biserica nu condamnă pe cei recăsătoriți cu condiția ca să fi împlinit formele canonice. O condiție fundamentală cerută e ca părțile interesate să fie libere de legătura unei căsătorii anterioare. Prin urmare o căsătorie între o parte catolică în stare de a o contracta și o parte necatolică ce nu e în stare a o contracta, este nulă pentru Biserică”.

Cu privire la cazul dat, un purtător de cuvînt al Patriarhiei Ecumenice, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Meliton de Calcedon a făcut la Geneva în ziua de 8 noiembrie 1968 următoarea declarație: „Este vorba de o căsătorie mixtă săvîrșită canonic între un membru al Bisericii catolice și un membru al Bisericii ortodoxe. Dl. Onassis este membru al Bisericii ortodoxe, căsătorit canonic o primă oară, care căsătorie s-a desfășurat după dreptul canonic al Bisericii ortodoxe, de către tribunalul ecleziastic

al Arhiepiscopiei ortodoxe grecești din America de Nord și de Sud. În scrisoarea care confirma canonic desfacerea primei căsătorii se spune clar că el este liber să contracteze „o a doua căsătorie în mod legal și canonic”. El a contractat deci o a doua căsătorie, legal și canonic cu o văduvă catolică, liberă de asemenea de a contracta o nouă căsătorie.

„Această căsătorie mixtă a fost binecuvîntată de către un preot hirotonit de Biserica ortodoxă, cu respectarea ritului Bisericii ortodoxe și în baza unei dispense canonice acordate de către Mitropolitul de Leukas aparținător Bisericii grecești. Pentru aceasta și căsătoria încheiată este o căsătorie mixtă perfect legală, validă pentru toată Biserica ortodoxă și care deci trebuie să o apere...”.

„...Validitatea acestei căsătorii nu poate fi, după părerea noastră, fundamentată doar pe dreptul canonic al Bisericii catolice. Trebuie în mod egal ținut seama și de validitatea ei sacramentală după dreptul canonic ortodox, cu osebire atunci cînd exigențele canonice privind partenerul ortodox sînt pe deplin împlinite.

„Eu sînt singur că întrucît aceste puncte foarte delicate au fost luate în considerare, nici o autoritate a Bisericii catolice nu a făcut un comentariu negativ asupra căsătoriei dnei Kennedy și dlui Onassis și că ziarele au exprimat numai opinii personale.

„În Concluzie vreau să adaug că un ultim cuvînt în ceea ce privește validitatea oricărei taine în Sfînta Biserică Ortodoxă, săvîrșită după învățătura dreptului canonic al acestei Biserici, aparține autorității ei supreme. De aceea considerăm această căsătorie mixtă ca validă canonic iar pe parteneri nu ca pe niște păcătoși, ci ca soți creștini ce au dreptul la respect”.

UN SENS NOU AL REFORMEI

Cu prilejul aniversării Reformei în noiembrie 1968, în cadrul unui serviciu interecleziastic oficiat în catedrala Sf. Petru din Geneva, a predicat directorul Departamentului Comunicației din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, van den Heuvel, despre însemnătatea Reformei pentru societate. „Calitatea Reformei întreprinse de Biserica creștină — spunea el — va fi măsurată după urmările pe care le va avea în lume. Dacă Reforma nu înseamnă și reforma societății, ea nu e o Reformă”.

A 50-A ANIVERSARE A BISERICII FRĂȚILOR CEHI

În cursul lunii ianuarie a. c. s-a celebrat în Palatul Congreselor din Praga, cea de-a 50-a aniversare a întemeierii Bisericii evanghelice a Frăților Cehi. Au fost prezente două mii persoane. Profesorul J. L. Hromadka a prezidat serviciul religios

ținind și cuvîntul ocazional în care a amintit că această Biserică a luat ființă prin unirea a două Biserici — una de tradiție luterană, iar cealaltă reformată.

BAPTISMUL ȘI PROBLEMA REFORMEI BOTEZULUI

Cu ocazia conferinței baptiștilor europeni la Rueschlikon, profesorul Rex Mason din Londra a opinat pentru reconsiderarea botezului, considerînd că trebuie practicate în această privință două forme: a botezului celor credincioși, pe baza mărturisirii de credință a adulților și botezul pruncilor. În acest ultim caz însă trebuie botezați numai aceia a căror părinți sînt membri ai comunității. De asemenea profesorul amintit consideră rebotezarea ca fiind contrară uzului multor comunități și că nu trebuie rebotezați aceia care provin dintre credincioșii botezați în alte Biserici.

MOARTEA TEOLOGULUI KARL BARTH

În noaptea de 10 decembrie 1968 a încetat din viață cunoscutul teolog protestant Karl Barth.

S-a născut în anul 1886. Din 1909 pînă în 1921 a fost pastor în Geneva și apoi la Safenwil. În anul 1921 este numit profesor la Universitatea din Göttingen, în 1925 la cea din Münster iar în 1930 la cea din Bonn. Fiind unul dintre conducătorii rezistenței Bisericii din Germania în vremea nazismului, este îndepărtat din funcție în 1935, trecînd apoi la Universitatea din Basel unde a funcționat pînă în 1962 cînd a devenit profesor onorar.

A desfășurat de asemenea o muncă remarcabilă în cadrul Mișcării ecumenice, luînd parte la Adunarea Generală de la Amsterdam în 1948, ca și la pregătirea celei de la Evanston.

Profesorul Karl Barth este autorul a numeroase opere dogmatice între care „Cuvîntul lui Dumnezeu și cuvîntul omenesc”, „Cultul rațional”, „Revelația”, „Comentariul Epistolei către romani”, „Dogmatica” (20 volume) etc. Apreciînd activitatea sa, universități și academii din lumea întreagă, i-au conferit cele mai înalte distincții.

DECESUL CARDINALULUI BEA

În ziua de 15 noiembrie 1968 s-a stins din viață unul dintre cei mai marcanți prelați ai Bisericii catolice, cardinalul Augustin Bea. Prin moartea sa efectivul Sacralui Colegiu se reduce la o sută doi (număr completat între timp prin numirea unor cardinali).

S-a născut în 28 mai 1881 la Riedbohringen, în Germania. În 1902 a intrat în ordinul ieșuit, Hirotonit apoi preot în 1912

a fost rind pe rind superiorul reședinței iezuiților de la Aix-la-Chapelle, prefect de studii și profesor de exegeză la Falkenburg, superior al provinciei Germaniei de Sud.

În 1923 este chemat la Roma unde la încredințarea de superior al Institutului de studii eclesiastice superioare al iezuiților, adaugă pe aceea de profesor de teologie biblică la Universitatea gregoriană precum și de istorie, geografie și arheologie biblică la Institutul biblic pontifical. În 1929 este trimis ca vizitator al Universității catolice din Tokyo și misiunilor iezuite din Japonia.

În 1930 este numit rector al Institutului biblic pontifical, funcție ce o asumă pînă în 1949.

Ridicat la rangul de cardinal în 1959 de către papa Ioan XXIII este numit la 5 iunie 1960 președintele nou instituitului secretariat pentru unitate creștină. Cu această dată începe mai multe călătorii în vederea stabilirii de contacte cu conducătorii celorlalte Biserici. La Conciliul Vatican II a avut un rol preponderent în orientarea ecumenică a documentelor promulgate.

În septembrie 1963 papa Paul VI îl numește membru al Sfîntului Oficiu iar în 1965 președinte al comisiei pentru revizuirea Vulgatei.

Funeraliile cardinalului Bea au avut loc marți 19 noiembrie în basilica Sfîntului Petru. De aci rămășițele pămîntești au fost duse în localitatea natală unde au fost depuse în cavoul familial.

INCETAREA DIN VIAȚA A EPISCOPULUI EVANGHELIC dr. FRIEDRICH MÖLLER

Una dintre cele mai marcante personalități bisericești din țara noastră, episcopul evanghelic dr. Friedrich Müller din Sibiu, a trecut la cele veșnice în ziua de 1 februarie 1969. S-a născut în comuna Valea Lungă din județul Alba la 28 octombrie 1884. După terminarea studiilor și obținerea licențelor în teologie, istorie și geografie, a funcționat ca profesor, apoi ca director și în urmă consilier în învățămîntul confesional, iar din anul 1928 ca prim pastor în Sibiu. Distingîndu-se printr-o activitate rodnică, iubit fiind de enorașii săi ca și de toți cei ce l-au cunoscut, în anul 1945 a fost ales ca episcop al Bisericii Evanghelice C. A.

Animat de sentimente și convingeri democratice și patriotice, episcopul dr. Friedrich Müller, călăuzit de un înalt spirit de răspundere, a folosit întreaga sa autoritate, pricepe și experiență pentru sprijinirea eforturilor constructive ale poporului român, pentru întărirea frățietății dintre poporul nostru și naționalitățile conlocuitoare. Prețuit pentru meritele sale pe tărîmul activității social-obștești, regretatul episcop a fost ales de

putat în Marea Adunare Națională și membru în Consiliul Național pentru Apărarea Păcii. Totodată i s-au conferit înalte ordine ale Republicii Socialiste România.

Atașamentul față de cauza mai binelui, largile sale vederi, dragostea de Dumnezeu, cultura pe care și-a însușit-o, au făcut din ilustrul dispărut un ierarh din cei mai prețuiți nu numai în țară ci și peste hotare. Relații de prietenie l-au legat de cunoscuți reprezentanți ai creștinătății cum ar fi pastorul Martin Niemöller, ambii împotrivindu-se flagelului nazist, diferite foruri bisericești internaționale l-au numărat printre membrii săi, instituții de cultură i-au acordat distincții ca spre pildă Universitatea din Halle care l-a ridicat la rangul de doctor honoris causa. Cu prilejul împlinirii vârstei de 80 de ani în 1964. Editura evanghelică din Stuttgart a publicat un volum omagial în cinstea episcopului dr. Friedrich Müller în care au semnat articole și studii cunoscute personalități bisericești de pretutindeni.

Ceremonia înmormântării fostului conducător al Bisericii evanghelice (C. A.) din România a avut loc la Sibiu în ziua de 6 februarie. Au participat numeroși clerici și credincioși ai Bisericii evanghelice luterane, reprezentanții cultelor din țara noastră, precum și delegațiile unor organizații bisericești de peste hotare, între care Episcopul de Turingia, dr. Moritz Mitzenheim din R. D. Germania, dr. Andre Appel secretarul general al Alianței Mondiale Luterane; prof. Paul Philippi de la Universitatea din Heidelberg și pastorul Sepp Scherer, trimiși personali ai pastorului dr. Niemöller, reprezentind Biserica evanghelică luterană din Hessen-Nasau (R.F. a Germaniei).

La serviciul religios din catedrala evanghelică luterană din Sibiu au luat cuvântul prof. dr. Herman Binder, vicarul episcopiei și N. I. Bărbulescu director general în Departamentul Cultelor care au scos în evidență contribuția episcopului dr. Friedrich Müller la dezvoltarea conștiinței patriotice a populației germane din țara noastră și la întărirea legăturilor ei frățești cu poporul român, subliniindu-se că defunctul a participat activ la adunarea din februarie 1919 de la Mediaș, în care populația săsească și-a unit cu dragoste destinul ei cu acela al poporului român.

Au luat cuvântul de asemenea, în numele Bisericii Ortodoxe Române, înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului, în numele cultelor protestante episcopul Argay Gheorghe, Márton Aron, episcopul romano-catolic de Alba Iulia, dr. David Iuliu rectorul Institutului teologic protestant, protopopul luteran Albert Schasser și prim-curatorul general al Bisericii evanghelice Albert Hochmeister. Dintre participanții de peste hotare au vorbit Episcopul de Turingia dr. Moritz Mitzenheim din R. D. Germania, dr. Andre Appel, secretarul gene-

ral al Alianței Mondiale Luterane și pastorul Sepp Scherer din Mainz.

Pe ultimul său, drum, episcopul dr. Friedrich Müller a fost condus de o numeroasă asistență.

NOI DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN ȚARA SFINTA

După cum aflăm din Revista Cultului Mozaic (nr. 193, 15 octombrie 1968, p. 8) lângă localitatea Tel Așdod, o expediție a Muzeului Carnegie din S. U. A. a scos la iveală câteva ulcioare de lut cu incrustații filistene. Continuând săpăturile arheologice au dat de urmele a trei așezări filistene. Studiul obiectelor și motivelor de pe ulcioare, a arătat că civilizația acestei populații avea multe trăsături comune cu cea miceniană. De aici se poate trage concluzia că filistenii ar fi fost originari din insulele Mării Egee. Biblia îi numea „poporul mării”. Ei au colonizat coasta Țării Sfinte în perioada faraonului Ramses III, adică prin secolul XII a Hr. În acest timp triburile lui Israel se aflau în pustiul Sinai, în drum spre pământul făgăduinței.

Prea multe amănunte despre acest popor dispărut nu se cunosc. De aceea, sînt cu atît mai valoroase recente descoperiri arheologice, cu cît ele aruncă o rază de lumină asupra trecutului îndepărtat.

Alte săpături făcute la 10 km de sud de Betleem au dezgropat apoi ruinele vechiului oraș Tekoa, unde a trăit și predicat profetul Amos.

De asemenea s-a constatat că cel mai vechi oraș cunoscut pînă acum de arheologi, este Ierihonul. Carbonul radioactiv i-a indicat vîrsta de aproape 9.000 de ani. Această se pare că a avut o populație de eproximativ 3.000 de oameni.

Una din cele mai interesante descoperiri pare să fie însă palatul lui Irod. Cu privire la aceasta revista „Contemporanul” (nr. 45, 8 noiembrie 1968, p. 10) menționează datele prezentate de Henry-Paul Eydux în cartea sa: „A la Recherche des Mondes Perdus”. Se crede astfel că regele care a murit aproape nebun, obsedat de fantomele tuturor celor pe care îi masacrase și-a construit un refugiu într-un loc cît mai inaccesibil, un palat asemenea unui cuib de vulturi pe vîrfurile unei coline. Palatul a fost descoperit de o expediție arheologică americano-iordaniană la 60 km. sud de Amman, aproape de cetatea Machaerus, cucerită de romani în anul 72.

Săpăturile au reușit să dea la iveală toate liniile arhitectonice ale palatului.

Referitor la secta de la Qumran, după cum se știe, una din ipotezele rîspîndite în cercurile științifice este că aceasta ar fi identică cu cea a esenienilor. Șef rabinul orașului Tel Aviv a infirmat recent însă acest punct de vedere. Esenienii susține

el, n-au încălcat niciodată legile talmudice, pe cînd secta de la Qumran și-a întocmit un calendar separat, care diferă de cel tradițional. Din această pricină ei s-au și pus în situația de-a înceta să respecte sărbătorile mozaice.

DESCOPERIREA UNUI VALOROS DOCUMENT

Cu prilejul unor cercetări în cîteva localități din Cîmpia Transilvaniei, profesorul Ioan Ranca, directorul Arhivelor Statului din Tg. Mureș, a identificat în comuna Brad, județul Mureș, un exemplar al celebrului memoriu adresat Curții vieneze de către episcopul Vasile Gliga în anul 1834.

Revendicările înscrise în acest document sînt o continuare a cunoscutei acțiuni de la 1791 „Supplex Libellus valachorum”.

ELOGIU ICOANELOR ROMANEȘTI

Ocupîndu-se într-un amplu articol de „Activitatea muzeeilor din Geneva” (Les lettres françaises nr. 1247 (1968) Helene Cingaria arată printre altele:

„Colecțiile elvețiene posedă un mare număr de icoane românești pictate între secolele XVI și XIX, provenite în general, din colecția Schwazer din Lucerna și care au o foarte mare valoare artistică. Cele mai vechi rămîn fidele pe o parte formelor cretane pe de altă parte modelelor slave din Balcani. Cele de la sfîrșitul secolului al XVII-lea aparțin stilului „Brîncoveanu” puternic influențate de barocul care domnește în tot secolul al XVIII-lea, înainte de a face loc unui gen de icoane populare care, părăsind complet modelele tradiționale, se inspiră din pictura pe sticlă germană și maghiară pentru a produce opere pitorești de o prospețime naivă foarte seducătoare”.

VALORI ROMANEŞTI ÎN ARTA BIZANTINĂ

Sub acest titlu, academicianul G. Oprescu publică în revista „Secolul 20” nr. 8/1968, (p. 185—188) câteva reflecţii asupra **recentei** lucrări a cercetătoarei Pauline Johnstone, în limba engleză şi anume: „Byzantine Tradition in Church Embroidery” adică „Tradiţia bizantină în broderia religioasă”. Lucrarea într-adevăr pe lângă datele care în parte au mai fost semnalate sporadic de alţi bizantinologi, reprezintă un tratat de amănunt, în care apar mult legături ale Bizanţului cu Europa, mai ales cu cea orientală, cu regiuni din Asia de Sud şi cu nordul Africii, ce nicăieri n-au fost puse în lumină şi explicate în chip atât de logic şi de clar.

În afară de valoarea ei ca atare, lucrarea are o deosebită importanţă pentru noi prin afirmarea contribuţiei pe care românii prin talentul şi hărnicia lor au avut-o la valorificarea artei bizantine. Ea relevă proba ştiinţifică şi cu exemplare de mare artă, ieşite din mâinile strămoşilor noştri, cât de preţuită de popor era arta ce se practică în ţările româneşti, cu toată viţegia vremurilor.

Analizele sînt purtate îndeosebi asupra laturii tehnice privind broderiile, cât şi a consideraţiilor istorice care au dus la dezvoltarea acestora, resimţirea diferitor influenţe, ca de pildă cea musulmană, etc.

Se arată astfel că din broderiile ce ne interesează, adică redînd figuri şi scene alese din Vechiul şi Noul Testament, lucrate într-un stil deosebit cu fire de aur şi argint, înconjurate uneori cu fire subţiri de mătase, ca să sugereze o anumită nuanţă de lumină, se păstrează doar câteva anterioare secolul XIII şi XIV. Aceasta pentru că e vorba de o tehnică specială, de o cusătură care nu are de loc a face cu broderia obişnuită cu acul. În general capul personajelor, este executat în broderie de mătase, în timp ce restul lucrării e în fir de aur sau de argint. Mai este de observat că adesea aproape tot materialul pe care se făcea broderia dispărea sub ea. El era de mătase sau, mai rar de catifea, obişnuit de culoare roşie sau albastră. Acest colorit în secolele următoare devine mai deschis şi în loc de a se broda şi fondul pieselor în aur sau argint, se renunţă la această broderie mai greu de lucrat şi mult mai costisitoare punîndu-se ca fond o stofă de culoarea aurului. Trebuie de adăugat şi faptul că ornamentul care se practică şi la

noi pe o scară destul de întinsă are la bază o tehnică mult mai complexă, necesitănd o pricepere cât se poate de desăvârșită. Broderiile permit de asemenea prin stilul sau inscripțiile lor identificarea atelierelor vremii, circulația lor, numele donatorului, lărgind astfel orizontul datelor istorice și artistice. Importanța lor crește cu atât mai mult cu cât au fost continuate și după cucerirea peninsulei balcanice mai ales de români și de sîrbi, atestînd astfel mai ales din punct de vedere bisericesc, legăturile Bisericilor de aici cu Patriarhia Constantinopolului.

Între piesele ce ilustrează această branșă sînt amintite deosebi veșmintele sacerdotale, acopererimintele sau epitafele ș. a. Între țările unde s-au practicat și produs cele mai frumoase exemplare de broderie religioasă, țările românești ocupă un loc cu totul special.

Din cele 121 planșe prezentate în lucrare 52 sînt luate din țara noastră, reprezentînd „monumente mai de valoare decît chiar cele din Atena, din frumosul muzeu Benaki, sau din oricare altă parte a Europei orientale influențate de Bizanț”. Acestea sînt opere de artă ieșite din darul și din îndeletnicirea noastră în execuția artistică, altoite pe o cultură de importanța celei bizantine.

Așa cum rezultă în chip logic și evident din lucrările „pentru evoluția noastră ca popor de cultură și pentru tot ce constituie problemele esențiale ale formării noastre, această legătură strînsă cu Bizanțul, n-ar egala ca importanță decît numai faptul că în originea poporului nostru se găsesc ca fondatori triburile dacice și tracice, amestecate cu legiunile romane care colonizaseră Dacia”.

PROTEJAREA MONUMENTELOR BISERICESTI

Lăcașurile de cult prin însăși apartenența lor la viața obștei, se bucură de o atenție deosebită din partea acesteia, cu atât mai mult atunci cînd poartă și amprenta talentului, a sîrguinței și idealurilor înaintașilor. Adesea bisericile prin înfățișarea lor interioară sau exterioară reprezintă însăși oglinda unei așezări.

Iată considerații care recent au stat la baza discuțiilor destul de ample provocate de problema demolării a unor de biserici din ținuturile Colombes și Ormesson (Franța). Un articol apărut în acest sens în ziarul *Le Monde* (nr. 7435 din 5 decembrie 1968, p. 21) pune de fapt următoarea întrebare: „Cele două mii de biserici și capele care în orașele Franței sînt progresiv încercuite prin creșterea cartierelor mărginașe, vor fi șterse de pe listele de protecție ori de cîte ori un urbanism orb sau interesul răuînțeles a unui promotor va hotări astfel?” „Salvarea bisericii din Colombes (și poate este încă timp?) ar fi o ultimă șansă de a păstra ceva din ceea ce a fost cîmpie

și sat în mijlocul unei informe suburbii ce se clădește sub ochii noștri, ultima ocazie de-a compensa cu puțin farmec eșecul noilor amenajări pe care un vizitator le părăsește fără chiar să le vadă”.

Cît despre modul în care uneori se face restaurarea unui monument același articol constată următoarele: „Ce rămîne la urma urmelor din biserica din Ormesson?... Intregul caracter al acestui edificiu sensorial și parohial este pierdut”.

Între cauzele generatoare ale acestor deficiențe Philippe Levantal, autorul articolului indică: a) atotputernicia podurilor și șoselelor; b) planurile unui arhitect indiferent; c) neputința bugetară a afacerilor culturale și d) indiferența clerului.

Cele semnalate, dar mai ales conștiința responsabilității într-o astfel de cauză și a cărei ecou se face autorul, ne prilejuește o reflexie asupra necesității îngrijirii atente a locașurilor de cult indiferent de vechimea sau valoarea lor.

Cu osebire însă se cere această grijă pentru acelea cu o valoare particulară. Acolo unde există posibilitatea încadrării unui astfel de monument în ansamblul noului, arhitectul poate găsi soluții foarte judicioase, iar dacă rațiunile de sistematizare impun demolarea trebuie urmată calea reconstruirii în forma originală, ceea ce mijloacele tehnice permit cu prisosință.

În legătură cu aceasta putem menționa de pildă la noi în țară pentru prima alternativă biserica Crețulescu din București, pentru a doua, bisericile din peajma marilor hidrocentrale. Săblinim aici și faptul că la procedeele tehnice, adăusul atenției clerului și Direcției monumentelor istorice, subvențiile din bugetul Statului și din fondurile bisericesti au înlesnit și întregit posibilitatea unor restaurări masive ca acelea a mănăstirii Neamțu, Putna, Voroneț, Tismana și altele, vestite în toată lumea.

Referitor la cele de mai sus se poate constata că preoților le revine permanent îndatorirea ca în virtutea rivnei pentru casa Domnului să-i arate cuvenita purtare de grijă în așa fel ca aceasta să contribuie la o adevărată elevație spirituală, artistică, patriotică și umanitară

INGRIJORARE PENTRU VALORILE ATONITE

Nu a trecut multă vreme de cînd cu deosebită solemnitate s-a sărbătorit mileniul Sfîntului Munte al Atosului. De la întemeierea celei dintîi mănăstiri și azi el nu a încetat să fie un însemnat centru de cultură și spiritualitate ortodoxă, să depoziteze tot ce era mai frumos și mai reprezentativ în întreaga Biserică a Răsăritului.

Lăcașurile de rugăciune de aci, lavre, mănăstiri, metohuri sau schituri, reprezintă nu numai monumente istorice și de arhi-

tecură sau pictură, ci totodată adăposturi pentru nenumărate obiecte de preț, icoane, broderii, cărți și manuscrise, etc.

Pe acest munte sacru, pe unde potrivit unei tradiții grecești Mintuitorul însuși ar fi trecut, toate așezările constituie un adevărat muzeu viu, unic în lume și care mărturisește despre gloria Bizanțului.

Pe măsura însă a acestui neprețuit tezaur trebuie să se manifeste și grija respectivă. Or, timp îndelungat, piesele unice de aci au fost expuse avidității sacrilege a traficantilor de antichități, poate de multe ori, ceea ce e mai regretabil, prin delăsarea unora dintre viețuitori.

Dar dacă prin grija autorităților competente s-a reușit a se înlătura pericolul instrăinării, altul nu mai puțin mare răvășește o sfântă moștenire — focul. Cazuri concrete sînt menționate și în ziarele din ultimul timp.

Astfel, după incendiul din 1966 care a distrus aripa orientală a mănăstirii Vatoped ajungînd și la biblioteca din care a distrus exemplare de neprețuit, la sfîrșitul anului 1968 a izbucnit un altul, cuprinzînd cea mai mare parte a imensei mănăstiri Pantelimon.

Pagubele și de această dată au fost considerabile. Ambele incendii amintite s-au datorat imprudenței unor monahi. Dar indiferent de pricină, fapt cert e că s-au distrus valori ce nu mai pot fi recuperate, aceasta obligînd la o reflectare mai serioasă asupra răspunderii față de tezaurul de la Atos, la luarea de măsuri corespunzătoare pentru preîntîmpinarea oricărui accident ce l-ar supune distrugerii.

În privința pericolului incendiilor s-au propus mai multe soluții, rămînînd de văzut care e cea mai eficace. De fapt este dificil a se recurge la o stație centrală de pompieri cum s-a propus din partea unora. Configurația stîncii foarte greu accesibilă, cu mănăstiri fortificate, uneori mari cît un sat, construite ca niște cuiburi de vulturi dominînd marea pe piscuri vertiginoase, nu se pretează la așa ceva. Se poate organiza un sistem elementar de pază contra incendiilor. S-a proiectat echiparea mănăstirilor cu materialul necesar și de asemenea instalarea unor puncte bine alese prevăzute cu mici grupe de intervenții rapide.

IUBIREA ȘI GREFA INIMII

A trecut mai mult de un an de cînd grefa inimii a încetat să mai aparțină domeniului experienței pentru a deveni o metodă științifică ce tinde a se perfecționa extinzîndu-se asupra multor alte organe, chiar asupra creierului. Și dacă oamenii de știință s-au plecat tot mai insistent asupra bolnavilor încercînd să le prelungească viața, trebuie să observăm că în ace-

lași timp s-a adîncit reflecția asupra implicațiilor de ordin moral, juridic și spiritual, decurgînd de aici. S-a pus astfel problema de a ști dacă e drept să încerci salvarea vieții cuiva, neavînd certitudinea morții altuia, care devine „donatorul” unui anume organ. Desigur în această privință există o gamă întreagă de motivări, mult dezbătute și în presă (aci ne referim la două articole: „Grefa inimii — implicații pasibile” de Alfonso Ivașcu și dr. Emil Poenaru, în rev. *Astra*, Brașov, an. III nr. 10/29, octombrie 1968, p. 22 și „Amour de coeur et greffe du coeur” de Gh. Flotte, în rev. *Le Christianisme au vingtième siècle*, nr. 37, octombrie 1968, p. 589), revista noastră însăși prezentînd într-unul din numerele anterioare (1—3/1968 pp. 131 sq) citeva considerații.

Ca o concluzie generală se desprinde faptul că unica optică admisibilă e aceea care privește viața ca un bun sacru al fiecărui individ. De aceea sînt obiecțiuni care se cer clarificate, întrelăsări care așteaptă răspunsuri neechivoce, căci balanța justiției nu poate oscila între cel care experimentează și cel care suferă, atunci cînd e vorba de dreptul inalienabil la viață.

Poate fi prezentă aci o dublă ipoteză atît în cazul celui căruia i se extrage inima cît și al căruia i se grefează. Donatorul, dat fiind nevoia de a „preda” o inimă pe cît posibil mai „proaspătă”, se poate afla în situația de a i se preleva acest organ vital înainte ca chirurgul să fi luat toate măsurile necesare pentru a se convinge de realitatea morții.

În ce privește situația primitorului, apologeții transplantărilor de cord spun că acestea se execută numai în cazurile extreme, atunci cînd bolnavul ar muri fără nici o îndoială din cauza cardiopatiei sale. Totuși, cardiologii sînt cvasi unanimi în a afirma că nu se poate spune în chip absolut cînd un cardiopatic va muri.

Într-o dilemă similară se găsește reglementarea prin lege a acestei realități. Profesorul Guggishgerger a exprimat un punct de vedere pe cît de sceptic pe atît de judicios: „Nașterea și moartea organismelor sînt fenomene misterioase. Legiuitorul să se ferească a interveni în aceste fenomene. Dar omîenirea nu este dispusă să accepte o asemenea soluție. Dovada ne-o oferă efervescența pe plan mondial, etic și juridic concentrată în jurul problemei deformării momentului în care o persoană fizică a încetat să mai existe, în care toate prerogativele, toate atribuțiile inerente ale unui om în viață se sting”.

Între multiplele păreri în acest sens amintim că cel de-al treilea Congres de chirurgie experimentală de la München a stabilit că „donatorul” trebuie să se afle într-o stare de comă ireversibilă iar „beneficiarul” să sufere de o cardiopatie rapid progresivă spre un sfîrșit fatal; iar, Consiliul organizațiilor

internaționale de științe medicale întrunite la Geneva a insistat asupra faptului că moartea poate fi considerată drept reală doar atunci când s-a pierdut unitatea biologică condusă de creier.

Pentru certitudinea că inima s-a extras de la un adevărat mort, s-a preconizat sistemul controlului efectuat de două echipe: una care constată decesul clinic și alta care practică grefa.

În orice caz dreptul asupra cadavrelor ca „piese de schimb” la fel nu se poate ignora, mai ales când există o dispoziție testamentară prealabilă.

Problema „donatorului” însă se va rezolva o dată cu triumful inimii artificiale. Rămâne încă în discuție și problema consimțământului primitiv, cu atât mai mult cu cât operațiile de acest gen poartă încă amprenta experimentului. Corpul omenească este apărut de legea penală împotriva oricărei atingeri și intervenția temerară nu poate fi acoperită prin consimțământ. Desigur este angajată și responsabilitatea medicului. Se pune și aici însă întrebarea ce efect va avea asupra stării psihice a bolnavului lămurirea lui asupra faptului că boala de care suferă este incurabilă iar o intervenție chirurgicală implică riscuri.

Se poate observa deci că în cazul grefelor trebuie satisfăcute toate exigențele științifice și etice, mereu sporite. Dar oare morala va reprobă faptul de a încerca a face să supraviețuiască un om datorită unui organ al altuia care în mod implacabil a trecut pragul morții? Moartea nu este totată pentru toate părțile corpului în același timp chiar dacă viața a încetat deja în momentul operației. Numai că în acest caz viața nu este suprimată ci folosită.

Religia creștină recomandă respectul corpului și a rămășițelor sale, ca unul ce e sortit reînvierii la sfârșitul veacurilor. Învierea însă nu este legată de integritatea acestuia. Scriitorii creștini au pus adesea întrebarea în acest context despre ce va fi cu credincioșii înecați și mincați de pești, incinerati, dezintegrați sau pulverizați prin accidente, etc.

Problema „schimbului” de organe este în acest sens prejudiciată doar de egoismul îngust, care ține să-și prelungească oarecum existența terestră și dincolo de mormânt. Or, un astfel de schimb poate fi apreciat și drept un mijloc pentru „donator” de a se dovedi util semenilor.

REÎNVIEREA UNOR DISPUTE RELIGIOASE?

După cum este îndeobște cunoscut, conflictul între catolici și protestanți în Anglia își are începuturi îndepărtate. Reactualizarea lui însă pare anacronică într-un veac de extinse relații ecumenice. Faptele dovedesc totuși o situație mai complexă, mai ales în Irlanda. Astfel, după cum ne informează presa („Lumea” nr. 51 din 12 decembrie 1968, p. 32 și „Flacăra” nr.

709 din 28 decembrie 1968, p. 69), în octombrie trecut un grup de demonstranți în majoritate catolici, au încercat să pătrundă în Londonderry, pentru a protesta împotriva discriminării economice și politice, practicate încă în toate cele șase districte ale Ulsterului (Irlanda de Nord). Poliția i-a atacat pe demonstranți cu brutalitate. Circa o sută de persoane au fost rănite iar demonstrația a fost împrăștiată. După aproape o lună, au revenit însă, și în ciuda împotrivirii poliției și a unor localnici protestanți, au organizat o demonstrație masivă. După o săptămână, noi ciocniri violente între catolici și protestanți s-au soldat cu 24 de răniți.

Manifestanții care au umplut străzile și care au comis acte puțin cucernice nu vehiculau revendicări religioase, ci profund „laice”. Catolicii, aflați în minoritate (doar o treime din populație, dar considerați „din ce în ce mai activi”), se declară nedreptățiți în legătură cu exercitarea unor drepturi civile (criticând în special inexistența unui sistem electoral bazat pe sufragiu universal pe plan local). Ei protestează de asemenea împotriva nivelului ridicat al șomajului și a lipsei acute de locuințe, arătând că urmăresc să obțină abolirea oricăror discriminări. Protestanții susțin la rândul lor că sînt „amenințați” de „veleitățile” catolicilor. Veleitățile erau puse în legătură cu acele formulări care cer o separare a Irlandei de Nord de Marea Britanie. După cum se vede, disputele religioase sînt de fapt conflicte cu implicații social-politice și chiar economice. Au fost abordați și factori de ordin istoric. Se știe, Irlanda (și mai ales nordul acesteia) a fost puternic colonizată în trecut de insularii britanici și în special de protestanții scoțieni, care mai păstrează încă anumite privilegii. Un război civil îndelungat s-a soldat cu separarea celor șase comitate de nord și cu alipirea lor la Marea Britanie. Și, cu toate că, începînd din 1920, în Irlanda de Nord funcționează un parlament și un guvern autonom, curentul „separatist” (format în general din irlandezi — în mare parte catolici) nu și-a pierdut adepții, întrucît Whitehall-ul conservă unele drepturi legislative și fiscale în Irlanda de Nord. Un sistem selectiv și arhaic de vot prin care se acordă mai multe sufragii proprietarilor și industriașilor — în genul protestanților adîncește nemulțumirile catolicilor.

Oricare ar fi însă faptele și interpretarea ce le-o puteam da, disputa dintre catolici și protestanți în Irlanda de Nord este regretabilă atît prin cauzele care au determinat-o cît și prin consecințele ce le-a provocat.

O ENIGMA ISTORICĂ?

Personajele binecunoscute ale istoriei universale au atras totdeauna admirația contemporanilor sau a generațiilor urmă-

toare și au creat legende în jurul lor. Diferitele variante ale unor înfăptuiri înflorite după gustul epocii au dat însă mereu de lucru istoricilor în fidelitatea lor față de obiectivitate. Ipotezele și teoriile desigur își au rostul lor în stabilirea realității. În cele ce urmează ne-am referi la una din ipotezele privind o figură remarcabilă a istoriei și care s-a bucurat în același timp de atenția Bisericii apusene. Este vorba de eroina franceză Ioana d'Arc, cu un rol atât de important în războiul anglo-francez de 100 de ani. N-am reaminti prea mult din viața ei decât doar că după ce repurtase victorii în fruntea unei mici armate în 1429, la Compiègne, părăsită de ai săi cade în mîna burgunzilor, care o vînd englezilor. Acuzată ca eretică e judecată de un tribunal ecleziastic și arsă pe rug în Ruen în 1431.

Se pare însă că unele cercetări vreau să acrediteze o versiune ce provoacă anumite nedumeriri. Potrivit acesteia, martirajul ei a fost doar spectacular, simulat, aci fiind vorba de o substituție.

Astfel, după cum aflăm în presă (Veac Nou, nr 33—16 august 1968, p. 10), în articolul „Dosarul secret al Bisericii franceze”, doi istorici încearcă să demonstreze că nu Ioana d'Arc a fost arsă pe rug la 30 mai 1431. Argumentele lor se bazează pe deducții logice. Pînă la un anumit punct ei se declară de acord cu versiunea oficială a istoriei.

Precizînd că ducesa Iolanda d'Anjou care avea interesul s-o salveze pe Ioana d'Arc a dus tratative secrete cu englezii, în mîna cărora căzuse eroina populară, cei doi cercetători presupun că în ultimul moment „Fecioara din Orléans” cum i se mai spunea, a fost înlocuită cu o „vrăjitoare” oarecare (în abundență putem zice în acea vreme).

Ce s-a întîmplat însă cu Ioana d'Arc? Istoricii menționați precizează că în 1436 Ioana des Armoises, soția lui Robert des Armoises din Metz, a susținut că este una și aceeași persoană cu Ioana d'Arc. Frații acesteia au recunoscut-o și au consimțit s-o întovărășească, în 1439, la Orléans, unde autoritățile locale au organizat în cinstea ei sărbători fastuoase. Că, dintr-un motiv sau altul, reapariția Ioanei l-a nemulțumit pe rege, sau poate că Biserica a considerat inoportună dezvăluirea unei taine în care era implicată nemijlocit, cert este că după un an Ioana des Armoises a fost nevoită să-și retracteze afirmațiile, jurînd în biserică a nu fi Ioana d'Arc. Rămîne însă neînțeles faptul, subliniază autorii, „Dosarului secret”, că ea n-a fost pedepsită pentru încercarea de înșelătorie. Mai departe numele Ioanei d'Arc (sau des Armoises) se pierde. Istoricii subliniază însă un alt amănunt în sprijinul ipotezei lor și anume: deși reabilitată de Biserica catolică încă din anul 1456, Ioana d'Arc e trecută în rîndul Sfinților în 1920, fără ca în obișnuita formulă de canonizare să se amintească de „mucenicia” ei, ceea ce dovedește că nu și-a sfîrșit zilele pe rug.

În acest caz s-ar pune problema dacă și celelalte elemente care dau imaginea vieții ei sînt suficiente pentru a justifica o canonizare. Asupra realității însă știința istoriei își are cuvîntul. Supozițiilor prezentate, desigur nu li se poate nega interesul firesc pe care-l suscită și care probabil va crește pe măsura dezlegării definitive a enigmei.

IMITATIO CHRISTI AD LITTERAM

O stranie curiozitate a suscitat încă din anul trecut cazul lui Joseph Richard de Havilland găsit în agonia crucificării într-un parc londonez. Iată cum se descrie (preluată după rubrica „Intimplări adevărate” a revistei „Magazin” nr. 572 din 21 septembrie 1968), starea psihologică a crucificatului: „Nu știa de cît timp se afla acolo; nu-și amintea și nu se putea concentra: durerea aceea cumplită îl împiedica. Cu un efort omul își întoarse capul spre dreapta. Mușchii brațelor și ai toracelui se contractară mărindu-i senzația de sufocare. Măsură cu ochii cuiul care-i străpunsese palma și se înfipse adînc în lemnul transversal. Încercă să găsească o poziție mai bună, relaxîndu-se ușor, dar simți iar ea se sufocă. Ca să-și umple plămîinii cu aer, se sprijini pe picioare așa ca să se poată ridica puțin; reuși pentru o clipă, apoi alunecă și citeva secunde atîrna în gol, ținut între cele două cuie. Durerea insuportabilă îi dădu puterea să se cațere din nou ajutîndu-se cu tocul pantofului pe care-l fixa într-o scobitură al lemnului. Din cauza efortului leșină din nou.

Se înnoptase bine cînd își reveni. Era sfîrșit, pierduse sînge, iar buzele erau o rană. La gîndul că nu mai poate suporta și că va trebui să moară se simți ușurat... era sfîrșitul unui chin oribil. O imploare de milă îi mai stăruia pe buze, pe urmă întrebarea de ce nu se sfîrșește o dată. Apoi urlă. Înțelegea că va muri. Dorea acest lucru. Urlă din nou. Își auzi glasul ca prin vis și se cutremură de propriul său strigăt”.

În raportul dresat de autorități asupra celor întîmplate se preciza: „Un caz de criză mistică: a convins pe un prieten să-l bată în cuie în modul acela... Isterie s-ar spune”.

Desigur mobilele care vor fi dezlănțuit această criză vor fi fost multiple, oscilînd poate între simțămîntul ispășirii sau al mîndriei meritelor ce nu ar întîrzia să se popularizeze.

Făcînd însă abstracție de nume, referîndu-ne doar la cazul ca atare, socotim poate nu fără greș, că acesta nu este aureolat de credința și eroismul crucificaților care au marcat începuturile creștinismului, înscrîși fiind cu cinste în istoria bisericească, apostoli sau martiri. Mai mult, referîndu-ne la unele forme de pietate din vechime pe care aceeași istorie le-a consemnat, de pildă de stiliți sau stilpnici, de „nebuni pentru Hristos”, purtînd sau umblînd cu cruci adevărate pe umeri, consta-

tăm că ele se încadrează în atmosfera acelei vremi, răspunzând imaginii pe care creștinii mai rîvnitori și-o făceau despre desăvirșire. Alte forme (ca flagelările de exemplu) devin în evul mediu mai mult practici ce caracterizau unele secte sau ordine călugărești și față de care Biserica manifesta rezerva cuvenită.

Citeva dintre aceste practici au persistat chiar și mai târziu și poate cazul prezentat nu este singular.

Nu intenționăm a face aprecieri asupra modului în care creștinii au înțeles să-și trăiască propria credință, dar trebuie arătat că Biserica nu-și poate însuși practici ce prin sminteala adusă credincioșilor și prejudiciul adus unei evlavii sănătase, afectează bunul ei nume. Fără a intra prea mult în considerații dogmatice sau morale și chiar dacă ne-am feri să calificăm cazul arătat, în același mod ca și concluzia raportului asupra lui, se poate observa clar că el nu se încadrează într-o dreaptă urmare a Domnului nostru Iisus Hristos, potrivit Sfintei Sale Evanghelii.

Oare ar îndrăzni cineva să se creadă vrednic în așa măsură încît să împlinească o jertfă ca aceea adusă o dată pentru totdeauna și pentru toți de Mîntuitorul? Iar dacă nu dragostea nelărmurită față de semenii, ca a Răstignitului de altădată, ci alte considerații stau la baza crucificării cuiva, care este valoarea acesteia? Căci zice Apostolul Neamurilor în acest sens: „Și dacă trupul mi l-aș da să-l ardă, iar dragoste nu am — nimic nu-mi folosește” (I Cor. 13, 3).

Nu s-ar putea deci cu ușurință desprinde o adevărată semnificație religioasă a unui astfel de act, ca cel relatat sau a altora similare, generate de impulsuri confuze. Chiar încercarea de a re trăi prin astfel de practici, unele momente psihologice prin care au trecut Domnul și Sfinții Săi, este aproximativă și poate ar friza o falsă evlavie... Credința adevărată este aceea care poate fi verificată doar prin faptele bune în comuniunea iubirii, după cum spune și Sf. Ap. Iacov (II, 17): „Credința dacă nu are fapte e moartă în ea însăși”.

Trebuie găsită deci calea cea mai adecvată a participării flecăruia la sublimitatea jertfei lui Iisus Hristos. Într-adevăr el a zis: „Dacă vrea cineva să vină după mine, să se lapede de sine și să-și ia crucea și să-mi urmeze Mie (Matei 16, 24). Dar pentru a găsi calea să ne reamintim și aforismul: „Litera ucide, duhul face viu” (II Cor. 3,6).

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

PAZNUIREA CRACIUNULUI ȘI REINNOIRII ANULUI

Sărbătorirea Nașterii Domnului și Anului Nou s-a făcut în cuprinsul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului prin urmarea întocmai a făgașului tradițional. În ajunul marelui sărbători, preoții din Timișoara, cîntăreți, coriști și credincioși, s-au perindat la reședința mitropolitană aducînd Arhipăstorului o dată cu colindul strămoșesc, mărturia dragostei lor oglindită în bunele urări de acest prilej.

În însăși ziua praznicului s-a săvîrșit la catedrala mitropolitană sfînta liturghie în cadrul căreia Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a vorbit despre Crăciun ca sărbătoare a omului mereu înnoitoare de sulete, deși de două ori milenară. Prin aceasta ea dă un spor de putere spre împlinirea celor mai înalte năzuințe.

După slujbă a avut loc la reședință o recepție la care, au luat parte membri ai Consiliului eparhial și Adunării eparhiale, reprezentanți ai cultelor religioase din Timișoara, preoți și bisericani din oraș, corul catedral și credincioși.

În numele celor veniți să-și prezinte felicitările, a vorbit P. C. Părinte Cornel Crăciunescu din Timișoara-Ronat, subliniind modul în care s-a realizat comuniunea duhovnicească, atît de caracteristică sărbătorilor, în cuprinsul eparhiei, între ierarh, preoți și credincioși.

Înalt Prea Sfinția Sa a răspuns arătînd că tradiția seculară a poporului nostru, alimentează mereu această comuniune, împărtășindu-ne în același timp cu toții din noul aducător de progres. A mulțumit apoi pentru atașamentul arătat și le-a împărtășit aceleași bune urări.

În seara zilei, în cadrul vecerniei, s-au executat de către corul catedral colinde vechi românești ca și cîntece de Crăciun aparținătoare altor confesiuni, ilustrîndu-se astfel unitatea neamului omenesc dornic de înțelegere și pace. O predică adecvată ținută de P. On. Părinte Gheorghe Geția a prezentat caracterul acestor creații.

De altfel și în ziua a doua a praznicului ca și în duminicile care l-au încadrat adică 27 și 29 decembrie, corul preoților din Timișoara și corul catedral au adus slujbei de seara cîntările specifice atmosferei sărbătorești,

În ziua de 26 decembrie 1968, sfânta liturghie a fost săvârșită de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit în catedrala din Caransebeș unde, a hirotonit întru diacon pe candidatul de preoție Nicolae Paraschivu. Celor adunați la marea slujbă, Chiriarhul le-a vorbit despre nașterea Mântuitorului în sufletele creștinilor, ca fiecare să poată zice cu Apostolul Neamurilor că Hristos însuși trăiește în ei, prin fapte bune și de folos tuturor.

La reședința mitropolitană, a avut loc de asemenea o recepție. În numele celor de față a vorbit P. C. Părinte Ioan Teodorovici arătând că frumusețea cîntului tradițional mărește bucuria praznicului. A prezentat apoi Chiriarhului cele mai alese urări.

A răspuns Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae subliniind folosul cultivării tradițiilor autentice.

Prăznuirea Nașterii Domnului a fost pregătită de asemeni la Caransebeș și de Seminarul teologic din localitate. Aci, în seara zilei de sîmbătă 14 decembrie 1968, a avut loc o serbare în cadrul căreia, sub îndrumarea profesorilor Constantin Vladu și Cornel Olariu, s-au prezentat colinde, piesa Vifleemul și Plugușorul. O conferință adaptată programului a fost susținută de P. C. diacon prof. Silviu Anuichi. A vorbit de asemenea ca delegat chiriarhal P. On. Părinte vicar Traian Sevcicu, împărțind din partea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae aprecieri asupra muncii ce se desfășoară la Seminar și bune urări privind cursul acesteia pe mai departe.

În seara zilei următoare corul Seminarului teologic a dat răspunsurile la vecernia din catedrala caransebeșană, executînd și cîteva colinde. Prezentarea acestora a fost făcută tot de Părintele diacon Silviu Anuichi.

În duminică imediat următoare Crăciunului, potrivit obiceiului de-a vizita canonic de marile praznice parohia Lugoj, Înalt Prea Sfinția Sa a poposit aci însoțit de P. On. Părinte Patriciu Tufescu inspector eparhial și Protodiacon Simion Bîtea. Sfînta liturghie a fost săvârșită în biserica Pogoririi Duhului Sfînt, fiind hirotonit acum întru preot diaconul Nicolae Paraschivu.

La priceasnă Chiriarhul a predicat despre însemnătatea Nașterii Domnului ca simbol al unității și bunăvoinții între oameni, a reinnoirii sufletești.

De asemenea, în seara zilei, în cadrul vecerniei săvârșite în biserica Adormirea Maicii Domnului, Înalt Prea Sfinția Sa a vorbit despre îndatoririle ce revin credincioșilor în împlinirea adevăratei slujiri a lui Dumnezeu și oamenilor, lucrînd pentru consolidarea unității bisericești și naționale, pentru propășirea tuturor.

În ziua de Anul Nou s-a săvârșit sfînta liturghie cu îndătinatul Te-Deum pentru conducerea Bisericii și a Țării. La reșe-

dința mitropolitană s-a dat apoi o recepție cu participarea preoților și reprezentanților cultelor religioase din oraș, a corului catedral, a numeroși bisericieni și credincioși.

Prin cuvinte adecvate începutului unei noi perioade de activitate, în numele tuturor P. On. Părinte Traian Sevcicu, vicar eparhial și Mathos Paul protopop reformat, au făcut cuvenitele urări Întâistătătorul Mitropoliei Banatului.

A răspuns Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit mulțumind tuturor pentru zeloasa împreună lucrare depusă pentru buna desfășurare a vieții bisericești în cuprinsul Mitropoliei Banatului, exprimând aceleași alese simțăminte și bune urări ca și nădejdea unor roade și mai bogate în activitatea ce urmărește continua prosperitate a Bisericii și Țării.

SESIUNEA ADUNĂRII EPARHIALE

Ziua de duminică 8 decembrie a însemnat pentru Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, un moment sărbătorește și totodată prilej de bilanț al muncii depuse, prin ținerea Adunării eparhiale.

Atmosfera sărbătorească a fost simțită de toți credincioșii, mai ales prin slujba arhierască de la catedrala mitropolitană, săvârșită de un sobor, alcătuit din membri clerici ai acestui Înalt for deliberativ eparhial. La vremea predicii, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae a arătat, în sensul învățaturii despre Biserică, faptul că ea este formată din păstori și păstoriți, aceștia trebuind să conlucreze, așa cerind însăși vremea noastră și lumea care tinde spre unitatea general umană. Chiriarhul a arătat apoi rolul Adunării eparhiale în călăuzirea vieții Bisericii bănățene, indemnând la o lucrare pusă mereu în slujba mai binelui și propășirii, astfel ca voia lui Dumnezeu să se îplinească „în cer ca și pe pământ”.

După sfânta liturghie s-a săvârșit rânduiala pentru deschiderea Adunării eparhiale precum și parastasul tradițional pentru ierarhii, preoții, ctitorii și binefăcătorii decedați.

Lucrările sesiunii au început la orele 14 în localul Centrului eparhial, după ce o delegație aleasă dintre membrii Adunării eparhiale, formată din P. On. Părinte Ioan Goanță și din prof. Ioan Buzea, Ioan Gaita și Constantin Cristoi, au invitat pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit să le prezideze.

În cuvîntul de deschidere, Înalt Prea Sfinția Sa a salutat mai întâi prezența membrilor Adunării eparhiale, a protopopilor în funcțiune precum și conducătorii diferitor sectoare de activitate din cadrul Arhiepiscopiei, a arătat apoi succint că în anul scurt s-a realizat un spor de activitate datorită însăși desfășurării întregii vieți a societății. Biserica trebuie deci să continue strădaniile de-a se face folositoare obștei pe linia celei mai au-

tentice tradiții românești și creștinești. Un moment marcant pentru ceea ce reprezintă rostul lucrării Bisericii în acest sens, l-a constituit în cursul anului audiența de prezentare a conducătorilor cultelor religioase din Republica Socialistă România la Președintele Consiliului de Stat. După ce s-a referit la comemorarea împlinirii a 20 ani de la reîntregirea Bisericii și a 50 ani de la Unirea Transilvaniei cu Patria mamă, evenimente pe care Biserica Ortodoxă Română le-a comemorat cu toată cuviința, Înalt Prea Sfinția Sa a arătat semnificația ee o au aceste evenimente pentru noi toți, mai ales acum când unirea tuturor forțelor națiunii se dovedește necesară împlinirii rosturilor noastre în lucrarea contemporană. Chiriarhul a apelat apoi la cei prezenți de a-și da contribuția la găsirea celor mai adecvate soluții pentru rezolvarea problemelor de pe ordinea de zi.

S-a procedat în continuare, potrivit prevederilor regulamentare, la constituirea biroului Adunării, făcându-se imediat și apelul nominal, în urma căruia s-a constatat prezența integrală a membrilor.

Înainte de a se intra în ordinea de zi propriu zisă, Înalt Prea Sfințitul Părinte Președinte a propus ca pentru a da expresie sentimentelor Adunării eparhiale, să se trimită telegrame Întistătorului Bisericii Ortodoxe Române, Conducătorilor de Stat și Comitetului Național pentru apărarea păcii. Propunerea a fost urmată de citirea textului care a fost aprobat cu aclamații. S-a hotărât de asemenea trimiterea unei telegrame Prea Sfințitului Episcop Teoclit al Aradului, în aceeași zi desfășurându-se și lucrările Adunării eparhiale a Episcopiei surpri, de la care s-a primit și citit o telegramă de bune urări pentru în treaga muncă ce se depune.

Mai departe s-a dat cuvântul P. On. Părinte protopop Bujor Toma, care a prezentat raportul general al secțiilor unite ale Consiliului Arhiepiscopesc. Adunarea eparhială a luat la cunoștință raportul și l-a aprobat.

Sfârșindu-se partea întâia a ședinței cu repartizarea rapoartelor pe comisii în vederea analizării și elaborării proiectelor de hotărâri, Înalt Prea Sfinția Sa a invitat pe participanții la o agapă comună.

După masă, lucrările Adunării eparhiale au fost reluate în dezbateri rapoartele repartizate. Concluziile dezbaterilor concretizate în proiecte de rezoluții, au fost aduse în fața plenului Adunării de către raportorii lor și supuse discuției.

Astfel, pe marginea proiectului de rezoluție a comisiei administrativ-bisericești, prezentat de dl. dr. Nicolae Bihoiu, au luat cuvântul: Prot. Ioan Goanță, dl. dr. Teodor Dejeu, Prot. Ioan Olariu, Prot. Nicolae Paștiu arătând necesitatea îmbunătățirii continue a lucrării pastorale ca și a cointeresării membri-

lor corporaţiunilor parohiale în reuşita acesteia, totodată şi a strădaniei continue pentru asigurarea unităţii în cadrul eparhiei.

Pe marginea proiectului de rezoluţie a comisiei cultural-sociale, prezentat de dl. Filaret Barbu, au luat cuvîntul: dl. dr. Alexandru Radivojević, dl. Ioan Gaita, dl. Filaret Barbu, Prot. Iova Firca, dl. dr. Iuliu Poro, dl. prof. Ioan Buzea, scoţînd în relief folosul bunelor relaţii între credincioşii diferitelor culte religioase, în cuprinsul Arhiepiscopiei, reflectate şi în cadrul înţîlnirilor creştine mondiale; de asemenea necesitatea acordării şi pe mai departe a grijii cuvenite bisericilor, mai ales a celor monumente istorice, totodată colecţionarea în continuare a obiectelor de valoare documentară şi artistică. S-a adus în discuţie iarăşi problema cîntării bisericeşti autentice şi a celei în comun, îmbunătăţirea activităţii omiletice şi catehetice a preoţilor.

La proiectul de rezoluţie al comisiei economice prezentat de dl. dr. Petru Fărcaşiu, au luat cuvîntul: dl. dr. Nicolae Bihoiu, Pr. Ioan Şisu, dl. Nicolae Bololoi, Prot. Bujor Toma, dl. Sorin Moldovan, dl. dr. Petru Fărcaşiu, precizînd că bunele rezultate pe latura gospodărească trebuie mereu sporite, avîndu-se în vedere în mod special consumul de luminări, grija pentru lucrările de reparaţii, corectitudinea gestiunii şi bunăstarea parohiilor.

Dl. Marcel Popescu, Prot. Valer Nicola şi dl. Ilie Damian, au adus în discuţie problemele legate de proiectul de rezoluţie al comisiei de organizare prezentat de dl. dr. Teodor Dejeu. S-a subliniat astfel importanţa pentru prosperitatea parohiilor, a rearondării Eparhiei, ca urmare a noii împărţiri administrativ teritoriale a Ţării, precum şi rolul ce revine Bisericii în păstrarea tradiţiilor poporului nostru.

La punctul „diverse” din ordinea de zi au luat cuvîntul Prot. Victor Stoica şi dl. Adam Borozan, care reamintînd că viaţa Eparhiei bănăţene se desfăşoară în cadrul Patriarhiei Române, iar cea a credincioşilor în mijlocul vieţii întregului nostru popor, au exprimat întreaga recunoştinţă faţă de Prea Fericitul Părinte Justinian pentru tot sprijinul acordat, precum şi întregul lor devotament faţă de Conducerea de Stat, organele sale locale şi On. Departament al Cultelor, cu mulţumirea pentru sollicitudinea arătată. S-au rostit de asemenea cuvinte de apreciere pentru tot ceea ce conducerea eparhială s-a străduit a face pentru o cît mai bună îndrumare a vieţii bisericeşti în cuprinsul Arhiepiscopiei.

Înalt Prea Sfinţitul Părinte Preşedinte a tras concluziile rezultînd din discuţiile pe marginea fiecărui proiect de rezoluţie subliniind sarcinile ce decurg din ele pentru activitatea de viitor a eparhiei. Votul dat în unanimitate a întărit cu caracter de hotărîre propunerile făcute. Epuizîndu-se cu aceasta ordinea de zi, Înalt Prea Sfinţia Sa a mulţumit tuturor participanţilor pen-

tru interesul arătat bunului mers al vieții bisericești în cuprinsul Arhiepiscopiei și al Mitropoliei Banatului. Totodată a subliniat faptul că în tot ceea ce s-a înfăptuit pe întreg parcursul anului, conducerea eparhială, preoții și credincioșii Bisericii bănățene au fost călăuziți de Hristos Mântuitorul și Evanghelia Sa, slujind lui Dumnezeu și oamenilor în unitatea credinței strămoșești. În încheiere, a exprimat încă odată convingerea că discuțiile purtate și hotărârile adoptate vor constitui mereu chezașa unor mari împliniri pe mai de parte.

După rostire rugăciunii Tatăl nostru, ședința a fost declarată închisă, la orele 22.

CONFERINȚELE DE ORIENTARE DIN NOIEMBRIE

Ultima conferință de orientare din cursul anului 1968 a fost închinată împlinirii a cincizeci de ani de la unirea Transilvaniei cu Patria Mamă, desfășurându-se în a doua jumătate a lunii noiembrie la sediile protopopiatelor din cuprinsul Arhiepiscopiei într-un cadru festiv potrivit evenimentului comemorat.

Referatele prezentate au dezvoltat tema: „Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la păstrarea și afirmarea unității poporului român”, scoțind în evidență manifestarea sa în cursul istoriei ca o entitate unitară pe întreaga arie de răspândire, lupta poporului nostru pentru păstrarea ființei sale etnice contra dominației străine, pentru dreptate socială și unitate națională, pentru împreunarea tuturor românilor într-un singur stat politic. S-a reliefat sprijinul pe care l-a acordat Biserica Ortodoxă Română întru împlinirea acestor mari deziderate pe plan istoric, prin tipăriturile bisericești care au circuitat fără a cunoaște frontierele ridicate vremelnice între frați, cărți cu mare rost cultural și pentru unificarea sufletească și națională, legăturile permanente bisericești dintre cele trei principate, menținând și sporind unitatea spirituală a poporului.

De asemenea a fost scoasă în evidență contribuția Bisericii ortodoxe române din Banat dată în același sens în veacul al XVIII-lea, la 1848 și pînă la 1 decembrie 1918, cînd ierarhul de atunci cu un mare număr de preoți, intelectuali și credincioși au desăvîrșit o luptă dusă cu abnegație și jertfă pentru realizarea marelui ideal.

Atașată de popor, aceeași Biserică ce a îndeplinit o funcție istorică, a sprijinit și sprijinește eforturile constructive ale poporului pentru înflorirea Patriei și statornicirea păcii în lume. Ea trăiește intens bucuria marilor înfăptuiri ce se dădoresc acului de la 23 august 1944, act care a deschis calea spre realizarea deplinei sale independențe naționale și a întregului popor în lupta și munca pentru împlinirea năzuințelor sale ca bunăstare și fericire.

Desfășurate în cadru sărbătoresc, conferințele care au fost prezidate de Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit și de delegații chiriarhali, au reafirmat hotărârea întregii preoțimii de a-și da aportul pentru continua înălțare a Țării, exprimându-și atașamentul față de conducătorii ei.

INDRUMĂREA LUCRĂRII NOILOR PREOȚI

În permanenta sa grijă pentru pregătirea tinerilor preoți, ea aceștia să răspundă într-adevăr misiunii lor, Sinodul mitropolitan a organizat examenul de capacitate preotească pentru candidații din cuprinsul Arhiepiscopiei, în zilele de 4 și 5 noiembrie 1968. El s-a desfășurat conform prevederilor regulamentare în fața sinodului mitropolitan. Din comisia examinatoare au făcut parte P. On. Părinte Traian Seviciu vicar eparhial, P. On. Părinte dr. Ioan Petreuța consilier administrativ, P. On. Părinte dr. Zeno Munteanu și dl. prof. Constantin Vladu de la Seminarul teologic. Candidații: Gheorghe Bihoi, Ioan Carebia, Teodor Comiș, Ilie Drăghici, Trifon Grozavescu, Gheorghe Jița, Mihai Pop și Leonte Para (cel din urmă aparținător Eparhiei Aradului) s-au prezentat la nivelul cerut, dovedind cunoștințe temeinice, conștiința misiunii, dorința de-a se pune cu toată ființa lor în slujba Bisericii și propășirii Patriei.

La fel, în vremea din urmă, parte din absolvenții școlilor teologice, atât ai Seminarului de la Caransebeș cit și ai Institutului Teologic universitar de la Sibiu, în rîvna de a-și împlini vocația s-au învrednicit de darul preoției. Între aceștia se numără:

Ioan Brînzei (diacon în 17 noiembrie și preot în 24 noiembrie) pentru parohia Herneacova, protopopiatul Timișoara.

Virgil Gădălanțu (diacon în 24 noiembrie și preot în 13 decembrie) pentru parohia Timișoara II.

Nicolae Paraschivu (diacon în 26 decembrie și preot în 29 decembrie) pentru parohia Pojejena, protopopiatul Oravița.

Victor Vasîu (diacon în 30 ianuarie 1969) pentru catedrala mitropolitană.

Samson Crișciu (diacon în 6 februarie și preot în 7 februarie 1969, pentru parohia Șemlacul Mic, protopopiatul Deta.

Fiecare dintre noii hirotoniți au petrecut timpul cuvenit la catedrala mitropolitană, deprinzînd cele rînduite pentru a împlini cu prisosință prescripțiile tipiconale și totodată a se familiariza cu obligațiile față de vitorii lor enoriași.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, a dat fîscăruia în parte în tot acest răstimp sfaturile părintești trebuincioase unei spornice activități pastorale.

Menționăm totodată ca dintre cei rîvnitori în via Domnului, au fost înălțați în rang prin hirotesie, Preotul Ioan Lazăr din

Oravița, în ziua de 17 noiembrie 1968 și Diaconul Cornel Olariu profesor la Seminarul teologic din Caransebeș, în ziua a doua de Crăciun.

PRINTRE CREDINCIOȘII EPARHIOTI

Ultimele luni ale anului 1968 s-au încununat la unele dintre parohiile bănățene prin sărbătorirea încheierii lucrărilor de renovare a lăcașurilor de închinare. Atmosfera praznicului a primit căldura duhovnicească a binecuvinturii arhieresti.

Astfel duminică 3 noiembrie Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae însoțit de P. On. Părinți Patrici Tufescu inspector eparhial și Protodiacon Simion Bîtea, a poposit în *Putna, filie a parohiei Prigcr*, din protopopiatul Oravița.

În fața bisericii Întîistătorul Mitropoliei Banatului a fost întâmpinat de soborul preoților slujitori avînd în frunte pe P. On. Părinte protopop Liviu Liuba care în cuvîntul de bun sosît a subliniat bucuria întregii obști de aci de a fi vizitată de Arhipăstorul ei. Răspunzînd simțămîntelor de atașament manifestate, Înalt Prea Sfinția Sa a îndrumat pe cei prezenți la a cultiva mereu conlucrarea dintre ei, aducătoare de roada bogatelor înfăptuiri: pe care a venit cu dragoste părintească să le binecuvînteze.

A urmat apoi înconjurarea bisericii și slujba așezării sfințelor moaște, după care s-a săvîrșit dumnezeiasca liturghie. La sfîrșit, preotul Ilie Ursu, parohul locului, a făcut o prezentare parohiei. Înalt Prea Sfinția Sa urmînd făgașul gîndurilor împărtășite în predica de la sfînta liturghie a vorbit despre credința în Domnul Iisus Hristos care se oglindește în viața enoriașilor din loc prin dragostea dintre ei și prin cîntea și zelul cu care își îndeplinesc îndatoririle lor bisericești și cetățenești.

După agapa comună ce a avut loc Înalt Prea Sfinția Sa și însoțitorii s-au întors spre orașul de reședință.

Duminică 17 noiembrie 1968, Înalt Prea Sfinția Sa a fost așteptat în parohia *Oravița*. Sosînd în fața bisericii din Oravița Română II, însoțit de P. On. Părinți Traian Sevicu, vicar eparhial și Protodiacon Simion Bîtea, a fost primit după datină de preoții slujitori și de P. On. Părinte Liviu Liuba, protopopul locului, care a rostit cuvîntul de bun venit făcîndu-se interpretul aleselor simțămînte ale credincioșilor.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit a mulțumit și aici pentru felul în care cei prezenți au răspuns dragostei părintești pe care mereu a nutrit-o față de toți fiii duhovnicești.

S-a săvîrșit tîrnosirea bisericii după care și sfînta liturghie. La timpul rînduit Înalt Prea Sfinția Sa a hirotoșit întru diacon pe candidatul la preoție Ioan Brînzei. La priceasnă Ierarhul a

adresat credincioșilor cuvîntul de învățătură legat de pericopa evangheliei duminicale, a bogatului căruia i-a rodit țarina, arătînd că în drumul spre mai bine aceștia trebuie să îndeplinească permanent bunăstarea materială cu cea spirituală, nicicînd mulțumindu-se cu cele ciștigate, ci tinzînd mereu spre mai mult.

La sfîrșitul slujbei preotul paroh Ioan Lazăr a făcut o dare de seamă asupra parohiei, evidențiind rîvna credincioșilor pentru împodobirea bisericii lor în care se oglindește frumusețea suflească cu care s-au înveșmîntat.

După împărțirea anaforei a urmat o agapă comună la casa parohială. În seara zilei s-a celebrat slujba vecerniei în biserica din parohia Oravița Română I, în cadrul ei Înalt Prea Sfinția Sa înălțînd în rang prin hirotésie pe parohul locului preotul Ioan Lazăr, care s-a distins printr-o îndelungă și merituosă activitate pastorală.

Săvîrșindu-se slujba preotul paroh a prezentat cuvenitul raport, în urma căruia Înalt Prea Sfințitul Mitropolit și-a arătat mulțumirea de-a constata o bună desfășurare a activității în cuprinsul parohiei, îndrumînd totodată pe credincioși la păstrarea frumoaselor tradiții locale ca și a spiritului dragostei lor.

La plecare Chiriarhul a fost petrecut cu emoție și cu bune frățești, care asigură unitatea întregului popor. urări de obște a credincioșilor.

În ziua de 24 noiembrie 1968, Înalt Prea Sfinția Sa a venit în mijlocul credincioșilor din parohia de vechi tradiții bisericesti *Sînnicolaul Mare*, fiind însoțit de P. On. Părinți Traian Sevițiu vicar eparhial și Protodiaconul Simion Bîtea. Înaintea bisericii celei mari, un sobor de preoți și diaconi împreună cu credincioșii așteptînd binecuvîntarea arhierescă, au întîmpinat pe Întîistătătorul Mitropoliei Banatului, bucuria tuturor fiind tîlmăcită de P. On. Părinte Tiberiu Farca prin cuvintele biblice „Bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului”. A răspuns Înalt Prea Sfinția Sa cu emoția aceleași bucurii și cu dorința rugăciunii laolaltă.

A urmat slujba de binecuvîntare a ostanelilor depuse pentru reînnoirea bisericii, după care s-a săvîrșit sînta liturghie. În cadrul acesteia s-au săvîrșit de asemenea și două hirotonii: a diaconului Ioan Brinzei întru preot-duhovnic și a candidatului la preoție Virgil Gătăianțu întru diacon.

La momentul cuvenit, Înalt Prea Sfinția Sa a tîlcuit pericopa evanghelică a tînărului bogat în sensul bogăției spirituale, arătînd că nimenea nu e atît de avut încît să nu aibă nevoie de un sprijin și mai ales de cel al aproapelui. Or, ciștigarea adevăratei avuții ne îmbeie la solidaritatea general umană.

Sfîrșindu-se slujba, preotul paroh Traian Barzu a prezentat un raport asupra parohiei, în legătură cu care Înalt Prea Sfinția Sa a îndrumat pe cei prezenți la a dezvolta și pe mai departe frumoasele tradiții moștenite de-a lungul veacurilor, trăind

totodată în bună înțelegere cu credincioșii celorlalte culte din localitate. În același context a tilcuit rostul binecuvântării bisericii prin primenirea spirituală a celor ce o alcătuiesc.

A urmat la casa parohială o agapă comună, cu membrii consiliului și comitetului parohial, ai corului bisericesc precum și cu bisericieni din localitate și împrejurimi.

În după amiaza zilei, Înalt Prea Sfinția Sa dind curs invitației parohiilor catolică și ortodoxă sîrbă, le-a vizitat bisericile în prezența credincioșilor lor. S-a săvîrșit în fiecare loc un serviciu adecvat în cadrul cărora preoții parohi au vorbit despre bunele relații existente între credincioșii din Sinnicolaul Mare. Le-a răspuns Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, subliniind faptul că în Țara noastră s-a realizat un climat de adevărată frățietate datorită conștiinței creștine și bunelor relații între toate naționalitățile conlocuitoare.

În seara zilei, s-a săvîrșit slujba vecerniei la cea de-a doua biserică a parohiei ortodoxe române. În cadrul acesteia în legătură tot cu pericopa evangheliei duminicale, Înalt Prea Sfinția Sa a scos în lumină faptul că bogăția adevărată nu este aceea care sporește în detrimentul semenilor, ci care este în folosul tuturor, aceasta reprezentînd implicit și o îmbogățire în Dumnezeu.

La sfîrșitul slujbei, preotul paroh a prezentat îndătinatul raport privind respectiva biserică și pe credincioșii din raza ei. Cu privire la acesta, Înalt Prea Sfinția Sa a tilcuit faptul serii în cuvintele Apostolilor de pe drumul Emausului: „Doamne rămii cu noi”, în sensul că dragostea lui Iisus Hristos Domnul trebuie să rămînă mereu în viața fiecăruia, rodind faptele cele bune care să lumineze pînă în adîncurile sufletelor.

P. On. Părinte Tiberiu Farca mulțumind încă o dată în numele tuturor preoților și credincioșilor pentru prilejuirea clipeilor de înălțare sufletească, Înalt Prea Sfinția Sa și-a luat rămas bun de la aceia împreună cu care a petrecut o zi de înălțare sufletească.

Tot în acest răstimp au fost binecuvîntate prin delegat chiriarhal lucrările executate și la alte biserici, de exemplu în ziua de 8 noiembrie, la parohia *Gelu*, protopopiatul Timișoara și de asemenea la parohia *Timișoara II* în ziua de 22 decembrie.

GRIJA PENTRU CÎNTAREA BISERICESCA

Urmînd făgașul celor întreprinse pentru valorificarea cîntării bisericești autentice comisia instituită în acest scop s-a întrunit pentru prima oară în ziua de 12 decembrie 1968. Cu acest prilej s-a întocmit programul de lucru al întrunirilor viitoare avînd ca scop studiul teoretic și practic al problemei.

De asemenea, pentru a asigura stranelor parohiale o cîntare bisericească executată corect, la data de 16 decembrie 1968, la Seminarul teologic din Caransebeș s-a ținut examenul de asi-

milare cu diploma de absolvire a școlii de cîntăreți, pentru unii practicanți ce nu au avut studiile prevăzute. S-au prezentat la examen 13 candidați fiind declarați reușiți.

DRUMAR DUHOVNICESC

Pentru cuvenita pregătire duhovnicească a elevilor semina-riști, slujitorii de mîine ai Bisericii, potrivit hotărîrii Sinodului mitropolitan, în săptămîna începutului de post al Crăciunului au fost orînduite expuneri cu teme ducătoare la acest scop.

Astfel în fața elevilor au vorbit la slujbele din seara de 12, 13, 14 și 15 noiembrie 1968: P. On. Părinte Traian Seviciu vicar arhiepiscopesc, P. On. Părinte Ion B. Mureșianu, consilier arhiepiscopesc Timișoara, iar de la Episcopia Aradului P. G. Părinți Emil Roman secretar eparhial și P. On. Părinte Radu Crăciun, despre: Rugăciunea ca necesitate de continuă reînnoire duhovnicească; Postul, eficacitatea și necesitatea lui; Spovedania, problemă de conștiință și răspundere în fața lui Dumnezeu și Prezența vie și reală a lui Hristos în Euharistie.

Pregătirea duhovnicească a fost continuată în tot timpul postului de P. C. Părinți profesori și de spiritualul școlii cu grijă deosebită, împărtășindu-li-se îndemnurile de trebuință pen-tru viitoarea activitate ce vor desfășura ca preoți în parohii.

SĂRBĂTORIREA PATRONILOR SEMINARULUI TEOLOGIC

La 30 ianuarie 1969, a avut loc la Seminarul teologic din Caransebeș, sărbătorirea închinată Sfinților Trei Ierarhi, ocrotitorii școlii.

După oficierea sfintei liturghii în biserica cea mare din localitate, s-a desfășurat în sala de festivități a Seminarului un bogat program compus din cîntări religioase executate de corul elevilor, din lecturi din Sfinții Părinți Vasile, Grigorie și Ioan și din recitări, de față fiind profesorii, preoții din oraș și elevii, iar ca delegat al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, P. On. Părinte Ion B. Mureșianu, consilier arhiepiscopesc.

În cadrul programului a vorbit P. Cuv. Părinte spiritual Paulin Lecca despre semnificația pe care o are viața și opera Sfinților Ierarhi pentru trăirea și activitatea viitorului preot.

P. On. Părinte consilier a împărtășit apoi elevilor arhierestile binecuvîntări ale Înalt Prea Sfințitului Părinte Mitropolit pen-tru sporirea necontenită în cele spre trebuință sufletului și min-ții, scrierile Sfinților prăznuiți rămînîndu-le îndemnuri și exem-plu în toate împrejurările vieți, pentru folosul lor și al semenilor.

În încheierea programului, P. C. director Dumitru Abrudan a exprimat filiala recunoștință a profesorilor și elevilor pentru

permanenta purtare de grijă acordată de Întîistătătorul Bisericii bănățene Seminarului, asigurîndu-se astfel o tot mai bună creștere slujitorilor de miine ai altarului.

ADUNAREA GENERALA A CASEI DE AJUTOR RECIPROC A CLERULUI

În ziua de 28 ianuarie 1969, s-a ținut la Timișoara cea de-a VII-a Adunare Generală a membrilor Casei de Ajutor Reciproc a clerului și salariaților Arhiepiscopiei. Au participat delegații protopopiatelor, ai Seminarului teologic din Caransebeș, ai Centrului eparhial și Vicariatului ortodox sîrb.

Ședința s-a deschis prin cuvîntul președintelui C. A. R., P. C. Pr. Alexandru Bălaș, care a făcut o prezentare succintă a activității depuse de comitetul de conducere de la restructurarea acestei instituții pînă în prezent, dar cu osebire în ultimul an. Între altele a arătat modificările survenite după noua reordonare a Eparhiei o dată cu noua împărțire administrativ-teritorială a Țării. De asemenea faptul că întreaga activitate s-a desfășurat în chip normal spre mulțumirea conducerii bisericești ca și a membrilor Casei.

A luat cuvîntul apoi Pr. On. Părinte Traian Sevcicu, vicar eparhial, transmițînd părințeștiile urări ale Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae pentru buna desfășurare a sesiunii actuale, cît și pentru întreaga lucrare de acum înainte, asigurînd de aceeași permanentă grijă și în viitor. Înalt Prea Sfinția Sa regretînd că nu e prezent în localitate împăratește tuturor arhierescă binecuvîntare.

A urmat apoi desfășurarea problemelor de pe ordinea de zi constînd în: 1. Darea de seamă a Comitetului de conducere și bilanțul C. A. R. pe anul 1968; 2. Raportul anual al Comisiei de verificare pe anul 1968; 3. Repartizarea beneficiului pe anul 1968; 4. Planul financiar pe 1969; 5. Diverse.

La fiecare dintre punctele menționate delegații au luat cuvîntul subliniind corectitudinea cu care comitetul de conducere lucrează mereu, promptitudinea cu care sînt rezolvate cererile membrilor, satisfacția acestora și a familiilor lor pentru modul în care s-au acordat ajutoare de boală și înmormîntare, minuțiozitatea cu care sînt întocmite planurile financiare, etc.

În încheiere P. C. Părinte Alexandru Balaș a mulțumit participanților pentru interesul ce au arătat bunei desfășurări a lucrărilor și a asigurat conducerea eparhială ca și pe toți membrii, despre conștiinciozitatea cu care împreună cu colaboratorii săi se va achita de mandatul încredințat.

EXPOZIȚIE DE CARTI RARE LA TIMIȘOARA

Din inițiativa conducerii Bibliotecii municipiului Timișoara, s-a organizat între 1—15 decembrie 1968, în cinci săli ale Mu-

zeului Banatului o expoziție a cărții și publicațiilor periodice vechi aflate în bibliotecile personale.

Deși cea dintâi expoziție de acest fel la noi, s-a bucurat de o foarte bogată participare a deținătorilor de comori din întreaga țară și de un mare număr de vizitatori. Au fost expuse sute de publicații și manuscrise puțin cunoscute publicului cititor, ea îndeplinind astfel un rost instructiv și documentar. S-a confirmat totodată bogăția de carte veche ce se află în bibliotecile personale.

Cu prilejul închiderii festive a expoziției la care au participat reprezentanți ai Comitetului pentru cultură și artă din București, ai Universității timișorene, Comitetul județan pentru cultură și artă din Timișoara și ai Bibliotecii municipale, s-au decernat premiile acordate de o comisie instituită în acest scop, printre premianți numărându-se P. On. Părinte Ion B. Mureșianu consilier arhiepiscopesc (premiul I) și P. On. Părinte Gheorghe Geția, administratorul catedralei mitropolitane (premiul II).

ICOANE DIN COLECȚIA DE OBIECTE DE ARTA RELIGIOASA A ARHIEPISCOPIEI LA EXPOZIȚIA DE LA MUZEUL DE ARTA DIN BUCUREȘTI

În cadrul Muzeului de artă al Republicii Socialiste România s-a organizat o expoziție cuprinzând un select mănunchi de opere realizate de meșteri de dincoace de Carpați, menită să comemoreze semicentenarul unirii Transilvaniei cu România. Evidențind afinități cu operele similare de pe întreaga arie de răspindire a românismului, aceste lucrări ce îmbracă adesea în veacurile trecute înfățișarea unei arte populare, constituie un prețios tezaur pentru cunoașterea și înțelegerea unității limbii și gândirii românești în întregul ei.

Icoanele expuse ca și manuscrisele cu caracter religios provenite din diferite provincii, sînt mărturia transiterii din generație în generație a unei concepții artistice tradiționale ce a biruit vicisitudinile stăpînirilor străine, exprimînd de atîtea ori aspirațiile sociale și naționale ale poporului român, sensibilități artistice și mari posibilități creatoare.

Din grupajul exponatelor fac parte șase icoane aparținînd Colecției de artă religioasă bănățeană a Arhiepiscopiei noastre datînd din veacurile XVII și XVIII, cum și două manuscrise din veacul al XIV-lea.

TRECUȚI LA CELE VEȘNICE

În ziua de 23 noiembrie 1968, în urma unei suferințe îndelungate, s-a stîns din viață *preotul pensionar Samuilă Coman din Murani*. S-a născut în anul 1903 în comuna unde mai apoi

a și păstorit. Cursurile primare le-a urmat în comuna natală iar cele liceale la Timișoara, absolvind după aceasta și pe cele ale fostei Academii teologice din Arad.

Hirotonit preot în 1929, a funcționat în parohiile Jadani și Murani până la pensionarea sa. Pentru activitatea merituosă ce a desfășurat ca păstor blind și iubit de enoriașii săi, conducerea eparhială l-a apreciat prin distincțiile cuvenite.

Prohodirea s-a făcut la data de 25 noiembrie în biserica la a cărei frumusețe a adăugat și pe cea a virtuților sale, de către un sobor de preoți și diaconi. Cuvântările rostite din partea conducerii bisericești și a colegilor săi au pus în lumină alesele însușiri preoțești ale defunctului, care vor lăsa urme neșterse în amintirea credincioșilor.

În ziua de 1 decembrie 1968 a trecut la cele veșnice, în vîrstă de 86 ani, *preotul pensionar Petru Bernaz din parohia Secășeni*. S-a născut în Ciclova Montană în anul 1882. După terminarea cursurilor primare în satul natal, a urmat pe cele liceale la Oravița, iar apoi pe cele ale fostului Institut teologic din Caransebeș fiind hirotonit la absolvire de către episcopul Nicolae Popea pe seama parohiei Secășeni pe care a păstorit-o cu cinste pînă la pensionare.

În biserica unde a slujit atîta vreme a fost prohodit în ziua de 3 decembrie de soborul preoților, avînd în frunte pe P. On. Părinte Liviu Liuba, protopopul Oraviței, care a rostit și necrologul, evidențînd figura de bun preot și cetățean a defunctului. În sufletele tuturor a lăsat amintirea vie a păstorului iubit.

La data de 2 ianuarie 1969 a adormit în Domnul la vîrstă de 74 ani *preotul pensionar Ioan Jurca din Lugoj*. S-a născut în comuna Drăgoești, protopopiatul Lugoj, în 1894. După terminarea teologiei, a fost hirotonit preot pentru parohia Lăpușnic. Pensionarea nu l-a împiedicat să continue cu regularitate a sluji în bisericile parohiale din Lugoj, unde se stabilise și cîștigase o stimă unanimă.

Prohodul s-a săvîrșit în ziua praznicului Botezului Domnului, la biserica Adormirea Maicii Domnului din Lugoj, de către un sobor de preoți și diaconi. P. On. Părinte Bujor Toma, protopopul locului, a rostit cuvîntul funebru, subliniind merituosă lucrare pastorală a celui dispărut și regretul sincer pe care-l lasă în inimile tuturor celor ce l-au cunoscut și apreciat.

TIBERIU BREDICEANU

Unul dintre cei mai mari animatori ai vieții artistice-muzicale din Transilvania, primul prodigios folclorist și compozitor bănățean, Tiberiu Brediceanu, s-a stîns din viață la 19 decembrie 1968 în etate de 92 de ani. Paginile revistei „Mitropolia

Banatului" au fost onorate de scrisul său în probleme de specialitate, legate de muzica bisericească autohtonă.

Născut la Lugoj în anul 1878 din familia fruntașă a Brediceștilor, era fiul cel mai mare al tribunului Coriolan Brediceanu. Studiile liceale și le-a făcut în Lugoj, apoi la Blaj, unde l-a avut profesor de muzică pe vestitul compozitor ardelean Iacob Mureșianu. În Lugoj, încă de mic copil este furat de melodiile populare pe care le aude de la bănașii lugojeni.

Ca elev al lui Mureșianu această dragoste pentru muzica populară se infiltrează tot mai adânc în sufletul său. Maestrul ardelean îl introduce în tainele teoriei muzicale. În școala sa ispita pentru a compune în stil românesc era mare. Și astfel Tiberiu Brediceanu se dedică încă de pe timpul acela muzicii românești.

Culege și armonizează nenumărate doine, cintece și jocuri din Banat și Ardeal. De la el ne-au rămas peste douămii de melodii populare, câteva sute de armonizări și mai multe creații originale.

Încă în anul 1912 compune scena lirică „La șezătoare”, iar mai târziu, „La seceriș”, pe care le întitulează icoane din popor. Sunt două piese de teatru muzical, care încă de pe timpul primelor manifestări de artă teatrală și muzicală ale „Aștrilor” au știut să ne încălzească sufletul. Ambele scene muzicale au dat dovadă de inspirația curată a compozitorului, sugerând totodată și caracterul fundamental al sufletului țărănesc.

Muzica lui Brediceanu a contribuit în mare măsură la deșteptarea și sporirea interesului pentru muzica populară românească, precum și la întărirea credinței că creația muzicală a poporului nostru este vrednică de toată atenția și poate fi utilizată cu succes la crearea muzicii culte românești.

În primele zile ale Unirii, Tiberiu Brediceanu a fost numit referent al Departamentului cultelor și artelor în Consiliul dirigent. În această calitate s-a străduit să creeze în inima Ardealului, la Cluj, prima operă română. În anul 1919 s-au pus bazele acestei instituții, cu elemente, în majoritate din Transilvania și Țara Românească.

Chiar și la înființarea societății compozitorilor români a contribuit în bună parte, fiind unul dintre cei mai animați fondatori ai ei. Ideea conducătoare în societatea compozitorilor români a fost, cum era și firesc, folclorul muzical. Împreună cu alții, Tiberiu Brediceanu a dat posibilitatea formării primelor arhive muzicale în București. Tot din latura aceasta organizatorică trebuie privită contribuția sa la înființarea conservatorului „Astra” din Brașov.

Din punct de vedere creator, seria compozițiilor originale le încheia cu „Seara mare”, scena lirică-dramatică din viața po-

porului român, pantomima „Învierea” (după Lucian Blaga), rămasă până azi inedită, precum și poemul muzical etnografic „Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul” (ca o urmare a primului său poem compus încă în anul 1905).

Tiberiu Brediceanu intră în rîndul acelor personalități culturale românești care prin creația lor au imprimat în măsura cea mai mare originalitatea și specificul muzicii noastre românești.

Filaret Barbu

SABIN DRĂGOI

La moartea autorului „Năpastei”, prima operă românească, întimplată în 31 decembrie 1969, socotesc de cuviință a socoate în evidență importanța pe care o are Sabin Drăgoi în creația muzicii culte românești.

S-a născut în 1894. Încă din anul 1921, pe cînd studia la conservatorul de muzică din Praga, ca elev al lui Vitezslav Novak, într-un articol pe care l-a scris pentru revista „Muzica”, Drăgoi ne-a arătat preocupările deosebite pe care le avea în legătură cu muzica românească.

El susținea că muzica românească este muzica poporului, neschimbată de influențele orașelor și a elementelor străine, este creația sufletului poporului nostru, inspirată de sentimentele de durere, veselie ori admirație față de frumusețile naturii.

Această comoară a muzicii poporului nostru a fost dezgropată ani de-a rîndul de Sabin Drăgoi. Scoasă la lumină, această muzică oglindește gîndirea, moravurile și obiceiurile noastre. Ea este în stare de a contribui la dezvoltarea oricărei forme de muzică cultă.

Peste cîțiva ani, Sabin Drăgoi ne dă un exemplu în cunoscutul său, „Divertisment rustic”, folosind elementul folcloric într-o formă clasică desăvîrșită.

Mai tîrziu cînd s-a stabilit în Timișoara, ca profesor, apoi ca director al Conservatorului comunal de muzică, după o activitate de zece ani de culegător de muzică populară, Drăgoi, pe baza melodiilor de colinde, scrie opera „Năpasta”.

A fost cel mai mare eveniment muzical de atunci. Premiera acestei drame muzicale la Opera română din Cluj, s-a transformat într-un triumf al muzicii noastre autohtone.

„Năpasta” conține cele mai frumoase pagini de colinde de melodii arhaice, scrise în formele celor mai atrăgătoare scene lirico-dramatice, cu recitative, precum și de geniala arie a „nebunului”.

Muzica lui Sabin Drăgoi a fost însăși vața lui, exteriorizată cu ardoare și cu o comunicativă sinceritate. Auditorilor de atunci muzica aceasta li se prezenta mai puțin înțeleasă, dar pentru generația tînră, era o muzică nouă care infuza viață și pasiune.

În felul acesta priveam și apreciam muzica lui Sabin Drăgoi. El a fost printre primii compozitori care dezgropînd și amplificînd tradiționalismul muzical progresiv, modern și chiar universal prin comorile originale și specifice ale folclorului nostru, a pus o bază temeinică și națională muzicii noastre românești.

În afara nenumăratelor sale lucrări cu caracter profan, Drăgoi s-a ocupat foarte intens și cu muzica religioasă. Fiind un bun cunoscător al ei, Drăgoi a cules sute de colinde, pe care le-a armonizat împreună cu multe alte melodii bisericești, de strană. A compus două liturghii: una pentru cor bărbătesc iar cealaltă, intitulată „Liturghia solemnă” pentru cor mixt.

Ambele au fost cîntate pentru prima dată în bisericile ortodoxe române din Timișoara, sub conducerea compozitorului.

Atît liturghia pentru cor bărbătesc cit și liturghia solemnă, sînt compoziții de o amploare desăvîrșită, avînd autenticitatea cîntării bisericești din Banat și Crișana, într-o prelucrare și armonizare deosebită, dificilă ca tehnică de muzică corală, scrisă pentru coruri mai avansate.

Dar lucrarea sa de căpetenie rămîne oratoriul „Constanțin Brîncoveanu”, pentru soli, cor și orchestră, cîntat în premieră de Opera română din București. Este un gen aparte, un fel de operă-oratorică. Desfășurarea dramatică se îmbină cu scena de profundă religiozitate, de reculegere sufletească, redată prin nenumărate rugăciuni, psalmi, arii și răspunsuri liturgice. Această lucrare este o capodoperă a muzicii noastre bisericești.

Datorită acestor valoroase lucrări muzicale, Sabin Drăgoi se înscrie printre cei mai mari compozitori ai neamului românesc.

Filaret Barbu

NICOLAE URSU

Niciodată, necrologul n-a înregistrat într-un interval atît de scurt trecerea la cele eterne a unor proeminente figuri din viața artistică și culturală, ca în acest început de an. Alături de Tiberiu Brediceanu și Sabin Drăgoi, în panteonul bănățean se așează încă un nume: Nicolae Ursu, stins din viață în dimineața zilei de 11 februarie 1969.

Născut la 4 iunie 1905 în Șanovița din județul Timiș, a terminat liceul la Lugoj, continuîndu-și studiile superioare la Academia de muzică din Cluj, apoi dreptul și științele de stat în care și-a luat doctoratul. A funcționat ca profesor de muzică iar în ultimii ani, ca titular al catedrei de folclor de la Universitatea din Timișoara.

Continuator al unei vechi tradiții familiare și dăruit cu o deosebită sensibilitate, a studiat obiceiurile și muzica populară din Banat, rezultatul acestor osteneli în care a pus suflet și

pasiune grupându-le în mai multe volume, îndeobște apreciate. Melodiile pe care le-a cules și armonizat sînt contribuții valoroase la îmbogățirea tezaurului nostru folcloric și la cunoașterea lui. Rămîn prețioase pentru noi cele mai bine de șasesute melodii de colinde adunate din Banat și Ardeal, multe din ele armonizate pentru cor mixt sau bărbătesc.

Pedagog neîntrecut, a vărsat prin cuvîntul său plin de căldură dragostea pentru creațiile populare în sufletul elevilor și studenților și a avut bucuria de a vedea ridicîndu-se din rîndurile lor îndrăgostiți cercetători și căutători de comori izvorite din inima poporului.

Dirijor de cor mult apreciat, Nicolae Ursu a ridicat prestigiul corului catedral pe care l-a condus aproape un deceniu și pentru care a scris o liturghie și alte bucăți corale inspirate din muzica bisericească bănățeană autentică.

Corpul neînsuflețit al defunctului a fost catafalcat în biserica din Timișoara-Iosefin, perindîndu-se în fața lui un mare număr de prieteni, cunoscuți, foști elevi, studenți și prețuitori. În ziua de 13 februarie s-a oficiat un serviciu religios de către un sobor de preoți, prilej cu care Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului a rostit cuvîntul de despărțire, înfățișînd bogata rodire a unei vieți de neîntreruptă rivnă și dăruire.

Rămășițele pămîntești au fost transportate apoi la Cluj, unde s-a săvîrșit înhumarea.

Amintirea lui va trăi în inimile celor care i-au fost învățăcei, în sufletele nenumăraților coriști bănățeni care i-au cîntat durerea și bucuriile turnate în frumoasele melodii, a celor care l-au cunoscut, rimînd îndemn și pildă ostenitorilor pentru frumos, bine și adevăr.

Prof. Ion B. Mureșianu

EPISCOPIA ARADULUI

INTIMPINAREA ANULUI NOU

După ce preoții slujitori, credincioși, membri ai Consiliului eparhial, corul Catedralei au prezentat la terminarea sfintei slujbe, caldele lor urări de Anul Nou, către ceasul vecerniei, și preoții din Arad și de pe raza orașului s-au înfățișat la Reședința episcopală cu dorința de a aduce Ierarhului iubit Prea Sfințitului Episcop Teoctist prinosul lor de recunoștință pentru înțelepicunea cu care a condus rosuturile Episcopiei în răstimpul anului încheiat și de a-i adresa urări pentru noi, frumoase și rodnice împliniri în anul care abia începuse.

A vorbit P. C. Pr. Gh. Șerb, protoiereul Aradului, făcând un scurt bilanț al înfăptuirilor din anul 1968 în eparhie și în protopopiatul Arad, a încheia exprimând din toată inima urări respectuoase.

P. C. Pr. Gh. Căvășdan — vicar administrativ luind cuvântul a poposit asupra rodnicei activități din anul 1968 a Prea Sfinției Sale care a vizitat parohii, a sfințit preoți, a tirnosit și redeschis biserici, a purtat grijă de cei 135 de studenți, elevi și cursanți, viitori preoți, a îndrumat activitatea gospodărească atât de bogată la Centrul eparhial și în eparhie, s-a preocupat cu bune rezultate de problema consolidării Reîntregirii Bisericii noastre și de felul slujirii credinței dreptmăritoare dând îndrumări și inaugurând pentru toți salariații și preoții un climat de muncă, pentru a duce la bun sfârșit lucrările programate.

P. C. Pr. Sălăgeanu Petru a citit apoi impresionanta scrisoare adresată de Sfințitatea Sa Atenagoras, Patriarhul Ecumenic, Prea Sfinției Sale cu prilejul împlinirii unui an de la înțilnirea din 1967, de la Patriarhia din București, precum și frumosul răspuns pe care P. S. Sa l-a dat acestei scrisori.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist răspunzând la cuvintele ce i-au fost adresate a spus că deși înțilnirea nu a fost pregătită după un program dinainte stabilit, duc cu gândul la rosturile și preocupările Bisericii Ortodoxe Române. Noi mergem, a spus P. S. Sa acolo unde ne duce iureșul vieții, spre a răspunde chemărilor omenirii și credincioșilor noștri.

A vorbit apoi despre activitatea externă a Bisericii noastre fixând atenția celor prezenți asupra îndatoririlor preoțești și asupra atitudinii noastre în slujba ecumenismului.

„Țara întreagă merge înainte a încheiat Prea Sfinția Sa, noi să nu rămănem în afară ci după specificul nostru, să ne aducem aportul la consolidarea națiunii române, țel atât de scump Conducerii noastre de azi, care acordă Bisericii Ortodoxe Române toată atenția. Cu aceste gânduri folosind și acest prilej pentru slava Mântuitorului Hristos, vă îndemn a-L face prezent nu numai pe altare ci și în lume, cu blindețea și dragostea Lui, ca toți una să fie aici pe pământ, precum în cer una sînt”.

După aceste frumoase și înalte îndemnuri părintești și dorind tuturor spor și fericire în Noul An, Prea Sfințitul Episcop s-a mai întreținut cu preoții prezenți.

LUCRARILE ADUNĂRII EPARHIALE

După slujirea în paraclisul reședinței episcopale a sfintei liturghii și a chemării Duhului Sfânt la care au asistat Prea Sfințitul Episcop, membrii Adunării eparhiale și invitații, s-a trecut în sala de ședințe unde s-au desfășurat lucrările acestei sesiuni, potrivit ordinei de zi.

Prea Sfințitul Președinte a adus la cunoștința celor prezenți neașteptata trecere la cele veșnice a unui distins membru al Consiliului și al Adunării eparhiale, dr. Liviu Hălmăgeanu, în memoria căruia s-a păstrat un moment de reculegere.

Înalt Prea Sfințitul Președinte a rostit apoi cuvîntul de deschidere arătînd că strălucirea marilor evenimente pe cerul Bisericii și al neamului nostru luminează și îndătinata întîlnire a forului de conducere al eparhiei. În fruntea lor se așează aniversarea a 50 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România. Popasul acesta de aur al neamului românesc, a spus Prea Sfinția Sa, a încoronat năzuințele de veacuri ale românilor, visurile luminoase ale acelor care și de o parte și de alta a Carpaților s-au simțit una în credință, fiind mîngiați de același grai, fie că era folosit de cronicarii moldoveni fie în tipăriturile lui Coressi citite de românii de pretutindeni. Aceleași tradiții, aceeași conștiință limpede a obîrșiei noastre le-au încălzit sufletele și le-au înviorat elanul în toate timpurile de restrînte. Provenit din rădăcina viguroasă a dacilor și romanilor poporul nostru și-a păstrat, ca într-o cetate de neînvins, timp de mii de ani, viața lui, unitară la întocmiri și în suflet, care a constituit teza urului său cel mai de preț și astfel a putut să reziste și să-și păstreze, o dată cu graiul și cu toate frumusețile lui spirituale, credința ortodoxă, în ciuda atîtor încercări. Pirghia puternică în promovarea acestora, Biserica Ortodoxă, sprijinește și astăzi toate mărețe înfăptuiri care înalță țara și poporul și-l fac cunoscut pe toate meridianele globului pămîntesc. Cuvintele Dom-

nului Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat, rostite nu de mult, la Alba Iulia că „Țara noastră e cunoscută pretutindeni. Ea a ajuns să aibă cei mai mulți prieteni pe meridianele pământului”, au vibrat puternic în inimile tuturor fiilor patrii noastre.

Vorbind apoi despre reintregirea Bisericii noastre strămoșești Prea Sfințitul Episcop Teoctist a scos în evidență sporul lucrării duhovnicești și patriotice a preoțimii împrăstiate altădată în două strane, dar slujind acum cu trager de inimă, cu dragoste și devotament altarul străbun al părinților noștri.

Prea Sfinția Sa a relatat apoi frumusețea serbării de la Alba Iulia prin prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian și a Sfintului Sinod.

Al treilea praznic asupra căruia a poposit cuvântul Prea Sfințitul Episcop Teoctist a fost acela al aniversării a 20 de ani de la întronizarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, prăznuit cu dragoste și căldură de preoțimea și credincioșii din întreaga Patriarhie Română.

Arată că s-a prăznuit nu numai personalitatea bogat înzestrată a Întâistătorului Bisericii noastre, ci și înfăptuirile bisericesti din acest răstimp, vizibile în toate parohiile.

Prea Sfințitul Episcop a înfățișat apoi și alte realizări privitoare la învățământul teologic, la pregătirea clerului, la rolul prestigios al Bisericii noastre în conferințele interortodoxe și ecumenice de peste hotare și la cele pentru apărarea păcii, etc....

Pentru a se da expresie sentimentelor cuprinse în însuflețita cuvîntare pe care a rostit-o, Prea Sfințitul Președinte a supus aprobării Adunării eparhiale textul unor telegrame spre a fi expediate înaltelor autorități de Stat, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Banatului și Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, care au fost aprobate prin aplauze.

La invitarea Prea Sfințitului Președinte se constituie biroul Adunării după care se distribuie raporturilor comisiilor dările de seamă ale Consiliului eparhial pe anul 1969, ședința suspendându-se pe timpul necesar lucrării pe comisii.

La redeschiderea ședinței, Prea Sfințitul Președinte acordă cuvîntul raporturului comisiei administrativ bisericesti P. C. Pr. Ioan Nădăban care a expus referatul încheiat asupra raportului administrativ.

Dl. dr. Ioan Bejan raportorul comisiei culturale a prezentat apoi referatul care se ocupă de problemele de învățămînt teologic, de uniformizare a cultului, cele de consolidare a reintegrării Bisericii, de cercetare și catalogare a valorilor istorice, documentare și artistice existente la parohii; de biblioteca Cen-

trului eparhial, de colecția de obiecte bisericești de la mănăstirea Sf. Simion Stilpnicul din Arad—Gai, de contribuția eparhiei la expoziția-muzeu de la Alba Iulia.

Raportul comisiei de organizare și validare prezentat de dl. Eftimie Davidescu, aduce la cunoștință actul Cancelariei Sfințului Sinod. privind situația unor eventuale locuri vacante în Adunarea eparhială ca urmare a noii delimitări a eparhiilor.

Din raportul sectorului economic prezentat de dl. V. Șerb se desprind preocupările și realizările gospodărești printre care lucrări de reparații și înfrumusețare la atelierul de luminări, construirea unei săli corespunzătoare de recepți, terminarea supraetajării clădirii cancelariei eparhiale cu amenajarea unor noi încăperi, restaurarea și zugrăvirea clădirilor din jurul catedralei, lucrări de întreținere și reparații la mănăstirile Bodrog Arad-Gai și Prislop, lucrări la bisericile din parohii, cu deosebită grijă față de acelea care sînt monumente istorice arătîndu-se ajutoarele ce s-au dat în acest scop din partea Sfintei Patriarhii, a Sfintei Episcopii, a Departamentului Cultelor, a Direcției Monumentelor Istorice și a conducerilor județene.

Prea Sfințitul Președinte a mulțumit rapoartelor pentru prezentarea dărilor de seamă. Deschizînd discuțiile asupra rapoartelor prezentate se dă cuvîntul P. C. Pr. Dimitrie Cuzman din Chișineu-Criș care a vorbit despre luminile îndrumătoare ce s-au dat de către Prea Sfinția Sa în Adunarea eparhială, în conferințele de orientare, cu ocazia vizitelor pastorale și la sfințirile de biserici sau în audiențe.

Pr. Traian Rusu s-a oprit asupra aportului Bisericii la unitatea națională.

Dl. Petru Deznan, a adus mulțumiri pentru înțelepciunea și dragostea cu care este condusă eparhia, arătîndu-și bucuria pentru activitatea patriotică a preoților.

P. C. Prot. Teofil Chiffa, subliniază strădania Prea Sfințitei Sale ca Biserica să fie slujitoare devotată a poporului și ca în eparhie să fie înfăptuit ceea ce românii ardeleni au căutat să păstreze: unitatea de limbă a românilor de pe întreg cuprinsul țării și unitatea de datiri și de credință.

Preotul Avram Glidan a mărturisit atașamentului preoților și credincioșilor față de Prea Fericitul Patriarh Justinian și de Sfințul Sinod.

Prot. Vitalie Pereteatcu în numele preoților și credincioșilor din protopopiatul Lipova, e exprimat recunoștință pentru atenția părintească ce le-a fost acordată de cînd aparțin de Eparhia Aradului și atașament deplin față de Ierarhul ei.

Dl. dr. Ioan Radu, a vorbit despre bogata activitate a Ierarhului și a eparhiei și despre frumusețea și bogăția de învățăminte a predicilor și pastoralelor Prea Sfinției Sale.

P. C. Prot. Ioan Nădăban a arătat că realizările Consiliului eparhial, ale preoțimii și credincioșilor din întreaga eparhie, le dă simțămîntul că fac parte din permanența acestei țări și că activitatea desfășurată în eparhie s-a adăus la zesterea strămoșilor noștri.

Dl. Nicolae Todea a adus mulțumiri în numele credincioșilor de pe plaiurile Hunedoarei, pentru interesul arătat sfintelor lăcașuri din acele părți.

P. C. Prot. Alexandru Gherghel s-a făcut interpretul ecoului mulțimii credincioșilor din protopopiatul Hațeg, cercetat de către Prea Sfinția Sa, unde a sfințit în acest an cinci biserici, dînd înțelepte îndrumări.

Prot. Adam Lăzărescu a omagiat activitatea bogată și frumoasă a Consiliului eparhial exprimînd adîncă recunoștință Ierarhului care face să crească nu numai prestigiul Bisericii, ci să se întărească și credincioșii noștri în conștiința lor de români și de patrioți.

Pr. Iosif Stoica a scos în evidență foloasele pentru fiecare preot a îndrumărilor date de conducerea eparhiei.

Au mai luat cuvîntul P. C. consilier eparhial Ioan Popa, dl. Eftimie Davidescu din Hunedoara, dl. Iacob Vesa, precum și dl. dr. Ioan Pescaru în numele credincioșilor.

Toți vorbitorii au propus aprobarea dărilor de seamă și a planurilor de activitate pe anul 1969 ale Consiliului eparhial, așa cum au fost prezentate.

Adunarea eparhială a aprobat cu aclamații rapoartele prezentate.

Pentru aniversarea a 20 de ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române, Ierarhul a emis diplome pe seama unor preoți și credincioși care au contribuit în mod deosebit la consolidarea acestui mare act. S-a dat citire textului diplomelor și listei acelorora pentru care au fost întocmite.

Luînd cuvîntul, în încheierea lucrărilor, Prea Sfințitul Episcop Teoctist, a spus între altele:

„Dacă noi, cei de la Centrul eparhial, am iubit să vă întîmpinăm azi cu realizări importante și cu acestea să vă producem bucurii, tot astfel și darurile aduse prin cuvîntările rostite azi ca și prin lucrările îndeplinite, ne-au produs tot așa de mari bucurii și nouă.

Ostenim să lucrăm în așa fel ca Sfînta noastră Biserică să se înfățișeze după cuvîntul Apostolului: „fără pată, fără zăbircitură sau altceva de acest fel” (Efeseni 5, 27), în toată frumusețea ei și în toată plinătatea. Acest lucru este posibil dat fiind

că avem un teren așa de prielnic și credincioși atât de buni. Făcându-ne astfel datoria de fii ai dreptmăritoarei noastre Biserici, noi îndeplinim în aceeași măsură și cea mai sfântă datorie a tuturor, aceea de a sluji țara și neamul de unde cu toții am odrăslit".

„Intorcînd bunilor noștri credincioși toată mulțumirea noastră a conchis Prea Sfințitul Episcop, preoțimii noastre, protopopilor noștri și colaboratorilor de la Centrul eparhial, pășim în noul an. Ne-ați pus azi pe umeri, prin aprobarea dată în mod elogiios activității noastre, un alt jug pe care trebuie să-l ducem mai departe. Să-l ducem cu toții spre a se bucura împreună, pentru slava Sfintei noastre Biserici și pentru înflorirea scumpei noastre Patrii Republica Socialistă România".

Prea Sfințitul Episcop Teoctist a oferit membrilor Adunării eparhiale și invittaților, tradiționale agapă.

CONFERINȚA DE ORIENTARE DIN LUNA NOIEMBRIE

Aniversarea a cincizeci de ani de la Unirea Transilvaniei cu România la 1 decembrie 1918, stăruie încă în inimile noastre și ale poporului întreg cu ecoul amintirilor ce s-au făcut de către bărbați cu răspundere, asupra evenimentelor și a oamenilor care le-au pregătit, împreună cu poporul, care au luptat și s-au jertfit ca să ne dăruiască o mîndrețe de țară în care înțelepciunea și dragostea Conducătorilor ei de astăzi, lucrînd cu însoflete, cu energie și cu darurile bogate ale poporului, una în cuget și-n simțiri ori ce naționalitate ar fi, dăluiesc o viață vrednică de visurile cele mai luminoase ale înaintașilor noștri.

Biserica noastră, sprijinitoarea de totdeauna a năzuințelor spre unitate și prosperitate ale poporului a luat măsuri pentru organizarea aniversării de către preoții și credincioșii ei a împlinirii a cincizeci de ani de la marele act istoric de la 1 decembrie 1918.

În conferințele preoțești din luna noiembrie de la protoierii s-au întocmit referate asupra temei: „Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la păstrarea și afirmarea unității poporului român". Cu acest prilej preoții referenți și cei care au luat cuvîntul, făcînd o schiță a istoriei poporului și patrie noastre, au scos la iveală unitatea lui de simțire, de limbă, de cultură, de aspirații și năzuințele permanente către unitatea ce i-a fost sîrfeată de vitregiile vremurilor; s-a subliniat și ilustrat împlinirea lucrării Bisericii neamului, pe calea școlilor, cărților, bisericilor, etc. — „care au păstrat permanentă legătură între spiritualitatea din Țările Românești și Transilvania, contribuția ei fiind recunoscută la păstrarea conștiinței unității naționale precum și la acțiunile care au dus, prin momente ca cel realizat de Mihai Viteazul, prin înfăptuiri ca cea a Unirii Principatelor,

la marea întregire a Patriei de la 1 decembrie 1918. Preoții ca venerabilul Traian Ioan din Petroșani, sau Ungur Adrian din parohia Reia și Tiruța Inocențiu din Uroi protopopiatul Hațeg, apoi Pr. Lungu Ștefan din Silindia protopopiatul Ineu, sau Ilie Chebeleu de la parohia Șoimoș, protopopiatul Lipova, au depănat impresionante amintiri, ca participanți la marea adunare de la Alba-Iulia, iar alții au evocat figuri de luptători între care preoții Popa Costan din Crișcior, de pe vremea lui Horea, protopopul Vasile Damian din Brad deputat al Românilor Zărădeni în Dieta din Budapesta și nenumărați alții.

Cu însuflețire și-au exprimat preoții și cu acest prilej recunoștința de a fi părtași împlinirilor de astăzi, înțeleptei chibzuiri a moștenirii atîtor eroi și jertfe, făgăduind a sta, din toate puterile, în slujba ducerii mai departe a luptei, de astă dată pașnice și în bucurie, pentru făurirea deplinei fericiri a întregului nostru popor, strîns unit între fruntariile sale, indiferent de naționalitate sau credință. S-a spus că „preoții au fost ieri uniți la greutăți și suferințe cu poporul, iar astăzi sînt alături de el la bucuria libertății și a înfloririi Patriei”.

S-a dat glas deasemenea, în cadrul conferințelor, satisfacției de a se întări solidaritatea și responsabilitatea tuturor cetățenilor Patriei prin înființarea Frontului Unității Socialiste.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist, care a acordat mare importanță și acestei conferințe, participînd și prezidînd personal lucrările la aproape toate protoierile, a trezit sentimente de înalt patriotism și de caldă răspundere față de Biserica neamului, prin indemnurile pe care le-a dat, în concluziile puse la încheierea discuțiilor. Prea Sfinția Sa a stăruit asupra recunoștinței pe care o datorăm înaintașilor noștri între care se înscriu însemnate figuri de vlădici, preoți și mireni, ca Episcopul Ignatie Papp, sau ca Vasile Goldiș, făuritorilor unității neamului și Patriei, păstrătorilor și dăltuitorilor limbii noastre unitare, o adevărată minune care a dăinuit sub toți asupritorii și peste toate vremelnicele hotare dintre frați. De încheiere, Ierarhul a dat preoțimii părintești povețe asupra felului în care trebuie să se facă folositori efortului întregului popor, solidar în jurul Conducerii de Stat, pentru făurirea, zi de zi, a condițiilor de viață fericită așa cum au văzut-o în visurile lor cele mai luminoase cei ce au adăpat cu sîngele lor acest pămînt și au semănat cele mai generoase idealuri în inima poporului cel locuiește, mai generoase idealuri în inima poporului ce-l locuiește.

BINECUVINTAREA UNOR BISERICI

Centrul eparhial a sprijinit lucrările de refacere sau de întreținere a sfintelor lăcașuri. Constatîndu-se că unele dinte biserică nu au fost tirnosite de arhiereu, s-a folosit prilejul lucră-

rilor ce li s-au făcut, spre a se îndeplini și acest act care să le integreze în lucrarea sfințitoare a bisericii.

Cu neobosită dragoste părintească a răspuns P. Sfințitului Episcop Teotist poftirilor ce i le-au adresat preoții și credincioșii din parohiile Șimand, Macea și Vinga din prot. Arad și Petrila-Lonea, Petroșani din prot. Hațeg, la care s-au făcut lucrări gospodărești importante, săvârșind tirnosirea bisericilor parohiale.

În parohia Macea, după ce s-au făcut ample lucrări de renovare, biserica a fost pictată din nou de pictorul Ier. Profeta și înzestrată cu un iconostas nou sculptat și aurit în atelierele Sfintei Patriarhii.

Binecuvîntarea bisericii de către Prea Sfințitul Episcop a avut loc duminică 3 noiembrie fiind un mare praznic pentru credincioși. Cu acest prilej a fost hirotonit în diacon tânărul Emil Bota iar preot Ioan Ion, pe seama parohiei Prăvăleni protopopiatul Brad. Preoții parohiei Macea Terente Mihiț și Gheorghe Curtuția au primit distincții.

În parohia Vinga, deasemenea prin stăruința tânărului preot Viorel Savu s-au făcut importante reparații, biserica fiind sfințită duminică 10 noiembrie. Tot atunci Prea Sfinția Sa a hirotonit în diacon pe Petre Căta și în preot pe Emil Bota pe seama parohiei Visca din prot. Deva.

În parohia Petrila-Lonea de lângă Petroșani existînd două biserici la amîndouă s-au făcut lucrări de reparații, bisericile fiind tirnosite în aceeași duminică din 17 noiembrie, de către Prea Sfințitul Episcop Teotist. În cea mai mare dintre ele s-a săvîrșit Sf. Liturghie, în cadrul căreia a fost hirotonit întru preot, absolventul de Seminar Teologic diaconul Petru Căta, pe seama parohiei Lelese din prot. Deva.

Duminică în 24 noiembrie în parohia Simnad, Prea Sfinția Sa a tirnosit deasemenea două biserici la care bunii credincioși sub îndrumarea celor doi preoți ai lor au făcut reparații și pe care le-au împodobit. Cuvîntul înaripat al Ierarhului despre unitatea Bisericii strămoșești și despre unitatea neamului nostru a impresionat adînc pe credincioși.

Aceste întîlniri ale Ierarhului cu preoții și cu credincioșii au avut un larg ecou pentru întărirea credinței dreptmăritoare și pentru stimularea și mai mult a patriotismului lor activ.

VIZITAȚII CANONICE

Cu neobosită rîvnă arhipăstorească a folosit Prea Sfințitul Episcop toate deplasările în vederea sfințirilor de biserici spre a da învățăminte și sfaturi credincioșilor unor parohii învecinate cu acestea sau prin care avea de trecut, în cadrul vecer-
niilor,

Intre acestea amintim parohiile Toc și Vărădia din protopopiatul Lipova; Hațeg, Vulcan I și II din protopopiatul Hațeg; Orăștie, Zlaști, din protopopiatul Deva; Almaș, Beliu și Craiva din protopopiatul Ineu. Prea Sfinția Sa a ținut predici în fiecare din ele, a stat de vorbă cu credincioșii, studiind totodată situația bisericilor și a vieții din parohii, dând povește și îndrumări practice și urmînd apoi punerea lor în aplicare.

Interesul de a vedea la fața locului pe credincioși, activitatea preoților și bisericile Eparhiale, a făcut ca Prea Sfințitul Episcop Teoctist să mai viziteze și alte parohii, unele de mai multe ori, mai ales pe acelea unde erau șantiere de lucrări. Amintim și dintre aceasta, parohiile Segă II, Micălaca Veche din protopopiatul Arad; Demsuș, Totești, Păucinești, Sîntămăria Orlea, Măceu, Barul Mare, Petroșani, din Protopopiatul Hațeg; Bobilna, Glodchilești, Certej din protopopiatul Deva; Ribița, Crișcior, Stănița, Musaru, Ruda Brad, Brad-oraș, din propopiatul Brad; Mîndruloc, Păuliș, Ilteu, din protopopiatul Lipova.

NICOLAE, Mitropolitul Ardealului: *Biserica Ortodoxă Română una și aceeași în toate timpurile*. Sibiu, 1968, pp. 308.

Patriarhul Lukaris al Constantinopolului, răspundea în 1629 principelui transilvănean Gabriel Bethlen, care îi cerea consințământul pentru a impune poporului român calvinismul: „...pentru a îndeplini aceasta în mod norocos și pactic, înainte de toate ar trebui ruptă legătura de singe și de simțire, care trăiește, deși în mod tainic dar cu atât mai puternic, între românii din țara Transilvaniei și între locuitorii țării Munteniei și Moldovei. Această, fără îndoială, principii țărilor vecine niciodată nu vor lăsa-o, dacă nu cu arma, cel puțin prin indemnuri tainice vor pune piedici”.

Se înfățișa atunci o realitate ce explică istoric unitatea de sentimente, conștiința generală de solidaritate românească solidă barierele politice și teritoriale, impuse de vitregia vremurilor.

Factorul care a menținut mereu vie și activă această conștiință, a fost Ortodoxia. În raporturile cu asupritorii ea a adăugat la distincția etnică distincția religioasă. Rezistind reformei și eforturilor de catolicizare, Ortodoxia rămâne „legea românească”.

Complexul elementelor distinctive „...întreține o conștiință de „neam românesc” prezentă în procesul de dezvoltare istorică. Conștiința e manifestată și cultural de la primele texte românești și pe o latură și pe cealaltă a Carpaților. Studiile vădese tot mai mult și existența unei conștiințe a românității, premergătoare cronicarilor și chiar umanităților”. (Acad. D. Prodan: „Supplex Libellus Valachorum” București 1967, pp. 76, 77, 82).

Valorosul studiu al Intitătătorului Bisericii ardeleni sintetizează multitu-

dinea de manifestări ale acestei conștiințe față de silniciile exercitate asupra românilor pentru a-i catoliciza, conștiință din care cresc martirii, involburate ridicări de masă pline de măreție, atitudini splendide și care au făcut ca deși despărțiți în două Biserici, tot una să rămânem în toate timpurile.

Cuvîntul înainte, precizează sensul lor istoric: „Minunată a fost apoi înflorirea Bisericii noastre în Țările Române unde ea — vreme de secole — a dat o cultură bisericească de mare valoare și a fost sprijin al poporului în lupta lui pentru apărarea libertății, pentru independență, pentru unitatea națională și dreptate socială. Minunată a fost și viața Bisericii române în Transilvania, unde ea s-a împletit în așa fel cu viața poporului român încît legea ortodoxă s-a numit „lege românească” și poporul a apărât-o adesea cu preț de mucenicie ca pe sufletul lui, ca pe pavăza naționalității lui, iar Biserica a fost alături de el în războaie și revoluții, în vremi de grele apăsări, ca și în vremi de mari biruinți”.

Primul capitol: *Toți sintem fiii aceleiași Biserici*, prezintă în fraze concise, clare, pline de frumusețe și convingătoare, începuturile creștinismului la români, legăturile strînse cu sudul dunărean și cu Constantinopolul, ce se dezvoltă sub directă înrîurire a Bisericii răsăritene și a culturii bizantine, ca să devină o Biserică organizată, mare apărătoare a Ortodoxiei și făuritoare de cultură bizantină cu un netăgăduit specific românesc de valoare universală.

Deși sub mai multe stăpîniri străine, unitatea de credință a românilor de pe întreaga lor arie de răspîndire a rămas una și aceeași în scurgerea vremii, cu toate silnițele vrăjmașe de a o zdruncina Lupta pentru apărarea

ei a fost lupta împotriva asupririi sociale și naționale împletite în așa măsură, încât credința a primit pecetea românească. Ea a fost izvor de creație majoră și factor de unitate națională.

Credința unitară a determinat o intercerculație a slujitorilor Bisericii, circulația aceleiași arte bisericești și literaturi religioase încă din secolul XV, aducând cu ele același suflu ortodox și românesc și stringând necontenit legăturile frățești. Ca urmare, Biserica Ortodoxă Română din Transilvania, deși prigonită de stăpînitori străini, a rezistat grelelor încercări la care a fost supusă și s-a dezvoltat, Biserica de peste munți fiindu-i totdeauna sprijin.

Apărarea Ortodoxiei, a „legii românești” a însemnat apărarea și păstrarea ființei naționale.

În capitolul: *Deși despărțiți în două Biserici tot una am rămas* (pp. 25—53), autorul înfățișează documentat și selectiv cauzele care au determinat pe Habsburgii să uzeze de toate mijloacele pentru a-i sili pe români să treacă la unire, împotrivirea poporului ridicat cu hotărîre întru apărarea credinței, reacția reprezentanților bisericii unite față de tendința de catolicizare, lupta lor în scopul de a folosi unația pentru dobîndirea de drepturi pentru românii ardeleni, fapte ce pun Curtea habsburgică la grea încercare. Se reliefează prețul pe care l-a avut sprijinul acordat de Biserica din Țările Române cum și sprijinul întregii Biserici ortodoxe în lupta grea și îndelungată dusă pentru apărarea credinței, a ființei etnice, împotriva asupririi, luptă ce a durat pînă la prăbușirea imperiului habsburgic, ca să sfîrșească definitiv în 1948, prin reîntregirea Bisericii.

Toate strădaniile depuse de imperiul din care n-a lipsit teroarea, suferința și jertfa, au dus la rezultate potrivnice așteptărilor lor. Autorul conchide elocvent: „Se pare însă că împăratul Leopold a reușit să realizeze ceea ce n-au reușit regii, principii și nobilii dinaintea de el, adică să despărță pe românii transilvăneni în două Biserici și să arunce discordia între frați. Se

pare. Și totuși, această despărțire era numai administrativă, numai de formă, căci așa cum românii împărțiți politic și administrativ în trei „țări” erau totuși un singur popor, tot așa credincioșii români împărțiți bisericește (administrativ) în „uniți” și ortodocși, au rămas în legea strămoșească și în lupta pentru unitatea și propășirea poporului român: el avea același suflet, sufletul Bisericii strămoșești, care de veacuri a slujit cauzei lui Hristos și a românilor de pretutindeni (pp. 26, 27).

Una în legea strămoșească (pp. 54—217), — capitolul următor —, e o documentare a faptului că deși credincioșii în urma opresiunii făceau parte din două Biserici, au continuat totuși să se roage și să creadă la fel.

Aceleași cărți de învățătură tipărite în Muntenia, Moldova și Transilvania au circulat în toate teritoriile locuite de români și totdeauna. Bisericele unite le foloseau în mod obișnuit, iar atunci cînd se înființează tipografia din Blaj, ea va readăa întocmai, cu meșteri aduși de la tipografia vlădicească din Rîmnic, cărțile apărute în Țările Românești, continuînd sub această formă, pînă tirziu în sec. XIX.

Circulația cărții de peste munți n-a încetat niciodată, intensificîndu-se în veacul al XVIII-lea îndeosebi prin prodigioasa activitate a Rîmnicului, care a trimis în Ardeal și Banat un imens număr de cărți ortodoxe prin călugări ce nu uitau niciodată să vorbească credincioșilor și preoților despre strămoșeasca lege, îndeplinind conștiința o înaltă misiune, apărarea Ortodoxiei, ce s-a unit pentru a apăra o dată cu credința și neamul.

Mărturie, rămîne lunga listă a cărților vechi găsite în stranele bisericilor din Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu (pp. 72—79), la care am adăuga sutele de cărți de aceeași proveniență păstrate încă în bisericile bănațene, aceleași în ambele biserici dovadă despre atașamentul credincioșilor și preoților din cele două „strane” față de legea strămoșească aceeași la românii de pretutindeni, așa cum am moștenit-o de la înaintași, și astfel eram una cu românii ortodocși din Transilvania și de peste munți” (p. 80).

Istoria, adevăratele fidelitatea față de cultul și disciplina ortodoxă a celor mai mulți episcopi și mitropoliți greco-catolici, exemplu rămânând lupta și jertfa episcopului Iacovinte Mău (1728—1751), sfârșit în surghiunul Romei pentru cauza poporului român și apărarea credinței împotriva catolicizării. De asemenea, alerul și poporul s-au ridicat de nenumărate ori contra tendințelor de schimbare a formelor de cult ce rămân ortodoxe, deosebirea dogmatică cuprinse în cele 4 puncte rămânând necunoscute credincioșilor. Și tot ortodoxe au rămas și formele lor.

Apare deci ca incontestabil atașamentul greco-catolicilor români față de legea strămoșească, dovedită pe temelii scripturistice din autori greco-catolici, atașament și unitate ce a format „... baza refacerii unității noastre bisericești: dacă avem o singură lege, a moșilor și strămoșilor noștri, se cuvine să nu fim despărțiți în două Biserici, ci să fim cupriași într-o singură Biserică, Biserica strămoșească, Biserica credincioșilor români de pe toate plaiurile patriei noastre. Și așa a fost — în anii când poporul a fost liber să-și împlinească voia. Dacă despărțirea în două Biserici a fost opera împăraților străini, unitatea în legea strămoșească a fost opera poporului, care — la vremea potrivită — a desființat opera împăratului și a refăcut și unitatea bisericească a românilor de pretutindeni” (p. 217).

Capitolul: *Una în slujirea intereselor poporului român* (pp. 218—250), reliefează cu date concrete conlucrarea episcopilor, clericilor și credincioșilor celor două Biserici române din Transilvania la lupta poporului pentru libertate, dreptate socială și unitate națională, puterile nescăuțite stăruind în unitatea de neam, de limbă, de cultură a românilor de peste tot cum și în unitatea de lege străbună, subliniindu-se în același sens rolul școlilor românești confessionale organizate de Biserică, al asociațiilor ce au cultivat idealul de slobozenie și unitate statală, neprecupețindu-se nimic pentru împlinirea lui.

Convingerea frățească și încercările de unire și Fii ai aceleiași Biserici române (pp. 251—303) — ultimele două

capitole — înfățișează frățeasca împreună trăire dintre preoții și credincioșii uniți și neuniți, slujbele, rânduieșile, dătinile și vrerile de dezrobire și unitate fiind aceleași, în egală măsură. Apar deci firești multele încercări venite din ambele părți în împinerea dorinței de a fi una într-una toate.

Această unitate a dus la creșterea dorinței de a se reveni la o singură Biserică, dorință mereu zădărniciată de vrăjmășia vrșmilor și oamenilor. Rămăsă ca un deziderat mult timp, s-a desăvârșit prin obșteasca vrere, când opreliștile străine intereselor poporului au fost zdrobite de popor.

Reîntregirea, n-a fost numai desăvârșirea unității bisericești a credincioșilor români, ci și împreunarea în munca pentru o viață mai bună: „Uniți în credință și în muncă pășim înainte spre un viitor fericit. Căci dacă dezbinarea este slăbiciune, unitatea este putere. Putere în credință, putere în muncă, putere în luptă. Aceasta s-a verificat mereu în ultimii douăzeci de ani, când poporul nostru prin munca tuturor fiilor lui — și-a făurit o țară nouă, una, indivizibilă, liberă, independentă, suverană, tot mai prosperă, mai puternică și mai cinstită între toate popoarele lumii, factor de pace și înfrățire între popoare. Cuprinși în cadrele Bisericii strămoșești, toți preoții și credincioșii, sub îndrumarea Sfântului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, au adus contribuția lor la munca poporului pentru înflorirea patriei și la lupta pentru pace ... E o binecuvântare de la Dumnezeu să fim fii ai acestei Biserici și ai acestui popor. Lui i se cuvine lauda și mulțumita pentru tot ceea ce ne-a dăruit în veacurile trecute și tot ce ne dăruiește astăzi în vremea de mari împliniri ale patriei noastre și de mari transformări ale omenirii într-aga” (pp. 301, 308).

Cartea Inalt Prea Sfințitului Părinte Mitropolit al Ardealului întocmită pe un foarte bogat material bibliografic, așează în adevărata lumină una din cele mai de seamă probleme ale trecutului nostru din ultimele două veacuri, dovedindu-se pe te-

meiul mărturiilor ce nu pot fi tăgăduite, să toți credincioșii români sînt fii ai aceleiași Biserici și că, deși divizați, tot una am rămas, una în legea strămoșească, una în slujirea marilor interese ale poporului român.

Prețioasă prin bogăția documentației ce cuprinde, prin limpezimea și logica expunerii, prin frumusețea de stil, rămîne pentru credincioși cartea de zidire sufletească și românească, îndemn viu pentru cea de azi și pentru cea de mîine.

Prof. Ion B. Mureșianu

Diacon ION BRIA, *Aspecte dogmatice ale unității Bisericilor creștine*, Teză de doctorat, București 1968. Extras din Studii Teologice, înr. 1—2 1968.

Problematica unității creștine este o chestiune care, deși interpretată diferit, preocupă deopotrivă Bisericile ca purtătoare a mesajului Evangheliei lui Iisus Hristos, de iubire, unitate și pace. Ea se caracterizează prin contribuția substanțială a Bisericii noastre în cadrul dialogului ecumenic. Pe această linie, se înscrie și luarea de poziție față de marile probleme ale creștinătății și omenirii întregi.

În acest context, o contribuție prin care se evidențiază poziția Bisericii Ortodoxe în cadrul dialogului ecumenic, o aduce Teza de doctorat a Diaconului Ion Bria. Cuprinsul cărții este precedat de o scurtă „Lămurire” urmată de obișnuita declarație prin care autorul de „curriculum vitae” și de un rezumat în limba engleză. Un prim capitol este *Unitatea creștină ca problemă dogmatică*. În dialogul ecumenic, rolul eficient îl joacă „ecumenismul dogmatic”. Concepția ortodoxă despre valoarea dogmatică a unității creștine are două aspecte: 1. Conținutul și semnificația soterologică a dogmelor ortodoxe; 2. Sensul și valoarea eclezială a dogmelor ortodoxe. Valoarea ecumenismului dogmatic este dată de diferențierea care trebuie făcută între dogmele Bisericii și teologie, iar Ortodoxia trebuie să stabilească raportul existent între tradiția dogmatică și progresul teologic. Ortodoxia va trebui să aibă în vedere adevărul comun desprins din polemicele protestante și romano-catolice.

Homiakov arată că tocmai Ortodoxia reprezintă acest adevăr comun, fiindcă ea gîndește ca Biserica sobornicească.

Partea I. *Aspecte ale eclezilogiei contemporane* (p. 15—80) arată că în centrul preocupărilor legate de unitatea Bisericii stă însăși concepția despre Biserica, fapt recunoscut de toate confesiunile creștine. Ea cuprinde următoarele capitole:

1. *Ființa Bisericii*. Realitatea adîncă și complexă a Bisericii este explicată limitat prin înțelegerea unilaterală a sensului ei mistic, instituțional și eshatologic. În Ortodoxie, Biserica are o dublă înfățișare comunitară: a) comunitatea de credință și b) comunitatea ierarhică liturgică. Biserica propovăduiește credința Evangheliei, care este necesară mîntuirii, stabilindu-se o legătură între Revelație-kerygma-dogmă. Sensul care definește Biserica, ca însăși „sacramentul mîntuirii” trebuie adîncit și în sensul ontologic-funcțional al Bisericii, al relației dintre Biserica și planul îndumnezeirii. Sensul Bisericii se evidențiază prin corelația ei cu Hristos și Duhul Sfînt, prin intermediul Euharistiei, realizîndu-se în felul acesta atît îndumnezeirea cît și umanizarea duhului lui Hristos. Elementele acestui realism eclezial sînt: a) Aspectul eclezial, unitatea celor ce cred în Hristos; b) Aspectul mistologic-pneumatologic; c) Aspectul instituțional-sacramental; d) Aspectul liturgic-euharistic; e) Aspectul comunitar-ecumenic. În continuare autorul analizează concepțiile eclezilogice în care se găsesc premisele și soluțiile la problema ecumenică: a) Concepția despre Biserica-organism; b) Concepția despre cele două „iconomii” a Fiului și a Sfîntului Duh în viața Bisericii; c) Teoria despre cele două tipuri ale eclezilogiei: euharistică și universală.

II. *Unitatea Bisericii*. Mîntuitorul arată că unitatea celor ce cred este un imperativ ce trebuie să fie îndeplinit. Sfîntul Apostol Pavel și Sfîntii Părinți sînt în evidență faptul că această unitate a Bisericii, are un caracter hristocentric și se realizează prin Duhul Sfînt. 1. Unitatea de credință este dată de unitatea cuvîntului lui Dumnezeu, care este adevărul în care credem, cît și de continuitatea Bisericii.

cii prin doctrina revelată. 2. Unitatea Euharistică-sacramentală. 3. Ierarhia harismatică, avînd esența în preoția sacramentală. 4. Unitatea Bisericii ca manifestarea universală și locală. Unitatea locală este determinată de unitatea credinței ortodoxe. 5. Comunitate harismatică și unitate spirituală. Unitatea Bisericii este și un efort de apropiere prin iubire a celor ce cred.

III. *Unitate și intercomuniune.* Intercomuniunea euharistică este una din problemele dificile care împiedică progresul mișcării ecumenice spre scopul ei final, deoarece ea are un înțeles mai adînc presupunînd o totală integrare a credincioșilor în credința, viața de iubire, modelul de preoție și sacramentele Bisericii. În legătură cu intercomuniunea euharistică s-au formulat patru concepții mai importante: 1. Concepția „totală” (ortodoxă) — după care între Biserici trebuie să existe o totală unitate de doctrină și slujire sacramentală. 2. Concepția „ministerială” (anglicană), care accentuează necesitatea existenței unei preoții valide, cu succesiune apostolică pentru celebrarea Euharistiei. 3. Concepția „doctrinară” (luterană) cu reflexie la credința unitară și prezența reală a Mîntuitorului în Euharistie. 4. Concepția „deschisă” (reformată), care preconizează ideea că Hristos este săvîrșitorul Euharistiei și El îi invită pe toți. Concepția ortodoxă este justificată prin faptul că participarea la Euharistie înseamnă o încorporare în Biserică, deoarece prezența lui Hristos în sacramente se săvîrșește în cadrul Bisericii, ca trup tainic al Lui.

Partea II. *Aspecte dogmatice ale Ecumenismului* (p. 81—144), cuprinde patru capitole mari:

I. *Criteriile ortodoxe ale ecumenismului:* 1. Ecumenismul se realizează prin mărturisirea adevărului comun, a acelei reguli de credință păstrată de la Apostoli, care au transmis Revelația lui Dumnezeu prin Biserică. Ortodoxia rămînînd păstrătoarea tradiției apostolice, poate oferi totodată adevărul comun care poate asigura unitatea Bisericii. 2. Sobornicitatea Bisericii. Factorul principal, în ecumenism îl constituie existența Bisericii universale. Sobornicitatea realizează două laturi ale ecumenismului: ecumenismul local și continuitatea insti-

tuțională a Bisericii universale prin succesiunea apostolică în deplinătatea ei. Ecumenismul ortodox se caracterizează printr-o unitate în diversitate. Ecumenismul manifestat în duhul sobornicității Bisericii are trei aspecte: participarea la învățătura și puterea harismatică a apostolilor; încorporarea în comunitatea sacramentală a Bisericii; continuarea unei funcții sacerdotale. 3. Unitatea creștină și slujirea lumii. Biserica acționînd în scopul unității creștine, nu poate rămîne indiferentă față de problematica și aspirațiile omului concret.

II. *Perspective dogmatice ortodoxe ale Ecumenismului.*

Teologia ecumenică consideră că la baza unității creștine stă un consens doctrinar, care însă a fost înțeles diferit: a) acord în afirmațiile esențiale ale credinței; b) consimțămînt în toate punctele care sînt incluse în mod normal în documentele simbolice sau confesionale ale unei Biserici; c) consens în toate punctele care au fost hotărîte de sinoadele ecumenice și acceptarea doctrinară și practică a organizării tradiționale a Bisericii.

Pentru ca ecumenismul să ajungă la fixarea unei doctrine comune, trebuie ca în prealabil să se rezolve unele probleme principale, ca: 1. Interpretarea din punct de vedere ortodox a schismei și a refacerii unității de credință. Arată că s-au încercat diferite soluționări ale problemei schismei prin preconizarea coexistenței între cele două Biserici, sau „revenirea la centru” (sub jurisdicția papală); sau recunoașterea multiple, formulă prin care Bisericele se prezintă reciproc drept complementare, nefiind vorba în realitate de o dezbinare. Ortodoxia propune formula „restaurarea plenitudinii vieții bisericești” — evidențiînd faptul că schisma definește o cădere de la Tradiția ortodoxă universală. 2. Interpretarea caracterului ecleziologic al confesiunilor neortodoxe. În general, Ortodoxia admite caracterul ecleziologic confesiunilor care au păstrat acele „vestigia ecclesiae”. Unitatea Bisericii aparține structural Bisericii, „care a păstrat identitatea ei cu creștinătatea veche” și care este Biserica Ortodoxă. 3. Sinteză dogmatică ortodoxă a ecumenismului se sprijină

pe două elemente pozitive: a) existența tradiției apostolice ca bază și criteriu comun pentru întreaga Biserică; b) recunoașterea și valorificarea tradițiilor confesionale sau locale în perspectiva acestui criteriu. S-au emis multe formule, menite să fie luate în considerare ca soluții în problema unității creștine: concepția existențială, concepția scolastică, consensul minim, consensul de credință, koinonia, unirea prin supunere sub jurisdicția episcopului Romei, unitate de tip federativ, comunitate interdenominațională. Dar nici una din aceste concepții nu poate ridica pretenția de-a fi ecumenică.

III. Ortodoxia și celelalte Biserici creștine.

1. Raportul cu Bisericile vechi orientale sau necalcedoniene. Posibilitățile realizării unei uniri a acestor Biserici cu Biserica ortodoxă este cu atât mai evidentă, cu cât cauzele diferențierii lor rezidă în terminologia definiției lor dogmatice și în împrejurările istorice care au dus la neînțelegeri.

2. Raportul cu Biserica Romano-catolică. Biserica romano-catolică acceptă dialogul pentru ca ceilalți „frați separați” să poată înțelege doctrina ei și să se reîntoarcă la ea. Aspectele ecumenismului romano-catolic sînt: a) minimalizarea principiului hristocentric în Biserică; b) negarea Bisericilor din afara jurisdicției episcopului de Roma; c) evitarea colaborării cu lumea contemporană.

3. Ortodoxia și Biserica vechilor catolici. Conferința de la Belgrad din 1966 a făcut un pas înainte privind apropierea dintre Biserica ortodoxă și cea a vechilor catolici, stabilind o unitate de vederi în principalele probleme de credință. Rămâne ca vechii catolici într-un sinod episcopal să stabilească doctrina lor într-o mărturisire de credință oficială. S-a acceptat intercomuniunea pe baza identității dogmatice la acest punct.

4. Ortodoxia și ecumenismul protestant. Principiile ecumenismului protestant sînt greu de identificat obiectiv, deoarece ei afirmă că unitatea Bisericii este propriu-zis unitatea Duhului, ceea ce primește forme foarte variate. Totuși se stabilesc cîteva principii a) nerecunoașterea aspectului in-

stituțional deplin al Bisericii; b) diminuarea realității Bisericii universale. În legătură cu Consiliul Ecumenic se pot face unele precizări. Astfel, după cum arată Declarația de la Toronto din 1950, el nu este o suprabiserică, nu crează unitatea Bisericilor, ci premizele dialogului ecumenic, ca Bisericile să poată discuta pe față teologiile lor și poziția creștină în probleme practice-sociale.

5. Aspecte ale relațiilor dintre Ortodoxie și Anglicanism. Comisia teologică interortodoxă de la Belgrad (1966) a propus tematica dialogului ortodoxo-anglican. Anglicanii revizundu-și cele 39 articole, precum și cartea de rugăciuni, comisiei anglicane îi rămîne datoră de-a clarifica unele diferențe interne, pentru ca dialogul cu Ortodoxia să constituie un „preludiu al unirii Bisericilor”.

IV. Aspecte ale dialogului ecumenic.

În legătură cu dialogul ecumenic s-au emis mai multe teorii: teza „polilor opuși”, după care confesiunile trebuie înțelese ca entități contradictorii; teoria „patronajului” care vorbește despre fiecare confesiune prin analogie cu spiritul unor Apostoli; altă teză se referă la tradițiile confesionale, care sînt considerate ca elemente complementare, nu contradictorii; teoria „coexistenței divergențelor”, după care se impune o toleranță a divergențelor ca elemente proprii, pozitive. Aceste teorii nu pot fi adoptate. În cadrul dialogului teologic unitatea dogmatică este asigurată prin sinteza ortodoxă. În legătură cu natura dialogului, s-au emis mai multe teorii: unele inacceptabile, ca: „dialogul dragostei” și „dialogul recunoașterii”, altele acceptabile, ca: „dialogul teologic” și „dialogul slujirii”.

Considerațiile finale ale lucrării sînt sintetizate sub titlul: „Necesitatea aprofundării teologice a aspectelor dogmatice ale ecumenismului” (p. 150-170), capitol care reprezintă concluziile lucrării în perspectiva necesității de aprofundare a unor probleme teologice în cadrul dialogului ecumenic care ar putea deschide noi orientări în colaborarea creștină privind unitatea Bisericii și problemele lumii contemporane.

Lucrarea este elaborată la o înaltă înută științifică. Vasta orientare bibliografică și simțul critic, împletită cu o temeinică viziune ortodoxă a problemelor teologice, dau lucrării valoarea ei evidentă, recomandându-o în dezbaterile teologice contemporane legate de dialogul ecumenic și de problemele practice-sociale la care Biserica lui Iisus Hristos este chemată să dea răspuns.

Diacon Sorin Cosma

SETERS van JOHN, *The Hyksos. A new Investigation*. New Haven and London, Yale University Press, 1966, 220 p.

Problema hicsosă a fost examinată adesea, în cursul ultimilor treizeci de ani. Monografiile cele mai recente sînt datorate profesorilor R. Weill și Z. Mayanni, ce au apărut respectiv în ani 1953 și 1956. Van Seters, însă, afirmă că aceste două studii n-au fost făcute cu metodă. Actualmente două teze există cu privire la origina hicsosă și anume că hicsosii au fost uriți sau amoriți, două popoare ce au trăit prin părțile Siriei de astăzi. Dar fiindcă recent au ieșit la iveală noi elemente asupra perioadei hicsose, o reluare a ansamblului problemei s-a dovedit necesară.

Situdiul lui van Seters cuprinde două părți: prima este consacrată arheologiei epocii Bronz-Mijlociu; iar cea de a doua hicsosilor în Egipt.

Perioada hicsosă trebuie pusă în relație cu epoca Bronz-Mijlociu II. diupă, terminologia lui W. F. Albright. Sistemul de fortificație din Siria-Palestina este caracteristic pentru această perioadă. Este vorba pe de o parte de fortificații în povirniș, iar pe de altă parte este vorba de porți monumentale ale orașelor fortificate, bine cunoscute de către arheologi. Din punctul de vedere al cultului, trebuie să semnalăm templele al căror plan este simplificat și îmbracă forma unui *migdol* (turn). Trebuie apoi să menționăm prezența de *masseboth* (stlpi de piatră înfiți în pământ), ce sînt întâlniți plecînd din epoca de piatră, pînă în epoca Bronz-Mijlociu I și care sînt caracteristici religiei canaanite. Această epocă se semnalează, de ase-

menea, printr-o mare cantitate de arme de bronz ce au fost găsite în special la Biblos (Siria), fiindcă în vecinătatea acestui oraș exista, în stare naturală, aramă și cositoriu, necesare fabricării bronzului. De asemenea, în epoca Bronz-Mijlociu II se află mulți *scarabei* (cărăbuși), mai ales în Palestina, dar mult mai puțini pe coasta siriană, ceea ce indică contactele dintre Egipt și Asia, în perioada a doua intermediară. Pe scurt, epoca Bronz-Mijlociu II se prezintă ca o unitate culturală cu întreaga sa dezvoltare, avînd aceeași civilizație fundamentală.

Cu privire la hicsosii propriuși, sînt examinate mai multe aspecte: mai întii asiaticii în Egipt, la finele regatului mediu, apoi ascensiunea hicsosilor, apoi localizarea cetății Avaris, dinastiile hicsose; natura guvernămîntului hicsos, religia hicsosilor și în fine origina hicsosilor. O sursă importantă de informații asupra situației asiaticilor în Egipt, sub regatul mediu, o constituie inscripțiile aflate în Peninsula Sinaitică. Sub Amenemhet III, în special, asiaticii conduc caravane, ce merg din partea orientală a Deltei Nilului, la minele de la Sinai, pentru transportul pietrii turcoază. Ei sînt designați ca fiind 'Aamu și vin din Hzmj, regiune ce se situază probabil în sudul Palestinei. Dar cea mai mare parte a lui 'Aamu locuiau probabil în Egipt, ocupîndu-se cu expedițiile miniere. Acești caravanieri erau mai ales sclavi.

Cu privire la apariția hicsosilor, au fost studiate multe documente, cum de exemplu stela (stlplul) descoperită la Tanis (oraș în Delta Nilului) de către Marietti, în 1863 și redescoperită de către Montet, în 1932, apoi sfaturile lui Ipuwer și în fine relatarea istoricului Maneton. Van Seters se arată destul de sceptic asupra utilizării acestuia din urmă (Maneton), ca o mărturie sigură. Într-adevăr, menționarea asirienilor, pusă în legătură cu hicsosii, arată că tradiția raportată de Maneton este influențată de către invaziile posteroare ale Egiptului, față de epoca hicsosilor. Chestiunea fixării cetății Avaris, capitala hicsosilor, serios contestată de către specialiști, este studiată amplu de către Van Seters. El identifică pe

Avaris cu actuala localitate arabă Khatana-Qantir.

Informațiile autorului asupra religiei nu sînt prea strălucite. Zeul Set apare ca unul din divinitățile principale ale hicsosilor. În general se aduce că, atunci cînd hicsosii adoptaseră cultul lui Set, ei identificau zeitatea egipteană cu divinitatea lor principală asiatică, probabil cu Baal. În mitologia noului regat egiptean, se află urme ale unei mari influențe asiatice. Se află menționate zeitățile Astarte și Yam (Marea). Este posibil ca zeita Anat (hicsosă) să fi fost asimilată cu zeitatea egipteană Hator.

Profesorul Helok a înțeles, recent, să identifice pe hicsosii cu hurii, bazîndu-se pe onomastică, în special. Dar, cu dreptate, Van Seters a arătat că nici un nume din această perioadă nu este hurit. Din contra, explicația prin limba semitică din vest este dacă nu certă, cel puțin probabilă, pentru cea mai mare parte a numelor străine. Hicsosii, care nu trebuie să interpretăm, cum a făcut Meneton și mereu după el, cu „prinții păstori”, ci cu „regii străini”, sînt prinți amarei (care au avut reședința în Canaanul de Nord și Siria). Ei au domnit în Egipt, într-un timp de slăbiciune a dinastiei locale (egiptene).

Șase pagini de bibliografie termină această sugestivă și substanțială monografie, ce se arată a fi o importantă contribuție în câmpul istoriei antice.

DELLING Gerhard, *Jüdische Lehre und Frömmigkeit in den Paralipomenen Jeremiae* (Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 100). Berlin 1967, Töpelmann, 77 p.

După cit se știe, în epoca de după exilul babilonian, națiunea iudaică a avut mult de suferit de pe urma stăpînirii seleucide (siriene). Regele Antioch al IV-lea Epifane, voind să-i elimineze chiar religia, a provocat revolta macabeică. După stăpînirea grecească a urmat cea romană, ce s-a soldat cu distrugerea templului și pînă la urmă cu desființarea statului iudaic. În aceste timpuri de mari suferințe materiale și morale, a apărut o literatură, pusă pe seama marilor

personalități ale trecutului (Abraham, Moise etc.), ce caută să convingă națiunea oprimată că Dumnezeu nu va lăsa poporul Său, ci va împlini promisiunile profeților biblici. Această literatură poartă numele de apocrifă și mai ales apocaliptică, deoarece vorbește despre teribilele evenimente de la finele lumii terestre.

Cartea de care ne ocupăm aici „Paralipomenene (cronicile) lui Ieremia”, aparține ciclului numit Ieremia-Baruh din care face parte: scrisoarea lui Ieremia (aflată și în Bibliile românești), apoi cartea canonică Baruh și în fine apocalipsa lui Baruh, aflată în două versiuni: siriacă și grecească.

Cartea aceasta, Paralipomenene lui Ieremia, ne-a parvenit grație manuscriselor grecești și unei traduceri etice. Iar titlul din manuscrisele grecești „Paralipomenene lui Ieremia profetul” ne amintește de titlul cărților biblice ale Chronicilor, din versiunea numită Septuaginta. Apocrifa aceasta se înrudește îndeaproape cu apocalipsa siriacă a lui Baruh. Autorul, G. Dellling, acceptă secolul al doilea al erei noastre ca dată a scrierii pentru „Paralipomena lui Ieremia”. După opinia sa, autorul apocalipsei este un iudeu în cea mai mare parte, iar limba în care a fost scrisă a fost palestiniană. Dellling ia ca termeni de comparație cu iudaismul farisean patru puncte și anume: pietatea personală, atribuțiile divine, separarea poporului lui Dumnezeu de celelalte nații păgine și acceptarea vieții viitoare. Dellling arată că sub fraza grecească a manuscrisului se vede clar fraza ebraică, cum și ideile credinței iudaice, ceea ce face ca acest opuscul să fie o carte iudaică eminentă, nu însă o apocalipsă ca multe alte scrieri, ce ne-au parvenit din acea epocă.

MARTINEZ ERNEST, *Hebrew-Ugaritic Index to Writings of Mitchell J. Dahood*. A bibliography with indices of scriptural passages Hebrew and Ugaritic words and grammatical observations. Rome, Pontifical Biblical Institute, 1967, 120 pp.

Se știe astăzi, ce aport nebulos pentru înțelegerea textului Vechiului Testament au adus documentele aflate în săpăturile arheologice de la Ras.

Shamra, vechea cetate canaanită Ugarit. Numeroase sint operele publicate în ultimii treizeci de ani în această privință. Profesorul M. J. Dahood s-a consacrat aproape numai acestei chestiuni, adică de explicare a vocabularului ebraic al Vechiului Testament, prin luminile aruncate asupra lui de lexicul documentelor descoperite la Ras-Shamra (Siria).

Intenția autorului cărții de care ne ocupăm aici este de a facilita cercetătorului și studentului Vechiului Testament să afle, prin diferitele reviste, studiile de filologie ugaritică și ebraică, publicate de prof. Dahood, în ultimii cincisprezece ani. Opusculul lui Martinez conține patru indici. Primul cataloghiază, în ordine cronologică, cărțile, articolele și recenziiile lui Dahood, de la 1952—1966, unde nu găsește mai puțin de 133 de contribuții. Al doilea index reunește toate pasajele biblice explicate de prof. Dahood, cu trimiterea la numărul de ordine din bibliografia de mai sus și pagina respectivă. Al treilea index reunește în ordine alfabetică cuvintele ebraice și ugaritice explicate, urmate de numărul de ordine din indexul bibliografic și cu pagina publicării. În fine, cel de al patrulea index este consacrat observațiilor gramaticale. De sigur, această carte de o utilizare ușoară, va face mari servicii specialiștilor în Vechiul Testament, doritori să cunoască ideile profesorului Dahood, într-un domeniu, în care se dovedește a fi un veritabil maestru.

SCOTT R. B. J., *Proverbs, Ecclesiastes*, translated with a introduction and notes (The Anchor Bible, 18). New York Garden City. Doubleday & Co, 1965, 46x16 cm, LIV+258 pp.

Volumul de care ne ocupăm aci este al optisprezecelea din colecție. Autorul, prof. R. B. J. Scott, începe cu o introducere generală, de aproape patruzeci de pagini, asupra literaturii gnomice și sapiențiale (maxime și proverbe), atât în Israel, cât și în vechiul Orient Apropiat antic, mai ales în Mesopotamia și Egipt. În ceea ce privește Fenicia, ni se semnalează (R Tournay, *Revue Biblique*, 74(1967), p. 128) textul de origină babiloneană, descoperit în 1969 într-o casă parti-

culară din Ras Shamra (Siria). Despre acest text, ce datează din secolul al XIII-lea î. e. n., asiriologul J. Nougayrol ne-a dat prima interpretare, în culegerea *Les Sagesse du Proche Orient ancien*, 1963, p. 47—50.

În introducerea sa asupra Proverbor, de 27 de pagini, prof. Scott analizează diversele părți ale acestei cărți și descrie rapid formația ei, plecând de la epoca lui Solomon până după timpul exilului. Această expunere este urmată de traducerea cărții, completată de note critice și explicative. Aceste note comportă un bun număr de corectări ale textului masoretic, acceptate în general de către comentatorii moderni. Astfel, în Prov. 8, 30, prof. Scott propune a se citi „omen” ceea ce unește, pune la un loc”, conjectură propusă deja în revista *Vetus Testamentum*, 1960, p. 213 sq. Dar se pare că este de preferat citirea „amun „nutriție”, cum aflăm și în traducerea lui Aquila apoi în Midraș Mișle ș. a., citire ce se acordă mai bine cu contextul ce urmează imediat.

În ceea ce privește introducerea și notele la cartea Ecclesiast, prof. Scott urmează îndeaproape lucrarea lui R. Gordis, publicată în 1955. Introducerea de 17 pagini vrea să desprindă ideile de bază ale *Qoheleth*-ului. (Ecclesiastul), cum și eredită la lui realitățile și fără de iluzii. În Ecclesiast 3, 11, termenul „olam este tradus cu „enigmă”, în loc de traducerea lui obișnuită de „durată, eternitate” pe care-l indică întregul context, ca un fel de meditare asupra timpului. Este mai bine să se păstreze ambiguitatea etimologică a termenului ebraic, căci autorul Ecclesiastului folosea jocul de cuvinte (cf. D Lys, în volumul *Hommage à W. Vischer*, Montpellier, 1960, p. 124 sq.). Totdeauna trebuie să căutăm soluția care respectă cel mai mult textul original actual.

Pr. Ath. Negoită

MIRELA TEODORESCU. *O copie ardeleană fragmentară a Psaltirii în versuri a Mitropolitului Dosoftei*, în limba română, An. XVII, nr. 5, p. 449—455.

Mitropolitul Dosoftei al Moldovei este o figură deosebit de importantă în istoria literaturii vechi românești,

Psaltirea în versuri, tipărită la Unieș a fost reeditată în 1887 de Ion Bianu, savantul bibliograf și istoric literar. Ion Bianu presupunea că Psaltirea în versuri a lui Dosoftei n-a circulat și că acest monument al literaturii vechi „a fost în curind uitat”.

Cercetările ulterioare au demonstrat însă că Psaltirea în versuri a lui Dosoftei s-a bucurat de o largă circulație. N. Cartoian, autorul *Istoriei literaturii vechi românești* (3 vol.) a identificat copii ale Psaltirii în versuri din secolele XVIII—XIX în Moldova. Chiar catalogul manuscriselor românești de Ion Bianu și R. Caracșan menționează (vol. I, p. 301; vol. II, p. 283), copii din secolul al XIX-lea după Psaltire. Romulus Todoran a descoperit în 1956 o copie a Psaltirii în versuri a lui Dosoftei scrisă în secolul al XIX-lea la Zlatna (o copie ardeleană a Psaltirii în versuri a mitropolitului Dosoftei, în „Buletinul Universității V. Babeș și Bolyai”. *Seria științe sociale*, vol. I, nr. 1—2, p. 291—295). Deci Psaltirea lui Dosoftei a circulat și în Transilvania. Mirela Teodorescu a descoperit că în manuscrisele Academiei nr. 1735, 3518, 3570 și 1365 sînt copiați psalmi din Psaltirea în versuri a lui Dosoftei. De exemplu în manuscrisul nr. 1365 din 9 psalmi, 6 psalmi (46, 96, 89, 91, 95 și 116) sînt reproduși după Psaltirea în versuri tipărită în 1673 la Unieș de mitropolitul Dosoftei. Copiștii mai moderni înlocuiesc cuvîntul *șerb* cu cuvîntul *slugă*, dar tot după traducerea lui Dosoftei.

E important de remarcat că printre copiștii Psaltirii în versuri a mitropolitului Dosoftei sînt mai mulți arteleni. Astfel manuscrisul menționat nr. 1365 e copiat de preotul Avram originar din comuna Cloara. La Biblioteca Episcopiei ortodoxe române din Cluj există un exemplar din Psaltirea în versuri a mitropolitului Dosoftei.

Existența în Transilvania a unor exemplare din Psaltirea în versuri demonstrează largă răspîndire a acestei tipărituri vechi românești.

Prof. Ioșif E. Naghin

PALIA DE LA ORĂȘTIE 1581-1582, Băcurești, Editura Academiei 1968, XIV+495 p.

E o ediție remarcabilă a Paliei de la Orăștie, îngrijită de cercetătoarea Viorica Pamfil. Lucrarea are un studiu introductiv despre această tipăritură importantă din secolul al XVI-lea. I. D. Suciu o înșiră printre operele bănățene din secolul al XVI-lea acordîndu-i locul cuvenit în antologia literaturii bănățene. Textul Paliei a fost tradus de cinci cărturari ai vremii: Mihai Tordași (Turdeanu), Ștefan Herle, Efrem Zavan, Moise Peștișel și Achirie. În prefața Paliei, traducătorii afirmă că au tradus „den limba jidovească, grecească și sirbească, pre limba română”. E greu de admis că pe vremea aceea, ar fi fost atât de buni cunoscători ai limbii ebraice încît să poată traduce din original. Istoricii literari, studiind textul, au ajuns la concluzia că traducătorii Paliei au tălmăcit dintr-un izvor maghiar, din Heltai Gaspar, pastor calvin. Sextil Pușcariu presupune că au avut în vedere și Vulgata. Ideea că traducătorii Paliei au folosit și textul latin o acceptă și N. Iorga și Ștefan Meleş. De exemplu s-a putut folosi ediția latină apărută în anul 1573 la Tübingen. Limba latină era limbă oficială în Transilvania și deci era ușor s-o cunoască, mai ales că în toate școlile se învăța în latinește. „Istoria literaturii române” (vol. I, p. 314) ajunge la concluzia „că traducătorii au avut sub ochi în primul rînd un text maghiar” pentru că împărțirea în capitole, glosele marginale și unele omisiuni corespund cu *Pentateuhul* tradus de Heltai. Ipoteza că ar fi folosit și textul latin se confirmă prin „anumite concordante semantice, morfologice și sintactice între textul Paliei și al Vulgatei”. Existența unor slavonisme a făcut pe unii istorici literari să presupună că traducătorii Paliei ar fi folosit și un text slavon. Dacă ținem seamă de faptul că în secolul al XVI-lea în bisericile românești toate slujbele se oficiau în limba slavonă, ne pare că slavonismele pot proveni din limba liturgică a vremii (mai ales că se citează cuvinte ca *dveri*, *pacrov*, etc.). E important de remarcat că în *Palia de la Orăștie* găsim for-

ma român, pe cînd în tipăriturile anterioare se scria rumân. Pălia a fost tipărită de Șerban „meșter mare a tipărelor” fiul diaconului Coresi și de diacul Marien.

Este evident că a fost tipărită în slujba calvinismului, cu cheltuiala lui Francisc Geszti „alesu hotnogiu Ardealului și țării ungurești”. Deși e tipărită cu cheltuiala calvinilor nu conține nimic ce ar fi împotriva Bisericii ortodoxe.

Timotei Cipariu amintește că în bibliotecă din Alba Iulia ar fi existat sub nr. 16 „cinci cărți ale lui Moisi, românești” din secolul al XVI-lea, dar pare că era manuscris, nu tipăritură (Principia de limba și de scriptura, Ed. II, Blaj, 1866, p. 101). Traducătorii Păliei mărturisesc că ar fi cuprins Pentateuhul, Cartea regilor și „alți prooroci cîțiva” dar resursele pe care le aveau nu le-a permis să editeze și alte cărți. S-a presupus că fragmentul de Levitic descoperit la Belgrad, scris pe pergament ar fi urmarea Păliei. Leviticul de la Belgrad a fost studiat de B. P. Hașdeu (Cuvinte den bătrîni, vol. I, București 1878). Critica științifică a ajuns însă la concluzia că Leviticul de la Belgrad a fost scris în secolul al XVII-lea. Tipăritura cuprinde 161 de foi (322 de pagini), grupate într-o predoslovie de 6 foi și 20 de caiete, dintre care „Bitia” cuprinde 11 caiete și „ishodul” 9 caiete. Se cunosc 9 exemplare din Pălia de la Orăștie. Pentru ediția pe care o publică acum Viorica Pamfil a fost folosit exemplarul ce provine de la Fundația Nicolae Jiga din Oradea (în prezent se găsește în Biblioteca Academiei. Documente și texte vechi, nr. 30.).

După studiul introductiv urmează textul Păliei. În stînga e fotocopia textului original (a ediției din 1582). În dreapta este și textul maghiar după traducerea lui Heltai (după exemplarul păstrat la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei. R. M. K. 566). Pentru studiul textelor s-a luat ca model Biblia tradusă de Vasile Radu și Gala Galaction (București, 1938, iar pentru Vulgata ediția apărută la Roma în 1592—1593. Textul Păliei se termină la p. 317 „Sfîrșitul a doua carte a lui Moisi” (Pălia cuprinde

Geneza și Exodul). După fotocopia însemnărilor de pe Pălia ce provine de la Fundația Jiga, urmează Indice (p. 324—495), o lucrare de filologie, ce explică mii de cuvinte.

Prof. Iosif E. Naghiu

MARIANA COMBIESCU. *Psaltirea de la Mehadia*, în „Limba română”, An. XVII, 1968, nr. 3, p. 259—270.

Despre vechile manuscrise bănățene apar lucrări ce aduc contribuții importante. Preotul Coriolan Buracu în lucrarea Muzeul regional Cerna din Băile Herculane și Cronica Mehadiiei (Turnu Severin 1929) a menționat printre cărțile și manuscrisele bisericii ortodoxe de la Mehadia un fragment de patru foi ce sînt rupte dintr-o Psaltire slavo-română scrisă pe pergament. Foile erau lipite pe scoarța Pravilei lui Matei Basarab adică a celebrei tipărituri Îndreptarea legii, apărută în 1652. Coriolan Buracu presupunea că ar fi existat la Mehadia mai multe foi din această psaltire slavo-română. Nicolae Iorga a reprodus facsimilele în lucrarea Observații și probleme bănățene, București 1940, p. X—XVIII. Manuscrisul nu se mai păstrează.

Mariana Combiescu studiază cele patru foi, pe baza facsimilelor publicate de Nicolae Iorga. Comparînd Psaltirea de la Mehadia cu alte psaltiri ajunge la concluzia că ar fi o copie.

Cînd s-a scris Psaltirea de la Mehadia? Nicolae Iorga presupune că a fost scrisă între 1580 și 1600. Coriolan Buracu o consideră din secolul al XVI-lea pe baza unei scrieri a lui Alexandru Lapedatu. Ștefan Ciobanu este de acord cu data fixată de Nicolae Iorga și la fel se pronunță și Ștefan Pașca (Contribuții la istoria începutului scrisului românesc, p. 84—85).

Mariana Combiescu aduce ceva nou în studiul Psaltirei de la Mehadia. Studiază fonetica textului comparînd textul cu alte traduceri românești din secolul al XVI-lea. Studiază vocalismul, consonantismul, morfologia și ajunge la concluzia că „Psaltirea de la Mehadia” nu este un text izolat. Ea derivă dintr-o traducere slavo-română de psaltire cuprinsă și în manuscri-

sele de la Biserici, Icușești și Bereasa. Acestea nu conțin și textul slavon al Psalmilor, dar avem motive să credem că originalul lor era slavo-român. Astfel psalmii 23 și 25 din manuscrisul de la Biserici încep în limba slavonă și continuă în limba română. Autoarea emite o părere că probabil toate traduceri moldovenești menționate, chiar dacă unele din ele s-au păstrat numai în copii românești, au fost inițial slavo-române. E mai verosimil însă că slavo-române erau numai textele bisericești fiindcă slujbele se făceau în slavonește, iar textele spre a fi înțelese se traduceau în românește.

Psaltirea de la Mehadia, în urma publicării în facsimile de către Nicolae Iorga intră în rindul traducerilor din secolul al XVI-lea. Psaltirea de la Mehadia cuprinde psalmul 48 de la versetul 10, tot psalmul 50 până la versetul 17. Numele de Psaltirea de la Mehadia se justifică prin faptul că a fost păstrată la Mehadia. Ar fi mai exact să-i spunem Psaltirea slavo-română de la Mehadia. Ștefan Ciobanu stabilea asemănări între Psaltirea de la Mehadia și Psaltirea Scheiană. Mariana Combiescu o apropie mai mult de Psaltirea Hurmuzachi și de psaltirile slavo-române de la Brăso. Textul românesc al Psaltirii de la Mehadia seamănă mai mult cu textele din Manuscrisul românesc nr. 540 și nr. 170 de la Academia Republicii Socialiste România și cu textul publicat de Gheorghe Ghibănescu (Un manuscris vechi românesc, în Arhiva, Iași, An. 21, 1910 p. 185). Psaltirea descoperită de Gheorghe Ghibănescu a circulat prin Moldova și pare a fi scrisă de „Apostol Uricariu ot Tecuci”, scriitor de divan între 1661 și 1662.

Autoarea articolului de care ne ocupăm, ne convinge că Psaltirea de la Mehadia trebuie pusă în legătură cu traduceri din Moldova. În secolul al XVI-lea Filip Moldoveanu traduce în Ardeal. În secolul al XVII-lea dascălul Sturza din Moldova traduce în Bihor. Dascăli și dieci moldoveni stabiliți în Transilvania răspîndesc și scrierile din Moldova. Că provine din Moldova Psaltirea slavo-română păstrată la biserica din Mehadia se vede și din însemnarea ro-

mânească de pe „Indreptarea legii” în care s-a păstrat. Cităm doar câteva cuvinte „Și am scris în zile luminatului Domn Ștefan Racoviță Voievodu, cînd era foarte grele nevoi în țară... la Ghenare 11 după 1765”.

Lucrarea interesează după cum se vede și circulația cărților bisericești în Banat.

Prof. Iosif E. Naghiu

D. TUDOR. Orașe, tirguri și sate în Dacia romană, București, Editura științifică, 1968 430 p.

D. Tudor profesor la Universitatea din București a publicat peste 700 de studii și articole științifice de arheologie și istorie, mai ales despre Dacia Romană. Între acestea: 1. Oltenia Romană (în trei ediții); 2. Istoria sclavajului în Dacia Romană; 3. Corpus monumentorum equestrum Danuviorum. Cu privire la cartea de care ne ocupăm, autorul spune în prefață că aceasta „este scrisă pentru a oferi o imagine generală a dezvoltării vieții civile din Dacia Romană. Ea încearcă să umple un gol în privința aspectului romanității din orașele și satele provinciei” (p. 5.). Pe baza materialului literar, arheologic, epigrafic, a încercat să urmărească mai ales colonizarea, romanizarea și continuitatea elementului dac după cucerirea Daciei.

Tot în prefață aflăm că la Institutul de arheologie al Academiei există un vast repertoriu arheologic al țării noastre.

Cartea se împarte în trei capitole mari: 1. Dacia de sud-vest, 2. Dacia nordică, 3. Dacia sudică.

Primul capitol se ocupă de Dierna, Băile Herculane, Satele romane de la Ad Mediam la Tibiscum la Sarmisegetuza și de la Ledarata la Tibiscum precum și urmele romane în Banat. Marea majoritate a populației lor o formau geto-dacii iar cultura latină a pătruns în această regiune.

Capitolul al doilea (p. 73—285) e cel mai vast. Începe cu un studiu despre Sarmisegetuza. Guvernatorul general Decimus Terentius Scaurianus a condus Dacia în anii 108—110 e. n. și a îndeplinit ordinul imperial de a înființa noua capitală a provinciei. Între cele mai de seamă clădiri se z-

mintesc: Aedes Augustalium construită în secolul al II-lea prin grija lui M. Proculus Niceta și desăvârșită prin grija fiului său M. Proculus Regulus; Amfiteatrul s-a construit la 125 metri spre nord de zidurile cetății având axele de 88 și 99 metri cu o capacitate pentru aproximativ 5000 de spectatori; Apeeductul s-a construit prin grija lui Cu. Sapius Aelianus. În Sarmisegetuza de asemenea erau mai multe temple: al zeului Mithras, al zeilor sirieni, al zeilor Dis Pater și Prosepina, al lui Iupiter Dolichenus (dolichenum), al unei divinități orientale (Belhammon), al zeiței Caelestis Virgo și al Dianei. La Sarmisegetuza mai erau adorați zei orientali ca de pildă Serapis, Men (Cilvastianum) ș. a. Un templu era dedicat zeiței Dea regina. Dintre datele din jurul capitalei descrie amănunțit Pagus Aquensis. Pagus Micensis, Geumisara (stațiune climaterică). Se ocupă mult de Apulum și de așezările miniere din timpul stăpînirii romane în Dacia. Urmează capitolele despre orașele Potaissa, Napoca, Porolissum, Vicus Samum și de așezările romane de pe valea Someșului Mare. Urmărește apoi așezările de la hotarele de est și de sud ale Daciei Superioare.

Capitolul al treilea intitulat Dacia Sudică (p. 289—397) începe cu studiul despre Drobeta și teritoriul ei Drobeta care a fost primul loc de seamă din Dacia Sudică în care au pătruns romanii. Pînă cînd Traian a construit primul canal pe la Porțile de Fier, Drobeta a fost ultima escală a corăbiilor care urcau fluviul. Descrie ȋrgul roman de la Răcari, apoi Statio Aquensis. Teritorium Sucidavense (Celei lîngă Corabia), Romula (satul Reșca, lîngă Caracal), satele și ȋrgurile romane din teritoriul ȋrgu Jiului, de pe valea carpatină a Oltului.

Ultimul capitol se intitulă Pe lîmes Transalutanus numit și Valchicus, construit ca o linie de fortificație împotriva cotropitorilor. În paginile dense ale concluziilor generale se arată pînă unde s-a ajuns cu studiile și cercetările despre cele trei Dacii în timpul stăpînirii romane. Se constată că cele mai multe orașe și

ȋrguri romane, „s-au altoit pe vetrele așezărilor dacice mai vechi” (p. 377). Unitățile administrativ teritoriale erau: 1. Teritorium (fiecare oraș, ȋrg, sat, dispunea de un teritoriu rural propriu); 2. teritoriul eminenta rurali, independent față de oraș și constituit în jurul unui pagus, adică un ȋrg de seamă; 3. „Villa rustica” în preajma aglomerărilor urbane, lîngă marile drumuri și cursuri de apă navigabile” (p. 379); 4. Vici „din regiunile agricole înfloritoare și de pe lîngă marile drumuri de comerț, ocupate în general de elemente de colonizare” (p. 380); 5. Canabae „înfiripate pe lîngă numeroase caestre din Dacia” (p. 389); 6. Pagi; 7. Municipium; 8. Oppida. Fiecare oraș avea un sanctuar de seamă. Municipiile și coloniile alegeau pe praefectus quinquenalis primus. Centrele urbane mai importante au fost: Ulpia Traiană (Sarmisegetuza), Napoca, Romula, Drobeta, Dierna, Tibiscum, Apulum, Ampelum, Potaissa, Porolissum, iar mai ȋrziu Sucidava, Aquae (din Dacia Inferioară), Micia, Alburnus Maior ș. a. Unicul forum pe care îl cunoaștem este cel din Sarmisegetuza. Din materialul epigrafic s-a putut cunoaște mozaicul etnic din Dacia de altădată. La orașe are un rol important tagma ecvestră. Elementele de cultură apar la orașe. Se prezintă la fel multe dovezi despre dănuirea populației geto-dace după ocuparea Daciei de către romani.

Rezumatul francez (p. 388—397) face accesibile concluziile și pentru cercetătorii străini.

Prof. Iosif E. Naghiu

CORNEL IRIMIE-MARCELA FOCȘA: *Icoane pe sticlă* Editura Meridian București 1968 studiu pg. 1—26 + 148 reproduceri de icoane pe sticlă în culori.

Valorificarea operelor de artă ale poporului nostru, a monumentelor lui istorice formează o grijă deosebită a statului nostru și este una din preocupările de căpetenie ale istoriografiei contemporane.

Între astfel de opere, mărturisitoare a geniului creator al poporului nostru, a sentimentului profund religios și a simțului său artistic bogat și

polivalent, icoanele pe sticlă ocupă un loc aparte, plin de semnificații.

În ele se îmbină sentimentul religios cu geniul artistic al poporului într-o artă de strînsă comuniune înedit ele au fost în casele credincioșilor din Transilvania adevărate altare de rugă și, în același timp, adevărate expozite muzeistice de artă populară.

Pictura populară pe icoanele pe sticlă din Transilvania umple cel puțin 2 secole, al XVIII și XIX, constituind un document istoric, în dezvoltarea creației populare din Transilvania. În ultimul timp, datorită expozițiilor din țară și străinătate, în Belgia, R. F. Germană, Danemarca, Italia etc. icoanele pe sticlă au cucerit o faimă europeană.

Între cercetătorii mai noi, care au acordat icoanelor pe sticlă o atenție deosebită și au întreprins cercetări științifice în ceea ce privește începuturile și aria lor de răspindire și eare au contribuit la valorificarea lor în expoziții în străinătate, Cornel Irimie, Directorul Muzeului Brukenthal din Sibiu, ocupă un loc de frunte. Rod al acestor studii este și albumul publicat de editura Meridiane, în condițiuni tehnice excepționale, album prefătat de un stilu sintetic asupra icoanelor pe sticlă.

Întemeiat pe un bogat material bibliografic, autorul plasează începutul picturii pe sticlă la români în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, deși precizări în acest sens pot aduce cercetările viitoare.

„Este posibil ca românii să fi învățat această tehnică din Boemia, Moravia și Slovacia, sau de la sticlarii veniți de acolo în Transilvania”. Condițiile economice și sociale înrobitoare în care trăiau, precum și faptul că o asemenea artă, nu era costisitoare explică în bună parte larga lor răspindire la români.

La aceasta, adăugăm noi, a contribuit și credința ortodoxă a poporului nostru. Icoana este un element specific al spiritualității ortodoxe răsăritene. Ea înfățișează diafan, fără forme pline, cum e în sculptură, lumea cerească și cheamă spre trăirea comandamentelor morale.

Icoana ortodoxă, prin liniile ei simple, prin stilul bizantin, care sublimi-

zează umanul, este ca o fereastră în fața căreia sufletul se simte îndemnat să privească spre o lume mai bună, mai dreaptă, mai plină de omenie.

Credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au iubit o asemenea concepție, au dorit mereu o viață mai bună, mai dreaptă și mai umană, mai ales că aceea pe care o trăiau era atât de aspră, plină de „ciuma” nedreptății și asupririi naționale și sociale.

Este și acesta un motiv pentru care icoanele pe sticlă s-au răspindit atât de mult în Transilvania, mai mult chiar decît în părțile de unde a pornit lucrarea lor și pentru care ele prezintă un caracter specific al sufletului și geniului creator al poporului nostru. Autorul urmărește, în continuare, dezvoltarea în timp a acestui meșteșug popular și arată diferitele centre de pictură pe sticlă din Transilvania, scoțînd în evidență, cu multă competență notele specifice ale fiecărui centru.

Cel mai vechi centru de pictură pe sticlă este cel de la Nicula. Iconarii de la Nicula au dus icoanele lor pînă în nordul Moldovei și în Muntenia, în apus pînă în Banat și regiunea Tisei. Se cunosc pînă în prezent puține nume de iconari de la Nicula, deoarece ei nu obișnuiau să le semneze. Abia în sec. XIX-lea apare numele unor iconari din acele părți, ca: Tudor Tocariu, Dionisie Iuga, Ștefan Mirocea, Ștefan Belindean, etc.

În sec. XVIII-lea pictura pe sticlă este mult practică în sudul Transilvaniei, centrele mai însemnate fiind: Brașovul, Sebeș-Alba (cu comunele Lazi, Lancrăm și Maieri), Sibiu și Făgărașul. Se cunosc numele unor iconari pe sticlă din aceste părți. De pildă zugravul Ioniță din Brașov, Ion Costea din Lancrăm, precum și membrii familiei Poenaru din Laz și Savu Moga din Arpașul de Sus. În Cîrțișoara (lingă Făgăraș) e cunoscut talentatul zugrav Matei Timfora.

De la început și cu precădere, icoanele pe sticlă au avut o funcție religioasă. Acesta era de altfel scopul lor practic. Despre funcția lor religioasă ne grăiește și faptul că cele mai multe icoane pe sticlă înfățișează pe Domnul nostru Iisus Hristos,

pe Maica Domnului și pe sfinții cei mai cinstiți de poporul nostru: Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe, Sf. Ilie și Sf. Haralambie.

Lena Constante ne dă în cercetările monografice ale Institutului Social Român despre icoanele pe sticlă, aflate în satul Drăguș la anul 1932 următoarele date:

În acel timp erau în Drăguș 689 icoane pe sticlă. Din acestea 138 reprezentau pe Maica Domnului, 138 pe Mântuitorul, 88 pe Sf. Nicolae, 56 pe Sf. Gheorghe, 55 pe Sf. Haralambie, celelalte pe alți sfinți. Viața Domnului nostru Iisus Hristos este înfățișată pe icoanele de la Drăguș astfel: 29 îl arată pe Iisus cu viața de vie, adică pe Iisus cel euharistic, din care se împărtășesc credincioșii în sf. cuminecătură; 25 icoane reprezintă Botezul Domnului, 25 Punerea în mormint, 25 icoane îl arată pe Iisus pe tron, ca împărat și judecător, 11 Răstignirea, 10 Cina cea de taină, 7 Învierea, 4 Înălțarea, și alte 7 diferite scene din viața Mântuitorului.

Astfel, vreme de cel puțin 2 veacuri, icoanele pe sticlă au fost pentru românii din Transilvania un element de susținere și mărturisire a credinței lor religioase, precum și un mijloc de păstrare a puterii lor morale și naționale în fața potrivnicilor vremii.

Într-o icoană de la Nicula, personajul sf. Teodor ia chipul Domnitorului Mihai Viteazul, mărturisind un sentiment vecin cu avlavia față de eroul care se jertfise pentru idealurile sfinte de libertate și unitate ale poporului român.

Cum e și firesc, Cornel Irimie stăruie în studiul sau asupra valorii artistice, asupra funcției estetice pe care o au icoanele pe sticlă.

„Oricine ia contact cu icoanele populare lucrate pe sticlă de către români este impresionat de originalitatea și unitatea lor stilistică”. „Reprezentările naive se dovedesc atât de capabile să producă emoții ca și o pictură cultă, pentru că izvorăsc, dintr-un sentiment sincer și puternic, fiind expresia unei viziuni artistice autentice” (pag. 21).

„Marea frumusețe a icoanelor pe sticlă românești stă mai cu seamă în

culoarea lor. Un simț foarte sigur al culorii se desprinde din felul cum sînt alese și armonizate tonurile. Meșterii au știut cum să le armonizeze, așezînd un ton închis lângă unul deschis, sau folosind judicios culorile complementare. Acolo unde se așează roșu, zugravul simte alături nevoia de verde, lângă albastru aștern imediat portocaliu. Iconarii au creat adeseori armonii de o uimitoare subtilitate. Natura se regăsește în toate stilizările artistului popular, obișnuit să-și împodobească cu motive florale casa, îmbrăcămînta și uneltele”. (pag. 22).

Studiului dens și cuprinzător al autorului îi urmează albumul cu 147 reproduceri de icoane, executate în culori. Într-un mod artistic ireproșabil, ceea ce aduce cînte și autorilor care le-au selecționat și editurii Meridiane, care le-a executat.

Privirea icoanelor reproduse în album îți oferă o adevărată desfătare sufletească. „Simți cum se reflectă ca într-o oglindă sufletul poporului român, cu acea neîncetată osmoză între planul mitic și cel real, care atestă marile posibilități sufletești ale poporului nostru, pentru care principiile cărților de cult nu au rămas imuabile, ci au fost integrate vieții lor zilnice” (V. Ripeanu: „Gazeta Literară” din 24 august 1967).

Autorii și editura Meridiane, au oferit prin această lucrare o comoară de artă și simțire românească.

Prof. Vasile Coman.

I. D. ȘTEFANESCU, „Arta veche a Maramureșului”, Editura Meridiane, București 1968, 158 pagini, 73 planșe.

Maramureșul, cu populația sa harnică, cu deosebita sa artă, cu tradiția multiseclară, cu vestitele construcții din trunchiuri de lemn: biserici, case de locuit și podobe de o inegalabilă frumusețe, este înfățișat de către prof. I. D. Ștefănescu în „Arta veche a Maramureșului”. O lucrare de mare amploare în care este analizată și scoasă la lumină, pentru prima dată în țara noastră, întreaga valoare și semnificație a artei populare a acestei provincii din nordul țării. Vastul material din toate domeniile de creație populară precum și caracterul artistic al satelor maramureșene, pe-

sagiul acestui colț de țară, este prezentat în cele peste 150 de pagini și 73 de imagini de o rară frumusețe și valoare artistică, alese cu o deosebită competență.

Bogăția artistică a acestei provincii, cuprinzând locuințele, bisericile, sculptura în lemn, decoruri arhitectonice, obiecte de uz casnic, scoarțele, ceramica, icoanele, decorurile murale, pictura, folclorul, etc., constituie una din cele mai prețioase creații de artă populară. Populația de pe aceste meleaguri a păstrat tot ce a fost mai frumos, după cum specifică autorul, dându-ne monumente de limbă care s-au bucurat, la origine chiar, în secolul al XVI-lea, de cea mai largă circulație în întreaga Transilvanie și mai târziu în Țara Românească.

Prin popasurile făcute, mulți ani la rând, prin studiile minuțioase și investigațiile științifice întreprinse la fața locului, cercetînd concret întregul material, căutînd să folosească în mod permanent valoarea informațiilor directe, fără să neglijeze parcurgerea unui bogat material bibliografic și de arhivă, profesorul I. D. Ștefănescu, mărturisește: „Opere de sculptură în lemn și de pictură murală, prețuite drept lucruri pitorești și naive, apar la analiză izvorite dintr-o cugetare înaltă și realizate în înțelesul unor tradiții strălucite. Vădese legătura cu lumea românească din părțile Bihorului, de la Sechiște, pînă în vechiul Zărand și părțile Bradului; mai departe în sud-estul Transilvaniei, de la Ghelnița pînă în munții Gurghiului. Se pot urmări în nordul Moldovei și în acela al Țării Românești, în cuprinsul secolelor XIV și XV“. Creație românească și operă populară, arta Maramureșului formează o comoară. Luminează probleme istorice de importanță primordială. Toate acestea dovedesc unitatea de concepție a artei populare maramureșene, mărețele sale creații, originea și desfășurarea lor în toate domeniile, laolaltă fiind o însemnată contribuție în ansamblul culturii noastre.

Întîi este scoasă în evidență înfățișarea caselor de locuit datînd din cele mai vechi timpuri, ca și ale celor de mai târziu, construcții ce reproduc în

chip evident, o arhitectură a cărei obirșie și exemplare alese sînt înecate în negura timpului. Construite din lemn de brad, stejar sau gorun, decorate sub înfrîurirea modei și, mai totdeauna, cu procedeele moderne, ele reprezintă imagini interesante ale trecutului. Sînt de ordin istoric și etnografic. Case monumente de artă, din care se mai păstrează puține, în forma în care se pot admira, dezbăluie adevărul, viața, sufletul, truda și cel mai înalt efort al poporului din această regiune. Între casele maramureșene și cele moldovenești sînt legături strînse prin stilul arhitectonic, decorul interiorului care constă din ștergare așezate la partea superioară a pereților și din fărîluri și străchini smălțuite și frumos ornate cu deosebite motive.

Apoi bisericile durate din lemn de stejar ori gorun înălțate pe culmi de dealuri au o contribuție de seamă în pitorescul și caracterul artistic al satelor, acoperișurile de șindrilă, în două ape, cu turnuri clopotniță de două, ori de trei ori, mai înalte decît construcția de bază, cu secțiune cugrangulară și încoronate cu virfuri piramidale, o vestesc de la mari depărțări. În Maramureș, ca în toată lumea noastră românească, s-au construit biserici de lemn cu mult înainte de a se folosi, pentru aceasta, cărămida și piatra. Trupul bisericilor este făcut, la exterior, de o funie sculptată în lemn masiv de stejar și de grosimea celor mai masive grinzi ale clădirii. Aceasta contribuie la soliditatea clădirii, are însă și rol simbolic, fiindcă în arta preistorică, la celți cu deosebire, este semnul înfîntului. Cadrușilor este decorat cu motive în formă de roată, stea, crucea închisă în coroană ori în cercuri, arborele viii figurat simplu printr-o linie groasă, care e trunchiul și bare drepte și paralele, însemnînd ramurile, tulpini le viță de vie sălbatică și frunze. În marea lor majoritate, bisericile maramureșene sînt de dimensiuni mici, în care abia pot încapa peste douăzeci de persoane. Pe lîngă decorele arhitectonice și sculpturale, în interior sînt împodobite cu picturi murale, cu frumoase picturi pe icoane de lemn sau pe sticlă.

După cum arată autorul, în Maramureș s-a folosit pentru întâia dată, în locul limbii slavone bisericești, limba românească. S-au tradus și scris în secolul al XV-lea, se pare, faptele apostolilor și epistolele lor.

Dintre multele biserici, valoroase atât prin stilul lor arhitectonic, ca și prin vechimea și splendida pictură ce le îmbogățesc interiorul și pe care prof. I. D. Ștefănescu le descrie în această lucrare, cu tot ce au ele mai frumos, mai artistic, enumerăm următoarele: pe valea Cosăului, cele din Ferești, Cornești, Călinești-Josani (Căieni), Sirbi-Josani și Budești-Josani. Pe valea Marel, cele din Desești, Văleni și Rona de Jos, etc. Printre acestea, cea din leud este cel mai vechi monument construit din lemn de brad în anul 1364 și se află într-o stare de conservare foarte bună. La biserică din Cuhea (Bogdan Vodă), datînd și ea din secolul al XIV-lea, reședința și locul de obîrșie a lui Dragoș Vodă, întemeietorul Moldovei, picturile ce-i înfrumusețează interiorul, sînt considerate realizări de la începuturile picturii murale din țara noastră. La Budești, se află cămașa de zale și coiful de spre care se spune că au fost purtate de legendarul erou popular Grigorie Pîtea Viteazul.

În descrierea bisericilor maramureșene, autorul prezintă și modul de execuție a acestora, îndeosebi rînduiala iconografică în ansamblul picturii, decorurile și pictura murală, tehnica și stilul de lucru al meșterilor, care prin creațiile lor originale, au contribuit la îmbogățirea comorilor artei transilvănene în așa fel încît prin formele și specificul ei, se integrează în ansamblul picturilor din Moldova și Țara Românească.

Un amplu capitol în „Arta veche a Maramureșului” este închinat sculpturii în lemn, decorurilor arhitectonice, obiectelor de uz casnic, ca și înrudirii artei maramureșene cu arta popoarelor vecine. În această provincie, mărturișește autorul, nu se poate vorbi decît de o sculptură arhitecturală în lemn, fiind strîns legată de locuințe și biserici. Ea este o artă de creație, întemeiată pe viziune și cugetare de ordin plastic. În cadrul lucrărilor sculpturale se așează arta sculpturii monumentale, cu un domeniu aparte, cu

principii, funcțiuni și tehnici deosebite.

Scoarțele și covoarele, ca și ceramica, formează de asemenea capitole de seamă în arta Maramureșului. Prin măiestria și îndemînarea oamenilor de pe aceste locuri, scoarțele și covoarele țesute din lînă și urzeală de in, cînepă ori bumbac, sînt de o rară frumusețe, ca formă, execuție, compoziție și culoare și se așează în ansamblul artei populare românești, apropiindu-se foarte mult de creațiile aceluiași gen, de Bucovina, Ardealul de Nord și Banat.

Obiectele de ceramică, ca talere, farfurii, străchini și ulcioare, folosite din cele mai îndepărtate timpuri pînă în zilele noastre, sînt lucrări de artă care îmbogățesc și înfrumusețează casele țărănilor maramureșeni. Fiind smălțuite, ele au înfățișări luminoase, fondul alb predomină, iar motivele sînt executate în culori vii. Aceste obiecte se încadrează în ceramica de la Baia Mare, Bucovina și regiunea Năsăudului și Bistriței. Formele, motivele și culorile lor se înrudesesc îndeaproape cu cele ale obiectelor din lemn și cu țesăturile, fiind realizate în același stil și legîndu-se de folclor, mărturisind un trecut îndepărtat.

O parte considerabilă a lucrării este închinată problemei „artei populare”, ocupîndu-se de originile, modul de formare și caracterele principale ale acesteia, de temele și motivele legate de simboluri sau practici antice.

În lucrarea sa „Arta veche a Maramureșului”, prof. I. D. Ștefănescu, arată aspectele esențiale și creațiile de o deosebită valoare artistică ale maramureșenilor, pe baza materialului cercetat și studiat la originile sale. Este înfățișat Maramureșul, cu populația sa harnică, situația lui geografică, tradițiile și întreaga lui istorie. Cartea constituie una din valoroasele opere ale sale care împreună cu 73 de imagini contribuie la îmbogățirea patrimoniului nostru științific, istoric și artistic.

L. I. Oprea

DUȘAN TASICI: *Pictura bizantină din Serbia și Macedonia (Iugoslavia)* Belgrad, 1967. Prezentare după versiunea franceză din colecția cărților de artă din Iugoslavia.

Dušan Tasić istoric de artă din Belgrad ne prezintă pictura medievală din Serbia, regiune situată în sud de Sava și de Dunăre și de Macedonia actuală. Autorul tratează perioada din a doua jumătate a secolului al XI-lea, când apar primele monumente de artă și pînă la începutul secolului al XV-lea, când cade vechiul stat sîrb.

Cel mai vechi monument din Iugoslavia este biserica Sfînta Sofia din Ohrida, care este o primă realizare a picturii bizantine (p. VI). Sînt redat în culori primele două ilustrații: Fecioara, icoană din sec. al XIV-lea, de la Ohrida (I) și un martir necunoscut de la Sopocieni (II), (sec. al XIII-lea). Restul ilustrațiilor sînt în negru și alb: Înălțarea lui Hristos, Sfînta Sofia din Ohrida (prima jumătate a secolului al XI-lea) și un inger din procesiune.

Dušan Tasić expune epocile de dezvoltare ale picturii din Iugoslavia și fazele evolutive ale artei bizantine. Artiștii bizantini trec la forme superioare ale creației, la o înaltă execuție, pentru ca credinciosul să aspire spre fericirea veșnică. (pp. VII—VIII).

Pictura de Nerezi (1164), biserica situată nu departe de Skopje a fost executată la cererea împăratului bizantin Alexie Comnenul, ea se numără printre cele mai remarcabile opere ale artei bizantine din secolul al XII-lea. Ilustrațiile semnificative sînt: Sfîntul Pantelimon, Hristos și Fecioara, Nașterea Fecioarei. Frescele de la Nerezi au calitățile picturii bizantine inspirate de modelele elenistice. (pp. IX—X).

În a doua jumătate a secolului al XII-lea, primul monument construit și pictat din ordinul unui principe sîrb, este biserica Sfîntul Gheorghe din Ras în apropiere de Novi-Pazar, operă pioasă a marelui jupîn Ștefan Nemanja. (p. X) Ilustrațiile: Sfîntul Ioan Înaintemergătorul (Biserica Fecioarei din Studenica) 1204 și Răstignirea, tot acolo.

Primele monumente ale secolului al XIII-lea sînt mărturiile ale participării pictorilor autohtoni la înfrumusețarea bisericilor. Biserica Zica (secolul al XIII-lea) cu figurile arhidiaconului Ștefan, a lui Constantin și Elena, a lui Teodor Studitul, ș. a. (sec. XIII).

Pictura maiestuoasă a bisericii de la Mileșevo, a lui Vladislav este creație remarcabilă a artiștilor autohtoni, ei au redat portretele ctitorilor: Vladislav și Sfîntul Sava, umili ctitori care se închină înaintea lui Hristos și a Fecioarei, în secolul al XIV-lea. Iugîni simbolul gloriei și al puterii învingătoare (p. XIV).

Un grup de artiști execută ucririle în bisericile episcopale din secolul XIII-lea aparținînd patriarhiei din Pec, dintre care cea mai veche este a Sfîntilor Apostoli, operă a arhiepiscopului Arsenie I (p. XVI).

Frescele de la Sopocieni, opea a regelui Uroș I, reprezintă apogeele picturii bizantine din sec. al XII-lea și în același timp al picturii euroene din acea epocă (p. XVII). Ilustrația Adormirea Fecioarei (20—21).

Frescele de la Sopocieni, au reprezentat întreaga glorie a artei de la finea secolului al XIII-lea; nu tîrziu icoanele și miniaturile. O operă valoroasă a miniaturii sîrbe este celebra Evanghelia a principelui Mirsav din Hum (1192), în care se remarcă mai curînd ornamentația comună lecturii școlii de la Raška și Studenica, care făceau parte din curente caracteristice ale artei bizantine (p. XVII).

Frescele de la biserica cea mică de la Studenica reprezintă singurul monument de pictură din secolul XIV-lea cu calități superioare și care se poate compara cu capodoperele bisericii de la Constantinopol, cu mănăstirea Khora (kahrye djamii) (p. XXI). De asemeni și minunatele icoane în secolul al XIV-lea se apropie de frescele de la Khora, icoană dublu reprezentînd pe de-o parte Fecioara Psychostis, pe de altă parte, Buna-vestire, care-i una dintre cele mai frumoase din întreaga lume bizantină.

Bătălia nenorocită de la Maritsa (1371) a adus schimbări în viața activității politice și culturale a statului medieval sîrb. Unul dintre ultimii despoți ai Serbiei Ștefan Lazarevici atrage mai mult pictor creatori ai frescelor din zecile de biserici ale secolului al XIV-lea și XV-lea (p. XXVIII). Se impun mai ale două monumente bogat ornamentate: Sava și Kalenici — două perle ale spiritului bizantin și ale artei sîrbe medievale.

S-au păstrat și creații de mare valoare artistică, icoanele Sfinților Dimitrie Sva și Simeon și miniaturile celebrei Evanghelii a lui Radoslav (Leningra) și Tetraevangheliarul de la vechea biserică din Sarajevo (ibid).

Fetrușele de la Resava au fost distruse, dar opera marilor pictori ai bisericii a supraviețuit în figurile profetilor Habacuc, Ghedeon și Ezechiel și ale evangheliștilor (p. XXIX). Prin armonia culorilor — albastru, azur și aur — a figurilor nobile, a vestimentelor bogate ale epocii, a scenelor cu conținut religios, prin toate acestea constituie o frumusețe și un fast deosebit, care se văd în ilustrațiile: Născut din Cana și Tinerii miri de la Kaenii.

Singurul monument care poate fi comparat în acest timp cu calitățile pictorilor de la Resava este biserica de la Kalenici (sec. al XV-lea), unde s-a refugiat pictorii și scriitorii din calea invaziei turcești. După această invazie turcească, pictorii nu mai au libertatea de creație.

Bibliografia problemei tratată e bogată, alcătuită din cărți de istoria artei valoroase sîrbe și străine și documentată cu cele 50 de ilustrații.

Important este și tabloul istoric al principalelor biserici medievale cu picturile monumentale, redată în secolele respective din Serbia, Macedonia, Bizanț, Italia, Franța și influențele exercitate asupra artiștilor autohtoni. Cititorul se poate bine ghida urmărind conținutul istoric și artistic al lucrării cu ajutorul unei hărți sugesive.

Studiul istoricului de artă Dušan Tasici este o contribuție însemnată, avînd conținut științific, reproducerile reprezentînd o desăvîrșire tehnică.

Cercetătorul istoric, teologul, omul de cultură, dornic de a cunoaște capodoperele artiștilor autohtoni, găsește în această lucrare o prezentare prețioasă a artei medievale din Iugoslavia, creație a geniului uman.

Prof. Constantin Rudnceanu

T. A. C. - Nr. 61 - 1968

preoților căsătoriți în Biserică. Clerul spaniol și tendințele naționale. Elemente noi în „afacerea Schillebeeckx“. Demersuri pentru canonizarea papei Ioan al XXIII-lea. Poziții bisericești în cazul căsătoriilor mixte. Un sens nou al Reformei. A 50-a aniversare a Bisericii fraților cehi. Bapismul și problema reformei botezului. Moartea teologului Karl Barth. Decesul cardinalului Bea. Incetarea din viață a episcopului evanghelic dr. Friedrich Müller. Noi descoperiri arheologice în Țara Sfântă. Descoperirea unui valoros document. Elogiu icoanelor românești — — 106

NOTE ȘI COMENTARII

Valori românești în arta bizantină. Protejarea monumentelor bisericești. Ingrijorare pentru valorile atonite. Iubirea și grea inimii. Reînvierea unor dispute religioase? O enigmă istorică? Imitatio Christi ad litteram. — — — — — 124

VIAȚA BISERICEAȘĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

Prăznuirea Crăciunului și reînnoirii anului. Sesiunea Adunării eparhiale. Conferințele de orientare din noiembrie. Indrumarea lucrării noilor preoți. Printre credincioșii eparhioți. Grijă pentru cîntarea bisericească. Dru nar duhovnicesc. Să bătoria patronilor Seminarului teologic. Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc a Clerului. Expoziție de cărți rare la Timișoara. Icoane din Colectia de obiecte de artă religioasă a Arhiepiscopiei la expoziția de la Muzeul de artă din București. Trecuri la cele veșnice. — — — — — 134

EPISCOPIA ARADULUI

Întîmpinarea Anului Nou. Lucrările Adunării eparhiale. Conferința de orientare din luna noiembrie. Binecuvîntarea unor biserici. Vizitații canonice. — — — — — 152

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Nicolae, Mitropolitul Ardealului: Biserica Ortodoxă Română una și aceeași în toate timpurile. (Prof. Ion B. Mureșianu); Diacon Ion Bria: Aspecte dogmatice ale unitii Bisericilor creștine. (Diacon Sorin Cosma); Seters van Jehn: The Hyksos. A new Investigation. (Pr. Ath. Negoită); Dellling Gerhardt: Jüdische Lehre und Frömmigkeit in den Paralipomena Jeremiae. (Pr. Ath. Negoită); Martínez E.: Hebrew-Ugaritic index to writings of Mitchell J. Dahood. (Pr. Ath. Negoită); Scott R. B. J.: Proverbs, Ecclesiastes. (Pr. Ath. Negoită); Mirela Teodorescu: O copie ardeleană fragmentară a Psaltirii în versuri a Mitropolitului Dosoftei. (Prof. Iosif E. Naghiu); Pălia de la Orăștie (Prof. Iosif E. Naghiu); Mariana Combiescu: Psaltirea de la Mehădia. (Prof. Iosif E. Naghiu); D. Tudor: Orașe, țiguri și sate în Dacia romană. (Prof. Iosif E. Naghiu); Cornel Irimie—Marcela Focșă: Icoane pe sticlă. (Prof. Vaile Coman); I. D. Ștefănescu: Arta veche a Maramureșului. (L. I. Oprea); Dușan Tesici: Pictura bizantină din Serbia și Macedonia. (Pr. dr. Constantin Rudnicanu). — — — — — 11

14475